

trinkov koledar 2015

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

trinkov koledar 2015

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

TK
15

TRINKOV KOLEDAR za leto 2015

izdalo in založilo kulturno društvo "Ivan Trinko" – Čedad

Zanj: predsednik Michele Obit

registriran na sodišču v Vidnu dne 29.12.1998 št. 30

Tisk: LithoStampa – Pasian di Prato, 2014

kdivantrinko@libero.it

tel., fax.: +39 0432 731386

Uredili: Lucia Trusgnach, Iole Namor (odgovorna urednica)

Prevodi: Jadranka Križman

Slika na platnici: Luca Laureati, Trinkov klobuk

Izdajo je omogočila

Dežela Furlanija Julijska krajina

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO – ČEDAD

TRINKOV KOLEDAR
2015

Kdo bo skrbel za upravljanje našega teritorija?

IOLE NAMOR

V ospredju zanimanja, tako slovenskih kulturnih društev in organizacij kot krajevnih uprav, je bila skozi vse leto reforma, ki jo je napovedala in odločno začela uresničevati Serracchianijeva deželna vlada: reforma krajevnih uprav in ustanovitev medobčinskih zvez. Ko pišemo so v teku v deželni komisiji avdicije vseh zainteresiranih subjektov, že v mesecu novembru, naj bi stekla razprava v deželnem svetu in zakon naj bi bil sprejet do konca leta ali v začetku leta 2015. Kakšen bo, je danes težko napovedati, dejstvo pa je, da bo korenito spremenil sistem lokalnih uprav in, kot kaže, bistveno ošibil krajevno samoupravo, saj bodo sedanje občine zgubile večino svojih pristojnosti. Upravljanje teritorija in gospodarsko načrtovanje bosta preneseni na medobčinske zveze, meje katerih niso bile še opredeljene, zajemajo pa zelo obsežno območje. V našem primeru obstoja resna nevarnost, da bo naše slovensko in gorato območje v podrejenem položaju. Dodaten problem predstavlja dejstvo, da reforme ne spremlja jasno profilirana politika za razvoj goratega območja dežele FJK, ki trpi zaradi vse večje socialne, ekonomske in demografske šibkosti. V zakonskem predlogu pa ni niti omenjena prisotnost slovenske manjšine v FJK, ki jo ščitijo vsedržavni in deželni zakoni. Le-ti vsebujejo specifična določila za krajevne uprave, a jih niso v omenjenem zakonskem osnutku vzeli v poštev.

Problem v problemu je zelo skromna stopnja elaboracije v predloženem zakonskem inštrumentu. To je žal značilno tudi za naše območje, kjer so

krajevni upravitelji pokazali veliko pasivnost, niso sprožili nobene pobude, da bi strnili moči in predvsem izdelali skupen dogovorjen predlog tudi kot podlaga za pogajanje z deželno vlado.

Sestala pa se je večkrat v Špetru slovenska konzulta, ki se je zedinila okrog predloga, naj bo nova medobčinska zveza sovpadala z dosedanjo gorsko skupnostjo Ter Nadiža Brda, v kateri je povezanih dober del Slovencev videnske pokrajine. Dejstvo pa je, da predlog reforme nikakor ne upošteva prisotnosti slovenske in drugih jezikovnih skupnosti v FJK. Krajevne uprave predstavljajo eden od stebrov, na katerih slonijo vsi državni in deželni zaščitni normativi za jezikovne manjšine. Dežela, ki v besedah svojih političnih predstavnikov izpostavlja jezikovno in kulturno pluralnost ter večjezičnost kot razlog za status avtonomne dežele, se pa je v reformnem procesu na to gladko "pozabila".

Vprašanje reforme krajevnih uprav je bila tema informativnega srečanja, ki ga je spomladi priredila v Špetru SKGZ za vidensko pokrajino z namenom, da sproži razpravo in soočenje še zlasti med krajevnimi upravitelji, kar se je tudi zgodilo.

Drugo pomembno informativno srečanje na pobudo SKGZ je bilo posvečeno Evropskemu združenju za teritorialno sodelovanje. Gost večera v Špetru je bil član goriškega EZTS Livio Semolič, ki je podrobno orisal značilnosti telesa, v katerega so se združile občine Gorica, Nova Gorica in Šempeter-Vrtojba ter izredne možnosti črpanja iz evropskih skladov in to brez nikakršnih deželnih ali državnih filtrov, saj EZTS, ko je ustanovljeno in priznано, dialogira neposredno z Brusljem. O tem je bilo govora tudi na okrogli mizu v okviru evropskega projekta LEX, ki je na pobudo SKGZ potekal 18. oktobra v Špetru. Namen posveta je bil spregovoriti s krajevnimi upravitelji o prednostih, ki jih nudi zaščitni zakon 38 tako s sredstvi, ki so namenjena razvoju obmejnega območja videnske pokrajine, kjer je zgodovinsko naseljena slovenska manjšinska skupnost (člen 21/38), kot tudi s financiranjem javnih uprav zato, da zagotovijo pripadnikom slovenske manjšine pravico do rabe slovenskega jezika. Pobuda je bila uspešna,

saj so se je udeležili predstavniki 12 občin (na 18) iz teritorija videnske pokrajine, kjer se izvaja zaščitni zakon. "Manjšinski jeziki so kompetitivna prednost teritorija in nudijo javnim upravam samo koristi", je odločno in prepričano dejal goriški odbornik Guido Germano Pettarin, ki je bil eden od predavateljev. Goriški EZTS, ki je prav takrat prejel evropska finančna sredstva v višini 10 milijonov evrov, je dober dokaz tega, je še naglasil Pettarin. Zelo pomenljivo je bilo tudi njegovo vabilo krajevnim upravam, naj ne ustanavljajo novega EZTS, saj gre za dolgotrajen, mučen in pravno zelo zahteven postopek, pač pa naj se s svojimi predlogi in projekti vključijo v goriškega.

Drugo vprašanje, ki je bilo v ospredju skrbi celotne Benečije in širšega prostora je bilo tudi v letu 2014 vprašanje gradnje daljnovoda Okroglo-Viden, ki naj bi tekkel po Posočju, teritoriju Benečije in mimo Čedadada. Predsednica Debora Serracchiani je bila jasna na Dnevu emigranta, ko je dejala, da ne sodi med energetske prioritete dežele FJK. Podobno stališče je bilo s strani dežele iznešeno tudi na tradicionalnem novoletnem srečanju obmejnih upraviteljev, ki je bilo tokrat v Bovcu. Odklonilno stališče je predsednica potrdila ponovno maja, ko je pred krajevnimi upravnimi volitvami prišla spet v Benečijo. Sicer številni občinski sveti, vključno s čedajskim, so izglasovali dokumente, v katerih izražajo svoje nasprotovanje projektu.

Vsekakor pozitivna je pobuda, ki so jo dali občinski svetovalci levesredine v Čedadu, da bi ustanovili Park porečja Nadiže od izvira do izliva. Namen je zaščititi naravno in kulturno bogastvo čezmejnega teritorija, koder teče Nadiža, a tudi izoblikovati razvojni trajnostni projekt, ki naj ovrednoti celotno območje in mu nudi nove možnosti rasti. Pobudo so pozitivno sprejeli vsi župani, vključno s kobariško županjo, in prišlo je tudi do prve skupne pobude, čeprav je predlog Parka šele v povojih: praznik reke Nadiže, ki so ga s posebnimi pobudami in s posebnim programom v vsaki občini obeležili v nedeljo, 14. septembra.

Krajevne upravne volitve so precej razočarale levosredino v vsem obmejnem pasu, čeprav je z izjemo občine Podbonesec, kamor se je spet vrnila desnica, vse ostalo nespremenjeno. Leva sredina v tem mandatu upravlja le občine Sovodnja, Fojda, Ahten, Tipana, Neme in Bardo.

Osem milijonov in 600 tisoč evrov prispevkov, ki so nadiškim in terskim dolinam zagotovili investicije v višini približno 15 milijonov evrov: to je najbolj viden in otipljiv rezultat dela Kmečke zveze v Videnski pokrajini, ki je v Podbonescu praznovala 10-letnico delovanja. Zadovoljstvo predsednika Giuseppeja Specogne in tajnika Stefana Predana, ki je dejansko postavil na noge organizacijo pri nas, je zato bilo upravičeno. Še bolj pomembno pa je dejstvo, da je danes kmetijstvo, ki je pred leti zgledalo obsojeno na izumrtje, skupaj z gozdarstvom vitalna veja ekonomije na našem prostoru in da se tudi pri mladih generacijah vse bolj pojavlja zanimanje za to ekonomsko panogo. Prav gotovo je v dobri meri rezultat strokovnega in povezovalnega dela 'čedajske' Kmečke zveze, ki deluje v oporo tukajšnjim kmetovalcem in gozdarjem.

Ko smo že pri obletnicah je prav, da omenimo nekatere pomembne mejnike v zgodovini naše skupnosti, ki jih bomo zabeležili v letu 2015: spomnili se bomo šestdesetletnice (2. oktobra) ustanovnega občnega zbora kulturnega društva Ivan Trinko, ki je bil v Vidnu; prav tako bo prihodnje leto šestdesetletnica ustanovnega občnega zbora (5. junija) SKGZ za Goriško, Benečijo in Kanalsko dolino, ki se je kasneje (1958) spojila s tržaško zvezo. Več kot pol stoletja torej slovenska organizacija skrbi (čeprav ni svojega dela nikoli obešala na veliki zvon, nasprotno je vselej iz ozadja in z veliko občutljivostjo podpirala vse, kar je bilo slovenskega na našem prostoru) za razvoj slovenstva in slovenske manjšinske skupnosti v Videnski pokrajini. Prav je zabeležiti še dve obletnici: 40-letnico ustanovitve mešanega pevskega zbora Pod lipo (27. januarja) in štiridesetletnico ustanovitve beneškega planinskega društva (28. februarja), ki je sicer po nekajletnem delovanju zamrlo, njegovo mesto pa je leta 1992 prevzela Planinska družina Benečije,

nadvse delavna organizacija, ki skrbi za razvijanje planinarjenja in športa v Benečiji, je zgradila kočo Dom na Matajurje in jo s prostovoljnim delom svojih članov upravlja že 14 let ter posveča veliko skrb ohranjanju in razvijanju slovenske besede še posebej med najmlajšimi.

Na področju slovenskega oz. dvojezičnega izobraževanja je prišlo do pomembnih premikov. Kljub že večletnim težavam zaradi prostorske stiske se je tudi letošnje šolsko leto začelo za dvojezično šolo v znamenju porasta vpisov. Še zlasti v vrtcu je bilo vpisov toliko, da se je šola odločila za odprtje sekcije dvojezičnega vrtca v Sovodnji. Načrt se je uresničil, ker je vodstvo šole naletelo na odprtost in pripravljenost sodelovati krajevne upravne in v prvi vrsti njenega župana Germana Cendoua. V šolskih prostorih v Sovodnji, ki so bili že nekaj let zaprti, se sedaj ponovno slišijo živahni otroški glasovi. Novembra naj bi končno stekla tudi obnovitvena dela v zgradbi stare šole v Ul. Azzida in torej naj bi se končno začelo reševati vprašanje, ki je preveč let otežkočalo delo učnemu in neučnemu osebju ter pogojevalo življenje učencev in dijakov in seveda tudi pouk.

Do največje spremembe pa je prišlo v septembru, ko je dosedanja ravnateljica dvojezične špeterske šole Živa Gruden šla v pokoj. Na njeno mesto je bila imenovana ravnateljica večstopenjskega zavoda iz Doberdoba Sonja Klanjšček, ki bo od letošnjega šolskega leta skrbela še za špeterski. Odhod Žive Gruden ne pomeni le neke naravne zamenjave, saj je špetersko šolo vodila trideset let in sicer od leta 1984, ko se je na zasebni osnovi začela v Benečiji dvojezična predšolska vzgoja. Prof. Grudnova je dejansko "mati" te šole, saj je skupaj s prof. Petričičem postavila teoretske in pedagoške temelje dvojezičnega izobraževanja v videnski pokrajini. Šolo je vodila vse-skozi in premoščala vse težave, organizacijske, pravne in finančne vse do njenega podržavljenja leta 2011.

Tudi leto 2014 je bilo neuspešno glede razširitve dvojezičnega pouka v Terske doline predvsem zaradi nekoherentnega obnašanja nekaterih upraviteljev in umetno ustvarjene napetosti v obdobju predvolilne kampanije za

izvolitev novih krajevnih uprav. Vprašanje je sicer še vedno odprto in upati je, da bo prevladala zdrava pamet ter da bosta znali krajevni upravi, ki sta dvojezičen pouk zahtevali v skladu z določili zakona 38, vzpostaviti ploden dialog najprej s starši otrok a tudi z vsemi pristojnimi inštitucionalnimi telesi.

V Kanalski dolini so tudi v tem šolskem letu, čeprav spet zadnji trenutek, uspeli zagotoviti potrebna finančna sredstva za pouk slovenskega jezika v vrtcih in osnovnih šolah v dolini. Jasno je, da je potrebna sistematska rešitev. Vsi krajevni dejavniki, od občinskih uprav do vodstva krajevnih šol in krajevnih kulturnih sredin, se sicer soglasno zavzemajo za uvedbo trojezičnega pouka (ob italijanščini še slovenščine in nemščine) in to v vse šole v dolini in na vseh stopnjah. Upati je, da bo leto 2015 prineslo pozitivne novice.

Izredno bogato je bilo tudi v letu 2014 kulturno življenje po naših dolinah, od Kanalske doline in Rezije, do Terskih in Nadiških dolin. Povsod so slovenska kulturna društva ponovila tradicionalne prireditve, ki se odvijajo iz leta v leto, ponudila so tudi nove. Prav gotovo je Slovensko multimedialno središče v Špetru odigralo pomembno vlogo tudi kot visokokvalitetna izložba domače kreativnosti. Stalni obiski (kljub temu, da ni bilo doslej možnosti načrtno promovirati SMO) in laskave ocene so gotovo dobra spodbuda za nadgradnjo SMOja z njegovo razširitvijo in to z odprtjem lokalnih manjšinskih postojank na vsem obmejnem teritoriju videnske pokrajine, kar pa lahko dosežemo le z dobrim projektom, s partnerji iz Slovenije (Posočja) in, seveda, z evropskimi sredstvi.

Za kulturno in socialno poživitev vsega našega teritorija pa ima velike zasluge drug evropski projekt, pri katerem je partner Inštitut za slovensko kulturo iz Špetra in sicer projekt ZBORZBIRK, ki nam je omogočil odprtje več etnografskih zbirk po teritoriju ter odprtje prepotrebnih info-točk za promocijo slovenske manjšine in celotnega teritorija, na katerem živi. Ko

bo projekt zaključen pa bo bogato etnografsko premoženje našega teritorija dostopno tudi na spletišču. V letu 2014 so postali prvi rezultati projekta otipljivi: 10. maja je bilo v Bijačah (Podbonesec) odprtje Rakarjovega hrama in info-točke, 12. oktobra so v Bardu odprli preurejen etnografski muzej, ki ima prav tako info-točko, 18. oktobra pa je bila v Črnem vrhu (Podbonesec) otvoritev Muzeja blumarjev in vasi. Vsi trije muzeji povezujejo preteklost s sedanjostjo in bodočnostjo ter spodbujajo čezmejno povezovanje. Tradicionalni običaji in ljudska kultura sta namreč povezovala ljudi tudi v času, ko so jih ločevali politični sistemi, kot je primer Benečije in Posočja. ZBORZBIRK sloni na sodelovanju med domačini, zbiratelji in raziskovalci, kot se je pokazalo, ter vrednosti ustno izročilo in bogastvo narečij. Vrača ponos krajevnim skupnostim, kulturna dediščina pa nedvomno predstavlja velik potencial za razvijanje kulturnega in trajnostnega turizma. V teku leta 2015 bodo projekt sklenili z otvoritvijo drugih zbirk na teritoriju, na koncu pa bo še velik strokovni posvet, ki bo prihodnje leto potekal v Špetru.

ZBORZBIRK se dotika tudi Rezije, kjer so s pomočjo krovnih organizacij SKGZ in SSO kupili hišo z ohranjeno tipično arhitekturo na Solbici. Tu naj bi nastal muzej, ki bo posebej izpostavil bogato tradicijo pripovedništva v dolini pod Kaninom. Rezijanski kulturni delavci so sicer prejeli od dežele FJK izreden prispevek za vsebino nove kulturne postojanke, manjkajo pa jim sredstva za obnovo stavbe. Za to so sprožili nabiralno akcijo, kandidirali pa so tudi za sredstva iz zaščitnega zakona in sicer iz člena 21, ki je namenjen razvoju obmejnega območja videnske pokrajine.

Velik uspeh je 8. in 9. novembra imel na Lesah že 31. Senjam beneške pesmi, ki doživlja v zadnjem obdobju svojo drugo pomlad, saj so njegovi protagonisti – tako med prireditelji kot med avtorji in nastopajočimi – pripadniki mlajše generacije, ki se je v večini šolala v dvojezični šoli in v glasbeni šoli Glasbene matice v Špetru, kar se pozna v besedilih in glasbi. Predstavili so 12 novih pesmi v nadiškem in terskem dialektu. Kulturno

društvo Rečan, ki je prireditelj pobude, je letos izdalo že tretji zbornik z naslovom Pustita nam rože za našim sadit, v katerem so zbrane pesmi zadnjih desetih festivalov beneške pesmi. Izdalo je tudi zgoščensko s pesmimi in to je že devetnajsta kasetna oz. zgoščenska s pesmimi Sejma.

Dan slovenske kulture smo praznovali v Špetru, kjer je z razstavo umetniških del Paola Petričiča, ponovno odprla svoja vrata Beneška galerija. Zamisel o razstavnem prostoru v Benečiji je bila prav njegova. Beneška galerija je začela delovati v skromnih prostorih, nato se preselila bolj v središče vasi in odigrala zelo pomembno kulturno vlogo in vlogo povezovalca s Slovenijo in Furlanijo. Sedaj je pa vkomponirana v Slovensko multimediarno okno oz. Slovenski kulturni dom. Lepa razstava je privabila v Špeter veliko ljudi, ki so poznali in cenili Petričiča ter sodelovali z njim. Ob tej priložnosti je številna publika z aplavzom sprejela predlog predsednice Inštituta za slovensko kulturo Brune Dorbolò, da se deset let po Petričičevi smrti (to bo leta 2015) dvojezična šola po njem poimenuje. Kasneje je Inštitut tudi uradno naslovil prosnjo na vodstvo dvojezične šole.

Številne druge kulturne pobude so vredne omembe v tem strnjem prikazu delovanja v letu 2014. Naj omenimo vsaj nekatere: že tradicionalno prireditev "Benečija – Posočje: en sam skupni kulturni prostor", ki se je začela z večerom posvečenim projektu Poti miru v Posočju v slovenskem kulturnem domu v Špetru in se nato nadaljevala v Kobaridu, kjer so gostili beneške ustvarjalce; strokovni posvet o narečni literarni ustvarjalnosti v Benečiji in Reziji, ki je potekal sredi junija v Špetru; uspešno večdnevno poletno kulturno prireditev Planet Bardo in čudovit koncert Pihalnega orkestra Slovenske Filharmonije, v okviru Kogojevih dnevov, ki je bil v barški cerkvi ob letošnji Burjanki; izid Cd plošče Mali rug/Glas neba z rezijanskimi pesmimi Silvine Paletti, ki ga je izdala založba Klopotec ter dokumentarno oddajo Rai o rezijanskem pesniku Renatu Quagli; vreden poudarka je pesniški festival Acque di acque (Vode iz vode), ki se s pesniškimi branji dogaja tudi v Benečiji in sicer v Prosnidu (Tipana) in na Postaji Topolovo

(ter prvič tudi v Špetru); iz leta v leto se množijo tudi literarna srečanja, ki jih prirejajo na vsem čezmejnem pasu na pobudo društva PoBeRe (kar je kratica za Posočje, Benečijo in Rezijo), združuje pa pesnike z obeh strani meje. Za Dan emigranta se je pred publiko po dolgem časovnem razmahu ponovno pojavila beneška folklorna skupina Živanit, ki je od takrat večkrat nastopila v Benečiji, Posočju in širšem slovenskem prostoru. Izšel je tudi novi CD skupine BK evolution Skrivnost norosti.

Kar se pa tiče delovanja kulturnega društva Ivan Trinko je prav omeniti vsaj uspelo prireditvev Kapljice zgodovine in kulture, ki je tudi letos potekala v palači Costantini v Čedadu. Osrednja tema letošnjega glasbenega in kulturnega srečanja, pri organizaciji katerega je imelo glavno vlogo prav čedajsko slovensko kulturno društvo, je bila stoletnica začetka prve svetovne vojne. O tem in predvsem o delu in poslanstvu Kobariškega muzeja oz. Fundacije Poti miru sta spregovorila Željko Cimprič in Zdravko Likar, ki sta odgovarjala na vprašanja Mihe Obita. Leto pa je sklenilo z odmevno razstavo Memorabilia tržaškega likovnega ustvarjalca in grafika Franka Vecchieta. Tudi letos jo je društvo priredilo v sodelovanju z občinsko upravo Čedada.

KOLEDAR

Januar

1	Č	Mati Božja Marija – Novo leto	
2	P	Bazilij Veliki – Gregor Nacijanski	
3	S	Presveto Jezusovo ime – Genovefa	
4	N	Hermes – Angela Folinjska – Elizabeta	
5	P	Amelija – Simeon – Emilijana	○
6	T	Sveti trije kralji	
7	S	Lucijan – Rajmund	
8	Č	Massimo – Severin	
9	P	Hadrijan – Julijan	
10	S	Aldo	
11	N	1. nav. nedelja – Jezusov krst – Pavlin Oglejski	
12	P	Cezira – Tatjana	
13	T	Hilarij – Veronika	●
14	S	Feliks – Odorik iz Pordenona	
15	Č	Maver – Pavel Puščavnik	
16	P	Marcel	
17	S	Anton Puščavnik	
18	N	2. nav. nedelja – Marjeta Ogrska – Priska	
19	P	Marij	
20	T	Fabijan in Sebastijan	●
21	S	Neža (Jana)	
22	Č	Vincencij – Anastazij	
23	P	Emerencijana – Henrik	
24	S	Frančišek Saleški	
25	N	3. nav. nedelja – Spreobrnitev sv. Pavla	
26	P	Timotej in Tit	
27	T	Angela Merici	●
28	S	Tomaž Akvinski	
29	Č	Konstanc – Valerij	
30	P	Jacinta Marescotti – Martina	
31	S	Janez Bosko – Cir – Marcela	

Februar

1	N	4. nav. nedelja – Brigita Irska	
2	P	Darovanje Jezusa – svečnica	
3	T	Blaž – Oskar	
4	S	Gilbert – Andrej Corsini	○
5	Č	Agata	
6	P	Pavel Miki in tovariši	
7	S	Rihard – Evgenija	
8	N	5. nav. nedelja – Hieronim Emiliani	
9	P	Apolonija	
10	T	Sholastika	
11	S	Lurška Mati božja	
12	Č	Evlalija – Damijan	●
13	P	Foska – Mavra – Jordan	
14	S	Valentin (Zdravko) – Ciril in Metod	
15	N	6. nav. nedelja – Georgija – Favstin – debelinca	
16	P	Julijana	
17	T	Donat – Silvin – Flavijan – pust	
18	S	Simeon Jeruz. – Janez iz Fiesole – pepelnica	
19	Č	Mansueto – Konrad – Alvaro	●
20	P	Silvan – Leon	
21	S	Peter Damiani – Eleonora – Irena Rimska	
22	N	1. post. nedelja – Sedež apostola Petra	
23	P	Polikarp	
24	T	Matija	
25	S	Tarazij – Viktorin – Konstancij	●
26	Č	Viktor – Romeo – Paola – Aleksander	
27	P	Gabrijel	
28	S	Roman – Timotej	

Marec

1	N	2. post. nedelja – Albin – Silvij – kvatrnica	
2	P	Bazilij	
3	T	Marino – Ticijan	
4	S	Kazimir – Lucij	
5	Č	Janez Jožef – Hadrijan	○
6	P	Koleta – Julijan	
7	S	Perpetua in Felicita	
8	N	3. post. nedelja – Janez od Boga	
9	P	Frančiška Rimska	
10	T	40 mučencev iz Sebaste	
11	S	Konstantin	
12	Č	Alozij Orione – Maksimilijan – Doroteja	
13	P	Kristina – Leander – Patricija	●
14	S	Matilda	
15	N	4. post. nedelja – Klemen M. Dvoržak – Lojza	
16	P	Hilarij Oglejski	
17	T	Patrik	
18	S	Ciril Jeruzalemski – Anzelm	
19	Č	Sveti Jožef	
20	P	Ivan Nepomuk – Klavdija – Marija Srca Jezuša	●
21	S	Benedikt – Nikolaj iz Flüe	
22	N	5. post. nedelja – Lea – Bernard – tiha nedelja	
23	P	Walter	
24	T	Romol	
25	S	Marijino oznanjenje – Marčınca	
26	Č	Emanuel	
27	P	Rupert – Avgusta – Lidija	●
28	S	Sikst	
29	N	Cvetna nedelja – Ojčınca	
30	P	Amedeo	
31	T	Modest – Benjamin	

April

1	S	Hugo	
2	Č	Veliki četrtek	
3	P	Veliki petek	
4	S	Velika sobota	○
5	N	Velika noč	
6	P	Velikonočni ponedeljek	
7	T	Herman – Janez Krstnik de la Salle	
8	S	Dionizij – Walter	
9	Č	Marija Cleofe – Valtruda	
10	P	Ezekijel prerok	
11	S	Stanislav	
12	N	2. velik. nedelja – Julij – bela nedelja	●
13	P	Martin I. - Ida	
14	T	Valerijan	
15	S	Helena	
16	Č	Bernardka Lurška – Lambert	
17	P	Anicet – Inocenc Tortonski - Simon	
18	S	Apolonij – Evzebij	●
19	N	3. velik. nedelja – Leon IX. – Ema	
20	P	Agnes – Teotim – Sara	
21	T	Anzelm – Konrad – Silvij	
22	S	Aleksandra – Kajo – Hugo – Apolonij	
23	Č	Jurij	
24	P	Fidelis iz Sigmaringena	
25	S	Marko Evangelist – dan osvoboditve	
26	N	4. velik. nedelja – Marija, mati dobrega sveta	●
27	P	Simeon Jeruz. – Cita – Hozana	
28	T	Peter Chanel – Valerija	
29	S	Katarina Sienska	
30	Č	Jožef Cottolengo – Pij V.	

Maj

1	P	Jožef delavec – praznik dela	
2	S	Atanzij	
3	N	5. velik. nedelja – Filip in Jakob, apostola	
4	P	Florijan	○
5	T	Gotard	
6	S	Dominik Savio	
7	Č	Roza – Gizela – Flavija	
8	P	Viktor	
9	S	Pahomij Mlajši	
10	N	6. velik. nedelja – Job – Antonin	
11	P	Ignacij – Fabij	●
12	T	Leopold Mandić – Pankracij	
13	S	Fatimska Mati Božja – Ema	
14	Č	Matija ap. – Bonifacij	
15	P	Torkuat – Zofija (Sonja) – Izidor	
16	S	Ubald	
17	N	Vnebohod – Paskal Baylon – Jošt	
18	P	Feliks – Janez I. – Erik	●
19	T	Krispin – Celestin V.	
20	S	Bernardin Sienski	
21	Č	Krištof Magallanes – Dino – Teobald	
22	P	Rita – Julija	
23	S	Janez de Rossi – Dezider – Renata	
24	N	Binkosti – Majenca – Marija pomočnica	
25	P	Beda – Gregor VII	●
26	T	Filip Neri	
27	S	Avguštin Canterb.	
28	Č	Pavel Hann – Emilij – Ignacij	
29	P	Maksim Emonski – Uršula – Bona	
30	S	Ivana Orleanska – Ferdinand	
31	N	Sveta Trojica – Marijino obiskanje – kvatrnica	

Junij

1	P	Justin	
2	T	Marcelin in Peter – dan republike	○
3	S	Karel Lwanga in tov.	
4	Č	Frančišek Caracciolo – Kvirin	
5	P	Bonifacij – Franko – Igor	
6	S	Norbert – Pavlina – Rafael	
7	N	Sveto Rešnje telo – Robert	
8	P	Medard	
9	T	Efrem	●
10	S	Diana – Landerik – Marcela	
11	Č	Barnaba, sodelavec ap.	
12	P	Srce Jezusovo – Gašper – Gvido – Onofri	
13	S	Srce Marijino – Anton Padovanski	
14	N	11. nav. nedelja – Elizej – Fortunat	
15	P	Vid – Germana	
16	T	Marija Terezija Scherer – Avrelijan	●
17	S	Ranierij – Gregor – Adolf	
18	Č	Marina	
19	P	Gervasij in Protazij – Romuald	
20	S	Silverij – Hektor	
21	N	12. nav. nedelja – Alojzij Gonzaga	
22	P	Pavlin iz Nole – Tomaž More	
23	T	Jožef Cafasso	
24	S	Rojstvo Janeza Krstnika	●
25	Č	Viljem	
26	P	Vigilij	
27	S	Ciril Aleks. – Hema Krška	
28	N	13. nav. nedelja – Irenej – Ada	
29	P	Peter in Pavel ap.	
30	T	Prvi rimski mučenci – Ladislav Ogrski	

Julij

1	S	Domicijan – Oliver	
2	Č	Bernard – Oton – Frančišek Regis	○
3	P	Tomaž ap.	
4	S	Elizabeta Port. – Urh	
5	N	14. nav. nedelja – Edvard – Ciril in Metod	
6	P	Marija Goretti	
7	T	Antonin – Klavdij	
8	S	Hadrijan – Kilijan – Prišila	
9	Č	Veronika Giuliani – Avguštin in drugi kitajski mučenci	●
10	P	Rufina in Secunda – Silvan – Amalija – Ljuba	
11	S	Benedikt – Olga	
12	N	15. nav. nedelja – Mohor in Fortunat	
13	P	Henrik – Evgen škof	
14	T	Kamil de Lellis	
15	S	Bonaventura (Bogdan)	
16	Č	Karmelska Mati Božja	●
17	P	Aleš	
18	S	Bruno – Friderik	
19	N	16. nav. nedelja – Zlatka – Arsen Veliki	
20	P	Elija prerok – Marjeta Antijoh.	
21	T	Lovrenc iz Brindisija	
22	S	Marija Magdalena	
23	Č	Brigita Švedska	
24	P	Kristina	●
25	S	Jakob Starejši ap. – Krištof	
26	N	17. nav. nedelja – Joahim in Ana	
27	P	Natalija – Lilijana	
28	T	Viktor I. – Nazarij in Celzij	
29	S	Marta in Marija iz Betanje	
30	Č	Peter Krizolog – Viljem	
31	P	Ignacij Lojolski	○

Avgust

1	S	Alfonz Ligorij	
2	N	18. nav. nedelja – Evzebij iz Vercellija	
3	P	Lidija	
4	T	Janez M. Vianney	
5	S	Marija Snežna (Nives) – Osvald	
6	Č	Jezusovo spremenjenje na gori Tabor	
7	P	Donat – Kajetan – Sikst II.	●
8	S	Dominik	
9	N	19. nav. nedelja – Terezija Bened. – Roman	
10	P	Lovrenc	
11	T	Klara – Jasna – Suzana	
12	S	Lelija – Ivana Šantalska – Julijan	
13	Č	Hipolit in Poncijan – Irena	
14	P	Maksimilijan Kolbe	●
15	S	Rožinca – Marijino Vnebovzetje	
16	N	20. nav. nedelja – Rok – Štefan	
17	P	Evzebij – Hijacint	
18	T	Helena	
19	S	Ludvik – Janez Eudes	
20	Č	Bernard	
21	P	Pij X – Zdenko	
22	S	Devica Marija kraljica	●
23	N	21. nav. nedelja – Roža iz Lime	
24	P	Jernej ap. (Bartolomej) – Emilija	
25	T	Ludvik IX	
26	S	Aleksander	
27	Č	Monika	
28	P	Avguštin	
29	S	Janezov glavosek – Edmund – Sabina	○
30	N	22. nav. nedelja – Peter – Feliks (Srečko)	
31	P	Rajmund – Pavlin	

September

1	T	Egidij (Tilh)	
2	S	Ingrid	
3	Č	Gregor Veliki – Marino	
4	P	Rozalija – Ida	
5	S	Mati Terezija – Viktorin	●
6	N	23. nav. nedelja – Eva – Zaharija prerok	
7	P	Regina	
8	T	Rojstvo Device Marije (bandimica)	
9	S	Peter Klaver – Dionizij	
10	Č	Nikolaj Tolentinski	
11	P	Prot in Hijacint – Suzana	
12	S	Marijino ime – Gvido	
13	N	24. nav. nedelja – Janez Križ. Zlatousti	●
14	P	Povišanje svetega Križa	
15	T	Žalostna Mati božja (Dolores)	
16	S	Kornelij in Ciprijan	
17	Č	Robert Belarmin	
18	P	Jožef Kupertinski	
19	S	Januarij	
20	N	25. nav. nedelja – Korej. mučenci – kvatrnica	
21	P	Matej ap. in ev. – Mavra	●
22	T	Ignacij – Mavricij	
23	S	Pij iz Pietralcine – Lino	
24	Č	Marija rešiteljica jetnikov – Anton Martin Slomšek	
25	P	Nikolaj iz Flue – Sergij – Avrelija	
26	S	Kozma in Damijan	
27	N	26. nav. nedelja – Vincencij Pavelski	
28	P	Venčeslav	○
29	T	Mihael, Gabrijel, Rafael nadangeli	
30	S	Hieronim – Frančišek Borgia	

Oktober

1	Č	Terezija	
2	P	Angeli varuhi	
3	S	Ciprijan – Romana – Edmund Skotski	
4	N	27. nav. nedelja – Frančišek Asiški	●
5	P	Marija Favstina Kowalska	
6	T	Bruno	
7	S	Rožarska Devica Marija	
8	Č	Ugo – Demetrij – Benedikta	
9	P	Janez Leonardi – Dionizij – Abraham in Sara	
10	S	Danijel – Florencij – Danilo	
11	N	28. nav. nedelja – Janez XXIII.	
12	P	Serafin – Maksimiljan Celjski	
13	T	Edvard	●
14	S	Kalist I.	
15	Č	Terezija V. Avilska	
16	P	Marjeta Alacoque – Hedvika	
17	S	Ignacij Antiohijski	
18	N	29. nav. nedelja – Luka evang. – Isaac Jogues	
19	P	Kanadski mučenci	
20	T	Irena – Marija Bertilla Bosc.	●
21	S	Uršula – Hilarij	
22	Č	Janez Pavel II – Donat – Marija Saloma	
23	P	Janez Kapistran	
24	S	Anton M. Klaret	
25	N	30. nav. nedelja – Krizant in Darija	
26	P	Lucijan – Marcijan	
27	T	Vincenc, Sabina in Kristeta	○
28	S	Simon in Juda Tadej ap.	
29	Č	Ermelinda – Kajetan – Narcis	
30	P	German – Marcel	
31	S	Antonin – Alfonz Rodrigues – Lucilla	

November

1	N	31. nav. nedelja – Vsi sveti	
2	P	Verne duše	
3	T	Silvija – Martin de Porres – Viktorin Ptujski	●
4	S	Karel Boromejski	
5	Č	Zaharija in Elizabeta	
6	P	Lenart	
7	S	Adeodat – Ernest	
8	N	32. nav. nedelja – Bogomir	
9	P	Posvetitev lateranske bazilike	
10	T	Leon Veliki	
11	S	Martin iz Toursa	●
12	Č	Josafat – Renato – Elsa	
13	P	Diego – Stanislav Kostka	
14	S	Nikolaj Tavelić	
15	N	33. nav. nedelja – Albert Veliki – Rafael	
16	P	Marjeta Škotska	
17	T	Elizabeta Ogrska	
18	S	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla	
19	Č	Matilda – Favsto	●
20	P	Edmund – Bernard	
21	S	Darovanje Device Marije – Gelazij	
22	N	34. nav. nedelja – Cecilija – Kristus kralj	
23	P	Klemen I. – Kolumban	
24	T	Janez od Križa – Firmina – Flora	
25	S	Katarina Alek.	○
26	Č	Leonard Port. – Konrad	
27	P	Virgil – Maksim – Modest – Sabina	
28	S	Jakob iz Mark	
29	N	1. adv. nedelja – Frančišek Anton Fasani	
30	P	Andrej ap. (Štandrež)	

December

1	T	Eligij – Aleksander Briant	
2	S	Bibijana (Živa)	
3	Č	Frančišek Ksaver	●
4	P	Barbara – Janez Damaščan	
5	S	Krispina – Saba	
6	N	2. adv. nedelja – Nikolaj – Miklavž	
7	P	Ambrož	
8	T	Brezmadežno spočetje Device Marije	
9	S	Sirij – Valerija – Peter Fourier	
10	Č	Loretska Mati Božja	
11	P	Damaz I.	●
12	S	Guadalupska Mati Božja – Amalija	
13	N	3. adv. nedelja – Lucija	
14	P	Janez od Križa	
15	T	Marija od Križa – Virginija – Silvija	
16	S	Adelajda – Albina	
17	Č	Olimpija – Janez de Matha – Lazar iz Betanije	
18	P	Gracijan	●
19	S	Anastazij – Favsta – Darijo	
20	N	4. adv. nedelja – Dominik – Evgen – kvatrnica	
21	P	Peter Kanizij	
22	T	Frančiska Cabrini – Demetrij – Justina	
23	S	Ivo – Janez Kancij	
24	Č	Sveti večer – Adam in Eva	
25	P	Božič	○
26	S	Štefan	
27	N	Janez ap. in ev. – Fabijola – Sveta družina	
28	P	Nedolžni otroci	
29	T	Tomaz Beckett – David	
30	S	Rugero – Evgen	
31	Č	Silvester I.	

Leto 2015

LUCIA TRUSGNACH

Leto 2015 je navadno leto, ima 365 dni, začne se in konča v četrtek. Februar ima 28 dni. Cerkevno leto se začne s prvo adventno nedeljo, 30. novembra 2014, in traja do prve adventne nedelje, 29. novembra 2015. Pri nedeljskih mašah se berejo berila in evangeliji iz leta B.

Letni časi:

Pomlad: 20. marca. Sonce stopi v znamenje Oвна ob 23.45

Pomladni ekvinokcij. Začne se pomlad.

Poletje: 21. junija. Sonce stopi v znamenje Raka ob 18.38

Poletni solsticij. Začne se poletje.

Jesen: 23. septembra. Sonce stopi v znamenje Tehtnice ob 10.20

Jesenski ekvinokcij. Začne se jesen.

Zima: 22. decembra. Sonce stopi v znamenje Kozoroga ob 5.48

Zimski solsticij. Začne se zima.

V poletni čas, ko premaknemo kazalce za uro naprej, stopimo v noči na zadnjo nedeljo v marcu (29. marca); k sončnemu času pa se vrnemo zadnjo nedeljo v oktobru (25. oktobra), ko premaknemo kazalce za uro nazaj.

Premakljivi prazniki v novem letu

Pešelnica: 18. februarja. Prva kvatrna nedelja: 1. marca. Velika noč: 5.

aprila. Vnebohod: 17. maja. Majenca, Binkošti: 24. maja. Presveta Trojica, Druga kvatrna nedelja: 31. junija. Sveto Rešnje telo: 7. junija. Tretja kvatrna nedelja: 20. septembra. Prva adventna nedelja: 29. novembra. Četrta kvatrna nedelja: 20. decembra.

Leto 2015 je pod znamenjem planeta Jupiter, največjega planeta v našem sončnem sistemu. Njegov premer je 142.700 km. Jupiter obkroži Sonce v 11. letih in 315. dneh, okoli svoje osi pa se zavrti v 9 urah in 55 minutah.

Jupiter, je viden s prostim očesom in je zelo priljubljen opazovalcem z majhnimi in srednjimi teleskopi. V glavnem je sestavljen iz vodika in helija. Jupitrova vroča notranjost ustvarja v njegovi atmosferi polstabilne značilnosti, kot so plasti oblakov in Velika rdeča pega.

Jupiter ima 67 znanih satelitov. Prve štiri, ki so tudi največji (Ganimed, Kalisto, Io in Evropa), je leta 1609 odkril Galileo Galilei z lastnim daljnogledom. So podobni zemeljskim planetom, ognjeniško aktivni in imajo notranji vir toplote. Ganimed, največji satelit v Osončju, je celo večji od planeta Merkurja.

Odprave na Jupiter

Mimo Jupitra je letelo veliko sond. Prvi sta bili Pioneer 10 (1973) in Pioneer 11 (1974), ki sta izvedli nekaj predhodnih raziskav. Nato pa Voyager 1 in Voyager 2 (1979), ki sta se posebej posvetila magnetosferi in posredovala pomembne podatke o planetu.

Galileo je prva vesoljska sonda, namenjena prav proučevanju planeta Jupiter in njegovih lun, ki jo je leta 1989 izstrelila NASA z raketoplanom Atlantis. Vrgla je manjši raziskovalni satelit v Jupitrovo atmosfero in opravila več preletov vseh Galilejevih lun. Bila je tudi priča trku kometa Shoemaker-Levy 9 z Jupitrom (1994).

Sonda Juno, katere glavni cilj je zbiranje podatkov o izvoru in razvoju Jupitra, je NASA izstrelila avgusta 2011 na raketi Atlas 5 in bo predvidoma prispela k Jupitru julija 2016.

Vpliv Jupitra

Jupiter obkroži Sonce v dvanajstih letih in se v vsakem znamenju zadrži po leto dni.

Jupiter je tisti, ki nam daje fizično moč, poudarja našo intelektualnost in pomaga nam pri pridobivanju znanja. Pripomore tudi k razvoju našega filozofskega pogleda na svet ter k lažjemu razumevanju kulture in običajev tujih dežel in ljudi.

V osebnem horoskopu nam znamenje, v katerem je Jupiter, pove, kako in na kakšen način se kažeta naša moč optimizma in zaupanje v življenje. Hiša, v kateri je Jupiter, je naša hiša optimizma in zaupanja, kaže nam področje življenja, kjer nas bolj pogosto čakajo dobre priložnosti.

V človeškem telesu Jupiter vlada kolkom, medenici in bedrom, pod njegovim vplivom so tudi kri in jetra.

Vreme

Jupitrova leta so ponavadi precej dobra, toda večinoma bolj mokra; zima je huda, pomlad pride pozno. Žetev se včasih zakasni za cele tri tedne. Ponavadi pa so Jupitrova leta rodovitna.

Pomlad bo do maja meseca mokra in mrzla; sredi maja zmerno topla in prijetna, potem pa do konca mokra in mrzla.

Poletje je v začetku mrzlo in mokro, v sredi dobro, večkrat se bodo pojavile nevihte, proti koncu bo vroče.

Jesen bo od začetka do konca zelo deževna.

Zima bo v začetku precej mrzla, polno bo snega. Nato bo prijetna, ne bo snežilo, pojavili pa se bodo močni vetrovi.

ZGODOVINA, JEZIK, IZROČILO

Ko sta se v Benečiji srečala mala in velika zgodovina

GIORGIO BANCHIG

Pri čedajski zadrugi Most je izšla knjiga »Benečija. Ko se mala in velika zgodovina srečata«, v kateri Giorgio Banchig pripoveduje zgodovino Nediških dolin od prazgodovine do današnjih dni. Knjiga je nastala iz dolgotrajnih raziskav in člankov, ki jih je avtor objavil v štirinajst dnevniku Dom. Knjigo je ilustriral Moreno Tomasetig. Iz predgovora smo povzeli nekatere misli, ki dokazujejo posebnosti te zgodovine v okviru prepletanja zgodovinskih dogodkov na širšem teritoriju med Alpami in Jadranskim morjem.

Zgodovina Beneške Slovenije je izredno zanimiv mozaični kamenček v zgodovini Furlanije, Italije in celotnega slovenskega ozemlja, kateremu pripada po kulturni in jezikovni plati, ima pa veliko skupnih potez tudi z drugimi jezikovnimi skupinami z gorskih ali obmejnih področij.

Posebnost te zgodovine nam odkriva dejstvo, da je v dolgih stoletjih slovenska skupnost iz Nediških dolin zgradila svojo identitetno zavest, ki temelji na slovenskem jeziku in na avtonomnih upravnih in sodnih ustanovah, do katerih je imela pravico od svojega izvora do začetka 19. stoletja. Krajevni upravitelji pa so se za ponovno uveljavitev te pravice bojevali vse do dneva, ko je bila Beneška Slovenija priključena Italiji. Za tem je na Benečijo legel hlad nacionalizma in rasizma, ki jo je privedel na rob fizičnega in kulturnega izumrtja.

Zgodovina Nediških dolin je vpeta v geopolitični kontekst, v katerem je zelo pogosto prevladala problematičnost nad ugodno priložnostjo, in prav

zaradi tega se ponaša z edinstveno značilnostjo (in ne gre le za obrabljeno frazo), da so glavni junaki te zgodovine običajni ljudje. Iz mojega dela je razvidno, da so si prav običajni ljudje najbolj prizadevali poiskati dostojanstven način preživetja, za utrjevanje in ohranjanje vrednot, ki so jih prenašali na nove rodove, za obrambo avtonomije in lastne identitete. Do polovice prejšnjega stoletja so bili namreč vsi prebivalci Beneške Slovenije, razen zelo redkih izjem, mali posestniki, ki so iz svoje zemlje pridobivali vse potrebno za življenje; niso imeli ekspanzionističnih ciljev pa tudi sovražstva do sosedov niso gojili. To ljudstvo ni poznalo plemstva, razen redkih furlanskih gospodov z enim samim namenom: izterjati davek na zemljo. Tudi ni bilo v tej skupnosti srednjega sloja, ki bi tolmačil potrebe in zarisal smernice družbenemu in gospodarskemu življenju. V najbolj kritičnih zgodovinskih trenutkih se je ta odsotnost občutila. Verjetno je ovirala nastanek srednjega sloja prav neposredna demokracija, s katero se je ta skupnost upravljala dolga stoletja. Razred izobražencev je sestavljala slovenska duhovščina. Ta je poleg svojega duhovnega poslanstva opravljala velikansko delo verskega kulturnega vraščanja in spodbujanja rasti krajevnega slovenskega jezika s tem, da ga je uporabljala pri verouku in v bogoslužju in izpopolnjevala njegov besedni zaklad in njegovo obliko.

Če si pobliže ogledamo prvine, ki so v stoletjih bile značilne za avtonomijo Nediških dolin, lahko trdimo, da je tisto majhno ozemlje med furlansko nižino in mejo, ki ga ločuje od Doline Soče, bilo "narodna" enota, ki je na nek način presegala fevdalno odvisnost od središčne oblasti. »Sklavonija« je imela lasten jezik, natančno omejeno ozemlje, svoja sodišča (sodne banke), svoj "parlament" (veliko sosednjo), vojsko, ki jo je sestavljalo dvesto oboroženih mož za varovanje meja, posebne merske enote in kovnico svojega denarja – "sklavonske lire". Te prvine kažejo na suvereno in neodvisno skupnost.

Gre torej za edinstveno zgodovino običajnih ljudi, ukoreninjenih v svoji zemlji, izučeni v šoli dela, naporov in najpristnejših človeških vrednot; ljudi bogatih z duhovnostjo, ki je z ustaljenimi verskimi običaji dajala ritem njihovim dnevom in letnim časom; ljudi, ki so včasih podlegli šibkos-

ti, krhkosti, razočaranju, ki jih prinaša življenje, obremenjeno s pomanjkanjem.

To je na razne načine omejena zgodovina, ki pa se je večkrat srečala z "veliko" zgodovino, z zgodovino Furlanije, Slovenije, Italije in Evrope ter morala prenašati njene posledice. Dovolj je, da pomislimo na vdore in preseljevanja narodov, ki so prepotovali doline, na vojne, ki so okrvavile gore; na meje, vse od tiste, ki je v začetku 16. stoletja razdelila Slovence s Soče od onih z Nadiže, na železno zaveso, ki je Evropo in svet razklala v dva bloka. Upoštevati pa moramo tudi obratne procese: kulturne in umetnostne izmenjave, človeške in družinske odnose, ki niso v nobenem zgodovinskem obdobju poznali meja, procese ponovnega sestavljanja tistega, kar je bilo razdeljeno, padec zidov, preseganje predsodkov in nasprotovanj ter izginitve meje med Italijo in Slovenijo.

***

Moje zanimanje za zgodovino Nadiških dolin se je porodilo iz osebne nuje, da bi dobil odgovor na vprašanja o koreninah in identiteti slovenske skupnosti, o njenih prvih naselbinah, o izvoru in razvoju njene posebne oblike avtonomije, o razlogih za njen demografski in kulturni propad. Konec koncev je šlo za odgovor o moji lastni identiteti, ki mi je ni bilo mogoče spoznavati in doživljati na naraven in miroljuben način.

Lahko rečem, da sem ob koncu vseh raziskav dobil zadovoljiv odgovor na vprašanja, ki sem si jih bil zastavil, in da sem dosegel tisto stopnjo svobodne presoje, ki jo človeku lahko dajo le poznavanje, primerjava in razglabljanje. To troje hkrati ščiti pred ponavljajočimi se teorijami, ki so v najboljšem primeru sad dezinformacije in zanikajo slovensko identiteto te skupnosti. Res je, gre za posebno identiteto, ki ima svoj razlog, kakor je dokumentirano v tej knjigi, v zgodovinskih dogodkih in zemljepisni legi, ne pa v drugačnem izvoru, jeziku ali kulturi, od tistih, ki jih ima celoten slovenski narod.

Dogajanja na državni meji med habsburškim cesarstvom in kraljevino Italijo

JOŽE ŠUŠMELJ

Mirovna pogodba, ki je bila 3. oktobra 1866 na Dunaju sklenjena med Avstrijo in Italijo, je deželo Veneto in s tem tudi Beneško Slovenijo priključila Italiji. Deželna meja med Venetom in Goriško-Gradiško je postala državna meja. Na delu te nove državne meje je mejna reka postala Idrija. Z novo državno mejo so nastale težave zlasti za obmejne kmete, ki so imeli številna posestva na italijanski strani. Ocenjeno je bilo, da je bilo takih zemljišč okrog 2000 ha. Državi sta skoraj leto dni kasneje, leta 1867, sicer sklenili *Sporazum o trgovini in plovbi*,¹ vendar v njem ni bilo podrobnih določil o kmetih, ki so imeli obdelovalno zemljo v drugi državi. Oblasti so prva leta tolerirale prehajanje meje in kmetom niso delale težav, čeprav je bilo takšno prehajanje meje pod nadzorom italijanskih in avstrijskih finančnih stražnikov. Takšno razumevajoče stanje na državni meji je trajalo do sredine leta 1878, ko se je zaradi širjenja trtne uši in živalskih nalezljivih boleznih zaostрила kontrola ob prehajanju meje.

Nova državna meja je vasi na levem bregu reke Idrije odrezala od sveta. Vse poti so vodile proti Furlaniji in Čedadu, kamor so kmetje vozili prodajat svoje pridelke in hodili po nakupih v bližnji Čedad ali celo Videm. Proti Soški dolini skoraj ni bilo prevozne poti. Tudi cesta je ostala na desni strani Idrije, na italijanski strani. Kmetje so tako svoje pridelke večinoma lahko prodali samo v Italijo.

¹ Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia N° 211, Firenze, 3. Agosto 1867; Trattato di commercio e di navigazione tra l'Italia e Austria.

Avstrijska in italijanska vlada sta 27. decembra 1878 sklenili dodatek k trgovinski pogodbi, v katerem sta precizneje določili oprostitev uvozne in izvozne takse glede količine blaga, ki je bilo oproščeno carinske dajatve, če ta dajatev ni dosegla zneska 2 krajcarjev ali 5 centezimov. Vendar je ne glede na te oprostitve bilo potrebno plačati kolek.

V dodatku k pogodbi je bilo tudi določilo, da sme živina, ki se uporablja za delo na polju, prestopiti mejo in se vrniti nazaj v istem dnevu, vendar so to določilo krajevni finančni stražniki omejili in dovolili prestopati mejo z vprežno živino le po sončnem vzhodu in se vračati pred sončnim zahodom, kar je kmetom povzročalo težave in nezadovoljstvo, saj se tako niso mogli izogniti poletni vročini. Finančni stražniki so samovoljno tolmačili tudi zdravstvene predpise. Kmetje so morali imeti pri sebi zdravstvena spričevala za živino ter imeti živino vključeno v vozove.

Kakšne težave so imeli pri prestopanju meje, je lepo prikazano v Primorskem listu.² *»Koliko težav in sitnosti pa morajo prestajati pri tem, ve tisti ki je to skušal. Kadar namreč hočeš spraviti voz na ono stran, moraš iti prvič iskat listek za živino k c. k. financii v Zapotok. Po tem se moraš zgledati pri italijanski finančni straži. Zdaj, čakaj do sončnega vzhoda, ker prej ne sme nič čez mejo. Ko si srečno, a težavno dospel na italijanska tla potem plačaj; pa le hitro, – fini in potrpežljivi ravno niso oni gospodje brigadirji, – cela dva franka! Če ti pa še dajo spremni listek, n. pr. za žito, dodaj pa še eden frank in pol. Ako je bil torej kmet tako srečen, da je oddal blago v Čedadu, naj le podviza, da pride do večera nazaj do meje, če ne, mora čakati zopet do drugega jutra. Če mu pa sreča ni bila mila in ni mogel prodati blaga v Čedadu, kaj mu kaže drugega, nego z njim naprej v Videm. In ako ga vidi tretje jutro doma, srečen je. Kar je pa za blago dobil, snedli so skoraj vse potni stroški. In vendar je ljudstvo primorano kupčevati le z Italijo, saj z domačo deželo nima nikakršne zveze. Tam na Laškem pa mora svoje blago tako rekoč zavreči, da dobi kako palanko sebi*

---

2 Primorski list, 9. 4. 1898,

in svoji družini. Komaj si moreš misliti žalostnejših razmer, v kakršnih živi ljudstvo tod.»

V Avstriji se je v teh letih pojavila trtna uš, ki je izpodjedala korenine vinske trte in tako uničevala vinograde. Večino vinogradov so morali v naslednjih letih posekati. Trtna uš se je skoraj istočasno pojavila tudi v Italiji, vendar se je Italija vseeno hotela pred nevarnostjo vnosa trtne uši zaščititi in je na meji uvedla stroge varnostne ukrepe, z drastično prepovedjo vnosa rastlin. Prepovedala je tudi uvoz hlevskega gnoja. Uvedeni so bili tudi ukrepi, ki naj bi preprečevali širjenje živalske kuge v Italijo.

Kako je v praksi potekalo uresničevanje te prepovedi, nam dopisnik iz Zapotoka ob reki Idriji razkriva v časopisu Soča:³

»Sprejmi, draga mi Soča, v svoje predale sporočilo vodnega trpina, ter naznani slovenskemu svetu, kaj italijanski župani (sindaki) z ubogim ljudstvom ob meji počenjajo.

Ker je vrana vrani podobna, naj vam enega teh mejnih sindakov kot primer napišem sicer bližnjega, ki ima svojo rezidenco v Pripot [Prapotno], na italijanski strani v majhni vasi tik mejnega potoka Idrije. Marsikdo si bo mislil, da lažem, ko sem napisal to besedo »rezidenco«; ali naj vam povem, da sindaki, o katerih govorim, nosijo glave visoko in kažejo pri vsaki priliki svojo vsemogočnost, in kaj bi ne, saj so oni vladarji, ministri, zakonodajalci, sodniki, tirani, odiralci ubogih obdelovalcev zemlje; oni sprejemajo zapovedi in jih kršijo, ter se dosti ne brigajo za vlado in njene organe; njihovemu mogočnemu ukazu se mora podvreči vsak, kdor noče občutiti njih kazenske palice; njihovi komandi se mora uklanjati vsak, kdor nima zadosti moči, da bi se jim v bran postavil. Če pa ne verjamete mojim besedam, naj vam fakti to je dejanja pokažejo, da govorim resnico.

Vsakdo že lahko sam vidi, da posestniki, naseljeni ob meji imajo svoja posestva na tej in drugi strani mejne črte, t. j. na avstrijskih in italijanskih tleh. Med te spadajo tudi nekateri kmetje iz vasi Miščeki (op. danes Mišček), ka-

---

3 Soča, 20. 3. 1880, Iz Zapotoka.

teri so avstrijski vladi podložni, ter imajo še precej posestev, njiv in senožet, na italijanskem bregu že prej imenovanega mejnega potoka, kateri jim pa dela zelo veliko težav in sitnosti. Zdaj pa čujte in strmite! Prej imenovani Miščeki speljali so te dni gnoj na bližnje, še ne dve minuti oddaljene njive, onkraj meje, da bi jih obdelali tako kot prejšnja leta. Hitro za tem prisopihla »korsor« t. j. občinski sluga vsemogočnega sindaka iz Pripoti k Miščekom, ter spravi z zvijačo dva premožna Miščeka v bližnjo vas pri Košonih na italijanskih tleh, kjer jih čakajo že pripravljene italijanski financarji in tajnik Pripotskega sindakata t. j. županije. Ti financarji so varovali naša dva kmeta, ki sta bila osupla, ker nista vedla za nobeden pregrešek, ki bi ga storila; pričujoči tajnik napiše nek zapisnik, ki je pa morda bil že prej napisan, da bi prikrił storjeno krivico, če bi prišlo do preiskave. Ko prinesejo ta zapisnik do županovega prestola, je segla dobrotljiva sindakova roka hlastno v torbo italijanskih postav, a ker za storjeno zločinstvo, namreč dovoz gnoja na njive, ne najde nobene kazenske postave, zgrbanči svoje čelo, ter glejte, iskra postave šine iz modre glavice, ter narekuje kazen za ta dovoz gnoja na italijanske tla. Ta kazen je bila prav poštena in je znašala za vsakega nič manj kot 138 frankov t. j. 55 goldinarjev in 20 krajcarjev. Eden od teh dveh prizadetih je takoj plačal naloženo mu kazen, ter odrajtal celih 138 frankov, za kar pa je pobotnico dobil, glasečo se za samo 60 frankov plačila. Drugi pa se je pogodil, da bo plačal kazen, nekaj v drvih, nekaj pa v denarju in je tudi precej denarja odštel, surova drva pa je peljal iz te strani meje, na finančno postajo onkraj meje, pa tudi on je dobil pobotnico le za 60 frankov. Vrh tega pa sta morala gnoj zopet na to stran spraviti in sicer ob takem času, ko je bila v potoku velika voda, ki bi lahko katerega spodnesla in mu luč življenja za vselej upihnila.

In kaj menite, zakaj je sindak to napravil? Občinska kasa je v bankrotu, financarji pa tudi potrebujejo drva, saj menda Italijani ne kurijo in kuhajo s sončnimi žarki. Seveda naš natančni sindak je postavil drugi razlog in trdil, da je na tej strani meje vse kar živi in raste bolehavo in okuženo in sicer okužena je trava in zelišča, živina in njihovi odpadki, gnoj in vse drugo. Zaradi tega je meja zaprta in vsi, ki jo prestopijo, morajo biti kaznovani. O vsem

tem pa nismo dobili od naše vlade nobenega razglasa, torej nismo vedeli za te brezobzirne odredbe.

Poglejmo pa okoliščine, pogledjmo mejo proti Italiji. Mejno črto predstavlja potok Idrija, ki teče v zelo ozki dolini, ki je od visokih, strmih gor stisnjena, na nekaterih krajih tako stisnjena, da se samo potok skozi njo vije, na drugih krajih pa, kjer so njive in polja, je malo bolj široka. In glejte! na eni strani tega potoka razjeda strašna kuga vse, na drugi pa ni še nobenega znamenja te kuge. Čudež, zares čudež je očiten! Čudež namreč, da ta mejni potok ima v sebi tako čudodelno moč, da brani vsakovrstni kugi iz enega brega stopiti na drugi. Morda bodo ta potok, posebno v vročem poletju, Italijani porabili za varstvo proti kugi ter njeno moč prodajali po svetu za razkuževanje. Po tem takem bo kugi za vselej na tem svetu odklenkalo. In v resnici, ta drva, ki so šla kot kazen na italijansko finančno postajo, so bila spoznana za neokužena, čeprav preti po kugi lesa od naše strani Italiji strašanska nevarnost. Zdi se mi pa, da so bila ta drva, ki jih je kmet za kazen odrajtal, zares okužena, ker, kakor se iz vsega vidi, so tudi italijansko finančno in premetenega sindaka prav do dobrega okužila, ker tako krivično in brezobzirno in po peklensko naše uboge kmete odirajo in jim grenko pridobljeni zaslužek prav po lopovski odtrgujejo.

Pritožbo zoper tako ravnanje so prizadeti vaščani iz Miščekov vložili pri slavnem. c. k. okrajnem glavarstvu; in tudi peticija glede tega je bila od vseh mejnih županov na tej strani Idrije podpisana in bila odposlana menda do visoke vlade. Ali bode to kaj pomagalo, ali ne, se še ne ve. Bog daj, da bi.«

Vzdolž celotne italijansko-avstrijske meje je zelo cvetelo tihotapstvo, zlasti v nočnem času. Organizirane so bile skupine ljudi, ki so prenašale tihotapsko blago in ga na italijanski strani predajale na dogovorjenih mestih italijanskim tihotapcem, ali pa obratno. Zlasti sta bila za tihotapce zanimiva tobak in sol, iz Furlanije pa koruza in drugo blago. Zanimivo je, da so tihotapili tudi kokain. Razširjenost tihotapstva pa je vplivala tudi na odnos in strogost finančnih stražnikov do kmetov, ki so obdelovali polja. Večkrat so kmetom, ki so hodili obdelovat svojo zemljo čez mejo, odvzeli tobak, ki so ga imeli za lastno uporabo. Tobak je namreč predstavljal monopolno

blago in je bil podvržen posebnemu režimu. To je včasih šlo tako daleč, da so takega prestopnika kaznovali z globo ali celo z zaporom.⁴

Na državni meji pa je prihajalo tudi do medsebojnih obračunavanj med prebivalci obmejnega območja, pa tudi s finančnimi stražniki.

Kot piše dr. Branko Marušič⁵, da še *»preden je bila meja dokončno postavljena, so se med bodočim obmejnim prebivalstvom vneli spori. Tako so prebivalci kraja Dolenje napadli 10. maja 1867 prebivalce naselja Poianis na italijanskem ozemlju, ker da so kradli drva. Pokrajinsko sodišče v Vidmu je zato izdalo 16. avgusta 1867 tiralico za 33 avstrijskih državljanov iz Dolenj. Avstrijski mejni inšpektorat je 16. julija 1867 poročal o stalnih sporih med obmejnim prebivalstvom, kot se zlasti kaže v »sovražnih in samovoljnih namerah proti avstrijski vladi«.*

To se je nadaljevalo tudi v naslednjih letih. O tem priča tudi naslednji članek, objavljen v Soči⁶:

»Občina Logi-Robedišče (op. danes Logje Robidišče) je vedno pokazala svojo vdanost in zvestobo presvitlemu cesarju in celi vladarski hiši. Spomnim naj samo na občni zbor Sloge v Kobaridu, na katerega je vas Robedišče odposlala veliko zastopnikov. Tudi dan srebrne poroke Nj. veličanstev so občinarji izkoristili, da že na predvečer pokažejo bližnjim sosedom na Italijanskem z radostnim zvonjenjem, streljanjem in kresovi na hribih, kako se zna zvesti Avstrijec veseliti veselih dogodkov v ljubljeni vladarjevi družini. Že ob štirih zjutraj zbudil je odmev streljanja in pritrkavanja mlado in staro, da se zbere v okrašeni cerkvi, pred katero sta bili v lepem slavoloku vpleteni podobi Nj. veličanstev. Na prošnjo občinskih zastopnikov (povabljeni so bili, da se zberejo ob 7. uri v občinski pisarni v Breginjju) je bila slovesna služba božja in zahvalna pesem že ob 5. uri, ker drugače bi se ne mogli udeležiti domače cerkvene slovesnosti.

4 Soča, 12. 3. 1880.

5 Branko Marušič, Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848-1899, Nova Gorica 2005, str. 189.

6 Soča, 9. 5. 1879.

Da to praznovanje Italijanom ni bilo po volji, pokazalo se je dne 5. maja. Na Robedišču imajo ravno ob italijanski meji kale, kjer živino napajajo. Po dolgem deževnem vremenu bilo je ta dan vendar mogoče na njivah delati, – dela pa se vse le z lopato, kar je zamudno in torej ni čuda, da so kopali vsi moški in ženske, otroci so pa živino oskrbovali.

Popoldne je otrok gnal krave k enemu kalu in ko se napijejo, začnejo se tudi pasti, – kar naenkrat sta pristopila dva finančna stražnika italijanske vlade in sta hotela odgnati krave čez mejo. Na otrokovo vpitje je prišel mož, ki je delal najbliže in ustavi enega stražnika še na našem ozemlju, da bi ga s pomočjo drugih, ki so delo tudi pustili, da bi krave oteli, odpeljali v vas k podžupanu in potem h okrajnemu glavarstvu v Tolmin. Ko je to drugi stražnik videl, ki je med tem krave že čez mejo odgnal, je priskočil na pomoč in meni nič tebi nič zasadil bodalo, katero je imel na puši, možu v prsi. Upanje je, da rana ne bo smrtna; najbrž je bodalo zadelo v kako rebro ter ga zato ni moglo prebosti. V tem času so prišli še drugi ljudje in le sreča je bila, da v prvi razburjenosti, ko so videli, kar se je zgodilo, niso stražnika pobili. Pobrli so jima le orožje in nekaj vrhnje obleke ter dogodek nemudoma po županstvu sporočili c. kr. okrajnemu glavarstvu v Tolmin. Nadejamo se, da bo visoka vlada energično protestirala pri italijanski vladi proti takemu postopanju njihove finančne straže; – to je namreč v kratkem času bil že tretji dogodek (v Breginju, na Livku) da so na našem ozemlju mirne ljudi napadli. Pač pa bi bilo žalostno, da bi zvesti Avstrijec na svojem zemljišču, od katerega tako ogromne davke plačuje, ne bi smel več živine napajati in da ne bi bil več varen za svoje življenje, ko hoče svoje lastnino pred tatovi varovati.«

Napetosti v krajih ob državni meji pa so imele tudi politično ozadje. Priključitev Veneta k Italiji je dala italijanskemu iredentizmu še večji zagon z zahtevo po priključitvi še drugih »neodrešenih« krajev: Trsta, Istre, Kvarnerskih otokov in Gorice. Tako je skupina goriških iredentistov po postavitvi nove meje, 19. oktobra 1867, šla proslavljat obletnico plebiscita v Palmanovo. Ko so se vračali, jim je skupina kmetov na avstrijski strani, na mejnem prehodu v Viscu, preprečila povratek. Takšen je bil italijanski

opis dogodka, Po avstrijskem opisu dogodka pa naj bi goriški iredentisti »inscenirali prostaške eksibicije italijanstva.«⁷ Protiaavstrijsko razpoloženje in izpade Italijanov je spodbujalo zlasti društvo »Italia irredenta«. Manifestacije iredentizma so pri Slovencih utrjevale nacionalizem kot obrambni mehanizem in poudarjanje zvestobe in lojalnosti cesarski Avstriji. Razpoloženje Slovencev v tem obdobju je umetniško izrazil pesnik Simon Gregorčič v pesmi *Soči*.

---

7 Ferruccio Tassin, *Sul Confine dell'Impero*, Visco 1998, str. 17.

Pogled v slovensko Benečijo

BRANKO MARUŠIČ

Z naslovom, ki ga nosi ta prispevek, je v malopoznanem in v celoti neohranjenem goriškem tedniku *Glas* (izhajal je v letih 1872-1875) izšlo oktobra leta 1872 (št. 13, 15, 16 in 17) daljše besedilo, katerega namen je bil, da se z razmerami v Beneški Sloveniji, šest let po plebiscitu (1866), seznanijo Slovenci v matični domovini. Objava ni bila podpisana, a je njen avtor skoraj zagotovo semeniški profesor v Gorici, domoznanec in publicist Štefan Kociančič (1818-1883). Takrat je bil že uveljavljen domoznanski pisec, ki je dobro poznal ozemlje zahodne Slovenije in je pisal v slovenskem tisku tudi o Rezijanih (1856, 1860, 1875).

Avtorja članka *Pogled v slovensko Benečijo* je spodbudila knjižica *Dalla patria di Iacopo Stellini e del suo sistema morale* (Padova 1871), napisal jo je rojak iz Škrutovega, duhovnik in proslavljen pridigar Anton Podreka (Antonio Podrecca; 1794-1870). Podrekova postumna knjižica o filozofu Jakobu Stelinu, rojaku iz Gorenjega Tarbija (Stellini; 1688-1770) je bila po Kociančičevem mnenju zanimiva, ker je pokazala, »kake slavne može so imeli beneški Slovenci, čeravno je njih izobraževanje tako zanemarjeno bilo.« Kociančič je še ugotavljal, da sta bila Podreka in Stelin ugledni osebnosti »in Lahi posebno zadnjega [Stelina] čislajo tako, da so Čividajci eni glavnih ulic njegovo ime dali. Vendar sta bila oba slovenske krvi in čestitamo si lahko, da je Slovenija taka moža rodila – žalovati pa moramo, da jih ni mogla vzrediti. – Videli smo s kako iskrenostjo je Podreka govoril Lahom o svojem slovenskem rodu. Žalibog, da ni dalje nič storil; pa saj je že zadosti,

ako premislimo okoliščine, v katerih je živel. Od mladih nog se je le laško izobrazil [izobraževal] in ni čuda, da se je s tem tudi laškega patriotizma nasrkal in le za laško omiko svojih rojakov potegoval».

Anton Podreka, ki je prikazal življenjsko pot in fikozofsko misel Jakoba Stelina, je sicer lepo mislil o Slovanih, toda *»ko ne bi bila imela italijanska kultura toliko upljiva nanj, bil bi pa izvrstna moč slovenstva.«* Vpliv te kulture je bil pri Podreki opazen tudi pri razpravljanju o Stelinu in o krajih iz katerih je izhajal. *»Podreka je imel dobre misli o svojem narodu, ali nadvse ljuba mu je bila italijanska kultura«,* je o njem sodil Simon Rutar.

Po uvodnem pregledu pomembnih osebnosti (*slavni yudi*, je zapisal na tak način Podrecca) zlasti v zgodovini južnih in drugih Slovanov, kar naj bi dokazovalo, da Stelin ni izhajal – in z njim tudi Podreka – iz barbarskega sveta, je Kociančič prešel na opisovanje takratnih razmer v Stelinovih in Podreccovih rodnih krajih in zapisal: *»Menimo, da te črtice ne bodo odveč za kulturno zgodovino našega slovenskega naroda. Marsikateri pa bi gotovo še rad zvedel, kakošne so sedanje razmere beneških Slovencev, posebno kar se tiče njih omike in njih narodnega mišljenja.«*

Opis začinja: *»Beneški Slovenci živijo na severo-vzhodni meji Benečije. Vsi, razun [razen] Rezijanov, prebivajo v okraju Št. Peterskem, kjer se konča laška (furlanska) planjava in začnejo brda, ki se zmeraj više proti severu vzdigujejo. Sredi tega brdja so tri dolinice, v katerih so največa selišča. V prvi dolinici je teh Slovencev središče, Št. Peter slovenski (San Pietro degli Schiavoni, ki je dobro uro od Cividada oddaljen, tik Nadiže (Natisone) na cesti, ki drži v Kobarid. Tukaj je okrajno glavarstvo za Slovence in poglavitna fara njihova. Blizu Št. Petra je vas Brišče (lat. Broza, ital. Brischio), v kateri že Paulus diaconus, kancelar zadnjega longobarskega kralja Deziderija, in pa slavni zgodovinar De Rubeis govorita.«* Nadaljuje s kratkim opisom Lاندarske jame in preostalega dela doline Nadiže, preide na Matajur ter v Sovodensko in Podutansko dolino. Pregled končuje: *»Vsa ta dežela, v kateri Slovenci prebivajo, je, kakor smo rekli, brdasta in zelò podobna goriškim brdom in kanalskim hribom; nahajajo se enaki holmi, enaki pridelki, in rekel bi, da tudi prebivalci niso v svojem življenju in obnašanju daleč vsak-*

sebi, kar tudi ni čuda, saj jih drugega ne loči, ko državna meja rečica Idrija.» Med glavnimi pridelki slovenskobeneških dolin omenja vino (cividin) in kostanj. Umnega kmetijstva prebivalci ne poznajo. Ko bi ga poznali, bi se lahko dvignili iz revščine, ki tam vlada, čeravno so kmetje gospodarji na svoji zemlji in niso koloni.

Kociančič se nato vprašuje: *»Kako je pa naše dni z omiko in narodnim mišljenjem teh prebivalcev [prebivalcev]?«* Ugotavlja, da so v Beneški Sloveniji edini izobraženci duhovniki. Učitelje in ostale izobražene pa je mogoče le na prste prešteti. V slovenski Benečiji velja še vedno staro pravilo, da je župnik »dušni pastir vse svoje fare, vsi drugi duhovni pa kaplani (expositi), ki morajo ob vsaki narmanjši priložnosti k farni božji službi priti«. Župnik kaplane izbira in prestavlja. V špeterskem okraju sta dve fari, in sicer v Špetru in v Svetem Lenartu.

Kociančič je kritičen do pomanjkljive izobrazbe duhovnikov in opozarja, da italijanske šole onemogočajo mladim, da bi se zavedali svoje narodnosti. S prihodom Italije (»Piemonteži«) se je kakovost šol povečala, pa je pouk zasnovan na »brezverni in liberalni metodi«, ki mlade odvrača od vere in jih navdihuje z italijanskim patriotizmom: »slovenskega podučevanja ne sme biti nikjer – noter gori do pod Matajurja.«

Kljub pritisku se je med Beneškimi Slovenci začela buditi narodna zavest. Med tem ko je še pred petimi leti bil le en duhovnik, ki je bral slovenske knjige, jih je zdaj veliko več. Tisti edini duhovnik je leta 1869 izdal v slovenščini Casatijev katekizem. Kociančič ni navedel njegovega imena iz razloga, ki ga je pojasnila urednikova opomba: »Žal nam je, da si ne upamo povedati njegovega imena, da ne bo začela ital. vlada kaj sumiti.« Bil je seveda Peter Podreka (1822–1889), eden izmed tistih duhovnikov in posvetnih ljudi, ki se jim je takrat »dozdaj nepoznani slovenski svet pokazal.« Če je imela celovška Mohorjeva družba leta 1869 le pet članov, jih je bilo nekaj let nato že preko dvajset.

Kociančič je tudi opozoril, da bi si morali duhovniki preskrbeti vsaj slovenska evangelijska besedila, *»ker to gotovo ni spodbudljivo, da se duhoven*

sred maše proti ljudstvu obrne, vélike mašne bukve (Missale) v roke vzame in evangelij pol po slovenski pol po laški iz latinskega tolmači tako, da ljudstvo malo razume in materin jezik potem pači ... Tudi bi bilo dobro, da bi tamošnji [tamkajšnji] duhovni govore [ko govorijo] svoje narečje zmiraj bolj in bolj čistili tujih peg in čistoslovenski jezik uporabljali. Omenim naj tukaj mimogredè, da je jezik beneških Slovencev hrvaškemu podoben, posebno, kar se tiče končnic. N. pr. lonec=lonac, boter nunec=botar núnac, zajec=zejac; dalje naš č je pri njih večidel hrvaški ć; oča oća (ociá), ki se glasi v accusativu oć: n. pr. sem videl očeta= san vidu oć; tje dol= cie dol. Kakor se pa pri nas in posebno na Kranjskem mnogo nemških besedi v govor vpleta, vpleta se tam mnogo laških ... Lahko bi se marsikaj popravilo posebno, kar se tujih besed tiče, da bi le enkrat tudi prosto ljudstvo bolj čislalo slov. knjige. Za zdaj pa moramo reči, da je še prav slabo z omiko in narodnim mišljenjem, ker manjka podlage dobrih šol in iskrenih buditeljev.« Vendar se beneškoslovenska duhovščina narodno prebujala in upati je, da ji bo sledilo tudi ostalo ljudstvo. Preveč pa si ni treba nadejati, ker si italijanska vlada prizadeva, da bi slovenske kraje povsem poitalijančila, »da jih sčasoma požre in njih ime popolnoma zatré ... Preverjeni smo, da si bodo prizadevali duhovni vsaj v cerkvi slovenščino vzdržati, dokler bo le mogoče, a kaj ko pridejo sè šolo v navskrižnost. Ves poduk v šoli italijanski, krščanski nauk v cerkvi slovenski!! In pa, kaj bo, kadar odrase sedanja mladina, laški izšolaná? Sramovala se bo slovenskega svojega rodú.«

Članek zaključuje nespodbudno, z obžalovanjem, a hkratu preroško: »Žalosten je pogled v prihodnost ben. Slovencev. Oj, kako lahko bi se bili dali rešiti leta 1866 o pogajanji [ob pogajanjih] zastran mirú. Ko bi se bili naši avstrijski državniki le tolikaj zavedovali narodnostnih razmer in namer! Ena reč nas še tolaži, ta namreč, da je beneških Slovencev narečje še tako izvirno čvrsto, da bode potujčevanju tako dolgo kljubovalo, da pridejo kake slovanstvu ugodne politiške spremembe.«

* * *

Kot dodatek k gornjemu besedilu dodamo še vest, ki jo je goriški časnik *Glas* (5. 7. 1872, št. 2) objavil pod naslovom *S slovenskega Beneškega. Laška svoboda*. Nepodpisani avtor dopisa je po časopisih (predvsem *Il Veneto cattolico*) povzel vest, da so orožniki v soboto 4. aprila 1872 v Gorenjem Barnasu aretirali tamkajšnjega duhovnika Ivana Domenisa, ga vklenili in ga peš preko Špetra odvedli v Čedad. Tega dne je bil v Čedadu vsakotedenski semanji dan. Sprevod z uklenjenim duhovnikom naj bi pokazal množici, »kako hudobni ljudje so duhovni.« Tako ponižanje, ugotavlja dopisnik, se ni primerilo v Turčiji, marveč v svobodni Italiji. Njegovo pridržanje se je tako zgodilo »na slovenski zemlji pod svobodno laško vlado.« Mladi duhovnik je bil med ljudmi priljubljen, razen pri kakem »liberalcu nove dobe«. Duhovnik Domenis je bil po osmih dneh izpuščen na prostost, potem ko je plačal 500 lir kavcije. Neljubo srečanje z oblastjo pa si je zaslužil: 1. ker ni hotel dati velikonočnega obhajila neki osebi, 2. ker je govoril proti civilni poroki in 3. ker ni hotel dati odveze tistim, ki so kupovali na dražbi prodano cerkveno premoženje.

Kronika usodnih let druge svetovne vojne

GIORGIO BANCHIG

Ob drugi izdaji Cuffolovih dnevnikov

Hvaležni moramo biti duhovniku Antoniu Cuffolu (Plestišča 1889 – Laze 1959) za njegov vsakodnevni, dolga leta trajajoči napor in vztrajnost, s katerima nam je posredoval kroniko enega najbolj bolečih in žalostnih, negotovih in usodnih zgodovinskih obdobj Beneške Slovenije, ki še izvaja svoj vpliv na naše dni in na prihodnost.

Cuffolova kronika teh usodnih let je izšla leta 2013 v 2. pregledani izdaji pri čedajski zadrugi Most (1. izdaja leta 1985 pri zadrugi Dom, Čedad) in jo bogatijo fotografije, opombe in kratki življenjepisi o osebah omenjenih v besedilu. Knjiga nosi naslov »Moj dnevnik. La seconda guerra mondiale vista e vissuta nel 'focolaio' della canonica di Lasiz« in vsebuje dva ločena dnevnik, napisana v slovenskem in italijanskem jeziku.

Oba dnevnik sta eno samo neposredno, zvesto, sveže in svobodno pričevanje – kolikor je bilo v tistih časih mogoče – o vsem, kaj se je dogajalo v tistih grenkih letih v Nediških dolinah, v Italiji in v vseh krajih sveta, ki so bili prizorišče najbolj krutega spopada med narodi. Opazovališče tistih dogodkov je Cuffolo imenoval "žarišče" – sugestivno in s pomenom nabit lapsus, ki spreminja spokojno domače "ognjišče" (it. focolare) podeželskega duhovnika v "žarišče" (it. focolaio), to se pravi v središče in križišče dogajanja in srečevanj, ki so se zapisala v zgodovino Beneške Slovenije –,

bilo je v župnišču v Lazah, v majhni župniji Nediških dolin. Avtor kronike je kaplan Anton Cuffolo, pobožen in moder duhovnik, zakoreninjen v kulturo in življenje svojega ljudstva in v tistih groznih časih oporna točka ne le za župljane, pač pa tudi za zavedne domače duhovnike in vse, ki so se bojevali za svobodo. Prav zaradi te svoje vloge pa sta župnijsko "žarišče" v Lazah in duhovnik Anton Cuffolo postala tarča trpinčenja in napadov nasilja krajevnih fašistov in nemških okupacijskih čet, katerim so priložnostno pomagali tudi Kozaki, Mongolci ali Turki.

Kot že omenjeno, knjiga vsebuje dve ločeni kroniki druge svetovne vojne: ena je napisana v slovenščini (od leta 1938 do leta 1946) druga pa v italijanščini (od leta 1940 do leta 1947). Pri tem ne gre za prevod ene v drugo, pač pa za besedila, ki so bila napisana v različnih obdobjih, bila različno obarvana in poudarjena. Menim, da lahko postavimo slovensko besedilo v čas opisanih dogodkov (ali takoj za tem), medtem ko je italijanski tekst nastal na podlagi slovenskega kakšno leto pozneje, najverjetneje v zgodnjih petdesetih letih prejšnjega stoletja. To dejstvo lahko pojasni nekatera neskladja, drugačno obarvanost besedil ter razliko v poudarjanju določenih mest, kot tudi, kar je bilo opuščeno v enem ali drugem zapisu.

Italijansko besedilo je ohranjeno v treh rokopisnih zvezkih (30,5 x 20,5 cm), ki so shranjeni v župnijskem arhivu v Lazah, slovenski rokopis pa obsega en zvezek (20,5 x 15 cm), ki ga hrani arhiv Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani.

V sedmih desetletjih, ki so minila od opisanih dogodkov in po tridesetih letih od prve izdaje dnevnikov, je v številnih primerih spomin na udeležence tistih zgodovinskih dogodkov zbledel ali se celo popolnoma zabrisal. Prav to je botrovalo odločitvi, da sprotne opombe obogatim s kratkimi orisi zgodovinskih osebnosti, duhovnikov in drugih oseb, ki so omenjene v kroniki, vsaj kolikor je bilo mogoče izbrskati podatke in informacije o njih. Dodana so tudi pojasnila in natančni opisi nekaterih dogodkov in okoliščin, ki jih sicer ne bi bilo mogoče pravilno razumeti.

Druga izdaja tega nadvse izvirnega dnevniškega zapisa prihaja na dan v času, ko se spominjamo pomembnih obletnic in v posebnem trenutku ra-

zvoja kulturne poti, ki jo je slovenska narodna skupnost v videnski pokrajini začela po drugi svetovni vojni, kljub siloviti opoziciji, ki so jo izvajali nekateri aparati italijanske države in tajnih organizacij. Leta 2013 smo obhajali sedemdeseto obletnico padca fašizma in povratka slovenskega jezika v cerkveno obredje. Anton Cuffolo je ponovno začel pridigati v slovenščini 18. septembra 1943, deset let po fašistični prepovedi. Preden ko je prišlo do premirja 8. septembra 1943 so se v Benečiji pojavili prvi slovenski partizanski oddelki, ki so najprej vzbudili veliko navdušenja, kasneje pa so to navdušenje sami zatrli v Stalinovem duhu, kar so sicer pri nas izvajali v blažji obliki. Spomnili smo se tudi na kratkotrajnost Kobariške republike, ki je bila prvi znak preporoda slovenskega naroda, čeprav je nastala sredi nesoglasja in kljubovanj nasprotnih si strani. Leto kasneje je bil govor o letu krute okupacije s strani Nemcev, njihovih zaveznikov in italijanskih podreptnikov. Letos bomo obhajali 70-letnico osvoboditve, ki pa je bila v Benečiji pokvarjena od nasilnih nastopov bivših fašistov.

»O vseh teh dogodkih lahko beremo v dnevniških zapisih in v zgodovinskih besedilih – piše Marino Qualizza v uvodniku –, zdi pa se nam pomembno poudariti nekatere dogodke, ki so se pojavili v povojnih letih in ki so obnovili klimo, kakršno je občutil in obsodil že Anton Cuffolo v času prvih političnih izbir in podobnih situacij: močan in goljufiv boj proti slovenskemu jeziku v Benečiji. Kasneje si je ta boj nadel masko nasprotovanja jugoslovanskemu komunizmu, ker se je to izkazalo kot edino opravičilo za izvajanje ne povsem zakonitih dejanj.«

»Ta vztrajna in razvejana propaganda, ki močno spominja na metode boljševiškega prepričevanja – piše v nadaljevanju Marino Qualizza, – je med ljudstvom povzročila uničujoče posledice. Prebivalstvo je raslo od otroškega vrtca dalje v sovraštvo do vsega, kar bi lahko spominjalo na slovenskost, in podedovalo manjvrednostni kompleks, katerega se je skušalo rešiti tako, da si je ustvarilo novo identiteto, ki pa ni odsevala resničnega stanja. Končni rezultat je bila neprikrita družbena shizofrenija, zaradi katere je bilo sleherno politično pomembno življenje onemogočeno.

Hvala Bogu pa to ni bilo edino dogajanje. Vsem pritiskom in vsemu ustra-

hovanju navkljub so nekateri hrabri posamezniki zbrali dovolj čuta za pozitivno reakcijo.«

Sadovi tega preporeda so bili ustanovitev kulturnih društev, časopisov Matjur in Dom, organizacija Dneva emigranta in številnih pobud za otroke, hvala katerim se je končno rodila dvojezična šola. Vse to je pripomoglo, da je leta 2001 italijanski parlament sprejel zaščitni zakon, ki je Slovencem na Videnskem priznal tiste pravice in vrnil tisto dostojanstvo, za katere se je prizadeval in boril gospod Anton Cuffolo.

Zapis o Benečiji in Reziji med drugo svetovno vojno

ZDRAVKO LIKAR

V Sužidu se je leta 1909 rodila Marija Kenda. Marija Kenda-Štih je bila zelo aktivna v odporiškem gibanju med drugo svetovno vojno. Med drugimi funkcijami je bila tudi predsednica Okrožnega odbora Slovenske protifašistične ženske zveze za Tolminsko.

Pred približno petnajstimi leti, malo pred njeno smrtjo, mi je zapustila njen obsežen arhiv.

V njem sem našel tudi zelo zanimiv dopis Albine Lapanja-Zmage, rojene leta 1912 na Ponikvah na Tolminskem. Med drugo svetovno vojno je bila aktivistka Osvobodilne fronte in članica Okrožnega odbora slovenske protifašistične ženske zveze. V obširnem zapisu, ki ga je Albina Lapanja poslala Mariji Kenda, so opisana njena medvojna doživetja v Benečiji in Reziji. V zapisu je orisano vsakdanje življenje Benečanov in Rezijanov pred sedemdesetimi leti. Zato se mi je zdelo primerno, da medvojne zabeležke Albine Lapanja ponudim v branje tudi bralcem Trinkovega koledarja. Takole piše.

V Slovenski Benečiji in Reziji sem bila meseca novembra in decembra leta 1944. Še pred menoj je že mnogo prej delalo v Slovenski Benečiji in Reziji mnogo predanih aktivistov Tolminskega okrožja kakor tudi vojaške enote. To je bilo tudi meni pri mojem delu v veliko pomoč. Še vedno se vsako leto prvega novembra spominjam, da sem tega dne leta 1944 prvič šla preko male reke Idrije po brvi porušenega mostu na beneško stran. To je na bivši avstrijsko italijanski državni meji. Ko brskam po spominih in po mojih

blokkih iz teh časov, se mi zdi, kot da ponovno doživljam vse to še enkrat. Lepa se mi zdijo vsa ta doživetja. Čeprav revni, so ti kraji in ljudje zelo prijazni. Približno take sem si predstavljala iz otroških let, ko sem brala povesti iz teh krajev, kakor tudi po pripovedovanju ljudi, ki so prihajali iz Slovenske Benečije ali iz Rezije v moje domače kraje, v tolminske vasi kot krošnjariji. Ko sem bila še otrok, je v naši vasi živel star mož, po domače »Štefule«, ki je bil kot avstrijski vojak v Slovenski Benečiji. To je rad pripovedoval. Jaz pa sem si vse to kot otrok dobro zapomnila. Tedaj, ko sem sama hodila po teh krajih, sem se večkrat spominjala tega nekdanjega avstrijskega vojaka, mojega vaščana.

V Slovenski Benečiji sem imela občutek, da je nacionalni moment zelo zamorjen. Nikjer niso poudarjali, da so Italijani, pa tudi ne Slovenci. Pač pa so rekli, da so Slovenj. Svojemu beneško slovenskemu narečju so rekli, da je njihov domači jezik. Spomnim se, da so me pozdravljali, ko sem odhajala »Božime tovarišica«. Zelo radi so slišali ali se pogovarjali o partizanih; s še večjim veseljem pa prav o Gregorčičevi brigadi. Bila je v Slovenski Benečiji kot prva večja partizanska enota. Posamezne čete Severno-primorskega odreda pa so bile že zelo zgodaj v letu 1943 in že v decembru leta 1942. Glavna skrb Benečanov je bila, kako bodo živeli. Kam bodo prodajali kostanj? Bil je njihov glavni pridelek. Spominjam se, da so mi pripovedovali, kako so ga zamenjavali za koruzo. In sicer 200 kg kostanja za 100 kg koruze. Do takrat skoraj nisem vedela, kakšni so pravi maroni. Vse dni, ko sem hodila po Benečiji, sem ga zobala kar surovega. Bila sem tam prav v času največjega obiranja kostanja. V mesecu novembru, ko dozori. To delo je naporno in tudi nevarno. Splezati morajo tudi na drevo in ga z dolgimi latami klatijo dol. Močno morajo udrihati po ježicah, da odpadejo. Večinoma ga spravijo takoj domov. Pred hišami ga pustijo v »gričih« (v kupih) precej časa. Na ta način se potem lažje lušči. Ostane tudi dalj časa svež. Luščijo ga tako, da tolčejo po ježicah skupno in posamezno z lesenimi paličami. Meni je bilo to vse novo in sem z zanimanjem gledala. Kostanj je zelo sladak. Ljudje pa so bili radodarni. Ni mi bilo treba biti lačna. Naj navedem

dogodek, ki se mi je pripetil neki dan. Srečala sem starejšega moža in sva se pogovarjala. Vprašala sem ga, če bo zadovoljen, ko bodo po vojni pod Titovo Jugoslavijo? Rekel je, da bi bil zadovoljen, samo, da bodo lahko kostanj prodajali. Še je pristavil, sedaj ga prodajamo v Čedad in Videm. Potolažila sem ga z odgovorom, da naj bo brez skrbi, da ga bodo prodajali v Tolmin, Ljubljano in druge kraje Jugoslavije. Tedaj je bil zadovoljen. Razumela sem njegovo skrb. To je glavna skrb vseh Benečanov. Kraji so zelo pasivni. Večina mož hodi na zornade ali na sezonsko delo v domačih krajih in v tujino. Živeti morajo. Družine so večinoma številne. Veliko sem slišala o revščini v Slovenski Benečiji in Reziji že poprej. Toda, kar sem sama videla, ne dovolj. Za beneškega kmeta in njegove vasi se fašistična Italija ni brigala. Kakšne razdrapane poti sem videla! Po več ur so morali prenašati hrano na hrbtu iz oddaljenih krajev. Država se je brigala samo za raznarodovanje teh ljudi. Vse ostalo ji ni bilo mar. Nekajkrat sem tudi prenočevala med njimi. Peljali so me gor v »kamro«. Ulegla sem se na posteljo, napolnjeno s čužjem (ličkanjem). Prijetno je zašumelo, ko sem se ulegla. Za večerjo sem dobila burice (olupljen kostanj) in batudo (kislo mleko). Za zajtrk pa kavo v kikeri. Še danes mi zveni po ušesih njih običajno medsebojno pozdravljanje »Dobar dan nunac Tinac ali nuna Roseta«.

Ko sem bila prvo nedeljo v novembru v Slovenski Benečiji sem šla z domačini v cerkev. Poslušala sem župnika, ki je pridigal v italijanščini. Po končani pridigi pa je dodal: da me boste lažje razumeli, bom povedal nekaj besed še po domače. Pozorno sem prisluhnila. Spregovoril je v beneško slovenskem narečju. Seveda sem ga vse razumela. Po mnogih vaseh so bili postavljeni odbori OF, pa tudi mladinski odbori in odbori SPŽZ. Delo je bilo težavno. Pred vojno so bile italijanske šole. Doma pa so govorili v svojem narečju. Mnogo je dosegla raznarodovalna politika fašistične Italije. Gospodarsko in kulturno jih je uničevala. Toda uničiti jih ni mogla, čeprav je Slovenska Benečija že od leta 1866 pod Italijo. Pa tudi poprej je stalno menjavala gospodarje. Imela sem mnogo sestankov po vaseh z ženami in mladino. Toda ti odbori niso bili tako aktivni, kakor bi bila nujna potreba

predvsem za te kraje. To je tudi razumljivo. Težko jih je bilo pridobiti za organizirano delo. Bali so se. Bili so med seboj in tudi do samih sebe skrajno nezaupljivi. Čeprav zelo mehki po značaju in dobri. Zelo so bili zamorjeni. Ni čuda. Dolgoletna vladavina fašistične Italije je napravila svoje. Naravno, da se kvaliteta teh odborov in sestankov ni mogla primerjati s sestanki žena in mladine v ostalih okrajih okrožja (npr. Bovško, Kobariško, Brda, itd.). Tam so žene aktivno posegale v debato na sestankih in organizirano podpirale našo vojsko. Kako naj bi to zahtevali in pričakovali od Slovenske Benečije? Toda poleg vsega tega je Benečija zelo veliko podpirala in prispevala v hrani. V vzhodni in zahodni Benečiji so obstojale gospodarske komisije oziroma odseki za prehrano. Na priznanice so oddajali poljske pridelke in živino ter drugi material za našo vojsko. Pasivne vasi so dale manj, dolinske več. Največ sta dajali vasi Debenje in Hostne. Od 100 priznanic so jih kar 16 prejele žene. Naše plačilno sredstvo so zelo upoštevali. To je bil velik uspeh za te kraje. O tem še obstojajo originalna poročila. Iz Rezije teh poročil ni. Tam je bilo težje delati. Bili so mnogi v Benečiji, ki so bili zelo predani za našo vojsko. Od njih smo tudi dobili vse potrebne informacije, kadar smo se nahajali tam. Ti ljudje, ni jih bilo veliko, so bili občudovanja vredni. Njihovo delo je bilo zelo težko in nevarno.

Slovensko kulturno življenje v Benečiji je bilo zatrto. Njihovo edino izživljanje je bila cerkev. Sestanke sem imela v slovenskem jeziku. S starejšimi smo se dobro razumeli. Z mladino je bilo težje. Pomagala sem si z italijanščino. Rekli so mi, ko so me slišali, da govorim tudi italijansko, zakaj ne govorim vedno italijansko. Da me bo tudi mladina razumela. Odgovorila sem jim, da mi je težko govoriti v tujem jeziku, ker sem Slovenka. Povedala sem jim, da sem tudi jaz živela pod Italijo, da sem obiskovala italijanske šole. Doma pa sem se učila slovensko pisati in brati. Zaradi tega pa tudi z njimi lažje govorim v slovenskem jeziku. Seveda so bili zadovoljni z odgovorom. Zelo radi so poslušali in peli slovenske pesmi, kolikor so jih znali. Nekaj so se jih naučili od partizanov. Najbolj jim je bila vseh partizanska pesmica »Na oknu glej obrazek bled«. Ko smo bili na sestankih, so

me vedno prosili, da bomo zapeli skupaj po sestanku. Pa tudi sama sem jim morala kakšno zapeti. Predvsem navedeno pesmico. Tudi plesala sem z njimi. Le kratka dva meseca sem bila med temi dobrimi Benečani. In sem jih vzljubila. Imam v spominu vas Marsin, ko se je mati šestih otrok prijavila, da bo vsaj za njene otroke bolje kakor zanje. Še hranim koncept resolucije, ki so jo poslale žene iz vasi Hrastovje tovarišu Titu na svojem sestanku dne 9. novembra 1944 leta. Resolucija se glasi: »Tovarišu Titu! Žene zbrane na sestanku v vasi Hrastovje v Vzhodni Benečiji dne 9. novembra 1944 vam pošiljamo iskrene in borbene pozdravne čestitke. Iz srca se vam zahvaljujemo za odločne in jasne besede, s katerimi ste izjavili, da bo tudi naša Slovenska Benečija priključena v svobodno demokratično Jugoslavijo. Obljubljamo vam, da se hočemo do konca boriti z ramo ob rami z vsemi ostalimi brati, dokler ne preženemo iz naše drage zemlje krutega sovražnika Nemce in fašistično Italijo. Odbor SPZZ Hrastovje.«

Moški pa so ženam branili hoditi na sestanke, češ, da politika ni zanje. Več uspeha z ženami v teh krajih je bilo, da sem se pogovarjala z vsako ženo posebej. Veliko sem na ta način zvedela o njihovem težkem življenju. V razgovoru z njimi sem spoznala, da je beneška žena v neenakem položaju. Morala je skrbeti za številne člane družine; obdelovati skopo zemljo, ko je bil mož na sezonskem delu. Mladinke, v kolikor niso bile potrebne na domu, pa so bile primorane iskati delo pri gospodi v raznih italijanskih mestih. Marsikatero dekle je postalo žrtev pohotnih gospodarjev. Razumljivo je torej, da je bilo delo s temi ženami bolj težko, a ne brez uspeha. Pravilno smo morali pristopiti do njih ter skušati razumeti njih težave. Na ta način smo jih pritegnili k delu za osvoboditev. Iz njihovega pripovedovanja sem še najbolje spoznala vso to kulturno in politično gospodarsko zaostalost in bedo. Mati je povsod mati. Tudi beneško mati je predvsem skrbelo bodočnost njenih otrok. Kako malo jim je v takratnih razmerah lahko nudila. Fašistična Italija tudi napredno mislečemu italijanskemu ljudstvu ni bila naklonjena. Bila je do antifašistov Italijanov zelo kruta. Veselile so se, da bo za njihove otroke v novi Jugoslaviji bolje kakor je bilo za njih

pod Italijo. Da jih bodo lažje šolale, oziroma sploh izobraževale. Da bodo imeli njihovi otroci šole v materinem jeziku. Ko sem jim to dopovedovala, so me gledale nejeverno. Bilo je v neki vasi v Vzhodni Benečiji; imena se ne spominjam. Srečala sem malo deklico na poti iz šole. Prijazno me je pozdravila. Tudi jaz sem ji odzdravila in sem jo vprašala ali obiskuje italijansko šolo. Odgovorila mi je, da se v šoli učijo italijansko. Jaz pa sem jo nato vprašala, če bi bila zadovoljna, da bi bile slovenske šole. Vsa v strahu mi odgovori, ne, tega pa ne. Odgovorila mi je po slovensko. Malo sem pomislila in sem jo ponovno vprašala, bi bila ti zadovoljna, če bi učiteljica v šoli poučevala v tem jeziku, kot midve sedaj govoriva. Vsa vesela je odgovorila, seveda bi bila zadovoljna, pa tudi ostali otroci. Še je rekla, koliko lažje bi se učili, ker bi učiteljico razumeli. Šele sedaj sem bila prepričana, da res ni vedela, da je njen domači jezik slovenski. Pozdravile sva se v upanju, da se ji bo ta želja uresničila. Še en primer bom napisala kot dokaz, kako močan je bil v njih čut do njihovega materinega jezika. Seveda je bil pri starejših mnogo močnejši kakor pri mladini. Le žilavost in zavednost beneškega ljudstva je bila tako močna, da je ohranila svoje domače običaje in jezik. Tega so se zavedali in so to ljubosumno čuvali. Bila sem v vaseh onkraj Nadiže. Nazaj na to stran sem se vračala s kurirji. Imeli smo srečo v nesreči. Ko smo se po neki globeli po ozki poti navzdol približevali Nadiži zelo oprezno, da bi ne naleteli na kako zasedo, se je nepričakovano, po nesreči sprožila brzostrelka enemu izmed kurirjev. Vsi prestrašeni smo čakali, kaj se bo zgodilo. Toda na rafal ni bilo nobenega odziva. Bilo je vse mirno in smo nadaljevali pot brez skrbi, da je v bližini sovražnik. Ker, če bi bil, bi ga rafal gotovo priklical. In kaj bi bilo v nasprotnem slučaju. Gotovo bi danes ne pisala spominov. Ko smo srečno prišli preko Nadiže, smo se povzpeli po strmini navzgor. Prišli smo v malo vasico na obronku hriba. Imena vasi se ne spominjam. Kurirji so se malo odpočili in nadaljevali pot. Jaz pa sem ostala in šla v neko hišo. Pozdravila sem s pozdravom »Smrt fašizmu«. Ta pozdrav je bil dobro poznan povsod. Domača, že starejša gospodinja, mi je prijazno odzdravila. Bila sem prijetno presenečena. Ponovno sem imela zagotovitev, kako močno je zasidran slovenski jezik pri teh ljudeh. Gospo-

dinji sem rekla, kako razumljivo govorite. Pa mi je dejala v užaljenem tonu, kaj pa misliš, da sem jaz. Jaz sem Slovenka. Le to nam je težko, da so vse šole v italijanskem jeziku ter da nimamo nobenega slovenskega časopisa. Za nas starejše je še težje, je rekla, ker ne znamo dobro italijansko. Izrazila je željo, da bi bili pod Jugoslavijo. Tudi o tovarišu Titu sva se pogovarjale. Imeli so ga povsod radi. Ko sem imela zvečer v tej vasi sestanek, je bilo tudi tukaj njihovo glavno vprašanje, kakšna bo nova Jugoslavija, kakšno bo gospodarstvo in ali bo dovolj dela za vse doma, da bodo lahko možje in očetje preživljali svoje družine. Pri vsakem gospodarskem vprašanju je bil osnovni predmet kostanj. Sedaj so rekli, ga prodajamo tukaj, kam ga bomo pa potem, če bomo pod Jugoslavijo. Ko sem jim ponovno zagotovila, da bodo lahko kostanj prodajali tudi v Jugoslaviji, so bili zadovoljni. Tudi ta gospodinja mi je najprej postavila vprašanje kostanja. Zvečer na sestanku pa je dobila točen odgovor. Še spala sem pri njej. Še dolgo v noč sva se pogovarjali. Zjutraj pa sem bila za vse to nagrajena z izdatnim zajtrkom. Ko sem sedela za ognjiščem, mi je na koleno postavila precejšnjo skledico pravih domačih žličnikov. Prijazno mi je zaželela »Buh Vam jih žegnaj!« Kako so bili dobri! Zdi se mi, da od takrat dalje nisem več jedla tako okusnih žličnikov. Namesto kave pa je dala domače črno vino. Pogostila me je kolikor je najbolj mogla in se še oprostila, da naj ne zamerim, ker mi ne more nuditi boljšega, ker so revni in morajo živeti skromno. Jaz pa si nisem mogla želeči boljšega. Meni se je smilila, pa ne samo ona. V njej sem videla gospodarsko in kulturno zaostalost vsega beneškega ljudstva. Za vse to mi je bilo hudo. Željni so bili gospodarskega napredka in šol. Pri odhodu mi je rekla, da kadar pridem zopet v njihovo vas, se moram oglasiti pri njej. Nikdar več se nisem vrnila v to vas. Pot in dolžnost me je peljala v druge kraje. Kmalu tudi v svobodo. Še vedno pa se jo s hvaležnostjo spominjam še danes. Verjetno nisem bila jaz edina partizanka, ki sem se pri njej najedla. Predvsem pa bila lepo sprejeta. Povsod v Benečiji kakor tudi v Režiji sem slišala enako željo, da bi bil kmalu konec vojne. Oni so se po svoje izrazili, da bi kmalu »guera finila«.

Iz vzhodne Benečije sem nato odšla preko Kobariškega v Zahodno Benečijo. Nato v Rezijo. V teh krajih sem videla še večjo revščino in zaostalost. Pot je bila dolga in naporna. Med potjo mi je prišlo na misel, da smo vsi, ki potujemo s kurirji preko postaj, kakor stara pošta nekdanj. Konji se menjajo, kočija s potniki pa ostane. Naši partizanski kurirji so premagali toliko težav in nevarnosti, da so res lahko vpisani v zgodovino naše borbe kot njeno osnovno živčevje. Mnogi so dali svoja mlada življenja pri opravljanju njihovih težkih in odgovornih dolžnosti. Nikdar niso omagali. Vedno so imeli za nas bodrilno besedo. »Le še malo potrpi tovarišica«, so mi rekli. »Še kratke pol ure, pa bomo prišli.« Seveda se je te kratke pol ure množilo po potrebi. Navajeni smo bili partizanskim uram. Njihova pomoč in dobra volja sta bili neizčrpni. Zato zaslužijo vso pohvalo. Kakor mnogo drugih pred menoj so tudi mene varno pripeljali na Kobariško in dalje v Zahodno Benečijo. Iz teh krajev imam še bolj žalostne spomine. Malo časa sem se mudila tam, toda dovolj, da sem spoznala njihovo revno življenje. Celo na tleh brez ognjišča so kuhali. To ni bila njihova krivda. Še bi rada ostala med njimi. Toda morala sem iti dalje na končni cilj mojega dela v teh krajih. Bala sem se mraza in prihajajoče zime, saj smo bili že na njenem pragu. Bili smo že v začetku meseca decembra. Vreme je bilo slabo. Ko sem šla na pot preko Stola s kurirjem, je bil v nižini dež, v višjih krajih in na vrhu pa sneg. Pot je bila grozna. Na vrhu Stola je bil sneg ravno toliko zmrznjen, da se je ena noga vdrla globoko v sneg, druga pa je včasih ostala na vrhu. To pot imam za najhujšo v partizanih. Le bodrilne kurirjeve besede so me spodbujale, da nisem omagala. Prišla sva srečno dol v vas Učejo. Kako sva hodila, si ne morete predstavljati. Brez poti kar v celo po snegu navzdol. Malo po zadnji plati, malo po nogah in rokah. Ker je bilo navzdol, je šlo. Vsa premražena in mokra sem se tam posušila in odpočila pri neki vojaški enoti Rezijanskega bataljona. Ko sem se naspala in odpočila, sem bila naslednji dan kar dobre volje pripravljena nadaljevati pot v Rezijo, na moj končni cilj. Ta dan, 1. decembra 1944, sem prišla po štiri ure dolgi poti v Osojane, malo vas v Reziji. Pot se je sicer vlekla, naporna pa ni bila tako kakor prejšnji dan preko Stola. V Osojanah sem ostala teden dni in sem bila takore-

koč gost štaba Rezijanskega bataljona. Prenočevala sem pri neki prijazni družini v postelji. Skoraj nisem verjela, da je vse to res. Vsako jutro sem dobila pri gospodinjki pol litra mleka. Hrane je bilo dovolj in smo jo bili vsi enako deležni. O kakšni posebni organiziranosti je težko reči v Reziji. Za partizane so se navduševali in so s ponosom govorili, da so potomci Rusov. Tukaj sem obiskala naslednje vasi: Učejo, Osojane, Njivo, Bilo, Ravenco in Solbico. Delo v teh vaseh je bilo zelo naporno. Vse sestanke sem morala voditi v italijanščini. Domačini med seboj govorijo rezijansko narečje. Malo sem jih razumela. Šola se odvija v italijanščini. Predstavljajte si sestanek, ki sem ga imela s predšolsko mladino. Sporazumeli smo se s pomočjo mamic, ker so mladi znali le rezijansko. Sestanek je bil pester in zanimiv po svoje. Kajti otroci se tudi na sestanku niso ločili od svojih skromnih igráč. Jaz pa sem se poleg malih lahko pogovarjala z njihovimi mamicami. Rezija je naravno zelo revna deželja. Po več ur daleč so žene nosile koruzno moko na hrbtu. Tudi v Reziji hodijo vsi moški na delo po raznih državah ali krošnjarijo (brusijo škarje, popravljajo dežnike, cinijo lonce). Doma so samo starejši moški. Kot je Rezija revna, je tudi čista. V eni izmed vasic sem bila na neki ohceti. Opazovala sem običaje teh krajev. Čuden način plesa. Postavili so se v dve vrsti in so plesali po taktu eden proti drugemu in čudno prepevali. Ker so ti kraji zelo revni, ljudem niso mogli veliko nuditi. Teden je hitro minil in moj odmerjen čas za Rezijo. Sedmega decembra sem zopet odšla s kurirjem na pot. Spominjam se, da sva se branila mraza. Nato sva nadaljevala pot v Učejo. Ko sva se spočila in nasitila, sva šla na postajo 6M, kjer sva prenočila. Pred menoj je bila zelo naporna pot. Ker jo je kurir dobro poznal, mi je branil iti dalje. Svetoval mi je, naj počakam, da se vreme izboljša. Jaz pa nisem upala na izboljšanje vremena v tem času. Bala sem se še hujšega. Nisem ga poslušala in sem se odpravila z njim dalje preko Stola. Za mojo neubogljivost sem bila kmalu kaznovana. Le z največjo težavo sem premagala močan dež s sodro in burjo preko njegovega grebena in prišla srečno v njegov zaklon. Stol je z redkim grmičevjem porasel. Prav ta dan se je ob te goličave z vso silo zaletavala burja in mi kot z bičem tolkla po obrazu in golih nogah sodro. Po

obrazu in nogah sem čutila sklečече bolečine. Zadnji trenutek, ko sem že mislila, da ne bom zdržala, da me bo burja enostavno odpihnila, sva dosegla zatišje. Navzdol in za hribom je bilo dobro. Veter je ponehal. Prišla sva na Breginjsko v vas Homec do prijaznih ljudi. Tam sem se preoblekla in spočila. Pa je bilo spet vse v redu. Še nekaj dni hajk in dela sem imela po Breginjskem kotu in Zahodni Benečiji. Toda najhujše je bilo prestano. Tudi teh krajev nisem več videla. Še vedno pa jih imam v spominu in bi jih rada še enkrat videla. Želela bi, da bi to čitali tudi tisti, ki kot aktivisti ali kot partizani poznajo te kraje. Verjetno bi vse to še enkrat podoživljali.

Glasiló Matajur

Zapis ob 70-letnici izida

MILAN PAHOR

O narodnoosvobodilnem tisku

V letu 2015 praznujemo 70-letnico osvoboditve izpod fašizma in nacizma ter zaključka druge svetovne vojne. Pri nas je osvoboditev tesno povezana z narodnoosvobodilnim bojem slovenskega naroda 1941-1945. Narodnoosvobodilno gibanje je eno izmed najlepših in najbolj pomembnih obdobij v slovenski zgodovini, kljub žrtvam, nasilju in zlu. Takrat se je slovenski človek uprl, ko sta ga fašizem in nacizem obsodila na smrt ter hotela zbrisati iz zemljevida Evrope. To je bilo enkratno dejanje. Slovenci so takrat stali na pravi strani, na strani zaveznikov, na strani pravice, svobode in demokracije. Odločitev je bila popolnoma pravilna in utemeljena. Slovensko osvobodilno gibanje se razlikuje od drugih podobnih gibanj v Evropi. Pri nas ni bil samo oborožen upor in boj, temveč je sočasno potekal boj za kulturo, za slovensko besedo in pesem, za ohranitev naroda in njegove zavesti, za boljši jutri. Ob puški je bila prav tako pomembna slovenska beseda in knjiga. To velja za vse dele slovenskega naroda, ki je stopil v boj skupaj z vsemi ostalimi jugoslovanskimi narodi leta 1941.

Še bolj pa to velja za Primorsko, ki je bila 25 let pod Kraljevino Italijo in pod fašizmom, ki je hotel uničiti slovenski narod. Lahko dodamo, da je narodnoosvobodilno gibanje bilo še posebno pomembno za Slovence na Tržaškem, Goriškem, v Benečiji in Reziji.

Izraz narodnoosvobodilni tisk in partizansko tiskarstvo se je uveljavil v zvezi prav z narodnoosvobodilnim gibanjem in z njegovimi prizadevanji

na področju tiskane slovenske besede kot del kulturnega boja, ki je potekal vzporedno z oboroženim uporom. Partizansko tiskarstvo je torej zelo pomemben člen v prizadevanjih slovenskega borečega se naroda in je izraz težnj osvobodilnega boja, ki je bil sam po sebi tudi kulturno dejanje.

Ilegalne partizanske tehnike in tiskarne so nastajale in se razvijale sočasno z oboroženim bojem. V Trstu in na Tržaškem, v Gorici in na Goriškem so bile prve tehnike ustanovljene že v prvem letu boja, t.j. v letu 1941; za področje Benečije in Rezije pa govorimo o letu 1943. Udeležba beneških in rezijanskih Slovencev v narodnoosvobodilnem boju (NOB) je povezana tudi z delovanjem partizanske tehnike Matajur.

Partizanska tehnika Matajur

Začetek snovanja tehnike lahko postavimo že v december 1942, do pravega začetka delovanja pa je prišlo v juliju 1943. Tehnika je v začetku razmnoževala narodnoosvobodilni tisk za briško in beneško okrožje, kasneje po reorganizaciji pa za zapadnoprimorsko okrožje. Novembra 1943 so jo poimenovali v tehniko Matajur, kasneje je dobila še ilegalno siglo E-34. Delovala je vse do osvoboditve v maju 1945. Tehnika ni vedno delovala na istem mestu. Zaradi varnosti in konspiracije se je večkrat selila: najprej je bila v bližini vasi Kojško v Brdih, nato pri vasi Zapotok, v bližini vasi Nožno, pod Zelinjem, med Velendolom in Zelinjem, med Zarščino in Senikom, na pobočju Korade, v gozdu pod Zarščino, nazadnje pa v baraki pod Zelinjem.

Sprva je tehniko vodil Lado Marolt, v začetku leta 1944 je prevzel vodstvo tehnike Matajur Anton Jeršin–Tone in funkcijo obdržal vse do osvoboditve.

V raznih časovnih obdobjih so v tehniki delali: Jože Krajc, Jože Peršolja–Filip, Ludvik Vitez–Slavko, Viktor Goljevšek, Miha Zelinšek, Milko Gravnar–Mladenko (iz Števerjana), Veljko, Planinka, Mila Breclj–Živa, Peter Jež–Boris, Virgil Prinčič, Mario Karis–Maks, tipkarica Fani Ponikvar, kurirja Stanko Bernik–Tine in Tone Velušček–Saško. Tehnične potrebščine je dobavljal Jože Gradnik–Pepi iz Medane v Brdih. V maju 1945 je bilo v

tehniki Matajur (E-34) po seznamu pokrajinske tehnike osem (8) članov: vodja Anton Jeršin, tipkarica in risarka Mili Breclj–Živa, razmnoževalec Peter Jež–Boris, intendanta Mihael Zelinšek in Stanko Bernik, pomožna moč Milko Gravnar–Mladenko, kuharica F. Hvalica in kurir Alojz Zelinšek–Duško.¹

Delo tehnike Matajur

Partizanska tehnika Matajur je razmnoževala celo vrsto tiska, propagandnega gradiva, brošure, letake, lepake, slike idr. Navajam nekaj primerov, da bo pogled na delo tehnike bolj otipljiv. Tehnika je imela ogromno dela, obenem pa premalo tiskarjev in pomožnega osebja.

V prvem obdobju delovanja v letu 1943 beležimo naslednje naslove: Govor komunističnega voditelja Dimitrova O kadrih (500 izvodov), Pesmarica (500 izvodov), J.V. Stalin Proletarska revolucija in diktatura proletariata (650 izv.), 1.000 slik maršala Tita, 1.000 slik Stalina, časopis Primorski poročevalec števil. 12 in števil. 13, letak z naslovom Vsej slovenski mladini v vojski in na terenu (400 izv.), letak z naslovom Vsem Slovencem! (400 izv.), letak Slovencem na zapadnem Primorskem (600 izv.), brošura Naši pesniki novemu rodu (1. in 2. snopič) (200 izv.), list Mladi rod števil. 1 (400 izvodov), ki je bil namenjen učencem partizanskih osnovnih šol na Primorskem.²

Na začetku leta 1944 je tehnika Matajur razmnoževala med drugim naslednje naslove: časopis Kmečki glas števil. 1 (415 izv.), list Mlada pest, Titovo poročilo na 2. zasedanju AVNOJ-a (403 izv.), letak Vojaškim obveznikom (400 izv.), letak Dejstva govore (600 izv.).

Z našega zornega kota je najbolj zanimiv podatek, da je tehnika Matajur 7. februarja 1944 razmnožila dvojezični letak z naslovom Beneški Slovenci – Sloveni del Veneto v 400 izvodih. Očitno je, da niso bili večji italijanščine, saj ne bi napisali Sloveni del Veneto. Iz raznih poročil vodje tehnike izhaja

1 Zupanc, Ciril: Kanalski Kolovrat. Nova Gorica 1974, str. 115-127; Pahor, Milan, O tisku v narodnoosvobodilnem boju (1941-45). V: Boj za svobodo, Trst 1975, str. 73-74; Krall, Jože: Partizanske ciklostilne tehnike v Slovenskem Primorju. Ljubljana, 1981, str. 58-61, 99-103, 176-180, 244-248. Odslej: Krall.

2 Krall, str. 59-61.

želja, da bi v tehniki Matajur delal nekdo z dobrim znanjem italijanskega jezika.

Beležimo še naslednje zanimive naslove: brošura Za dvajsetletnico Leninove smrti, vojaško glasilo Naš korak šte. 1, brošura Devet temeljnih točk akcijskega programa Osvobodilne fronte slovenskega naroda, glasilo Slovenka šte. 1, 2 in 3 (400 izvodov), brošura Žrtvam svobode (410 izv.), list Klic s skrajnih mejah, list Mladina šte. 2, 3 in 4, brošura Angleški ministrski predsednik daje priznanje maršalu Titu in NOV in POJ (400izv.), brošura Položaj žene v SSSR, Uradni list šte. 1, Primorski kmečki glas šte. 3, brošura v italijanskem jeziku Punti fondamentali del fronte per la liberazione del popolo sloveno (200 izv.), brošura Kaj pravijo Amerikanci o nas (750 izv.), brošura Prvi zavezniški sestanek v okupirani Evropi (300 izv.). Tako pridemo do 5. maja 1944.³

Glasilo Matajur

Odsek za informacije pri okrožnem odboru Osvobodilne fronte (OF) za Slovensko Benečijo je začel izdajati glasilo v slovenščini in italijanščini z naslovom Matajur. Prva številka je izšla z datumom 5. maj 1944. Glasilo je imelo podnaslov: Beneški tednik–Settimanale della Carnia. Naslednja številka je izšla šele v juniju 1944. V naslednjih mesecih so redno izhajale številke glasila Matajur. Vsega skupaj je izšlo 19 številk.

Takoj na začetku se je pojavila velika nerodnost v prevodu, saj je Beneški tednik bil Settimanale della Carnia. To so popravili v četrti številki, ko Beneški tednik postane Settimanale del Veneto Sloveno.

Glasilo Matajur je najprej izdajal Odsek za informacije pri okrožnem odboru OF za Slovensko Benečijo od številke 1 do številke 10. Od številke 11 dalje postane izdajatelj Odsek za informacijo in propagando pri OOOF za zapadno Primorsko. Za zadnji dve številki (18 in 19) pa postane izdajatelj Komisija za agitacijo in propagando pri OOOF za Zapadno Primorsko.

Glasilo je bilo dvojezično, saj so članki bili napisani v slovenskem in itali-

---

3 Krall, str. 100-103.

janskem jeziku. Načeloma je bila leva stran glasila napisana v slovenskem jeziku, desna stran pa enakovredno v italijanskem jeziku. Prav vsi članki so bili objavljeni v obeh jezikih. Format časopisa je bil 28x22 do 33x21cm. Vse številke glasila (19 številke) je natisnila partizanska tehnika Matajur na ciklostilu.⁴

Za kroniko lahko navedemo, da je izhajalo tudi vojaško glasilo z imenom Matajur. Konec leta 1943 je izšel Matajur kot vojaško glasilo XXXII. slovenske divizije "Goriška". V letu 1944 so izšle nadaljne 4 številke vojaškega glasila Matajur, tokrat kot glasilo XXX. slovenske divizije IX. korpusa. Prejšnja 32. divizija je postala nato XXX. divizija v sklopu slovenske partizanske vojske.

Vojaško glasilo Matajur so razmnoževali v diviziji na lastnem ciklostilu. Med drugim se je ohranilo nekaj poročil in obvestil, ki jih je vodstvo tehnike poslalo svojim nadrejenim. Z našega vidika je najbolj zanimiv dokument, ki se nanaša na številko 13 časopisa Matajur, ki je izšla 21. septembra 1944. Iz dokumenta je razvidno, da je številka 13 izšla v nakladi 905 izvodov. Iz razpredelnice je nadalje razvidno, na katere naslove je vodstvo tehnike Matajur (E-34) razposlalo izvode časopisa: 665 izvodov na OK KPS za Zapadno Primorsko, 60 na Srednjeprimorsko okrožje, 60 na Severnoprimsorsko okrožje, 100 v Trst, 10 na razne kurirske stanice, 14 ostalim partizanskim tehnikom, 115 na razne naslove, 1 izvod so dali v arhiv.⁵

Iz gornjega seznama je razvidno, da je bilo največ izvodov poslanih na politične naslove slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem. Vodstveni organi so nato porazdelili posamezne izvode na določene naslove.

Prva številka časopisa Matajur je izšla 5. maja 1944. Štela je 9 strani. Na vsaki strani je bilo slovensko besedilo na levi, italijansko pa na desni strani. Vsak jezik je imel polovico strani. Glasilo je vsebovalo uvodnik rubrike: Zadnje vesti, Ali so žrtve res večje?, Po bojiščih in po svetu.

4 Bibliografija izdanja u narodnoosvobodilačkom ratu 1941-1945. Beograd 1964, str. 627.

5 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 3b1, tehnike in tiskarne.

Najbolj zanimiv je seveda uvodnik z naslovom Benečani!

Citiram iz uvodnika:

*“Prinašamo vam prvo številko tednika, ki je namenjen samo vam Benečanom. Prinašal bo tedenski pregled dogodkov, poročila z bojišč ter druge zanimivosti, ki se tičejo današnjega svetovnega političnega položaja, današnje borbe. Ta borba, ki jo danes vodijo združeni narodi Anglije, Amerike in Sovjetske zveze, jugoslovanski narodi ter vse druge svobodoljubne države sveta, je tudi vaša borba, zato morate v njej sodelovati s tem, da bijete po vašem največjem sovražniku: nemškemu fašizmu. Ker je to vaš list, nam pošiljajte redno dopise in poročila, v slovenščini ali italijanščini, tako, da bo to postal res vaš list, v katerega boste pisali vi sami o stvareh, ki se vas tičejo, ki vas zanimajo. Tudi tisti, ki morda še ni nikoli napisal nobene vrstice, naj se ne brani napisati sedaj par vrstic za naš list. Preprosto in po domače nam pišite o stvareh iz vašega vsakdanjega življenja, o vaših križih in težavah.”*⁶

Druga številka glasila Matajur je izšla 12. junija 1944 na 16-ih straneh. Uvodnik ima naslov O nemški propagandi. Za nas je mnogo bolj zanimiv drugi članek, ki sledi uvodniku in nosi naslov Naš duhovnik.

Iz tega članka navajam: *“Mnogo je duhovnikov, ki so spoznali, na kateri strani je pravica ter so odšli v borbo z narodom. Povsod so naleteli na dobre tovariše ter se odlično počutijo med partizani. Pri štabu IX. korpusa je vršilec dolžnosti verskega referenta župnik Avgust Černetič, naš beneški rojak. Na svojega župnika, ki ima tako visoko funkcijo v partizanski vojski, smo Benečani lahko ponosni. Naš župnik nam je jasno pokazal, po kateri poti mora danes hoditi vsak pošten človek, vsak pošten duhovnik.*

(...) Trditev, da je dolžnost vseh kristjanov boriti se proti boljšeizmu, je samo prazen izgovor. (...) Kdo izmed Benečanov ne pozna vsaj po imenu župnika Avgusta Černetiča? Še bolj važno je, da ga spoznamo po njegovih delih. (...) Partizani niso nikdar niti govorili proti veri, niti se niso borili proti njej, trdili pa so in trdijo, da se borijo proti okupatorju, proti domačim

⁶ Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 1, leto 1, 5.5. 1944.

izdajalcem (...).⁷ Tretja številka je izšla z datumom 19. junija 1944. Prinaša informacije o invaziji zaveznikov v Normandiji, o napredovanju ruskih sil na vzhodni fronti, o boju jugoslovanskih partizanov, o stanju na fronti v Italiji. Iz podatkov o narodnoosvobodilni fronti na Primorskem izstopajo informacije o volitvah v krajevne odbore OF. Zanimiva je nadalje vest, da so ustanovili Komisijo za ugotovitev zločinov okupatorja in njegovih pomagačev.⁸

Četrta številka je izšla 26. junija 1944 na 16-ih straneh. V omenjeni številki glasila Matajur so informacije, kako so zavezniki osvobodili mesto Rim in o neuspelem nemškem napadu na maršala Tita v Drvarju. Na 13. strani naletimo na rubriko z naslovom Beneške Slovenke nam pišejo ..., kjer tovarišica Tilica opisuje svoje prvo srečanje s slovenskimi partizani.⁹

Peta številka nosi datum 3. julij 1944. Zanimivo je dejstvo, da na naslovni strani piše, da posamezna številka stane 5 lir. Uredniki posvečajo pozornost novicam z raznih bojišč. Poudarek je tudi na propagandi okupatorja, ki bega ljudi. Poseben članek je posvečen sodelovanju z italijanskimi partizani. Na 11. strani je rubrika Pisma, kjer je objavljeno pismo Beneške tovarišice pišejo tovarišici:

“Rade bi vedele, če vam je dopadla naša igra, katere smo se z velikim trudom naučile: žrtvovale smo mnogo, da smo se je naučile. Saj nas razumete, da je to za nas težko, ko ne obvladamo slovenskega jezika, ampak govorimo samo naše beneško narečje, toda vse smo napravile z dobro voljo za vam dokazati našo udanost. Prisegamo, da bomo zveste do konca vojne in še vse potem. Veselimo se zmage naše vojske in naših zaveznikov in upamo, da bo kmalu naša zmaga dokončna. Pozno smo stopile v našo organizacijo, ampak prisežemo ti, da od kapitulacije Italije dalje nam je bilo na ustnicah vedno ime partizanov, čeprav nismo razumele zakaj se borite! Končno smo

7 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 2, leto 1, 12.6. 1944.

8 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 3, leto 1, 19.6. 1944

9 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 4, leto 1, 26.6. 1944.

*tako srečne, da to razumemo. Živel tovariš Tito! Živel tovariš Stalin! Živeli naši zavezniki!*¹⁰

Šesta številka je izšla 15. julija 1944. Na naslovni strani je uvodni članek s pomenljivim naslovom Naša narodnoosvobodilna borba in italijanski partizani. V nadaljevanju so številni drugi zapisi, ki govorijo o pomenu krajevnih volitev v odbore OF, o vojaških uspehih slovenskih divizij na Primorskem ter cela vrsta novic o položaju na frontah po Evropi.¹¹

Deseta številka (z datumom 15. avgust 1944) se predstavlja na naslovnici z udarnim naslovom V poslednji juriš oziroma v italijanščini All'ultimo assalto.

Na četrti strani je objavljen članek z naslovom Kakšni so Beneški Slovenci? Iz tega članka povzemam sledeče stavke:

“Kdo so Beneški Slovenci? Politično časopisje v predvojni dobi ni nikoli pisalo o njih in nihče ni več upal, da se bodo ti izgubljeni in pozabljeni Slovenci vrnili v svojo slovensko domovino. Spominjali smo se naše krvi po vseh delih sveta, govorili smo o ameriških Slovencih, ki so imeli dolarje, celo tistega “pol milijončka” primorskih Slovencev, ki so živeli pod italijanskim fašizmom, se je spominjalo po enkrat na leto naše režimsko časopisje.

*(...) Malih beneških Slovencev pa se ni nihče več spomnil, predolgo so bili že pokopani pod italijansko oblastjo. (...) Ti naši bratje pod Italijo so resda preživeli skoraj celo stoletje ločeno od ostalih Slovencev, vendar se niso potujčili, ohranili so svoje prastare običaje in svoboščine skoraj do časa, ko jih je pričel zatirati italijanski fašizem. V naši dobi so partizani s svojo junaško borbo podrli stoletno mejo med nami in med njimi. Njihova kri je spregovorila, ko so zagledali svobodne sinove zatirane slovenske domovine. (...)*¹²

Dvanajsta številka, ki nosi datum 4. september 1944, se začinja z uvodnikom na naslovni prvi strani izpod peresa Benečana. Avtor članka je

10 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 5, leto 1, 3.7. 1944.

11 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 6, leto 1, 15.7. 1944.

12 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 10, leto 1, 15.8. 1944.

župnik Avgust Černetič, takratni verski referent IX. korpusa. Preberimo skupaj njegove misli:

“Kot zaveden Benečan z zanimanjem sledim političnemu razvoju in partizanskemu gibanju v Benečiji. Z odkritim veseljem poslušam vse dobre novice, ki pridejo od tam, z žalostjo pa slabe. To radi tega, ker sem sin svoje Benečije. Saj še ni dolgo, kar sem zapustil svojo ožjo domovino. Nekateri fašisti in kratkovidni so me obsodili kot izdajalca. Na to sem ponosen. Kot sin tistega naroda, ki trpi že toliko in toliko let kot suženj tujega naroda, italijanskega fašizma, se počutim zelo blizu vsakemu beneškemu Slovencu in mi je žal za vsakogar. Do vstopa v partizansko vojsko sem tudi jaz trpel isto zatiranje in isto krivico, ali pa še večjo, posebno v duševnem in kulturnem oziru. Lahko rečem, da se tudi kot duhovnik imam mnogo boljše v tej slovenski osvobodilni vojski, kakor v Mussolinijevi “svobodi”. (...)”¹³

V knjigi avtorja Zdravka Klanjščka o IX. korpusu dobimo potrjen podatek, da je bil Avgust Černetič, duhovnik iz Benečije, verski referent pri štabu IX. korpusa.¹⁴

Prav na koncu omenjene dvanajste številke je bila rubrika z naslovom Iz Benečije. Tam sta objavljeni dve brzojavki: maršalu Titu in predsedstvu SNOS-a (slovenski partizanski parlament). Citiram: *“Zbrani na mitingu v vzhodni Benečiji, dne 27.8.44, na katerem je bilo zbranih preko 600 beneških Slovencev so bile sprejete naslednje brzojavke. (...) Beneški Slovenci zbrani na mitingu pošiljamo vam iz skrajnih zapadnih slovenskih meja pozdrave in izjavljamo, da smo ponosni in srečni, da nam je dana možnost skupnega sodelovanja z vsemi Slovenci in ostalimi narodi Jugoslavije. (...)”¹⁵*

Tudi v naslednji trinajsti številki (z datumom 18.9.1944) glasilo Matajur objavlja članek, ki opisuje partizanski miting v Benečiji. Članek je podpisala avtorica z imenom Živa. Po vsej verjetnosti gre za aktivistko Živo, ki

13 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 12, leto 1, 4.9. 1944.

14 Klanjšček, Zdravko: Deveti korpus slovenske narodnoosvobodilne vojske 1943-1945. Ljubljana 1999, str. 488.

15 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 12, leto 1, 4.9. 1944.

je delala v tehniki Matajur, ki je natisnila vse številke glasila. V članku z naslovom Miting sredi Benečije sta opisana dva dogodka. Preberimo skupaj nekaj vrstic:

*“Sončno nedeljsko jutro sredi Benečije. Veselo potrkavajo zvonovi župne cerkve v Kravarju. Od blizu in daleč se je zbrala pisana množica beneškega ljudstva na svoj praznični shod. Na prostoru pred cerkvijo prodajajo odpustke in točijo pijačo. Počasi se zvrsti množica v cerkev. Med mašo ima župnik pridigo v slovenskem jeziku in slovensko petje odmeva po cerkvi. Tak je danes duhovni obraz beneškega ljudstva. (...) In popoldne so v cerkvi večernice, po večernicah pa miting. (...) Na oder stopi Benečan Jože, mlad partizan 1. Beneške čete. Kdor je videl s kakšnim ognjem je govoril ta fant o partizanih, o naši borbi in pomenu mobilizacije svojim ljudem – in vse to v slovenskem jeziku – ta je videl, koliko sile je še v tem trpinčenem beneškem ljudstvu. (...) Benečija vstaja v novo življenje.”*¹⁶

V štirinajsti številki, ki nosi datum 30. september 1944, izstopajo trije članki. Prvi je uvodni naslovni članek z naslovom Jasna in odločna beseda, ki ga je sestavil Franc Bevk, pisatelj in eden izmed voditeljev narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem. Ostala dva članka sta napisala beneška župnika. Enega je podpisal Avgust Černetič, župnik in verski referent IX. korpusa in nosi naslov Nove volitve (Naš župnik o volitvah). Drugega pa župnik iz Zapadne Benečije. Slednji članek ima naslov Koliko nas je?

Iz tega prispevka navajam: *“(...) Pa mi beneški Slovenci smo le zadnji vršiček velikega slovanskega drevesa, ki razteza svoje vrhove po vsej vzhodni Evropi in severni Aziji. Od vseh jezikovnih družin Evrope je največji. Latinski jezik govori okoli 145 milijonov ljudi, germanski okoli 150 milijonov, slovanski pa nas govori čez 220 milijonov. (...) Zemlja, na kateri prebivamo mi Slovani, je velika; od Čedadada skozi Balkan čez Rusijo in Sibirijo prideš po slovanski zemlji do Beringove ožine, ki veže Ameriko z Azijo. (...)”*¹⁷

16 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 13, leto 1, 18.9. 1944.

17 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 14, leto 1, 30.9. 1944.

V petnajsti številki je objavljen članek z naslovom Beneškim Slovencem: *“(..). Tvoji očetje niso ukradli te zemlje, niti je niso prejeli v dar od fašistov ali od kogarkoli. Ti si tukaj doma. To zemljo so tvoji očetje obdelovali s svojimi žuljavami rokami, katero je tebi Bog dal že pred 1.400 leti. Tvoji očetje so jo ljubili in branili z orožjem v roki. Tudi ti si jo dolžan ljubiti in braniti. Ti si gospodar te zemlje. (...)”*¹⁸

V petnajsti številki je objavljen tudi izvleček govora maršala Tita.

V naslednjih zadnjih številkah glasila Matajur je bila objavljena cela vrsta prispevkov, ki se nanašajo na Benečijo. Pojavijo se članki o Reziji. Glasilo Matajur resnično pokriva široko problematiko Benečije in Rezije z raznih zornih kotov: političnega, narodnega, narodnoosvobodilnega, kulturnega in pesniškega, saj so natisnjene originalne pesnitve iz tistega obdobja.

V šestnajsti številki je uvodni članek napisal France Bevk. V notranjosti glasila dobimo članek, ki govori o ustanavljanju odborov Osvobodilne fronte (OF) po Benečiji. Glasilo objavlja narodno politične članke in prispevke, ki se nanašajo na narodnoosvobodilno borbo in njeno uveljavljanje v Benečiji in Reziji.¹⁹

V sedemnajsti številki, ki nosi datum 25. oktober 1944, je uvodni naslovni članek napisal dr. Joža Vilfan, eden izmed najbolj vidnih in vplivnih voditeljev narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem. Članek nosi izredno pomemben in poveden naslov: Trst in Slovenska Benečija, dokaz naše demokratičnosti. V njem avtor poudarja in dokazuje pripadnost Trsta in Benečije slovenskemu narodnemu telesu in novi Jugoslaviji, ki nastaja iz narodnoosvobodilnega boja. V notranjosti je potopisni članek izpod peresa aktivista, partizana in kulturnika Leva Svetka-Zorina. Članek nosi naslov Na Kanin. Na goro se je Zorin povzpел 14. avgusta 1944. Nato je sestavil članek in ga objavil na glasilu Matajur. Zaključek članka se glasi: *“(..). Pozdravljen Kanin! Ti naš trdni, neomajni zapadni mejnik, ki priča*

18 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 15, leto 1, 7.10. 1944.

19 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 16, leto 1, 15.10. 1944.

našo nekdanjo veličino, naših težkih borb in našega ponovnega vstajenja."²⁰ Osemnajsta številka Matajurja poudarja pomembnost osvoboditve mesta Beograd, ki so ga jugoslovanski partizani osvobodili na dan 20. oktobra 1944. V notranjosti časopisa Lev Svetek–Zorin opisuje svoje popotovanje po Benečiji in Reziji. Iz njegovega pesniškega opusa Iz beneškega ciklusa pa sta objavljeni dve pesmi. O medčloveških stikih pa priča prispevek pisatelja Franceta Bevka z naslovom: Hčerka, Slovenska Benečija.

Le nekaj vrstic: *"Prejel sem toplo pismo v imenu Beneških Slovencev. Pisal mi ga je eden izmed tistih duhovnikov, ki so se v dobi fašizma neustrašno borili za pravico slovenskega jezika v cerkvi. Njihov boj sem bil opisal v knjigi Kaplan Martin Čedermac, ki jo naš zvesti rojak s skrajne meje slovenstva omenja v svojem pismu.(...)"*²¹

Na četrti in peti strani devetnajste številke Matajurja avtor Tone Tratnik objavlja prispevek z naslovom Uspehi beneških in rezijanskih bataljonov. Piše se seveda o vojaških uspehih obeh partizanskih bataljonov. Podobnih reportaž je bolj malo na straneh časopisa, zato navajam naslednje vrstice: *"(...) V teh zadnjih dneh, rezijanski in beneški borci, so doprinesli naši skupni borbi nove sijajne uspehe. Beneški bataljon, pod vodstvom Benečana tov. Marjana, je dne 19.X. napadel iz zasede in razbil švabsko kolono, ki je prišla ropat v starogorsko Benečijo. Lačni nemški fašisti so se na dvanajstih kamionih, motornih kolesih in eni avtoblindi pripeljali ob Idriji z namenom, da bi oropali našemu ljudstvu živino in hrano. (...) Partizani so odprli ogenj na švabsko kolono. (...) Tako so dobili roparski zločinci zaslužen plačilo za njihovo delo. Na cesti je obležalo preko 35 mrtvih sovražnikov in enako število je bilo ranjenih. (...) Rezijanski bataljon je miniral železniško progo Videm – Trbiž. Preko 40 m proge je zletelo v zrak. Nekaj minut kasneje je privozil vlak, na katerem je bilo okrog 400 nedolžnih civilistov, ki so jih Nemci vlačili s seboj na prisilno delo ali v internacijo v Nemčijo. Vlak se je moral ustaviti*

20 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 17, lero 1, 25.10. 1944.

21 Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 18, leto 1, 1.11. 1944.

in se je tako posrečilo nesrečnim potnikom pobegniti in se rešiti nemškega suženjstva in smrti. (...)

V številki je mnogo zanimivih prispevkov. Omejil se bom le na pesem, ki je bila objavljena na zadnji strani zadnje devetnajste številke glasila Matajur. Avtor pesmi je Lev Svetek–Zorin. Pesem se glasi Grob na Matajurju:

“O Matajur, beneški Doberdob!
Ko hodil sem po tihih senožetih,
razgrnjenih preko pobočij tvojih,
sem tam uzrl skrit, samotni grob.
Preprost lesen je križ vanj zasajen,
surovo iztesan in brez napisa;
na grobu lučka ne brli nobena,
le trnjevenec nanj je položen.
Ko drugi narodi zgradili so
vojakom krasne spomenike,
postavili orjaške mavzoleje
in s slavospisi jih slavili so,
počivaš ti, neznani partizan,
na planinski košenici,
le veter te jesenski obiskuje,
ko diha njegov zaveje prek poljan.
O, Matajur, beneških kralj gora!
Sovražim te – in ljubim te obenem,
ti večna priča žrtev in trpljenja
in silnega hotenja in želja,
ki krije jih ta tihi, nemi grob
brez rož, brez spomenika, brez zelenja,

vendar glasnik nam novega življenja
in porok novih, lepših, boljših dni!"

(Matajur, 30.9.1944)²²

Zaključek

V letu 1944 je izšlo 19 števil glasila Matajur, od 5. maja do 16. novembra 1944.

V zadnji razmnoženi številki z datumom 16. november 1944 ni napovedi o prekinitvi oziroma ukinitvi časopisa. Zato lahko o tem sklepu samo ugibamo.

Pri tem ne moremo govoriti, da je bila izbira tehnične narave, ker je tehnika Matajur, ki je razmnožila vse številke glasila, delovala vse do osvoboditve. Bolj verjetno je bila izbira politične narave. V zadnjih številkah glasila so se stopnjevali prispevki, ki so pisali o Benečiji in Reziji. Bila je poudarjena vloga povezave Benečanov z ostalimi Slovenci. Večkrat je bila poudarjena želja, da se Benečija in Rezija vključita v novo Slovenijo v novi Jugoslaviji. Bližal se je konec vojne in stalno je bilo v ospredju problem meja. Morda je vloga Matajurja postajala prevelika in obenem moteča.

Lahko pa iščemo razloge še drugje.

Na vsak način je glasilo Matajur odigralo veliko vlogo pri osveščanju Benečanov in Rezijanov, pri njihovem vključevanju v narodnoosvobodilni boj vseh Primorcev in vseh Slovencev. Jasno priča o tem, kar se je v letu 1944 dogajalo v Benečiji, Reziji, na Primorskem in širše po Evropi.

Obenem je vzpodbudilo rabo slovenskega jezika, hkrati pa obveščalo vse ostale o dogodkih v italijanskem jeziku.

Zato je glasilo Matajur pomemben dokument tistega časa. Jasno priča o boju Benečanov in Rezijanov za slovenski jezik in kulturo, kateri pripadajo. O ostalem pa je kolo zgodovine odločilo drugače.

---

²² Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Odsek za zgodovino, arhiv, fond NOB, fasc. 41, glasilo Matajur, številka 19, leto 1, 16.11. 1944.

Goriška stran beneške zgodovine

IOLE NAMOR

»Ko sem hodila okoli z beneškimi otroci, so se mi zdeli nekam bolj dozoreli od naših. Benečani so gledali na vsako liro. Pripovedovali so mi o družinskih razmerah, ki so bile, v gotovih slučajih, prave tragedije. Ko pa so se znašli ob Soči, tedaj so pozabili na vse: skrivali so se mi po grmovju ter oponašali razne ptice. Prednjačil je Valter: bil je izredno bister in krasno razvit deček. Res škoda, da je pobegnil. Slišala sem, da se je kasneje zelo kesal zaradi tega svojega dejanja ...«

Tako je ob dvajsetletnici Slovenskega dijaškega doma Srečko Kosovel v Gorici zapisala v priložnostno brošuro vzgojteljica Milica Kogoj. Poetičen prizor potepanja fantkov iz goratih zaselkov Benečije po mestnih goriških ulicah, ki so se v svoji otroški razposajenosti razživel na bregu Soče, a tudi bežen in občutljiv namig na težke življenjske razmere doma ter na utesnjenost in bolečino otrok, odtrganih iz družinskega gnezda v zelo zgodnji mladosti, nam odpirajo vpogled v zanimivo in še neraziskano stran zgodovine slovenske manjšinske skupnosti na Videnskem: to je poglavje šolanja v slovenskih šolah v Gorici in bivanja v Dijaškem domu.

V tem prispevku bom le načela to obsežno problematiko, ki bi zahtevala temeljit pregled vpisov na slovenskih šolah, preverjanje koliko je od vpisanih otrok iz Benečije dokončalo študij in na kateri stopnji ter kako se je razvijalo naprej njihovo življenje. Ob tem bi bila potrebna in pomembna pričevanja

samih nekdanjih učencev in dijakov, a očitno gre za nadvse zahtevno nalogo, saj se je večina – razen peščice od njih, ki so se v zadnjem obdobju vključili v slovenske organizacije videnske pokrajine – utopila v italijanskem okolju ali celo v tujini, kjer je bila prisiljena si poiskati zaposlitev.

Nekaj malega sem sicer za ta prispevek skušala 'potipati', a naletela sem na odklon. In je tudi razumljivo zakaj. Prvič je šlo, kot že rečeno, za bridko izkušnjo otrok, ki so živeli v zavodu daleč od doma, kar so sicer okusili vsi Benečani, ki so nadaljevali študij po petem razredu osnovne šole na vasi. V prvih povojnih letih so beneški otroci, ki so bili v goriškem dijaškem domu, šli gotovo na bolje tudi v materialnem pogledu, saj je bilo po naših gorskih vaseh veliko revščine in pomanjkanja. Šli so v mesto, šolanje v slovenskih šolah pa je bilo zanje in njihove družine edina priložnost za družbeno napredovanje.

»Bili smo polni veselja ... Vse okoli nas je bilo svetlo. Tudi ko smo bili okorni in so nas učili slovensko pozdravljati.«, je zapisal Viljem Černo. »Z vpi-som v šolo so se dopolnile sanje, da se lahko naprej učimo ..., doma bi ostali kmetje, bi upravljali hleve, stari dom ali se pognali v svet. Od ubožstva bi se s študijem dvignili v boljši kruh, pozabili revščino.« Vse to seveda drži. A za otroka, kot ve vsakdo, ki ima za seboj to izkušnjo, dom je družina, zavod je pa zavod. Černo sicer izpostavlja tudi drugi pomemben vidik: »Doma smo govorili jezik, ki so nas ga naučile matere ... Sami nismo vedeli, kateri jezik govorimo, ker so bile v šoli domače besede prepovedane ...«

Trda protireakcija, ostro nacionalistično ozračje in pritiski inštitucionalnih dejavnikov ter celo grožnje staršem otrok so v nekaterih primerih utrdile njihovo prepričanje v pravilnost izbire. V marsikaterem primeru pa so tudi privedle do izpisa otrok iz slovenske šole in njihovega povratka domov. Žal so otroci iz slovenskih šol imeli tudi pečat brezbožnih slavokomunistov. Pogosto se je namreč dogajalo, da so bili izolirani v rojstni vasi, imeli so negativno konotacijo, ki so jim jo vtisnili tudi z močno nacionalistično propagando krajevnih medijev (Messaggero Veneto in Il Gazzettino) zlasti

v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Vodili so namreč pravo kampanijo proti goriškim slovenskim šolam in o beneških dijakih pisali kot o žrtvah 'trgovine nedolžnih'. Ponekod je bil žal akter v tej kampaniji tudi kak domači župnik kot v primeru Viljema Črna. Med slovesno mašo v vaški cerkvi mu je njegov župnik odrekel obhajilo in s tem dejanjem ga pred vso skupnostjo ponižal in zavrgel kot odpadnika. Ob počasnem izboljšanju razmer proti koncu šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko so se odprle boljše možnosti študija v bližini doma (tudi precejšnje 'zanimanje' za slovensko izobraževanje je brez dvoma vplivalo na večjo občutljivost italijanskih inštitucij do obmejnih krajev, takrat se je tudi odprla pot v zavode v Linjan in druge furlanske kraje), je seveda postajala oddaljenost od družine še bolj boleča.

Tretje, kar je potrebno izpostaviti, je tudi dejstvo, da so morali vsi beneški maturantje na slovenskih šolah, razen zadnje generacije dijakinj, ki so se zaposlile v špeterski dvojezični šoli, ki je takrat komaj nastajala, pozabiti ali celo zatajiti svoj slovenski obraz in dušo in se zaposliti v italijanskem ali tujem jezikovnem okolju. Doma žal ni bilo za generacije beneških dijakov v Gorici nikakršne možnosti zaposlitve. »Marsikdo od teh ljudi je pozneje, pod silo razmer, utonil v tujem morju«, je zapisala Marija Bogataj. »Prijetna pa nam je zavest, da smo pomagali toliko mladim do poklica in samostojnega življenja.«

»Leta 1945 so Primorski Slovenci pogledali v novo jutro, v sonce svobode. Oživele so manjšinske, družbene ustanove, obnovljene so bile slovenske šole. In prišla je skrb za mladi rod, da bo zaveden, čvrst, napreden: odprli smo dijaške domove«, je leta 1965 napisal takratni ravnatelj Dijaškega doma Peter Sancin. Koliko je bilo beneških dijakov v slovenskih šolah v Gorici? Po pregledu priložnostnih publikacij in objavljenih seznamov smo v obdobju od prvih povojnih letih do polovice osemdesetih let evidentirali 155 imen Benečanov, ki so bili gostje goriškega Dijaškega doma. Seznam bi bilo potrebno podrobneje preveriti in ga dopolniti. Vsekakor že leta 1946

torej v šolskem letu 1946/47 (še pred mirovno pogodbo po drugi svetovni vojni) sta se vpisala prva dva beneška dijaka, oba iz občine Bardo, naslednje leto se jim je pridružil še eden. V šolskem letu 1948/49 se je v slovenske šole v Gorico vpisalo dodatnih sedem dijakov, leto kasneje še eden, v šolskem letu 1950/51 še drugih osem. Skratka, samo v prvih desetih letih se je iz našega prostora vpisalo 56 dijakov in dijakinj.

Pravzaprav odkod so bili? Največ jih je bilo iz Terskih dolin: 34 iz Barda in 24 iz Tipane. Iz Fojde jih je bilo 12, iz Grmeka in Svetega Lenarta 9, iz Špetra in Čedadada 8, iz Nem 7, iz Tavorjane 6, šest jih je bilo tudi iz Kanalske doline, štiri iz Ahtna, dva iz Rezije in ena iz Prapotnega. Za naše razmere je šlo za velik intelektualni potencial in jezikovni zaklad, ki je bil zaradi razmer v Benečiji, le v majhni meri ovrednoten in izkoriščen v smislu jezikovne in kulturne rasti slovenske manjšine doma.

Kdo je pa to beneško mladino napotil v Gorico in Dijaški dom? Vojmir Tedoldi, Mario Cont in drugi aktivisti Demokratične fronte Slovencev, bivši partizani, so v prvih povojnih letih očitno bili zelo uspešni v svojem prepričevalnem političnem delu, ko so ponudili revnim beneškim družinam možnost šolanja njihovih otrok v slovenskih šolah v Gorici. V Dijaški matici, ki je med drugim imela nalogo, da upravlja Dijaške domove, so imeli potrebno oporo. Slovensko izobraževanje je bilo po drugi strani prioriteta naloga, ki so si jo beneški politični in kulturni delavci zadali ob prizadevanjih za priznanje slovenske manjšine v videnski pokrajini in za družbeno-gospodarski razvoj skupnosti. Tudi kulturno društvo Ivan Trinko je v svoj politični program postavilo med prioritete cilje slovensko šolanje otrok in zahtevo po odprtju slovenskih šol v videnski pokrajini.

‘Slovenska šola in delo doma’ je bila zahteva tudi beneških izseljencev, ki so se ob koncu šestdesetih let začeli organizirati in se združili v Zvezo beneških izseljencev. In ni slučajno, da so bili prav njihovi sinovi in hčere protagonisti drugega vala vpisov v goriške slovenske šole pred in po potrebu iz leta 1976.

V pogovoru z Vilmo Martinig, upokojeno vzgojiteljico v špetrskem dvojezičnem vrtcu, ki je bila ob koncu sedemdesetih let dve leti v goriškem dijaškem domu, kjer je prvenstveno skrbela za beneške dijake, je prišlo na dan, da je obstajal še drugi kanal. Sama, ko je bila 9 let stara, je šla z bratom Aldom v slovensko sirotišče v Gorico, kjer je ostala tri leta. Za to je poskrbel mons. Angelo Cracina, župnik v Svetem Lenartu sicer Furlan po rodu, ki se je naučil slovenski jezik in je bil prepričan, da je treba domačo slovensko kulturno in jezikovno tradicijo ohraniti in nadgraditi z izobraževanjem. Dejstvo je, da so on in tudi drugi naši duhovniki poslali več otrok iz družin, kjer je bilo dosti otrok in dosti težav, v slovensko izobraževalno ustanovo v Gorici. To pa dokazuje tudi, poudarja Vilma Martinig, da so beneški duhovniki imeli redne stike s Slovenci Goriškega prostora, predvsem z duhovniki, medtem, ko so imeli bivši beneški partizani več stikov s Trstom.

V 'zgodbi' beneških otrok v goriških slovenskih šolah bi lahko opredelili dve glavni obdobji, prvo od povojnega časa do potresa, drugo od potresa do polovice osemdesetih let, ko so v Špetru odprli dvojezično šolo, vpisi iz Benečije v slovenske šole so se prekinili, sam goriški dijaški dom pa se je preoblikoval in prevzel nove naloge.

Začetki delovanja Dijaškega doma v Gorici so bili zelo težavni, tudi sedež so morali večkrat spremeniti. Po podpisu mirovne pogodbe so se celo znašli na cesti in takrat je prišlo do velike solidarnosti iz goriškega slovenskega okolja. Marsikaterega beneškega dijaka so namreč takrat sprejeli in gostili po kmečkih družinah v Podgori in Standrežu.

»Toda zavod ne daje le strokovne izobrazbe, temveč tudi kulturno vzgojo in vrši s tem veliko kulturno poslanstvo. Že leta 1948, ko je prosvetno društveno delovanje po deželi začelo zamirati, so gojenci Dijaškega doma šli z igrami in petjem na deželo, v Standrež, Podgoro, Doberdob. Tudi med letom nastopajo dijaki ob pomembnih kulturnih obletnicah, ob koncu

šolskega leta pa z zaključno predstavo«. Tako je napisal dr. Bednarik v Jadranski koledar leta 1955. To kulturno udejstvovanje sodi med najlepše spomine iz obdobja bivanja v dijaškem domu tako za Viljema Černa kot za Giannija Tomasetiga, kot sta oba večkrat poudarila.

Če so se tako ali drugače beneški dijaki vključevali v goriško kulturno življenje, so bili po drugi strani popolnoma odtrgani od dogajanja v rojstni Benečiji. Res je sicer, da so bili Viljem Černo, Liliana Bonini, Romano Tomasino, Simiz Lea in Gianni Tomasetig, takratni dijaki v goriških slovenskih šolah, med ustanovnimi člani kulturnega društva Ivan Trinko leta 1955. Vendar je šlo za enkratno dejanje, nato se je življenje nadaljevalo ločeno.

Do bistvenega premika je prišlo po potresu in še posebej leta 1980, ko je bil v Čedadu ustanovljen Zavod za slovensko izobraževanje, ki je začel razvijati vrsto izobraževalnih dejavnosti namenjenih najmlajšim (popoldanski pouk, glasbeno šolstvo, narečni tečaj Moja vas, poletna letovanja Mlada brieza in Barčica moja ...), leta 1984 je pa odprl v Špetru dvojezični vrtec, iz katerega se je kasneje razvila dvojezična šola. V okviru priprav na odprtje šole in evidentiranju oz. izobraževanju učnega osebja so leta 1978 poslali v Gorico Vilmo Martinig, ki je bila sicer že aktivna v slovenskih organizacijah še posebej pri Zvezi beneških izseljencev. Kot obiskovalka je v jutranjih urah hodila v tretji razred slovenskega učiteljišča, popoldne je delala pa kot vzgojiteljica v dijaškem domu, kjer je sledila posebno otrokom iz Benečije.

Med nalogami, ki si jih je Zavod za slovensko izobraževanje zadal je bila tudi skrb za beneško mladino, ki se je šolala v Gorici. Začeli so prirejati informativna srečanja s starši beneških otrok ob začetku šolskega leta in ob Božiču, predvsem pa so organizirali prevoz v Gorico. Do takrat je vsaka družina poskrbela posamezno in otroci so se vračali v Dijaški dom že ob nedeljah. Na poti v Gorico v ponedeljek zjutraj je beneške učence in dijake spremljala Vilma Martinig. Ustvaril se je tako tesen stik tudi s starši. Mati

enega dijaka iz Tipane so takrat zaposlili kot kuharco v dijaški dom in vse je postajalo bolj domače, bolj povezano z beneško stvarnostjo. Takrat so se začele ustvarjati vezi med beneško mladino v Gorici in beneško kulturno stvarnostjo. Pri starših in tudi otrocih se je začel pojavljati in razvijati občutek pripadnosti organizirani manjšinski skupnosti. K temu so prispevale tudi kulturne dejavnosti v domu. Treba je sicer pripomniti, da je goriški dijaški dom v sedemdesetih letih doživel neke vrste preporod in postal zarišče mladinskega dogajanja na Goriškem.

V tem odprtejšem ozračju so zaživele tudi dejavnosti beneške 'skupine'. Napravili so gledališko igro, priredili večer beneške poezije in tradicije slovenske literature, na katerem so predstavili Benečijo Goričanom. Izhodišče so bili rokopisi v slovenskem jeziku, ki so nastali na našem ozemlju, v prvi vrsti črnjejski in starogorski, nato so predstavili kasnejše literarno ustvarjanje Petra Podreke in predvsem Ivana Trinka, vse do sodobnih narečnih avtorjev in sicer Izidorja Predana, Alda Klodiča in Andreine Trusgnach. Večer beneške poezije je bil tudi priložnost, da so v Benečiji predstavili beneške otroke, ki so se šolali v Gorici. Tudi v samem Dijaškem domu je bilo vse bolj živahno. Bil je mladinski krožek, pravi Vilma Martinig, odvijale so se tekme odbojke in košarke, od maja do junija se je na dvorišču doma kar gnetlo goriške mladine. Društveno življenje je bilo zelo živahno. A kot vemo, je to bilo zadnje obdobje goriške strani beneške zgodovine. Z odprtjem dvojezične šole v Špetru so se uresničile dolgoletne sanje, žlahtna zrna, ki so jih celo desetletje vztrajno sejali pri Študijskem centru Nediža in Zavodu za slovensko izobraževanje so padla na rodovitna tla in se je končno odprlo poglavje slovenskega izobraževanja v domači Benečiji.

Za popolnejšo sliko o slovenskem izobraževanju beneških otrok v slovenskih šolah je potreben poglobljen pregled prisotnosti beneških učencev in dijakov v goriškem in tržaškem dijaškem domu (ki je sprejel tudi številne beneške univerzitetne študente) oz. slovenskih goriških in tržaških šolah ter seveda v sirotišču v Gorici. To poglavje pa je prav, da ga osvetlimo ne

le zato, da bi ocenjevali, kak intelektualni potencial smo sicer ne po naši krivdi zgubili, pač pa da bi globlje razumeli našo sedanost, ki je rezultat določenega zgodovinskega procesa.

Viljem Černo, spomini na mladost

IGOR TUTA

Rodil sem se v vasi Bardo in sem potem vse življenje živel v svoji rodni vasi. Hišo, v kateri sem živel, jo je oče kupil od vaščanov, od nekoga, ki je zaradi dolgov zašel v težave.

Mojega očeta, ki je svojčas delal pri nekem podjetju iz Francije, so poslali v Rusijo. Živel in delal je v Kuznecovu. Pri svojem delu je bil zelo priden in prizadeven, tako da je prejel celo pohvalo in priznanje kot heroj dela. Sovjetsko zvezo je v tistem času vodil Stalin. V Kuznecovu je bil tudi leta 1937, ko sem se rodil jaz. Oče mi je nameraval dati ime Lenin. Ker pa je bil v tistem času v Italiji na vladi fašizem, župnik in občinski uradnik moje mame nista ubogala, in sta poslušala raje botro. V tistem letu je umrl znani italijanski fizik Guglielmo Marconi, zaradi tega so mi dali ime Guglielmo ali po slovensko Viljem.

Oče je bil sicer domačin iz Barda. Po poklicu je bil zidar. Delal je navdušeno, kot vsakdo od naših ljudi. Zaradi težkih razmer doma in zaradi zaslужka je šel po svetu. Kakor sem omenil, je nekaj let preživel v Franciji, potem ga je isto podjetje poslalo v Sovjetsko zvezo. Tam se je uveljavil, vseč so mu bile delavne razmere in novosti, ki so se tam dogajale. Delavci so imeli tudi vrsto prostih dni, da so lahko uživali počitnice. Vem, da je bil oče skoraj mesec dni na Črnem morju. Ko se je vračal domov, je hvalil Stalina, boljševike in vse, kar se je dogajalo v Sovjetski zvezi. Mislim, da se sam ni točno zavedal, kaj se tam dogaja in da je bilo vse ena velika kontradikcija. Oče je preživel v Sovjetski zvezi štiri ali pet let in v tistem obdobju se je

naučil tudi ruščine, kar mu, kot Slovencu, ni bilo posebno težko. Tisti, ki so bili takrat nepismeni ali niso obvladali jezika, so se lahko na državne stroške učili pisanja in ruščine. Ruskega jezika se je naučil toliko, da se je začasa druge svetovne vojne, ko so prišli v naše kraje Kozaki, lahko z njimi pogovarjal v ruščini. Dva Kozaka sta večkrat prihajala iz Karnije v Bardo in sta želela kupiti riž, njemu pa sta prinesla sol in sladkor. Tako se je ustvarila neka zveza.

Moj oče je bil nato v letih druge svetovne vojne povezan s krajevno skupino odporništva. Sodeloval je pri raznih akcijah, a velikih težav in nevarnosti ni doživel. K sreči se je njegovo življenje dobro izteklo, četudi je umrl zelo zgodaj. Bil je rojen leta 1900, umrl pa 1943. zaradi srčne kapi. Ko so kmalu nato spet prišli omenjeni Kozaki vprašat po očetu, smo jim v domačem terskem jeziku povedali, da je oče umrl in so razumeli. Rekli so mi: »Partizan«. Jaz pa sem jim odvrnil: »Ne v gozdu, ne partizan.« Hotel sem jim povedati, da je umrl doma. Oni so se med sabo malo pogovorili in verjetno mislili, da otrok ne razume. Zato so odšli. Prišli pa so na njegov pogreb.

Mama in otroci smo živeli v hiši, ki jo je kupil oče. Poleg hiše smo imeli tudi njive in senožeti. Mama je bila zelo pridna delavka. Veliko dela na polju in na njivi je opravila sama. Kopala je, delala vse, kar je bilo treba, redila je troje krav in prašiča. Bila je zelo močna, skrbna in se ni ustrašila dela. Tudi duhovno je bila močna, tako da sem še kot otrok občudoval njeno veliko srčnost in duhovno moč.

Mamino pravo ime je bilo Marija, vendar so jo vsi imenovali Evfrazija. Rodila se je v Sedliščah (Micottis) leta 1906. Vse življenje je pridno delala in skoraj ni poznala prostih dni.

Nas otroke je vzgajala v srčnosti, da ljubimo delo, da ne smemo zapravljati časa, morali smo biti delavni, spoštljivi in dobri. Poleg tega, da se je trudila vsepovsod, je skrbela tudi za nas, ko smo bili še majhni otroci. Naučila nas je veliko domačega dela: kako je treba raznašati gnoj po senožetih, kako je treba kidati gnoj v hlevu, kako je treba skrbeti za prašiča. Takrat sem bil še otrok in sem imel kakih šest ali sedem let, pa sem vedno delal in pomagal tako v hiši, kot na polju.

Spominjam se, ko sem imel kakih osem let, da so prišli pomagat kosit travo tudi sosedi in sorodniki. Meni so naložili nalogo, da skuham pašto in jo prinesem opoldne gor v senožeta. Tistemu kraju pravimo Šeuca. S kosilom sem prišel točno, takrat sem imel še lahke noge in mi ni bilo težko hoditi na strma pobočja. Vsi so me tako zelo pohvalili, da sem dobro skuhal, da sem bil na svoje delo in na samega sebe izjemno ponosen. Malo sem se z njimi zadržal in jim pomagal, potem pa sem se moral vrniti, ker sem moral poskrbeti za krave, ovco in prašiča v hlevu.

Imel sem brata, pet let starejšega od mene. Tudi on je bil dinamičen in skrben. V otroških letih in tudi kasneje sva si vedno na kakšen način pomagala. Po vojni je brat odšel v Milan, kjer se je izučil za »piastrellista«, keramika, postavljalca ploščic. Dobro se je izučil in kar lepo mu je delo šlo od rok. Imel pa je prometno nesrečo in padel z vespo v megli ter se poškodoval. To ga je precej spremenilo.

Ko sem leta 1943 dopolnil šesto leto, me je mama vpisala v prvi razred osnovne šole. V vasi Bardo je bila edina šola, italijanska. Takrat smo vsi govorili samo v našem slovenskem narečju. Učiteljice, posebno tiste, ki so prihajale iz Čente, nas niso razumele. Neka domača učiteljica pa nam je, ker je tudi ona živela v Bardu, večkrat pomagala in nam povedala, kaj pomenijo razne italijanske besede.

Moja učiteljica se je imenovala Sinicco. Učenci in učenke smo se med sabo, tudi v razredu, vedno pogovarjali v domačem narečju. Učiteljica tega ni dovolila, hotela je, da govorimo med sabo v italijanščini. Nam je bilo težko, ker tega nismo bili vajeni in italijanskega jezika nismo dobro obvladali. Bilo nam je težko tudi zato, ker smo vedno govorili v svojem narečju in smo se zato čutili kot bratje. Govoriti v drugem jeziku, nam je bilo tuje. V začetku, ko je učiteljica hotela nastopati bolj strogo, je kdo od učencev tu pa tam, rekel kakšno bolj zafrkljivo na njen račun, zaradi česar smo se vsi smejali, ona pa ni razumela in se je še bolj užalila.

Naslednje leto smo dobili novo učiteljico, ki smo jo zaničevali, ker je bila majhna in si je dajala rdečilo na ustnice. Nam so se take ustnice zdele sme-

šne. Če smo se v razredu malo zasmejali ali se med sabo pogovarjali, je poklicala nekega fanta h katedru in mu ukazala, naj prevaja, kar govorimo. Takrat smo morali bolj paziti, kaj govorimo.

Nekoč se je zgodilo, da nam je neki učitelj dal računsko nalogo. Naloga je bila uporabna naloga bolj praktičnega značaja. Ker smo bili pridni in hitri, smo jo takoj končali in mu jo pokazali. Rekel je, da je zgrešena, naj spet preverimo. Pregledali smo jo, vendar smo prišli do istega rezultata. Potem smo mu predlagali, naj račun napiše na tabli. On pa ga je zgrešil. Zelo mu je bilo nerodno in se je nekako opravičeval, da takih računov že dolgo ne dela.

Takrat sta bila v Bardu dva razreda, v vsakem je bilo približno 30 učencev. Bilo nas je res veliko. Vas je bila polna. Po cestah so se sprehajali ljudje kot v mestu, vsak je imel svoje delo, vsak je imel kak opravke. Nekateri starejši so delali doma, drugi na polju, tretji so raznašali gnoj, četrti so sekali ali žagali drva. Takrat se je delalo vse na roko, tako da so bili ljudje zvečer potni in trudni. Ko je bil verouk, smo se otroci zabavali okoli cerkve, se igrali in bili zelo veseli.

Bardo je tiste čase imel 500 prebivalcev in še več. Bile so tri gostilne in tri trgovine. Sicer je v tistih letih vedno primanjkoval denar. Da so si ljudje in zlasti kmetje pomagali, so si organizirali zadruge. Kupovat si lahko hodil s knjižico, v katero so zapisovali, koliko si dolžan. Ko je mama prodala tele ali prašiča ali karkoli, je potem vse to poravnala. Življenje je bilo trdo. Nekateri so sicer živeli malo bolje, drugi malo manj, kot v vseh krajih in vaseh tu okoli.

Vendar se med sabo nismo razlikovali, nismo poznali nobenega sloja, bili smo samo dobri delavci, vsak je predvsem skrbel za svojo družino, da ima dovolj hrane in da dostojno živi. Moram pa povedati, da je bila v tistih časih med nami velika solidarnost. Če je kdo kaj potreboval, ali če mu je bilo treba priskočiti na pomoč, smo vsi radi pomagali. Nikoli nismo bili trudni. Vse, kar je bilo treba storiti, smo radevolje naredili. Ko je treba spomladi posaditi krompir, če je kdo zaostal, so prišli vaščani in pomagali, da se je delo končalo in to vse prostovoljno, zastonj. Bila je nenavadna solidarnost,

ki je v današnjih časih ne poznamo več v taki obliki. Sosedje in domačini niso nič zahtevali. Bilo je res dano iz srca in v pomoč tistim, ki so bili v težavah.

Potem je leta 1940 prišla druga svetovna vojna.

Druga svetovna vojna je bila pri nas zelo težka. Včasih smo imeli Nemce, drugič fašiste, potem partizane in še Kozake. Večkrat so se ti prišleki ustavili v vasi in se poskrili po hišah. Če so našli prazno hišo, so vse pokradli in razdejali. Neka družina se je iz strahu umaknila v gore in ko so se vrnili, niso našli več prašiča v hlevu, saj so ga tuji vojaki zaklali in pojedli. Tu in tam so odpeljali tudi kravo iz hleva. Čeprav je bilo nevarno so ljudje raje ostali v svojih hišah in se niso izselili. Ker pa so nekateri domači fašisti izdali kake vaščane, da so odšli med partizane ali da sodelujejo s partizani, so prišli Nemci in so v nekaterih vaseh požgali njihovo hišo. V Bardu so požgali dve hiši.

Nemci so ubili dva vaščana, ker jim je župnik omenil, da so simpatizerji partizanov. Bolj pogosto so Nemci in fašisti prišli na Njivico, kjer je bila tam hidrocentrala. Takrat so tudi hodili po hišah in iskali partizane. Sumili so, da so partizani med domačini, posebno v Viškorši. Zato so večkrat šli v Viškoršo.

Nekoč se je zgodilo, da so nekemu vaščanu, ki se je pisal Sinicco, dali listič, naj ga takoj odnese na bližnjo nemško komando. On pa je šel najprej k mami, ki je odprla listič in mu svetovala, naj ga ne nese tje. Na lističu je skupina Nemcev prosila svojo komando, da jim pošlje pomoč. Ker ni bilo pomoči so začeli iskati fanta. Takrat se je ravno končal verouk in Nemci so zajeli vse otroke, ki so se pisali Sinicco. Zaradi tega dogodka se je pri cerkvi zbrala vsa vas. Župnik, ki je znal nemško, je vojakom razložil, da je Sinicco v tistih krajih pogost priimek in da tisti fant ni bil iz Barda, ampak iz Sedlišč. Pisal se je Albino Sinicco, oni drugi pa se piše Dante Sinicco. Na tak način je rešil enega ali več domačinov, ki bi jih verjetno pobili.

V glavnem pa se je odvijalo življenje brez velikih sprememb. V šolo sem hodil redno. V zadnjem letu vojne sem imel učitelja, ki je bil iz Magnana di Riviera, a je živel tu in smo ga imeli za domačina. Pouk je potekal redno.

Bil je fašist po svoje. Učil nas je, kako je treba pozdravljati, marširati, se boriti in se bojevati v slučaju napada. Nekoč nas je poklical, nedolžne fantke, češ da smo metali kamenje po senožetih. Ni bilo res, a vseeno smo morali k njemu v šolo. Morali smo oditi v razred in se postaviti v vrsti pred katedrom. Potem nam je ukazal, naj stegnemo roke in nas je s palico udaril, da smo imeli vso podpluto kožo.

Peti razred osnovne šole sem dokončal po vojni. Potem sem ostal eno leto doma, ker nismo vedeli, kaj bodo naredili in kako bodo obnovili šolski sistem. Spominjam se, da sem tisto leto veliko pomagal mami pri domačem delu.

Potem so prišli v Benečijo in tudi v Terske doline nekateri sodelavci ali organizatorji Narodne fronte Slovencev ali Demokratične fronte Slovencev in so prepričevali starše, da bi svoje otroke vpisali v slovenske šole v Gorici. Posebej bi se tu spomnil na Maria Konta, ki je obiskoval tiste hiše, kjer so imeli otroke. Starše je vprašal, če bi bili za to, da bi se njihov otrok učil poleg drugih jezikov tudi slovenščine. Moja mama, kot tudi druge, so bile navdušene, vesele, da lahko za njihovega otroka poskrbijo študij in da mu ustvarijo pogoje za drugačno življenje. Iz naših krajev so šle tri deklice in fant iz Sedlišč, od tu smo bili jaz, Dino in njegov brat Renzo Del Medico, iz Njivice je šel Bruno Lendaro, iz Tera trije, tako da nas je bilo iz naše doline kakih dvanajst.

Iz naših vasi so bili: Luciana Sinicco, Graziella Sinicco in Adalgisa Sinicco, Benito Sinicco iz Sedišč, iz Barda Dino Del Medico, Renzo Del Medico, iz Njivic Bruno Lendaro, iz Tera tudi Bruno Lendaro in še en Lendaro, iz Nadiških dolin Gianni Tomasetig, neki Crainich, ki so se potem razšli po svetu in o njih danes ne vem, kako so živeli. Iz Subida pa je bil Romano Tomasino, iz Debelisa sta bila dva po priimku Debellis, iz Prosnida so bili vsaj trije oz. štirje: Lea Simiz, Valentina Cernetig, Remo Cernetig in Silvia Cernetig.

Šli smo v Gorico. Sprejela nas je gospa Milica, ki je imela nalogo, da nam razkaže mesto. V glavnem smo imeli slabo izobrazbo in zato so nas začeli najprej poučevati slovenščino. Precej smo obvladali italijanščino in zelo

dobro narečje, bili pa smo nepismeni v slovenskem jeziku. Niti slovenskega črkopisa nismo poznali, o slovenski slovnici se nam ni sanjalo. Prva dva meseca smo skoraj samo molčali. Govorili smo samo med sabo v svojem narečju ali pa smo odgovarjali v italijanščini, četudi smo razumeli. Potem smo se polagoma začeli učiti in vaditi tudi v slovenskem jeziku. V strokovni šoli v Gorici, kamor so me vpisali, smo pač morali pisati in odgovarjati v slovenščini. Spominjam se, da je bil z mano v razredu tudi Hadrijan Korsič. Bila sva v isti klopi. Ob koncu šolskega leta v Gorici so izbrali tiste, ki so smatrali, da lahko nadaljujejo. Bilo je treba narediti sprejemni izpit in začeti s prvo nižjo srednjo gimnazijo. Tako sem v naslednjem šolskem letu spet začel obiskovati prvi razred nižje srednje šole. Mislim, da je bilo to šolsko leto 1949/50.

Šolsko poslopje je bilo v ulici Randaccio. Vsako jutro smo iz dijaškega doma do šole prehodili vso Gorico. Priznati moram, da nas je ravnatelj, ki je bil Josip Nemeč, spoštoval, pa tudi drugi profesorji so bili dobri. Italijanščino nas je poučeval prof. Doktorič. Vsi Benečani, ki smo ostali, smo bili v prvem letniku odličnjaki, tako da naslednje leto nismo plačali pristojbin za vpis v šolo. Vsa tri leta nižje srednje šole sem bil odličnjak.

Veliko sem imel sošolcev iz Doberdoba, nekaj iz Števerjana, precej iz Gorice. Moram reči, da smo se zelo hitro spoprijateljili, ker smo bili v isti situaciji. Oni so včasih potrebovali pomoč v italijanščini, mi pa v slovenščini. Imeli smo profesorico Nanutovo, ki je bila žena Viljema Nanuta, in profesorico Tomšičevo, ki nam je pomagala pri pisanju slovenskih nalog. Kasneje, ko smo se že izučili slovenščine, je izbrala mene in Giannija Tomasetiga, da sva sodelovala na raznih nastopih ali manifestacijah, ki jih je prirejala takratna Prosvetna zveza. Rekli so ji kar Prosveta. Prireditve so bile v spomin na kakega partizana ali na kakega slovenskega pesnika in pisatelja. Tomšičeva je izbrala določeno pesem, ki smo se jo morali naučiti na pamet, preverila je, koliko znamo upoštevati pavze in poudarke in smo šli recitirat v slovensko dvorano. Nam je bilo to prijetno, ker smo šli iz Dijaškega doma in videli mesto. Prav tako se je vsako šolsko leto zaključilo z neko prireditvijo in zelo pogosto se je dogajalo, da so najraje izbrali za

nastop prav nas Benečane. Zgleda, da smo bili primernejši za recitacije. Živel sem v Dijaškem domu in sem se od vsega začetka dobro počutil, čeprav je povsem razumljivo, da mi je manjkal dom. Spominjam se, da je nekoč prišla na obisk mama, ker so ji v domači vasi nekateri govorili, da so te šole, ki jih obiskujemo, ničvredne, neveljavne, odveč in da v njih zapravljam svoj čas.

Takrat v Bardu še ni bilo vodovoda, in vsi so morali hoditi k vodnjaku po vodo. Neka gospa, domačinka, je mojo mamo škodoželjno spraševala, če nima kaj dati jesti svojemu sinu. Odgovorila ji je, da smo vedno lahko preživeli. Domačinka ji je zabrusila, da bi si sama raje, raztrgala rokav in hodila beračit, kot da bi njen sin jedel v tisti šoli, kjer jih bodo vzgojili v brezverce in komuniste. Moja mama pa ji je odgovorila, da ji ne verjame in upa, da se bo njen sin dobro izučil.

Nekoč me je prišla obiskat, da bi videla, kako je s slovensko šolo. Prišla je v ulico Randaccio pred časom, kot sva se domenila v pismu. Danes se mi ta zgodba zdi zelo podobna zgodbi Ivana Cankarja in njegove mame. Prišla je in so ji rekli, naj malo počaka, saj bomo kmalu prišli. Vstopila je v glavno vežo in ob strani je zagledala dva kipa svetnikov, mislim, da sta bila sv. Jožef in Marija. Mama si ju je ogledala in si rekla, če je komunistična šola, kako je mogoče, da imajo te svetnike.

Ko je končal pouk, sva šla skupaj v Dijaški dom in tam smo imeli pripravljeno kosilo. V Dijaškem domu so ponudili kosilo tudi njej. Ko sem jo potem pospremil do avtobusa, da se vrne domov, mi je rekla: »Ostani tu, študiraj, imaš dobro kosilo in boš videl, da se boš naučil veliko koristnih stvari. Kaj bi delal doma? Moral bi iti po svetu. Imel bi samo težko delo in niti dovolj jedi. Ostani in pridno študiraj! To šolanje je najlepša stvar, za katero smo se odločili«.

Bila je zadovoljna in navdušena nad šolo, nad Dijaškim domom in je še dodala: »Kako morejo govoriti in trditi, da je komunistična šola, ko pa imajo toliko svetnikov vsepovsod«.

Vedno bom hvaležen moji mami, da se je žrtvovala za moj študij. Zaupala mi je, vedela je, da bom uspel, čutila je, da bom uspel in podpirala me

je. Še to moram povedati: v vasi so jo pogosto javno napadali zato, da bi izpisala sina iz slovenske šole. Za sramoto in ponižanje je poskrbel tudi vaški župnik, ki me ni hotel obhajati, ker sem živel v Dijaškem domu oz. v slovenskih šolah. Za Veliko noč smo namreč prišli na počitnice domov. Že v šoli smo imeli duhovno pripravo, šli smo že k obhajilu in zato sem bil pripravljen. Potem smo prišli domov.

Mama mi je za praznik rekla naj grem k maši in obhajilu. Odgovoril sem ji, da se bojim župnika, ki je tako proti Slovincem in proti mojemu šolanju na slovenski šoli. Bal sem se, da me kot »komunista« ne bo hotel obhajati. Mama pa mi je odločna odvrnila: »Pojdi in preveri!« Šel sem, spovedal me je. Naslednjega dne pa me je preskočil pri obhajilu. V Bardu sta bili takrat ob nedeljah dve maši: jutranja zgodnja in potem okoli desete ure. Pri pridi-gi je župnik Mario Zacomer rekel, da je bolje iti v raj neizučen, kot izučen v pekel in ponovno je napadel našo šolo in naše življenje. Nam je bilo hudo. Moja mama pa je kljub temu, da so jo še naprej napadali, rekla, da ne pozabi nikoli tistega, ki ji je prvi dal kruh. Tisti, ki so ji prvi pomagali so bili prav prijatelji Slovenci, ki so prišli iz Trsta, Gorice ali Benečije.

Šolo v Gorici sem nato redno obiskoval, čeprav ni bila pot do tja prav lahka. Pri nas nismo imeli avtobusa. Morali smo iti peš preko Klanca, tako imenujemo tisto tersko reber, nato v Ter, kjer smo stopili na avtobus do Čente, iz Čente pa je peljal tramvaj do Vidma. Tu smo vzeli vlak, da smo prišli v Gorico. To je bilo naše redno potovanje.

Kot zanimivost in kot dokaz ozračja iz tistega časa v Bardu bi povedal še to. Tudi vaščani, prijatelji in otroci, s katerimi smo se igrali, ko smo bili manjši, so me spraševali, ker sem obiskoval slovenske šole, ali znam italijansko. Odgovoril sem jim, da znam tisto italijanščino, ki smo se je naučili v italijanski šoli. Gotovo pa poznam italijanski jezik veliko bolje kot nekoč, saj sem dobival v razredu dobre ocene ravno v italijanščini.

Omenil sem, da sem za Veliko noč prihajal domov. A ne samo takrat. V Bardo sem se rad vračal tudi za Vse svete, za Božič in ob zaključku šolskega leta in seveda vse počitnice sem vsako leto preživel kar doma. Med šolskim letom pa smo bivali v Dijaškem domu. Vendar nam ni bilo težko, ker je

bila za nas, ki smo prihajali iz težkih razmer, Gorica kot pomlad. Nam je bilo živeti v Gorici prijetno in smo radi preživljali svoj študijski čas v tem mestu. Sodelovali smo v mnogih organizacijah v Gorici. Imenovali so me tudi v Akademski krožek Simon Gregorčič, ki so ga takrat ustanovili. Bili smo prvi v folklorni skupini in smo plesali marsikje in udeleževali smo se številnih prireditev v mestu. Kot sem že prej omenil, smo pogosto nastopali kot recitatorji in smo bili v središču nekega kulturnega ustvarjanja in življenja. Počutili smo se kot ustvarjalci neke dobre kulturne dejavnosti, ki se je odvijala v Gorici med Slovenci in to smo čutili morda še bolj kot sami goriški Slovenci.

Odlomek iz daljšega pogovora

Odkrivanje Benečije

SERGIJ LIPOVEC

Ob koncu petdesetih let takratni mladinci iz Trsta nismo poznali Benečije. Kar smo vedeli o tem najbolj zahodnem predelu naselitve Slovencev, je bilo le iz redkih knjig o tem področju. Od generacije naših staršev nismo prejeli kaj dosti informacij. Tudi oni so bili pomanjkljivo seznanjeni, razen nekaterih posameznikov. Še to njihovo poznanje je bilo v veliki meri zelo »romantično«, o neki deželi, ki krvavi, a je že izgubljena, potujčena, obubožana, zaničevana, zapostavljena.

Osebo sem imel v nižji srednji šoli sošolca, prijatelja. Bil je mlad krepak fant odprtega srca. Jaz sem bil drobcen, vedno zadnji v vrsti pri telovadbi, šibek, nedorasel. Pa me je ta pobič, ki je bil vedno med prvimi v vrsti pri telovadbi, prvi pri nogometu in drugod, vzel pod zaščito pred pretepači. Ne da bi živeli v kakih pretepaških družčinah. V tisti predpubertetni/pubertetni dobi je bilo prav normalno, da se v »fantovski« družbi meriš na osnovi moči, hitrosti, agresivnosti. V takem obdobju tisti, ki se ni stegnil, zrasel, je vedno potegnil krajšo. Jaz sem bil pač še majčken. Stegnil sem se šele dobro leto kasneje. Do takrat pa me je vzel pod »perutnice«, pred kakim razboritežem v šoli, ta mlad sošolec. Bil je Benečan. Iz Hlodiča doma. Takrat nisem imel pojma niti kje so Sovodnje ali Krmin, kaj šele Hlodič. Jožko je znal dobro slovenščino, a ne tako kakor jaz. Bil pa je mnogo boljši v italijanščini. Tako sva se »kompenzirala« v svojem znanju.

Začel sem odkrivati Benečijo. Preko njegovega pripovedovanja in nato preko knjige, ki sem si jo izposodil v Dijaškem domu. Na platnici je bila ženska v rezijanski narodni noši. Jožko seveda ni hodil vsak dan iz Benečije v šolo v Trst. Živel je v dijaškem domu v Trstu. Če ne bi »naši« skrbeli, da so lahko prihajali v oba dijaška domova, tako v Trstu kakor v Gorici, otroci iz Benečije, bi moral Jožko, kakor mnogi drugi, v šolo kam v Čedad, vsekakor v italijansko. Po vsej verjetnosti v kako poklicno šolo, ne pa v nižjo srednjo, ki mu je odpirala pot za nadaljnji študij. Bil je dečko odprte, brihtne glave, škoda bi bilo, ko bi moral zakopati lastne sposobnosti. Ni bil edini Benečan v dijaškem domu, vendar on je bil moj sošolec in prijatelj. Žal sva se že po nižji razšla na različne šole. Mladostno prijateljstvo je zgini- nilo v toku življenja, pojma nimam kje je in kaj je z njim. Kakor on ne ve nič več o meni.

Kako leto po najinem prijateljstvu me je radovednost po tej oddaljeni de- želici – Benečiji – gnala, da bi jo поблиžje spoznal. In kako jo lahko spoz- naš kakor mladinec? Pot pod noge. Nisem bil več šibak, zadnji v telovadni vrsti – ko sem se v puberteti naenkrat stegnil, da sem imel dlani ob kolenih kakor kak opičjak, sem bil takoj med prvimi v vrsti. Nisem več rabil »va- ruhov«, prijatelje pa še vedno. Teh sem si nabral celo vrsto med taborniki. Pa sem navdušil še nekaj takih taborniških posebnikov. Odločili smo se, da poleg taborjenj, planinskih pohodov po Sloveniji, ekskurzij in brigad po Jugoslaviji, skušamo prehoditi Benečijo. To je še posebno zanimalo dva brata, ki sta bila apolida, brez potnega lista in prepustnice. Zato nista mo- gla nikoli z nami čez mejo.

Pa ni bilo vse tako enostavno. Benečija je spadala v obmejni pas, kjer je bilo policijsko nadzorstvo nad gibanjem ljudi kar solidno. Povsod so te opozar- jale table, da si v obmejnem pasu, kjer je strogo prepovedano uporabljati fotografski aparat, daljnogled, kompas, specialke itd. Te omejitve so sicer veljale tudi za tržaško ozemlje, a je bil tu nadzor bolj ohlapen. No, tabornik mora biti iznajdljiv – po Benečiji smo hodili široko gor in dol z vsemi

specialkami, kompasi, daljnogledi, fotografskimi aparati, ki so bingljali od nas. Neverjetno, a resnično. Srečali smo vojake na manevrih, pohodih, karabinjerje, bili na očeh vsem – nihče nas ni v ničemer oviral. Seveda smo bili v taborniških krogih, verjetno smo se zdeli kakor mala patrolja, obtežena z vsemi šotori, kuharsko opremo in podobnim (seveda orožja ni bilo nikjer), ko nas je kdo pobaral, kam spadamo, smo kar zamomljali in šli dalje. Laška lahkotnost.

Po hribih ...

Tri leta zapored smo v poznem poletju odhajali na pohode s »premičnim taborjenjem«. To je pomenilo, da smo na ramah nosili težka platnena šotorska krila, debele lesene standarde, gumijaste blazine za spanje, odeje, posodo, hrano, malo kuhinjo s plinom, prvo pomoč, oblačila, pokrivala, saj je Benečija kar deževna. Obteženi smo bili kar dovolj. Pa še kako kitaro smo imeli. Seveda je bilo treba vsako jutro po zajtrku vse spakirati, pot pod noge, zvečer poiskati prostor, da si lahko postavil šotore, in to na kolikor toliko ravnih tleh, sicer je ponoči sosed na višji strani stalno drsel

proti tebi, ti pa iz šotora pod dež. Prvo leto smo največ prehodili. Iz Čedajske železniške postaje gor v Mažerole in na Ivanac, da si takoj ogledamo z vrha, kako izgledajo ti grički in grape. Nato dol, mimo Špetra in Ažle, proti Hlodiču. Tu smo lahko pozdravili Doriča. Spoznali smo ga na raznih predavanjih o Benečiji in seminarjih Mladinske iniciative.

V strmine ...

V Hlodiču sem upal, da bom lahko pozdravil svojega starega prijatelja iz šolskih let Jožkota, a je že delal v tujini. V Benečiji pač ni bilo kruha, moral si po svetu. Na njegovem domu so nas lepo sprejeli, dejali so nam, naj nikar ne teptamo tiste male zaplate trave s svojimi šotori, temveč naj prespimo kar na njihovem seniku. Tako smo se z veseljem izognili iskanju prostora, postavljanju in podiranju. Zjutraj pa smo s senika lahko opazovali pravi spektakel, vsaj za nas mlade fante, vsi iz mestnega okolja. Ob rani uri se je pod senikom odvijala kmečka ljubezenska zgodba. Sosed je pripeljal svojo kravo, naši gostitelji so bili namreč lastniki pravega bogastva – bika. Ta spolni obred je bil za nas vse res prava univerza, da o smehu, dovtipih sploh ne govorim. Odšli smo naprej res dobre volje.

Naslednji postanek pa je bil v vasici, kjer je živela sošolka nekoga izmed nas. Te lepe punce smo se vsi spominjali, ne le njen sošolec. Bila je hči gostilničarja, kar nam je dajalo upanje, da ta dan ne bomo jedli naših kon-

zerv. Škoda, Norme ni bilo doma. Delala je v Gradežu. Ne oče, ne mati nas nista poznala. Društvo mladih uniformiranih fantov-tujcev jima ni zbuja- lo kaj dosti zaupanja. Razočarani in tešč naprej. Po grapah in grebenih vse do Dreke. Razgledi čudoviti, hiše opuščene. Starci, žene, dekleta in otroci, moških med 18. in 50. letom starosti praktično ni. O, nekaj jih je, a so bol- ni, vrnili so se s silikozo, bolehat in umirat domov, potem, ko so se iztrosili v rudnikih v Belgiji, Franciji in drugod po svetu.

Dreka, ta mala vasica na Kolovratu, je bila že takrat skoraj brez prebival- cev. S težavo smo stisnili vse tri šotore na malo zaplato steptane zemlje pod nekakšnimi žicami. V mraku nismo dobro razumeli, kaj so tiste jeklene žice nad nami. Glavno je bilo, da smo lahko postavili šotore in zaspali. Tis- tega dne smo bili kar pošteno utrujeni. Zjutraj, ko smo kuhali kavo, smo z grozo spoznali, čemu so služile tiste jeklene žice. Ko je žica začela brneti, smo v drobcu sekunde dojeli in s še večjo naglico podrli vse in zmetali stran. Po tistih žicah so namreč spuščali velike butare vejevja v dolino. Mi smo bili na eni od končnih postaj. Če odpišemo, da smo ostali brez kave, se je vse skupaj še kar dobro izteklo. Na tisti strmini na Kolovratu sem opazoval, kako je sivolasi starec pobiral grude zemlje na koncu male njive, jih metal v koš, si oprtal koš na hrbet, odrinil v strmino in na vrhu male njivice stresel grude zemlje. Seveda voda odnaša zemljo dol v grapo. Spraševal sem se, zakaj ni tu teras, kakor jih poznamo pri nas? Mora biti kak tehten vzrok. Ljudje niso nespametni, vedo kaj in zakaj delajo. Ko sem očaka vprašal, mi je lepo odgovarjal, a jaz sem zelo slabo razumel njegovo narečje in s tem razlago. Strela, on pa je mene dobro razumel. Bom pač rabil še nekaj časa, da ujamem njihovo narečje.

S Kolovrata na Matajur, nato na Trčmun. Obvezno na Trinkov grob. Išče- mo, kako bi si ogledali njegovo hišo. Pridemo do perpetue, ki nam precej nejevoljno odklene in dovoli, da si ogledamo skromno bivališče beneškega duhovnika, prvborca za pravice Benečanov. Ob našem radovednem pov- praševanju pa je nastal incident. Ženica se je pač izrazila, da je bil Trinko

čudak, namesto da bi skrbel, da bi vas dobila vodovod, se je zanimal bolj za jezik in bil proti italijanščini. Da ne bi nikoli kaj takega rekla! Stojanu so se na široko odprle vse še ne izživete bodoče govorniške sposobnosti, prepletene z vsem njegovim, že takrat bogatim poznanjem zgodovine verstev. Stal je na vratih in predaval, predaval. Dokler ni nehal, ni mogel nihče iz izbe, niti ženica, ki si je drznila črniti Trinka. Mislim, da ji je Stojan ostal v neizbrisnem spominu.

Naslednje srečanje – čisto slučajno – je bilo med najlepšimi. Srečali smo se z mladim semeniščnikom. Trenutno je bil doma. Govoril je čudovito slovenščino. Pripovedoval nam je o svojem študiju, o ubogi Benečiji, ki jo neizmerno ljubi. Časa smo si vzeli premalo. Rinili smo naprej. Na srečo smo se po tem klepetu sredi vasi tudi fotografirali z njim. Tako sem lahko čez kako desetletje odkril, da je bil tisti mladi semeniščnik Don Zuarella – in mu lahko podaril staro fotografijo.

Srečanje z bodočim duhovnikom ...

Pot je bila naporna. Iz Trčmuna v Sovodnje, v sotesko Nadiže do Landarja, v strmino proti Čarnemu vrhu mimo Prosnida proti Bardu. V Landarju smo se pogovorili z žensko v vasi, ki je imela ključ za vstop v pečino. Ko smo ji razložili, kdo in kaj smo, nas je preprečevala, da oni ne spadajo med

Slovence, da je njihov jezik zmes ruščine, francoščine, italijanščine, da so oni zato »bastardi«. To besedo je večkrat uporabila. Govorila pa je zelo čisto. Razumljivo in ponosno. Bastardo a »naše«. Jaz sem njeno pripovedovanje razumel ... »tudi če nas smatrate drugi za bastarde, smo ponosni na to, kar smo«. Lekcije iz ljudstva so marsikdaj močnejše kakor univerza.

Landarska ...

Ko smo se iz gozda spuščali v Prosnid, zaslišimo mladostno petje. Bila je skupina mladih pastiric, ki so se na paši, stran od oči vaščanov, razposajeno vadile v plesu rock & rolla. Ko so nas zagledale, so se razbežale, kakor da bi strela padla mednje. Vse smo jim pokvarili, barabe. Mi smo se seveda lepo narezali, a se nam je ta škodoželjnost kmalu maščevala. V tej oddaljeni in zapuščeni vasici so imeli celo gostilno! No ja, kmečka hiša in dve mizici. Od pohoda smo bili tako preznojeni in utrujeni, da smo, ne soglasno, ampak enoglasno, ukazali blagajniku, da si po nekaj dneh tovorjenja zaslužimo pivo na glavo, saj smo do takrat dovolj šparali. Rečeno storjeno, blagajnik naroči – a mora prej plačati: morda gostilničar sumi, da uniformiranci nimajo denarja? Kje pa, ko smo začeli piti smo razumeli. Pivo je bilo vroče. Zabožke piva je hranil kar na dvorišču, torej na soncu!!! Naj smo se kregali, kolikor smo hoteli, ni nam hotel vrniti denarja. Vse steklenice smo namreč že odprli. Tekočina je bila neužitna, zlili smo jo stran, fiksali nad zapravljenim bogastvom.

Tistega dne nismo imeli sreče. V Bardu nismo dobili Viljema, pa naprej proti Ta na Meji, da zavijemo v Rezijo. Prehiteli smo kar nekaj skupin vojakov – eni so popravljali cesto, drugi nekaj manevrirali, nas ni nihče motil. Razen dežja. Zato smo se pred večerom zatekli v staro podrtijo nad nekim kurnikom. Streha je bila še toliko vredna, da smo bili še kar na suhem, poleg tega, da tam res nismo dobili nikakršnega prostora za šotore. Cela skupina je bila res zdelana, utrujena in še posebno jezna name, ker sem stalno priganjal, da bi prispeli še isti dan v Rezijo. Pa so se mi počeno maščevali. Dogovorili so se, ponoči dežurali, vsak poldrugo uro. Zakaj? Ker so mi vsake pol ure prišepnili na uho takrat znano televizijsko reklamno geslo (*xè sempre l'ora dei pavesini*). Spiš, ne spiš, zjutraj si ... kot polita kura.

Dež nas ni ustavil ...

Usoda pa vedno kaznuje hudobijo. Ko smo preko Ta na Meji prišli v Rezijo, je ubogi blagajnik ugotovil, da je zaradi tistega nočnega dežuranja bilo malo preveč nereda, skratka, izgubil je denarnico. Ker je to bila ne le skupna blagajna, ampak tudi ves denar, kar smo ga imeli, je moral marš nazaj – kar čez Kadine do tiste podrtije – kurnika.

Ker ni smel sam na pot, se ga je Marko usmilit in šel z njim. Pesniki so vedno človekoljubni.

Pesniki iščejo navdih

Medtem pa smo se na Solbici spoprijateljili s sivolaso Rezijanko. Vdova, po rodu je bila s Koroške, slovenščina čista kakor solza, seveda je osnovno šolo obiskovala v slovenščini, česar Rezijani niso nikoli imeli. Ponudila nam je mleko in pripovedovala. Kaka škoda, da si nismo nič zapisali o njenem pripovedovanju.

Denar smo dobili nazaj. Tudi blagajnika in pesnika. Iz Rezije smo se spustili do železniške postaje in domov.

Naslednje leto smo spremenili koncept. Benečijo smo že prehodili in spoznali. Hoteli smo se pobliže spoznati z ljudmi. Manj hoje in naporov, več klepetanja. Tako so lahko prišle tudi sestre (tabornice), stalno premikanje in tovorjenje vse ropotije je bilo res naporno. Zato smo se pripravili drugače. Enotedensko taborjenje. Najbolj primeren prostor smo dobili v Sovodnjah (beneških) na travniku ob potoku – kjer je Borut lovil čudovito dobre rakce – niti kilometer iz vasi. Od tu bomo odhajali vsak dan v drugo vas. Cela skupina s harmoniko. Usedli se bomo v gostilno. Vsak dan se bo nekdo od nas pripravil in skupini ob mizi in kozarcu vina pripovedoval o zgodovini in lepotah kraja. Seveda na glas in v slovenščini. Tako bomo spodbudili radovednost prisotnih in stik bo tu. Res lep načrt.

Načrt dober, stvarnost drugačna. V gostilnah se v glavnem zbirajo brezdelneži, ali pa prihajajo na kratek kozarček kislega vina, drugi pa zvečer na partijo kart. Skratka, prave publike ni bilo. Radovednost je bila bolj namenjena nam, skupini mladih prišlekov, kakor pa pripovedovanju o njihovem kraju. Še najbolj je privlačevalo naše petje. Toda kaj za vruga, ko smo mi znali partizanske in narodne, oni so pa želeli da zapojemo »alpinske«. Take so poznali, mi pa ne. Strela, tudi lepe zamisli padajo v vodo, če ne poznaš realnosti. Vseeno, imeli smo mnogo več kontaktov, klepetanja in govorjenja o Slovencih v Trstu, kako živimo, kaj smo itd.

Med vaščani ...

V bistvu so Benečani več zvedeli o nas, mi pa bolj malo o njih. Logično, saj jih je zgodovina toliko tepla, da so morali biti rezervirani. Najbolj smo to občutili tretje leto, ko smo se utaborili v Reziji v Njivi, na travniku pri družini Bobaz. Ob vseh naših pohodih in stikih smo že boljše razumeli tudi rezijanščino in tudi oni so nas lažje razumeli. Kaj pomeni zadržanost, zaprtost pa le to: družina Bobaz nas je lepo sprejela, spoznala in vse dni, ko smo krožili po Reziji, z nami lepo klepetala. Z bistvenim problemom. V njihovem domu, v kuhinji, so govorili v lastnem jeziku, rezijanščini, med seboj in z nami. Ko so prestopili hišni prag, se napotili v hlev ali na klanec ali do naših šotorov, so govorili izključno v italijanščini, ne samo z nami, temveč tudi med seboj! In to striktno. Vsakič, ko so prestopili hišni prag, so menjali jezikovni kodeks. Med štirimi stenami rezijanščina, izven štirih sten italijanščina!

Ko to doživljaš na vsakem koraku njihovega življenja, začnejaš dojemati zadržanost, tabuje in strah, vendar tudi upornost korenin in ponosa.

Poleg teh »pohodov« ali »premičnih taborjenj« smo v tistih letih večkrat organizirali šolske izlete (trgovska akademija Žiga Zois) – neuradne seveda, vendar so z nami dijaki z veseljem prišli tudi nekateri profesorji (nepozabni Josip, Tone, Fiorellino ...). Tudi oni so si želeli spoznati Benečijo – in morda tudi nas, kakšni smo daleč od šolskih klopi.

S profesorji ...

Ta potepanja in spoznavanja so se obrestovala v naslednjih desetletjih. Spoznali smo kraje in ljudi, njihove težave, težavno življenje, probleme. Ko smo kasneje prihajali na dneve emigrantov, smo se spoprijateljili tudi z Benečani, ki so garali v tujini. V Švici, Franciji, Belgiji, Argentini, Milanu ... Začel se je boj za njihov povratek. Prepričevanje, da je treba zaustaviti odhajanje. Ustvariti pogoje, da se bodo lahko vračali, delovna mesta, podjetja. Duhovniki-Čedermaci niso smeli več ostajati sami, zapuščeni v razseljenih vaseh. Morali so dobiti nazaj take sonarodnjake, ki so izkusili trpek kruh tujine, a tudi zrasli v ponosne in samostojne ljudi, poklicno in družbeno prekaljene. Začel se je preporod Benečije. V zadoščenje in zahvalo vsem, ki so vztrajali in vsem, ki so se vračali.

Vidensko vodnik ljubljanskega geografskega društva

PRIMOŽ GAŠPERIČ

Ljubljansko geografsko društvo že vrsto let goji tradicijo, da vse izvedene ekskurzije predstavi v knjižni obliki, ki kot poseben tematski sklop izidejo v obliki zelo uporabnih vodnikov. Izbrane poti, slikovno gradivo ter uporabna velikost vodnika sta končna nadgradnja strokovno izpeljanih enodnevnih ekskurzij. Pričujoči vodnik širi zbirko predstavitev slovenskega zamejstva in zaokroža njegov italijanski del. Predstavljene so ekskurzije v Vidensko pokrajino, ki so bile v to severno obmejno območje med Slovenijo in Italijo izvedene med marcem 2010 in novembrom 2012.

Avtorja vodnika sta geografa Andrej Bandelj in Primož Pipan, ki sta vodila in organizirala vseh deset ekskurzij. Prvi je sposobnost vodnika in poznavalca dokazal že v preteklosti in jo nepretrgoma potrjuje ter nadgrajuje kot razgledan in didaktično suveren geograf. Drugi avtor pa je, poleg osebnega navdušenja nad obmejnimi vprašanji, posvetil temu delu Slovenije tudi svoje doktorsko delo.

Prva ekskurzija je bila izvedena marca 2010, njen namen pa je bila seznanitev z lepotami in posebnostmi doline Nadiže in Čedad. V ospredju je dvojnost zgodovinskega razvoja obravnavanega območja. Na eni strani posebna identiteta Beneške Slovenije, ki z dolino Nadiže predstavlja enega najugodnejših prometnih prehodov iz Furlanskega nižavja proti Alpam, na drugi pa mesto Čedad, ki leži nekoliko izven v stoletjih utemeljene slovenske zahodne narodnostne meje, predstavlja pa kulturno in organizacijsko središče Slovencev v Videnski pokrajini.

Druga ekskurzija je bila izvedena aprila 2010 in je vsebovala šest postankov z ogledi, ki se nahajajo med Čedadom in Kolovratom. Gre za dolino Kozce in Reke (Rečansko dolino) ter hrbte tamkajšnjih vzpetin. Ceste so speljane bodisi po pobočjih hrbtov pogosto kot panoramske ceste ali po dnu doline, veliko težav pa lahko povzroča prehodnost iz ene doline v drugo, saj kakovostnih povezovalnih cest skorajda ni. Glavna značilnost vzhodnih nadiških dolin je izpraznjenost naselij, ki so nekoliko bolje obiskana le ob koncu tedna. Poglavitna razloga za depopulacijo tega območja sta pomanjkanje zaposlitvenih zmogljivosti in vpliv državne meje, ki je v času hladne vojne predstavljala mejo med vzhodom in zahodom.

V maju 2010 je bila izvedena ekskurzija po južnih pobočjih Matajurja. Slednji predstavlja simbol Beneških Slovencev, z vrha katerega se razprostira prekrasen pogled od Alp do morja. V okolici Matajurja nas povsod spremlja tudi preteklost. Tako vasici Tarčmun z legendarnim Ivanom Trinkom in Marsin s svojimi opuščenimi planinskimi pašniki, kot sam Matajur eden najbolj živahnih predelov Beneške Slovenije z najvišjo ležečo točko, ki po zaslugi navdušenih rekreativcev zaživi predvsem ob koncu tedna.

Marca 2011 je bila izvedena ekskurzija v Terske doline, ki nosijo ime po številnih hudourniških dolinah, katerih vode se zlivajo v hudournik Ter. Doline so globoko vrezane med hribovja Beneške Slovenije in jim dajejo poseben pečat. Z izjemo doline Tera, ki se v zgornjem delu toliko razširi, da omogoča postavitve nekaj vasic, so naselja postavljena na pobočjih nad dolinskim dnem.

Marca 2012 je bila izvedena ekskurzija v Videm in njegovo okolico. Trst je upravno središče dežele Furlanije-Julijske krajine, vendar je Videm njeno pravo srce. Je geografsko središče Furlanskega nižavja in središče Videmske pokrajine, ki predstavlja velik del celotne dežele. Poleg samega mesta z ohranjeno bogato beneško arhitekturo, se v njegovi okolici nahajajo še številni znani kraji: Gonars s spominskimi obeležji o koncentracijskem taborišču, Compoformido z gostiščem, kjer je bila podpisana znamenita pogodba ter z njo končano obdobje Beneške republike, Passariano z razkošno Vilo Manin, kjer je krajši čas bival Napoleon in tudi uradno podpisal

Compoformijsko pogodbo, Palmanova kot nakupovalno središče, Rivolto z bazo znamenite letalske akrobatske skupine *Frecce Tricolori* in ostalo. Prav tako kot je na relativno majhnem ozemlju zelo pestra zgodovina, pa je raznolika tudi etnična sestava prebivalstva, kjer živijo Italijani, Slovenci, Nemci in seveda Furlani.

Aprila 2011 je bila izvedena ekskurzija v Rezijo. Slovenci, kot tudi Italijani in Furlani, jo imamo vsaj delno za svojo, zagotovo pa je večini Slovencev precejšnja neznanka. Na vsega dvajsetih kilometrih zračne razdalje se srečujemo z bogatim izročilom in svojsko tradicijo domačinov. In prav srečanje z njimi je bila osrednja želja te ekskurzije, s čimer so organizatorji želeli udeležencem in najširši javnosti omogočiti vpogled v zgodovino in sedanost teh krajev.

Maja 2011 je bila izvedena ekskurzija v Karnijo, ki predstavlja obsežno alpsko pokrajino južno od Karnijskih Alp in leži le nekaj kilometrov zahodno od najzahodnejših slovenskih vasi. Razprostira se ob reki Tilment in njenih pritokih, ki skupaj tvorijo sedem dolin Karnije. Osrednje naselje in upravno središče predstavlja mesto Tolmezzo, ki je nastalo na stičišču več dolin. Večinsko prebivalstvo so Furlani, poleg njih pa še priseljeni Italijani ter izvorno koroški in tirolski Nemci, kar se kaže v arhitekturi, gastronomiji, jeziku in kulturi.

Aprila 2012 je bila izvedena ekskurzija v Kanalsko dolino. Dolina, ki je svoje ime dobila predvsem zaradi zgodovinskih dogodkov in ne po zaslugi naravnogeografskih značilnosti, je edinstvena v več pogledih. Štirijezičnost tam živečih Slovencev, Nemcev, Furlanov in Italijanov je rezultat različnih zgodovinskih vplivov na to v zgodovini skoraj vedno obmejno območje. Poleg ostalih krajev je ekskurzija obiskala naselja Naborjet, Ukve in Ovčjo vas, kjer živijo številni Slovenci in je narodna zavest še zelo živa.

Maja 2012 je sledila ekskurzija po poteh popotresne obnove v krajih Pušja vas, Portis, Bordano in Gumin, katere je leta 1976 prizadel močan potres. Avtor ekskurzije se je pri svojem raziskovalnem delu podrobneje seznanil s posledicami potresov maja in septembra tega leta ter predvsem z obnovo, ki je sledila. V omenjenih krajih je bil na konkretnih primerih pojasnjen

način obnove in prikazani rezultati te obnove, ki se glede na zbrane podatke iz obdobja pred potresom in zavzetostjo prebivalstva nekoliko razlikujejo.

Novembra 2012 je bila izvedena ekskurzija v Pradol in Robidišče. Bila je pretežno pohodniška, saj zaradi zapletenega reliefa med Matajurjem na vzhodu in grebenom Stola na severozahodu cestno omrežje ni razvito za lagodno vožnjo z avtobusom. Štupica, Pradol, Robidišče in Prosnid so štiri postaje obravnavanega območja, ki s svojo robno lego (tako z vidika Zgornjega Posočja kot Beneške Slovenije) predstavlja obrobje obrobja tega dela Italije in Slovenije.

Pričujoč vodnik predstavlja zgoščeno slikovno in podatkovno pomoč za vse, ki bi želeli sami ali v zaključeni skupini spoznavati posebnosti in lepote tega dela Furlanije-Juljske krajine.

Andrej Bandelj, Primož Pipan: VIDEMSKO vodnik ljubljanskega geografskega društva, Ljubljana 2014: Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC, 210 strani, ISBN 978-961-254-677-9

Slovensko kulturno središče Planika Kanalska dolina in njegove dejavnosti

NATAŠA GLIHA KOMAC, RUDI BARTALOTH

Slovensko kulturno središče Planika (SKS Planika) v Kanalski dolini od svoje ustanovitve leta 1997 dalje skrbi za razvijanje, ohranjanje in spodbujanje rabe slovenskega jezika ter uzavešča prisotnost slovenske kulture in slovenskega v jezikovno mešani skupnosti Kanalske doline. S svojim delovanjem se skuša kar najbolj približati dolinskemu prebivalstvu in ustvarjati pozitivno vzdušje do slovenskega jezika, kulture ter vsega slovenskega nasploh. Z razvejano ponudbo različnih dejavnosti – od rednih izbirnih tečajev slovenskega jezika za tri starostne skupine osnovno- in srednješolskih otrok, strokovnih delavnic in javnih prireditev v slovenskem jeziku za različne ciljne javnosti ter trenutno največjo zasebno knjižnico v Videmski pokrajini s približno 10.000 knjigami – nagovarja različne javnosti ter starostne in interesne skupine. Osredinja se predvsem na mlade. Na najrazličnejše načine jih seznanja z življenjem širše slovenske skupnosti in jih glede na njihovo zainteresiranost vključuje v svojo pedagoško, raziskovalno in kulturno dejavnost ter jih spodbuja k aktivnemu delovanju v večjezikovni in večkulturni stvarnosti Kanalske doline. Z uzaveščanjem pomembnosti vloge in znanja slovenskega jezika ter zgodovinske prisotnosti slovenske jezikovne skupnosti kot pomembnih identifikacijskih in sestavnih prvin (tudi javnega) vsakdanjega življenja Kanalske doline gradi mostove med generacijami dolinskega prebivalstva. Na kulturnem, izobraževalnem in raziskovalnem področju se dejavno vključuje v delovanje lokalne skupnosti ter je del siceršnje turistične strukture območja. Sodeluje tudi pri

prijavah mednarodnih projektov tako na področju znanstvenih raziskav kot gospodarskih razvojnih projektov.

Središče deluje vse leto in izvede najmanj 15 dogodkov (gostovanj, nastopov, prireditev, raziskovalnega dela, srečanj, priprav projektov za različne razpise ...) na leto.

Za življenje dolinske slovenske jezikovne skupnosti so ključnega pomena izbirni tečajji slovenskega jezika, ki jih središče od svoje ustanovitve dalje organizira enkrat (v preteklosti celo dvakrat) tedensko, in sicer za otroke od 6. do 18. leta starosti. V šolskem letu 2014/15 delo poteka v treh starostnih skupinah po dve šolski uri na teden. V poletnih mesecih pripravimo tudi različne občolske dejavnosti; če je le mogoče kakšno ustvarjalno delavnico, na kateri otroci z različnimi raziskovalnimi dejavnostmi odkrivajo in beležijo prisotnost slovenskega (jezika) v domačem okolju in tako uzaveščajo siceršnjo prisotnost in smiselnost oz. potrebo po znanju slovenskega jezika za življenje v Kanalski dolini. V tem delu naših dejavnosti vzpostavljamo neposreden stik z domačinskim prebivalstvom, z družinami naših tečajnikov, ki jih tako pritegnemo in vključimo v svoje dejavnosti, hkrati pa tudi prek tega dela sproti preverjamo jezikovna znanja, rabe in stališča ter zaznavamo zanimanja in potrebe »na terenu«.

SKS Planika dejavno sodeluje z dolinskim didaktičnim ravnateljstvom, pri čemer je ključnega pomena spremljanje in skrb za (dodatno) poučevanje slovenskega jezika. Že od ustanovitve dalje, zdaj že skoraj dvajset let, si prizadevamo za sistemsko razrešitev vprašanja pouka slovenskega jezika. Pouk slovenskega jezika pod različnimi imeni in v različnih oblikah z veliko podporo lokalne javnosti in prizadevanji različnih posameznikov – kar vsa leta načrtno spremljamo – poteka, a precej stihijsko, iz leta v leto in zgolj po posameznih stopnjah. Preživetje in razvidnost oz. prepoznavnost slovenskega jezika v Kanalski dolini bodo samoumevni, ko bo ta del rednega obveznega šolskega procesa in bo tako tudi dejansko zagotovljen njegov položaj.

S problematiko na različne načine seznanjamo in nagovarjamo politične akterje slovenske in italijanske države ter vedno znova poudarjamo, da slo-

venščina v Kanalski dolini lahko preživi le z ustrežno umestitvijo v redni šolski izobraževalni sistem, z ustreznim zgodovinsko potrjenim statusom v javni rabi dolinske jezikovne stvarnosti, kjer že stoletja sobivajo slovenska, italijanska, nemška in furlanska jezikovna skupnost. Osnovni šoli v Ukvah smo do nedavnega dajali enkrat tedensko (po dve uri) na razpolago dodatno učiteljico slovenskega jezika.

SKS Planika se lahko pohvali z raziskovalnimi tabori, na katerih sodeluje tako dolinsko prebivalstvo kot raziskovalci iz uglednih mednarodnih raziskovalnih ustanov, in z založniško dejavnostjo. Od leta 1997 dalje je bilo izpeljanih sedem poletnih raziskovalnih taborov (v letošnjem letu smo se ukvarjali z raziskovanjem Lipalje vasi), v sodelovanju z drugimi raziskovalnimi in kulturnimi ustanovami z območja slovenskega etničnega ozemlja v Italiji in iz Slovenije pa je doslej izšlo 18 publikacij, tudi znanstvenih monografij (v letošnjem letu dve: avtorska monografija in ponatis monografije, ki je prvič izšla pred sedmimi leti). Trenutno sodelujemo pri mednarodnem projektu ZBORZBIRK, in sicer s pripravo virtualne zbirke oblačil *Glasovi Kanalske doline*, pri čemer do konca leta načrtujemo še odprtje infotočke v prostorih našega središča.

V naše redno delovanje spadajo prireditve za javnost, npr. *Dan slovenske kulture – Prešernova proslava* (običajno februarja, v letošnjem letu pa smo jo zaradi hudega sneženja in neugodnih vremenskih razmer izpeljali marca), pevske revije, npr. tradicionalna *Koroška in Primorska pojeta* (marca), srečanja oz. prireditve za dolinske šolske otroke in mladino (najmanj dvakrat letno, navadno spomladi in jeseni, in sicer na dolinskih šolah), tradicionalno miklavževanje – obdarovanje in prireditev za otroke, ki obiskujejo izbirne tečaje pri SKS Planika – in božičnica – manjši glasbeni koncert, ki ga organizira skupaj z gojenci podružnice Glasbene matice v Kanalski dolini (decembra) ter mednarodno glasbeno tekmovanje (Tomaž Holmar) v igranju na harmoniko in klavir (skupaj z lokalno podružnico Glasbene matice ter Društvom Tomaž Holmar, in sicer maja). Poseben poudarek namenjamo izobraževalnim tečajem za dolinsko javnost (in širše obmejni prostor); letošnji je bil npr. namenjen izobraževanju zainteresi-

ranih iz celotnega zamejskega prostora za delo z jezikovnimi priročniki ter drugimi jezikovnimi viri in tehnologijami v slovenskem jeziku (predstavljeno je bilo slovarsko spletišče www.fran.si in novosti druge, dopolnjene in deloma prenovljene izdaje Slovarja slovenskega knjižnega jezika), pri čemer smo udeležence, ki so se jim pridružili študenti ljubljanske slovenistike in slavistike, po delavnici popeljali na strokovno ekskurzijo po Kanalski dolini.

SKS Planika ima lastno spletno stran www.planika.it, kjer redno obvešča o svojih dejavnostih. Sodeluje z javnimi ustanovami Kanalske doline ter z drugimi raziskovalnimi, kulturnimi in izobraževalnimi ustanovami iz slovenskega zamejstva, Slovenije, Italije, sosednje Avstrije in širše.

Razpolaga z lastnimi prostori v Ukvah, v katerih (delno) izvaja svoje dejavnosti.

Skupaj z Glasbeno matico v okviru Glasbene šole Tomaža Holmarja omogoča tudi glasbeno izobraževanje v slovenskem jeziku; poučujejo se teorija ter klavir in harmonika. Trenutno se v prostorih SKS Planika v Ukvah ureja knjižnica, katere fond obsega približno 10.000 enot. Knjižnica Salvatoreja Venosija je z letošnjim letom bogatejša za zapuščino slovenskega jezikoslovca in etnologa profesorja Janeza Dolenca ter za zbirko publikacij, ki jih je podaril Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Letos 22. marca je bilo tako v prostorih SKS Planika javno odprtje posebne sekcije knjižnice, ki smo jo posvetili profesorju Dolencu, začetek oktobra pa je bila v Planikinih prostorih predstavitev znanstvene monografije *Praznično leto v Kanalski dolini: o umiti in v prt zaviti lobanji* in javna izročitev inštitutskega knjižnega darila.

O svojem delu in dejavnostih redno poročamo v slovenskih zamejskih medijih (npr. Novem Matajurju, Primorskem dnevniku idr.) in gostujemo na različnih prireditvah (npr. 12. septembra predstavitev izdane monografije na redni tiskovni konferenci ZRC SAZU, 7. novembra 2014 predstavitev naših dejavnosti in publikacij v tolminski knjižnici, 22. novembra 2014 sodelovanje na posvetu *Slovenščina – živ jezik v družini in javnosti*, 4. decembra na študentski *Jezikovalnici* na Filozofski fakulteti v Ljubljani ipd.).

Naj sklenemo z mislijo, da je slovenska jezikovna skupnost bila in je pomemben element življenja Kanalske doline. SKS Planika zagovarja stališče, da se mora slovenska beseda v Kanalski dolini vendarle slišati tudi zunaj domačih ognjišč in zidov, zaživeti na njenem celotnem območju in v vseh vlogah; suverena jezikovna zmožnost v slovenskem knjižnem jeziku prispeva tudi k samozavestnejšemu ohranjanju domačega slovenskega narčja in njegovi rabi. In obratno!

Onde furlane, več kot navadna radijska postaja

CARLI PUP

Leta 2015 mineva 35 let, odkar deluje Radio Onde Furlane. Obletnica nam je lahko pretveza, da bolje spoznamo stvarnost, ki presega okvire navadne radijske postaje. V teh letih je namreč postaja odigrala vrsto vlog. Bila je svobodno glasilo neke skupnosti, pospeševalka ustvarjalnosti in sodelovanja, sredstvo za zahtevanje osnovnih pravic in njihovega uveljavljanja. Bila je tudi družbeno podjetje, ponudnik storitev javne koristi in še marsikaj, kakor je pred nedavnim poudaril tudi pesnik Pierluigi Cappello: *»Onde Furlane odigrava temeljno vlogo pričevanja, odpora in kulturnega pospeševalca. Ko bi bila deležna podpore, sorazmerne količini idej in zbrane energije, bi bila nadvse bogata«.*

Svobodni Radio za svobodno Furlanijo

»Radio libare dai furlans« (Svobodni radio Furlanov) je začel delovati februarja 1980, vendar sta k njegovemu nastanku prispevala dva pojava, ki imata izvor v prejšnjem desetletju: po eni strani kulturni in identitetni preporod, ki se je zgodil ob materialni obnovi popotresne Furlanije; po drugi strani prodor v etru na prehodu iz sedemdesetih let v osemdeseta leta prejšnjega stoletja svobodnih radijskih postaj z izredno ponudbo glasov in vsebin.

Potres leta 1976 pomeni za Furlanijo in njene skupnosti pravo prelomnico, tako kot tudi obe svetovni vojni, ki sta v tej deželi pustili globoke brazgotine. Tako kot obe vojni je tudi potres določil neki »pred« in neki »po«.

Popotresni čas ni bil le obdobje materialne obnove – težko genezo katere je danes skoro v celoti prekrila težka odeja retorike –, bil je tudi čas množične mobilizacije, močnega družbenega aktivizma in krepke obnove identitete. V takem ozračju, ki ga najbolje ponazarjajo samoupravne izkušnje furlanskih popotresnih šotorišč, so državne in deželne institucije morale ponuditi konkretne odgovore, da so lahko razminirale »furlansko vprašanje«, ki je bilo dotlej pod nadzorom in so ga v tistih letih predstavljali ne le dva narodno buditeljska politična subjekta, Moviment Friül in Democrazie Proletarie dal Friül, temveč tudi celotno prebivalstvo. Ti so pravi razlogi, zaradi katerih je bila dana možnost, da se popotresna obnova upravlja »od spodaj navzgor« (česar ni nikoli prej državna oblast dovolila, potem pa tudi ne) in da se ustanovi Videnska univerza, ki so jo že vrsto let zahtevala številna množična ljudska zborovanja.

Prav v tem ozračju je skupina ljudi različnih političnih in kulturnih nazorov postavila temelje radiu Onde Furlane in zadrugi Informazione Friulana, ki je njegov založnik. Med ustanovitelji so bili avtonomistični konservativci, zmerni katoličani in levičarski aktivisti. Zbliževanje med ljudmi tako različnih svetovnih nazorov je omogočil skupni interes, značilen za »narodnoosvobodilno gibanje«, kar lahko bolj ali manj istočasno zasledimo tudi pri nekaterih drugih manjšinskih skupnostih v Evropi. Ni naključje, da je prvi ustanovni akt Zadruge, ki so ga potem spremenili, da bi premostili ovire, ki so jih postavljali državni funkcionarji, jasno omenjal željo »*da se razvijejo mediji, ki naj bodo skladni s težnjami po avtonomiji in samoodločanju furlanske narodnostne skupnosti*«. Da naletimo na nekaj podobnega, moramo iti preko meja italijanske države, a tudi tam ni veliko primerljivih izkušenj; kot primer lahko navedemo baskovsko Egin Irratia. Postaja Onde Furlane je začela oddajati februarja 1980. Nekaj radijskih poskusov v furlanščini je sicer bilo že prej, vendar pomeni nastanek Onde Furlane odločen odklon od preteklosti. Prvič se namreč neka radijska postaja vključi v medijsko stvarnost, ki jo dominira italijanščina, ter ponudi alternativno informacijo v furlanskem jeziku; to je tudi jedro njene vsakodnevne dejavnosti. Vendar ne gre le za jezik. Ta radio je omogočil, da so

spregovorili tisti, ki niso imeli dostopa do drugih medijev, antimilitaristi, naravovarstveniki in na desetine drugih skupin in povezovalnih subjektov, ki so bili aktivni na teritoriju. Ne gre pozabiti na razne mobilizacije in akcije, ki jih je radio omogočil: zbiranje podpisov leta 1981 v prid državnemu zaščitnemu zakonu za jezikovne manjšine, ki naj bi končno udejanjil 6. člen Ustave italijanske republike, še drugo zbiranje podpisov naslednje leto za ustanovitev dežele Furlanije, ločene od Trsta (nad 93.000 podpisov); leta 1984 je spodbudil akcijo za zagotovitev pravičnega procesa Vanniju Mulinarisu in kampanjo za ureditev območja za pešce v zgodovinskem jedru Vidna; ne smemo pozabiti niti na zavzetost proti vojaškim služnostim in proti zemljiškim preureditvam, ki so kasneje opustošile del Srednje Furlanije, pa še veliko drugega.

En jezik, veliko jezikov

Onde Furlane ni komercialna postaja, temveč radio specifične »skupnosti«. Tovrstni status je dobila po zaslugi visokega odstotka oddaj v lastni produkciji in zaradi velikega števila tem, obdelanih za furlansko skupnost. To poslanstvo ni le ponudba alternativne informacije, temveč pomeni tudi jezikovno izbiro.

Onde Furlane oddaja dnevno preko 70% svojega programa v furlanščini in je glavno komunikacijsko sredstvo v tem jeziku; po količini produkcije v furlanščini prekaša avdiovizualne, digitalne in časopisne medije. Te značilnosti je imela, še preden so bili sprejeti zaščitni zakoni: prvi deželni zakon za furlanski jezik je iz leta 1996, za državni zakon pa je bilo treba počakati na leto 1999.

Vendar ne gre le za kvantiteto. Furlanščina je referenčni jezik te postaje po zaslugi stalne in splošne prakse brez kakršne koli getizacije, ki bi bila vezana zgolj na določene argumente ali nemogoče urnike. Programi v furlanščini zajemajo informativne oddaje, glasbo, kulturo, aktualne dogodke, okoljske teme, zdravje, šport, gospodarstvo ipd. Ne gre pozabiti, da se ta jezik uporablja tudi v avizih, reklami in na drugih področjih. Vse to je pomemben prispevek k izboljšanju položaja jezika, saj dokazuje, da se le-ta

lahko uporabljala pri raznovrstnih temah brez vsakršnega strahospoštovanja. Tudi s tega zornega kota lahko torej trdimo, da gre za izredno pomemben instrument promocije in širjenja furlanskega jezika.

Vsakodnevna raba furlanščine in potreba po obravnavi vsakovrstnih tem je poleg samega prispevka k normalizaciji jezika omogočila pridobitev jezikovnih kompetenc, ki so bile temeljnega pomena za nastanek prvega furlansko-italijanskega in italijansko-furlanskega slovarja na digitalni podlagi in prvega pravopisnega furlanskega popravljalca. Gre za načrt razvijanja jezikovnih instrumentov, ki je bil nadgrajen v sodelovanju z zadruogo Serling. Še prej, nekako sredi 90. let, je bila postaja Onde Furlane prva stvarnost, ki se je opremila s spletno stranjo v celoti v furlanščini. In prav v studiu tega radia v Ul. Volturmo v Vidnu je leta 1999 zaživel »Friùl7«, prvi televizijski informacijski magazin v furlanščini, profesionalno oblikovan ob sodelovanju družbe Entract, ki so ga predvajali najprej na TelePordenone in nato na Telefriuli.

Prav po zaslugi teh značilnosti sta v svojem več kot tridesetletnem delovanju tako radio Onde Furlane kot zadruga, ki je njegov založnik, nudila oporo šolskim ustanovam in krajevnim upravam. Šolam sta nudila didaktične delavnice za furlanski jezik, novinarstvo ter proučevanje zgodovinske stvarnosti in krajevne kulture, kakor tudi projekte za promocijo jezika, npr. »Radiodîs«, ki so privabili k sodelovanju na tisoče dijakov raznih srednjih šol v pokrajinah Viden, Pordenon in Gorica. Krajevnim upravam pa sta nudila oporo s programi institucionalnega komuniciranja, h katerim so pristopile številne občinske uprave v Furlaniji; najpomembnejša primera sta multimedijski projekt »Udin par furlan« za Občino Viden in »InStantPIC«, realiziran v sodelovanju s »Progetto Integrato Cultura del Medio Friuli«.

Osrednja vloga furlanščine pa vendar ni preprečila radiu, da bi bil odprt tudi do drugih jezikov na teritoriju, tako »zgodovinskih« kot tistih, katerih nosilci so novejši priseljenci. Tovrstna pozornost je omogočila zagon pomembnih sodelovanj z društvi slovenske skupnosti, predvsem s predstavitvijo v živo Novega Matajurja, referenčnega tednika Slovencev Videnske

pokrajine, in z oddajo »Pismo iz Benečije« v izvedbi Inštituta za slovensko kulturo. Onde Furlane je bil na začetku devetdesetih let med prvimi radii v Italiji, ki so oblikovali programe v sodelovanju s priseljenci, njim namenjene in v njihovem jeziku.

Radio in Zadruga pa nista prezrla tega, kar se je dogajalo po svetu, še posebej sta bila pozorna do drugih manjšinskih skupnosti in furlanskih izseljencev. V zvezi s prvimi so bila izpeljana razna mednarodna sodelovanja, predvsem na glasbenem področju, srečanja in zborovanja (dva primera: srečanje »Narodnostne manjšine in podjetništvo« v Vidnu leta 2010 in »Manjšinski jeziki, mediji, izseljeništvu« med letoma 2007 in 2008 v krajih Colloredo di Monte Albano, Viden in Colonia Caroya) in seveda tudi radijske oddaje kot "Internazionalitari" (ta je potem postala tudi blog); slednja se predvaja že več kot deset let in predstavlja eno izmed redkih priložnosti, da se v eni sami informacijski oddaji poslušalci seznanijo z novostmi, do katerih prihaja pri manjšinskih skupnostih na naši celini.

Po svetu razkropljenim Furlanom pa so namenjene oddaje po internetu, ki se predvajajo preko štirih različnih streaming kanalov, vezanih na različne časovne pasove Evrope, Kanade, Argentine in Avstralije, ter sodelovanje z argentinsko postajo Radio FM Comunicar, ki je omogočila uporabo signala Onde Furlane na celotnem področju Colonia Caroya, argentinskega mesta, ki so ga v 19. stoletju ustanovili koloni furlanskega izvora. Tema izseljeništvu je imela središčno vlogo tudi v projektu »Sgarfefurlans« z dvema radijskima serijama, osredotočenima na pričevanja emigrantov prejšnjih in današnjih časov; prva je bila namenjena Srednji in Vzhodni Evropi, druga Avstraliji in Daljnemu Vzhodu; še prej je stekel niz dokumentarcev »Farcadice«. Po začetnem dokumentarcu, posvečenem Colonii Caroya, se je projekt nadaljeval avtonomno s še štirimi epizodami.

“Dute une altre lenghe, dute une altre musiche”

Glede pozornosti do glasbe kaže Onde Furlane že od vsega začetka določeno »drugačnost« v primerjavi z ostalimi radijskimi postajami dežele; o tem pristopu lepo priča geslo »*dute une altre lenghe, dute une altre musiche*«

(čisto drugačen jezik, čisto drugačna glasba). Glasbena ponudba Onde Furlane nima veliko skupnega s ponudbo komercialnih radijev: v osemdesetih letih sta se hrupno uveljavljali disko glasba, nato še pop glasba; takrat je furlanski radio omogočil poslušanje avantgardnega roka, punk glasbe pa še zvrsti progressive, new wave pa tudi eksperimentalne glasbe, džeza in klasične glasbe. Skratka, radio Onde Furlane je bil alternativen tudi na glasbenem področju. To značilnost, na mogoče le malo manj poudarjen način, ohranja še danes.

Vendar ne gre le za radijsko predvajano glasbo, Onde Furlane promovira tudi glasbo v živo, organizira koncerte in pobude z najrazličnejšimi umetniki iz najrazličnejših krajev, saj sta med cilji založniške zadruge tudi kulturna promocija in produkcija. V tem okviru ima osrednjo vlogo »Premi Friùl«, ustanovljen v začetku 80. let za promocijo ustvarjalnosti v furlanskem jeziku. Prva leta je šla pozornost različnim področjem, od gledališča do stripov, od radijskih iger do grafike, z leti pa je začela prevladovati glasba, tako da je natečaj postal glavno prizorišče sodobne furlanske glasbe. Ta izkušnja je tudi prispevala k nastanku etikete »Musiche Furlane Fuarte«, s katero je bilo od leta 1999 dalje izdanih kakih petdeset zgoščenk, ki pokrivajo najrazličnejše zvrsti, katerih skupni imenovalc je petje v furlanščini. Organizacijska spretnost, ki jo je razvil »Premi Friùl«, in vezi, ki so bile stekane z drugimi manjšinskimi skupnostmi v Evropi, so radiu omogočile organizacijo festivala »Suns«, enega izmed glavnih evropskih glasbenih dogodkov v manjšinskih jezikih, pa še eno finalno izvedbo festivala »Liet International«, ki je najpomembnejši na tem področju in je leta 2011 povzdignil Viden v evropsko prestolnico petja v manjšinskih jezikih.

Skrbeti za promocijo in produkcijo kulture pa ne pomeni, da se omejimo zgolj na glasbo. Tako lahko razumemo malodane simbiotično razmerje med Onde Furlane in alternativnim kulturnim gibanjem Usmis, ki je na koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja dal krepkega zagona ustvarjalnosti v furlanski kulturi, ki je bila dotlej statična in vedno bolj provincialna.

Podjetje v službi skupnosti

Založniška zadruga Onde Furlane šteje danes šest zaposlenih za nedoločen čas in več desetih sodelavcev. Mnogi težko razumejo, kako je bilo mogoče ustvariti s tako majhnim številom zaposlenih radio, ki nudi dnevno originalne materiale in lastno produkcijo, obenem pa realizira še vse tiste dejavnosti, ki smo jih našeli. Po eni strani je tu veliko prostovoljnega dela, ki je že od začetka bistveno prispevalo k uspehu tega radia, po drugi strani pa se vsi sodelujoči držijo starega reka, da »sila kola lomi«.

Vsemu temu navkljub so stroški za delovanje tako kompleksne ustanove – kljub racionalizacijam in omejevanju na najnujnejše (in včasih še preko tega) – znatni. Sprva je prihajal glavni delež prispevkov od samih članov, z akcijami za samofinanciranje in z ljudskim delničarstvom, ki si je pridobilo nekakšen pravni okvir z oblikovanjem združenja Grop Amîs di Onde Furlane (Skupina Prijateljev Onde Furlane), ki je bilo aktivno do polovice devetdesetih let. Danes bi težko ubrali tako pot zaradi sprememb, ki jih je furlanska družba doživela v zadnjih letih, čeprav je na prehodu iz leta 2011 v 2012 nastala organizacija Lenghis dal Drâc – Amîs di Onde Furlane (Zmajevi jeziki – Prijatelji Onde Furlane), ki si s svojimi dejavnostmi prizadeva zbirati sredstva v podporo radiu.

Status radia skupnosti ga obvezuje ne le, da sam producira programe, temveč tudi da ohranja reklamne vložke v skromnem obsegu in že s tem zmanjšuje možne prihodke iz tega vira. (Ob tem naj omenimo tudi dejstvo, da tudi krajevni zasebni sektor ni preveč naklonjen investiranju v radijsko reklamo). Zato lahko računa zadruga na financiranje prvenstveno iz dveh virov: prodaje lastnih storitev (radijskih programov, organizacije prireditelj ipd.) in prispevkov Dežele za pobude v korist promocije furlanskega jezika. Višina teh sredstev pa iz leta v leto niha, saj je odvisna bolj od trenutnega političnega vzdušja kot od duha in črke deželnega zakona 29 iz leta 2007, ki določa okvire jezikovne politike v zvezi s furlanščino.

In vendar je radio Onde Furlane eden izmed zadnjih informativnih organov v Deželi, ki je v lasti krajevnega akterja in ima zato strateški pomen za celotno Furlanijo Julijsko krajino; predstavlja permanentno delavni-

co ustvarjalnosti in pobud, namenjenih vrednotenju furlanskega jezika in pluralne stvarnosti v Furlaniji. Gre sicer za majhno podjetje, ki pa je pomembno tako zaradi kakovosti in specifike dela kakor tudi zaradi pridobljene strokovnosti in povezovanja s teritorijem. Kot trdijo mnogi, se zaradi vsega tega Onde Furlane ne omejuje le na osrednjo vlogo pri promociji furlanskega jezika, temveč opravlja pravo »javno storitev«. Gre za pomembno vlogo in storitev, ki pa je javne uprave niti ne priznavajo in niti ne primerno vrednotijo, saj potiskajo Zadrugo in Radio v vse bolj negotov položaj. Zato se lahko vprašamo: Kaj vse bi lahko naredili, če bi lahko računali na nekaj več finančnih virov in gotovosti?

Večjezičnost: kulturna naložba, ki lahko ustvarja ekonomski razvoj in delovne priložnosti¹

GUIDO GERMANO PETTARIN*

Dovolite mi, da preden izrazim svoje misli, opravičim še, kar sem običajno navajen narediti, ko teče beseda o tematikah, ki so podobne današnjji. Opravičiti se moram svoji prababici. »Nonna, perdonimi.²« Nekateri samo razmišljajo v tej smeri, za nas, ki smo do te tematike bolj občutljivi in je zelo blizu našemu načinu mišljenja, pa je to dejanska stvarnost.

V trenutku, ko geografsko območje in posledično tudi njegovo prebivalstvo zaradi zgodovinskih pojavov ali dogodkov, ki so se vrstili v teku časa, postane revnejše zaradi izgube enega svojih jezikov, gre za pravo tragedijo. Gre za tragedijo, ker območje izgubi del svoje zgodovine, izgubi del svoje identitete. To območje pa izgublja še zlasti celo kopico konkurenčnih prednosti, katerih pomen zaznamo šele takrat, ko se znajdemo pred konkretno situacijo.

Furlani so mi bratje, Italijani so mi bratje, Nemci so mi bratje in Slovenci so mi bratje. Vprašati se moramo, kje tiči razlog za to. Ob tem pa se moramo seveda vprašati, zakaj so se te stvari nekoč zgodile, kaj moramo danes storiti, in nenazadnje, ali se splača ukrepati in povrniti našemu okolju red. Prvi odgovor: seveda, da se splača. Treba pa je poudariti, da pri pojmu večjezičnosti ne gre več samo za to, da predstavlja večjezičnost izjemno priložnost. Večjezičnost, poudarjam, ni več samo priložnost: pri večjezičnosti

---

1 Zapis iz zvočnega posnetka Elena Kocjančič; jezikovni pregled Barbara Ferluga; prevedel in uredil Martin Lissiach.

2 V furlanskem narečju: »Babica, oprusti mi.«

gre za pravo konkurenčno prednost krvavega pomena. Njen pomen pa raste sorazmerno z zavestjo, da zaznamuje obdobje, v katerem živimo, izjemno razširjena in globoka gospodarska kriza, iz katere ni še videti izhoda. Da bi se prebili iz nje, bi bilo verjetno potrebno, da potegnemo na dan vse možne adute, ki jih imamo. Teh pa ne moremo izkoristiti v polni meri, zaradi dogodkov in razlogov, o katerih ne vidim smisla, da bi se danes pogovarjali. Dovolim si trditi, da sem danes med vami, da bi vam pripovedoval o konkurenčnih prednostih območij, ki so podobna našim. Pripovedoval vam bom tudi o popolnem ponovnem prevzemu vseh jezikovnih posebnosti, ki so zgodovinsko zaznamovala naša območja. Ne gre samo za izvajanje zaščitnih zakonov za narodne skupnosti, temveč za to, da so ti zakoni funkcionalni. Ko to funkcionalnost zaznamo, lahko damo temu območju zagon, ki ga sicer ne bi imelo.

Zakon je že precej ostarel, kot pravilno trdi predsednik SKGZ-ja Rudi Pavšič. Njegovo izvajanje je bilo in je še vedno precej otežkočeno in velikokrat pride do napačne interpretacije le-tega. O tem pričajo polemike, ki smo jim lahko sledili v preteklih dneh v tisku, še zlasti glede Občine Trst, in v katere je skušal sam tisk povleči tudi goriško občino. Nekateri so namreč še vedno prepričani, in to ne glede na politično pripadnost ali katerokoli drugo pripadnost posameznika, da gre za tematiko, pri obravnavanju katere se moramo spopadati s stroški.

Ni pogojev za izvajanje zakona 38, ker ni ustreznih sredstev, ker gre za finančno prevelike zahteve in ker so prej na vrsti druge prioritete. Taka razmišljanja so zgrešena, saj pri izvajanju zakona ne gre za strošek, temveč za naložbo. Ob tem bi dodal, da lahko izraz »naložbo« dojemamo v najbolj konkretnem smislu, torej kot dinamiko, ki se sproži in lahko vzpostavlja konkurenčne prednosti.

Najosnovnejši primer, ki daje danes moji prisotnosti smisel, za katero se moram sicer zahvaliti tudi Liviu Semoliču, ki me je povabil, so pozitivne izkušnje Gorice, Nove Gorice in Šempetra-Vrtojbe v sklopu Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje (EZTS). EZTS Gorice, Nove Gorice in Šempetra-Vrtojbe še danes predstavlja unikum na ravni celotne Evrop-

ske unije. Samo naše združenje in samo mi smo takšni. Kakšni? Gre za edino EZTS, ki je nastalo na osnovi povezave med krajevnimi skupnostmi, med subjekti na občinskih ravneh. Vsa ostala EZTS v Evropi združujejo neprimerljivo širša območja: länderje, pokrajine, države, regije. Gre torej za popolnoma različno raven.

Kateri je povod, ki je nadel trem malim občinam, Gorici, Novi Gorici in Šempetru-Vrtojbi z ene strani dostojanstvo in z druge primerno tehnično-ekonomsko podlago, da so se povezale v EZTS, ki je, ponavljam, edini primer v celotni Uniji? Mogoče to, da ležijo na meji oz. nekdanji meji? Ne, saj je podobnih krajev še veliko. Predstavlja razlog za tovrstno združevanje skupna in še posebej občutljiva zgodovinska podlaga teh krajev? Ne, ne gre za to, saj je podobnih krajev prav tako veliko. Katera je torej pravzaprav temeljna razlika, ki dovoljuje združevanje teh občin v EZTS?

Gre za to, da ima to območje konkurenčno prednost, ki izhaja iz večkulturnosti in iz večjezičnosti, ki ju drugi subjekti nimajo. To sta potrdili tako državi, v katerih ležijo omenjene občine, kot tudi same odgovorne oblasti pri Evropski uniji.

Da ne gre za golo retoriko, temveč za utemeljena izhodišča, priča podatek, da so nam pred nekaj dnevi nakazali deset milijonov evrov. Gre za pomembno vsoto, na višjih upravnih ravneh gre sicer za drobtinice, ampak za nas je to izjemno pomemben znesek. Temeljnega pomena pa je, da nam vsote ni nakazala italijanska država, ne slovenska država in niti Avtonomna dežela FJK, ki predstavlja drugo upravno raven, ampak neposredno Evropska skupnost. Gre za potrdilo, da je EZTS sredstvo, ki omogoča našemu malemu, a spodbudnemu območju, da jemlje za svojega neposrednega sogovornika bruselske oblasti.

Na ta način lahko pripeljemo na višjo in neposredno raven prizadevanja za razvoj referenčnih projektov, ki temeljijo na bogastvu in na posebnostih našega geografskega območja. Gre za projekte, ki so osnovani na večjezičnosti. V tem primeru gre za pravo konkurenčno prednost in hkrati za zgled. Gre tudi za izbire, ki bi jih morali ali bi jih lahko imeli za referenco in vzor. Navedel vam bom še primer, ki pojasnjuje, da je naša izbira izredno po-

membna. Tri mesta, ki so se povezala, Gorica, Nova Gorica in Šempeter-Vrtojba, pesti hud problem, in sicer pripadnost dvema državam. Če bi našete kraje upravljala ena sama država, bi bile težave neprimerno manjše. Upravna oblast različnih držav predpostavlja spopadanje dveh različnih zakonodaj, ki sta, kakorkoli že, različni, čeprav temeljita na skupnih evropskih načelih. Katera je posledica tega?

Ustanovitev enotnega občinskega sveta, izglasovanje odloka o sprejetju enotnega prostorskega načrta oz. načrta prometa, bi bila nesprejemljiva. Ne da se. Gre za različni zakonodaji in posledično za različno izvajanje zakonov. Kako se lahko izognemo tovrstnim težavam?

V prvi vrsti lahko spodbujamo svojo domiselnost ob upoštevanju veljavnih upravnih predpisov, še zlasti pa z razvojem tehnoloških bogastev območja. Kako je torej možno ustvariti enotni prostorski načrt treh mest, Gorice, Nove Gorice in Šempetra-Vrtojbe? Morda bi trije subjekti lahko v sklopu skupnega sodelovanja v okviru EZTS-ja vendarle izglasovali inovativne instrumente oz. strateški plan.

Ravno tri občinske uprave oblikujejo torej strateški plan, na načelih katerega bodo nato kot za nalašč temeljili novi prostorski načrti. Skupna podoba, ki jo bodo sestavljali prostorski načrti, se bo torej kot pri sestavljenki odsevala v strateškem planu, ki bo živ dokaz skladnosti. Pri tem mogoče ne bo zakonske skladnosti, kot niti upravne, a to bo skladnost, ki jo potrebujemo. Gre torej za edinost pri upravljanju območja na koherenten, ustrezen in hkrati pravno neoporečen način.

Pred tem korakom v smeri povezanosti, daleč od skupnega nastopanja, so to območje sestavljale tri mestne tvorbe, ki so štejele 35.000, 30.000 in 15.000 prebivalcev. Danes pa lahko prisluhnemo glasu urbanega središča z močjo in težavami 80.000 prebivalcev. Del omenjenih težav je rešila večjezičnost, ostaja jih sicer še veliko.

Na tem mestu bi izpostavil izjemno pomembno misel. Velika prednost nas Goričanov so naši sosedje iz Nove Gorice in Šempetra-Vrtojbe, saj vsi govorijo italijansko, medtem ko mi ne govorimo vsi slovensko. Ravno to je razlog, zaradi katerega občutim ob vsakem uvodu potrebo po opravičilih

svoji prababici. Če ne bi skupaj s svojimi someščani izgubil znanje tega jezika zaradi že znanih zgodovinskih okoliščin, bi že zdavnaj rešili tudi to težavo in bi se povzpeli na raven, na kateri se trenutno nahajamo, veliko, veliko prej. Sem pa prepričan, da bomo preseгли tudi te omejitve. Dodatna prednost večjezičnega človeka je namreč to, da mu je jasno, da enojezičnim ljudem nekaj manjka.

Večjezičnemu okolju moramo prišteti tudi dodano vrednost, in sicer zmožnost sporazumevanja v drugih okoljih. Postalo je namreč popolnoma običajno, da večjezična telesa EZTS-ja, ki so izbrala za operativna jezika italijanščino in slovenščino, vsakič, ko se podajo v drugo okolje, spregovorijo v angleščini. Seveda je to ravnanje popolnoma naravno, brez nikakršne težave, niti konceptualne, saj je angleščina eden od jezikov, ki ga moramo v današnjem svetu poznati. Poznamo pa ga, ker smo zrasli iz lastnih korenin, ki so nas dosledno vzgajale k večjezičnosti in ki vsakemu izmed nas dovoljujejo, da smo večjezični na najbolj primeren način.

Če se torej pojavlja nuja po zaščitnem zakonu, postaja tudi očitno, da nismo naredili korakov naprej. Če je danes še vedno potrebno, da pridigamo pri inštrumentih zaščite o naložbi in ne o stroških, nismo stopili v korak s časom, prav tako kot kačji rep. Obstajajo pa majhne realnosti, kot je naša, ki jim je uspelo ustvariti iz večjezičnosti pravo bogastvo in konkurenčno prednost, ki jo utemeljuje vsote, ki smo jih naložili v to postavko. Verjetno postaja z vsem tem očitno, da smo nadoknadili nekaj poti in da lahko gledamo na prihodnost optimistično. Sam izjemno zavidam slovenski manjšini v FJK. Upam namreč, da se bo ladinsko-furlanska manjšina, kateri pripadam, zgledovala po tistih, ki so pred njo. Tudi glede tega sem sicer precej optimističen, saj gre za primere dobre prakse. Za dobre prakse pa je značilno, da imajo zmožnost, da se razširijo, ne toliko zaradi promocije, temveč ker se dober glas o njih širi kar sam, celo med klepetom v baru. Tako lahko vsi razumejo, da razumejo, da smo na pravi poti in da lahko tej poti sledimo.

Ponavljam pa, da stroški ne smejo predstavljati ovire, ne smejo predstavljati ovire iz nobenega zornega kota, niti iz vidika programiranja tekočih

stroškov ali stroškov naložb, ki so potrebni za izpeljavo projektov. Pri vsaki naložbi mora biti namreč analiza razmerja med stroški in koristmi temeljni element, na podlagi katerega posamezna javna uprava izpelje svoje ekonomsko programiranje. Naložbe morajo vedno in kakorkoli pripeljati do pozitivnega rezultata. To bo nato upravičilo naložbo, še zlasti pa povračilo. Izjemnega pomena je tudi druga tematika, o kateri je tekla beseda med jutranjo okroglo mizo. Gre za dejstvo, da se izjemno velika večina občinskih uprav pri izvajanju zakona poslužuje osebja, ki je zaposleno s pogodbo za določen čas. V tem primeru gre za temeljno napako. Ko nam bo postalo jasno, da moramo graditi te vrste posegov na trajnih podlagah in spreminjati ta delovna razmerja v zaposlitve za nedoločen čas, bomo dali razumeti tudi najbolj trmoglavim subjektom, da se morajo prilagoditi novostim, ki jih veleva naš čas. Prepričali jih bomo tudi, da ne gre za izredne okoliščine, temveč za popolnoma naravne dinamike, ki se morajo kot take le razvijati in torej temeljiti na trajnih delovnih razmerjih brez omejitve trajanja. Kateri je drugače najbolj pomenljiv dejavnik, s katerim se upravitelji Občine Gorica oz. javni upravitelji srečujemo v teh okoliščinah, tudi ob izvajanju norm, o katerih razpravljamo danes? Gre za birokratsko strukturo. Birokratski aparati so pravi nasprotniki izvajanja zakonov, saj zaradi zgodovinskih razlogov, njihova sestava ni primerna, da se lahko spopadejo s temi izzivi. Birokratska struktura ja navajena na italijanščino in ji ne šine niti na misel, da bi se lahko pogovarjala v drugih jezikih. Ne mislim le na slovenščino, ampak tudi na angleščino. Se vam zdi verjetno, da bi Občine Gorica, Nova Gorica in Šempeter-Vrtojba vlagale izjemne napore v evidentiranje subjektov, ki bi prispevali k ustreznemu pisnemu komuniciranju v tem jeziku s pristojnimi uradi Evropske unije? Ne mislite, da je enostavno v tovrstnih okoliščinah prepričati birokratsko strukturo krajevne javne uprave, da gre pri večjezičnosti za prednost in da bi bilo primerno, da bi se vsi lahko pogovarjali v jezikih okolja in tudi v angleščini. Gre za veliko oviro, ki jo lahko premostimo le na en način: z zgledom. Vsem moramo dajati zgled, saj gre za pot, ki ji moramo slediti. Tovrstne naložbe moramo dosledno ponavljati, saj pripeljejo do številnih prednosti.

Ne bom nadaljeval, dovolim pa si sprožiti signal in poziv, ki ni ravno povezan z današnjo temo razprave, zadeva pa EZTS. Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje je inštrument, ki ga je zelo težko ustanoviti. S kolegi iz Nove Gorice in Šempetra-Vrtojbe smo prehodili pravo kalvarijo, da bi lahko postalo novonastalo združenje javni in pravni subjekt. Od vrha kalvarije se pa pot začne spuščati in postane vse veliko lažje. Normativa predvideva namreč zelo preprost pravilnik za širitev EZTS-ja. Temu pravnemu inštrumentu Evropske unije je po ustanovitvi omogočena namreč širitev na presenetljivo preprost način, saj lahko sklepa dogovore o sodelovanju s komerkoli, s katerimkoli javnim subjektom relevantnega značaja katerekoli narave. Nič nam torej ne preprečuje, da bi evidentirali podoben projekt, da bi evidentirali podobne partnerje in sklenili z njimi pogodbo o sodelovanju ter se direktno pogajali z Evropsko unijo. Ti projekti so lahko najrazličnejše narave: od pobud za obeleževanje stoletnice prve svetovne vojne do tistih za nadaljnje izvajanje potrebnih oblik zaščite in promocije večjezičnosti naših geografskih območij. Poziv, ki vam je verjetno postal jasen, je sledeč: ne izgublajte časa za ustanavljanje novih EZTS-jev: izkoristite že obstoječe EZTS-je. Poskusimo za isto mizo zbrati vse subjekte (ali ustanoviti omizje vseh subjektov), ki imajo podobne značilnosti, saj bi bila na ta način izkušnja Gorice, Nove Gorice in Šempetra-Vrtojbe na razpolago vsem. Pri tem pa mislim tako na pravno izkušnjo še zlasti pa, glede na današnjo tematiko, popolnoma uspešno večjezično izkušnjo, ki se je spremenila, vsaj zaenkrat, v deset milijonov evrov konkurenčne prednosti.

* Guido Germano Pettarin je odbornik za proračun, finance, dajatve, institucionalne odnose, pravne zadeve, občinsko delniško premoženje, urbanistiko in razlastitve v javne namene Občine Gorica. Z objavljenim besedilom je Pettarin sodeloval na okrogli mizi »Zakon 38/2001: katere priložnosti za javne uprave?«, ki je potekala 18. oktobra 2014 v občinskih dvorani v Špetru v sklopu standardnega projekta LEX, ki ga financira Program čezmejnega sodelovanja Italija-Slovenija 2007-2013. Vodilni partner projekta in organizator okrogle mize je Slovenska kulturno-gospodarska zveza, Kulturno društvo Ivan Trinko pa je partner projekta.

Manjšinski jeziki in gospodarstvo.

Zaščita je dobra, pravična in koristna »stvar«

MARCO STOLFO

Pričujoči prispevek želi predlagati nekaj teoretskih razmislekov in nekaj praktičnih primerov razmerja, ki za določeno skupnost, značilno po rabi manjšinskega jezika in torej za »jezikovno manjšino«, obstaja (ali bi vsaj lahko obstajalo) med to specifičnostjo, njeno (eventualno) zaščito ter kulturnim, civilnim, družbenim in gospodarskim razvojem, same skupnosti in teritorija na katerem je naseljena.

Lastni jezik pomeni že sam po sebi premoženje in dragocen vir, z gospodarskega vidika pa lahko predstavlja pravo in edinstveno dodano vrednost, če seveda ta jezik dobi pravno priznanje in promovira.

Njegova zaščita je zato ne samo dobra in pravična, temveč tudi koristna, se splača in je dobra investicija.

1. Jezikovna manjšina in manjšinski jezik

Napovedani razmislek moram nujno začeti s kratko predstavitvijo ključnih izrazov, ki se uporabljajo pri obravnavi tovrstnih tem, začenši z izrazoma »jezikovna manjšina« in »manjšinski jezik«. Študije na področju družbenih, političnih, pravnih in jezikovnih ved po eni strani, po drugi pa bogato strokovno in zakonodajno dokumentacijsko gradivo omogočajo razčlenjen, dosleden in popoln odgovor na vprašanja, kakršna so npr. »Kaj je manjšina?« ali »Kaj je jezikovna manjšina?« ali »Kaj je manjšinski jezik?«. Dovolj je, da pomislimo na znano Poročilo Capotorti, ki so ga izdelali po naročilu Komisije za človeške pravice OZN sredi sedemdesetih let

in po katerem je neka manjšina na splošno »skupnost, ki naseljuje ozemlje določene države kompaktno ali razkropljeno, je številčno manjša od ostalega prebivalstva in njeni pripadniki se razlikujejo od ostalih državljanov omejnene države po etničnih, jezikovnih ali verskih značilnostih ter kažejo, tudi implicitno, določeno solidarnost med sabo z namenom, da ohranijo svojo kulturo, jezik in vero«.¹

To pomeni, da je neka manjšina številčno »manjša« skupina ljudi (po številu je manjša od ostalega dela prebivalstva določene države) in je »drugačna« po »jezikovnih značilnostih«, ker se torej razlikuje po rabi jezika, ki je različen od večinskega. V takem položaju so v Italiji »skupnosti« italijanskih državljanov sardinskega, furlanskega, slovenskega, nemškega, ladinškega, francosko-provansalskega, okcitanskega, romanès (jezik Romov), albanskega, katalonskega, hrvaškega in grškega jezika. Gre za skupine, ki so izražale in izražajo »solidarnostno čustvo, s katerim naj bi ohranjemale lastno kulturo in jezik«, so pa bile in so še predmet raznih oblik diskriminacije. Slednjo izvajajo bolj očitno razni zakonski ukrepi, ki tlačijo in prepovedujejo, izhajajoč prav iz različnosti teh skupin (v tem primeru se prepovedi in zatiranje nanašajo na rabo jezika ali pa so odvisne od jezikovne in kulturne pripadnosti), manj očitno pa drugi pravni predpisi, ki zamenjujejo enakost s homogenostjo in izenačevanjem, ne priznavajo različnosti in ne upoštevajo specifičnih potreb, ki izvirajo iz nje.

Zgoraj navedene skupnosti so – s krivično izpustitvijo Sintijev in Romov – iste skupnosti, ki jih navaja 2. člen Zakona 482/1999, tj. *Predpisi v zvezi z zaščito zgodovinskih jezikovnih skupnosti*, prvi ukrep, s katerim je država končno poskrbela – sicer celih petdeset let po začetku veljavnosti državne Ustave – za uveljavitev osnovnega načela iz njenega 6. člena.²

1 (Gl.) F. Capotorti, *Study on Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, New York, U.N., 1979. Po tridesetih letih je ta tekst še vedno dobra izhodiščna točka.

2 (Gl.) Republika Italija, Zakon z dne 15. decembra 1999, št. 482, *Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche* (Predpisi za zaščito jezikovnih manjšin), Uradni list, št. 297, 20. december 1999. Glede te teme bi si dovolil opozoriti tudi na: M. Stolfo, *Si ses europeu, faedda in sardo. Deghe annos de Lege 482/1999. Sardigna, Itàlia, Europa – Dieci anni di Legge 482/1999. Sardegna, Italia, Europa* (Če si Evropejec, govori sardinsko. Deset let zakona 482/1999. Sardinija, Italija, Evropa), Bilartzi, Iskra, 2009.

Jeziki, lastni »skupnostim«, ki so zaradi svoje jezikovne specifikke v položaju manjšine, so opredeljeni kot »manjšinski jeziki«. Včasih se uporabljajo tudi drugi izrazi, npr. »pomanjšinjeni jeziki«; s tem se poudarja, kako je manjšinskost nekega jezika ali jezikovne skupnosti posledica prevladovanja neke večine in njenega jezika (t.i. »jezikovno zatiranje«). Uporablja se tudi izraz »manj razširjeni jeziki«, da se s tem poudari njihova omejena prisotnost in raba. V besednjaku, ki ga je izdal leta 1995 EBLUL, *Evropski urad za manj razširjene jezike*, lahko zasledimo naslednji opis »manjšinskega jezika (oz. pomanjšinjenega ali manj razširjenega jezika)«: »gre za jezik, ki je po svoji strukturi, glasovih, značilnostih in zgodovini drugačen in različen od dominantnega jezika neke države in ga govori ter/ali piše na določenem ozemlju manjše število govorcev«. ³ Ta definicija se uporablja za jezike, »ki po zakonu niso deležni niti najmanjše oblike solidarnosti na ozemlju, kjer se tradicionalno govorijo«; zato se lahko njihov razvoj pogojuje, ogroža in preprečuje, njihova raba »pojema ali celo izginja«; ta definicija velja sicer tudi za tiste jezike, ki so dosegli »določeno stopnjo uradnega priznanja« in so se vsaj nekoliko ubranili marginalizacije.

Termin »manjšinski jezik« ali »pomanjšinjen jezik« je v rabi za zelo različne primere. Uporablja se za jezike tistih skupnosti, »ki so jih zgodovinske okoliščine pustile znotraj meja ene države, uporabljajo pa jezik, ki je uradni preko meje«, npr. nemščina v Italiji, Belgiji, Franciji, na Danskem; danščina v Nemčiji; francoščina v Italiji; slovenščina v Italiji in Avstriji: zanje lahko uporabljamo izraz »jeziki v manjšinskem položaju«. Nanaša pa se tudi na jezike, »ki nimajo v nobenem okolju, kjer so v rabi, dominantnega položaja«, tudi če včasih – npr. sardinščina in furlanščina – njihova teritorialna razširjenost presega manjšinsko številčnost v nekaterih deželah. Zato se včasih ob izrazu *manjšinski jeziki* uporablja kot sinonim tudi izraz *regionalni jeziki*.

Nekaj takega dobimo tudi v znani *Evropski listini o regionalnih in manjšinskih jezikih*. Gre za konvencijo, ki jo je sprejela Ministrska konferenca

---

3 (Gl.) S. Carrel, *Keywords. A Step into the World of Lesser Used Languages*, Brussel-Bruxelles, EBLUL, 1995.

Sveta Evrope 29. junija 1992. V tej listini najdemo sledečo definicijo »regionalnega ali manjšinskega jezika«, ki usvaja to, kar so trdili strokovnjaki in organizacije: gre za jezik, »ki je drugačen od uradnega jezika/uradnih jezikov neke države in od njenih narečij« in »ga običajno govori na določenem ozemlju določene države del njenih državljanov, ki predstavljajo manjšo skupnost v primeri z večinsko«.⁴

2. Zaščita jezikovnih manjšin in manjšinskih jezikov. Osrednja vloga rabe jezika, »govorcev« in »teritorija«

Definiranje pojmov *jezikovna manjšina* in *manjšinski jezik* nam omogoča, da smo si na jasnem, kaj je zaščita; na splošno jo lahko opredelimo kot oblikovanje cele vrste ukrepov in instrumentov, s katerimi naj bi premostili – ali vsaj omilili – stanje manjšinskosti, v katerem so neki jezik in osebe, ki ga uporabljajo in bi ga hoteli uporabljati.

Če upoštevamo značilnosti takega stanja, je očitno, da je zaščita manjšinskih jezikov in jezikovnih manjšin v tem, da se sprejmejo ukrepi, ki imajo namen podpirati in promovirati rabo jezika (tj. njegov svobodni in dinamični razvoj) na vseh področjih javnega življenja, od medijev do javnih uprav, od toponomastike do gospodarstva, od kulturnih pobud do šolstva z obvezo njegovega poučevanja, njegovega usvajanja in uporabe v šolah, skratka odpraviti vsakršno diskriminacijo ljudi, ki ta jezik uporabljajo ali želijo uporabljati, a jim to ni omogočeno v polni meri.

V ta namen so potrebni pravni zaščitni instrumenti, ki morajo dati na voljo potrebna sredstva za ukrepe jezikovnega načrtovanja (*language planning policies*), slednje pa mora predvideti ustrezne ukrepe za uporabo jezika na različnih področjih komuniciranja in kot kulturnega sredstva. Nekaj primerov: določitev uradnega pravopisa (če je to potrebno), kodifikacija skupno priznane variante jezika, izdelava slovarjev, terminološke zbirke podatkov, šolski učbeniki, založništvo v tem jeziku, šolska, poklicna in znanstvena izobrazba o jeziku in v jeziku ... – hkrati pa tudi jamstvo, da

⁴ Council of Europe, *European Charter for Regional or Minority Languages*, ETS n. 148, Strasbourg, CoE, 1992.

se bodo ti jeziki zaščitili na vseh področjih, začeni pri šolanju, v odnosih med državljani in ustanovami ter v medijih.

Uporaba jezika ima središčno vlogo pri kateri koli dosledni akciji za zaščito manjšinskega jezika ali jezikovne manjšine. Pri tem morajo pripadniki »pomanjšinjene« skupnosti in na splošno vsi, ki živijo na tem skupnem prostoru, kjer se manjšinski jezik tradicionalno uporablja, imeti možnost, da ga uporabljajo kot sredstvo komuniciranja, še zlasti, kjer je zgodovinsko prisoten. Osrednji pomen »govorcev« (ki po zaslugi pozitivne jezikovne politike postanejo tudi »pisci« in »bralci«) je očitno, najsi gledamo na zaščito s takega ali drugačnega zornega kota: jezik lahko pojmuje kot kulturno dediščino, ki jo moramo zaščititi in ki se lahko ohrani le, če ga kdo uporablja (jezikoslovec Edward Sapir opozarja, da »*določen jezik obstaja samo zaradi tega, ker se uporablja, govori, posluša in bere*«) ter če se prizna in omogoči uporabnikom in tistim, ki bi radi svoj jezik govorili, da se zanj svobodno odločajo in imajo za to pravico.⁵ Ob osrednjem pomenu rabe jezika je očitna tudi središčnost »govorcev« in ozemlja, na katerem le-ti živijo in uporabljajo svoj jezik.

3. Jezik in zaščita: vrednota, pravica in priložnost

Če izhajamo iz teh uvodnih razmišljanj, je mogoče povezati zaščito jezikovnih manjšin in manjšinskih jezikov z dvema splošnima zahtevama: prva pripisuje jezikovni različnosti določeno kulturno vrednost ter ji priznava v njenih različnih izraznih načinih, da je kulturno bogastvo, ki ga je treba zaščititi in ovrednotiti; druga zagotavlja ljudem, ki uporabljajo ali bi hoteli uporabljati določen jezik, da to počnejo brez omejitev, pogojevanj ali diskriminiranja in tako lahko uživajo tiste posebne jezikovne pravice,

---

5 (Gl.) G. Iannàccaro – V. Dell’Aquila, *La pianificazione linguistica. Lingue, società e istituzioni (Jezikovno načrtovanje. Jeziki, družbe in institucije)*, Roma, Carocci, 2004; E. Sapir, *Il linguaggio. Introduzione alla linguistica, (Jezik. Uvod v lingvistiko)* Torino, Giulio Einaudi, 1969 in A. Pizzorusso, *I gruppi linguistici come soggetti culturali, come soggetti politici e come soggetti giuridici (Jezikovne skupine kot kulturni, politični in pravni subjekti)*, v: *II Simposi Internacional Mercator: Europa 2004: un nou marc per a totes les llengües. Tarragona – Catalunya 27-28/2/2004*, <http://www.ciemen.org/mercator>.

ki sodijo med temeljne človekove pravice in jim pravimo »jezikovne pravice«.⁶

Tako z vidika »vrednote« – to je na kulturni ravni – kot z vidika »pravice« zaščita jezikovnih manjšin, manjšinskih jezikov, pravic jezikovnih manjšin in njihovih pripadnikov ne zadeva samo »manjšincev«, temveč vse ljudi, tudi »večince«. Lahko trdimo, da je to vrednota za vse – zagotavljanje razvoja jezikovne različnosti je hkrati promocija kulturne dediščine, ki je last celotne teritorialne, regionalne, državne, svetovne in človeške skupnosti. Hkrati pa je tudi »pravica« za vse, saj zagotavljanje temeljnih pravic, kakršne so jezikovne, prispeva h gradnji in utrjevanju pravičnejše in bolj demokratične družbe; od tega ima očitno korist celotna skupnost.

Poleg vidika »vrednote« in »pravice« lahko določimo še tretji pomemben vidik, ki prva dva vsaj deloma vključuje in povzema. Gre za »priložnost«. Jezikovni pluralizem in zaščita predstavljata kulturno priložnost (različnost je vrednota, dediščina, kulturno bogastvo), državljsko priložnost (različnost je pravica; priznavanje različnosti in pravice do različnosti sta temelj sožitja in državljanstva); nadalje predstavljata še izobraževalno priložnost (razumevanje različnosti pomaga pri učenju in razvijanju znanja; če poznamo in govorimo več jezikov, se laže naučimo novih in jih potem uporabljamo še več) ter vzgojno priložnost (zavedamo se različnosti in zavedamo se, da obstajajo različnosti).

Naposled pa je tu še gospodarska priložnost: nanaša se na obstoj jezikovne in kulturne posebnosti, jezika, ki ga govori le določeno število ljudi in sicer le na omejenem teritoriju, ter na uresničevanje zaščite (jezika, govorcev in tistih, ki bi ta jezik radi uporabljali, njihovih jezikovnih pravic in jezikovne skupnosti, ki jo predstavljajo).

---

6 O temi glej tudi: P. Barile, *Diritti dell'uomo e libertà fondamentali (Človekove pravice in temeljne svoboščine)*, Bologna, Il Mulino, 1984, B. De Witte, *The Protection of Linguistic Diversity Through Fundamental Rights*, Firenze, Istituto universitario europeo (Firence, Evropski univerzitetni institut), 1985, A. Pizzorusso, *Minoranze e maggioranze (Manjšine in večine)*, Torino, Einaudi, 1993.

4. Jezik, pravice in zaščita za trajnostno gospodarsko rast

Medtem ko so imele priložnosti pri prej naštetih trditvah v zvezi s kulturo, državljanskim duhom, izobraževanjem in vzgojo nekakšno univerzalno konotacijo brez geografskih ali demografskih omejitev, so gospodarske priložnosti vezane predvsem na »manjšince« in na »večince«, ki so najbližje »manjšincem«, ker živijo na istem območju.

To dejstvo je očitno predvsem, če upoštevamo dosledne in pozitivne korake za zaščito, kar nujno vodi k namenskim finančnim sredstvom za ureničevanje različnih ukrepov. To se izkaže za res dobro investicijo v gospodarskem smislu, ker dobra jezikovna politika zahteva in torej ustvarja nove in specializirane poklicne profile (leksikologe, prevajalce, učitelje, vzgojitelje, medijske operaterje, računalničarje, uradnike, kulturne, turistične in gospodarske operaterje s posebnimi jezikovnimi in strokovnimi kompetencami), ki se lahko zaposlujejo tako v javnem (šole, javne uprave, informativne službe) kot v zasebnem sektorju (komuniciranje, jezikovne in strokovne storitve, mediji, turizem, promocija teritorija).⁷

Jasno je, da je za razpolaganje z vsemi temi profili treba natančno opredeliti, kako se morajo izobraževati in kako se bodo preverjala njihova jezikovna in strokovna znanja v manjšinskem jeziku – še prej pa je treba razpolagati z referenčnimi jezikovnimi pravili, ki naj služijo kot opora pri izobraževanju, preverjanju in potrjevanju kompetenc – in posledično določiti

---

7 Na drugih območjih, kjer so prisotni manjšinski jeziki, od Walesa do Frizije, od Katalonskih dežel do Bretanje, od Škotske do Irske, potrjujejo z več zornih kotov v družbeno-gospodarskem smislu pozitivno vlogo prizadevanj za zaščito manjšinskih jezikov. Gl. C. Pup, Irlande: fevelá gaelic al è un vantaç intal mont dal lavôr (Irska: govoriti gaelsko predstavlja prednost na področju dela) v: *Internazionalitari* (02/02/2010), <http://internazionalitari.blogspot.com/2010/02/irlande-fevela-gaelic-al-e-un-vantac.html> (Irska: govoriti gaelsko je prednost); C. Pup, Irlande: i vantaç economics puartâts dal gaelic (Irska: gospodarske prednosti, ki jih prinaša gaelsčina) v: *Internazionalitari* (09/12/2009): <http://internazionalitari.blogspot.com/2009/12/irlande-i-vantacs-economics-puartats.html>. (Irska: gospodarske prednosti, ki jih prinaša gaelsčina) Izrazito zanimiv primer (tega) je avdiovizualna produkcija, še posebej v Walesu in Kataloniji, saj je še zlasti v Walesu nastala cela mreža neodvisnih producentov. Gl. M. Stolfo (edited by), *Lenghis minoritariis e produzion audiovisive in Europe / Minority languages and audiovisual production in Europe*, Udine (Viden), Regione autonoma Friuli – Venezia Giulia / Consorzio universitario del Friuli, 2008 (Avtonomna dežela Furlanija Julijska krajina /Univerzitetni konzorcij Furlanije, 2008).

načine konkretnega priznavanja pridobljenih kompetenc, pa ne toliko s t.i. doklado za dvojezičnost, ki se uspešno uporablja v nekaterih okoljih, temveč predvsem z vključitvijo jezikovnih kompetenc in strokovnih veščin v določenem jeziku med pogoje za zasedanje določenega položaja, z uvedbo natečajnih razredov za učitelje manjšinskega jezika in v manjšinskem jeziku, z določitvijo specifičnih seznamov in poklicnih razredov ...).

Tovrstni postopki so lahko na prvi pogled komplicirani in preveč razčlenjeni, predvsem če upoštevamo težavni položaj, v katerem se nahajajo npr. jezikovne manjšine v Italiji. Vendar so edina možna logična in pametna rešitev, še prej kot strokovna in operativna rešitev.

Če so določbe v zvezi s tem po nekaterih platih pomanjkljive, lahko po drugi strani trdimo, da omenjeni ukrepi ne zadoščajo le potrebam po zaščiti, temveč sodijo v neko širšo razvojno strategijo. Ni mogoče npr. zanikati, da so zasnove za »globalno« in popolno zaščito določene jezikovne manjšine, če se le-te razvijajo v okviru organske politike jezikovnega načrtovanja, skladne s cilji napredka in družbene kohezije, za katere se je že večkrat zavzela Evropska unija.

Od Sklepov Predsedstva Sveta EU v Lizboni 23. in 24. marca 2000 do sklepa Sveta z dne 6. oktobra 2006 št. 2006/702/ES do priporočil Evropske komisije regijam za popolno uporabo sredstev za programe državne in deželne pomoči za obdobji 2007-2013 in 2014-2020, gredo predlagana operativna izhodišča vedno v isto smer, saj se povsod poudarjajo naslednji vidiki: kvaliteta storitev; okoljska trajnost; spodbujanje inovacij; na znanju temelječa podjetništvo in gospodarstvo; učinkovita raba novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij; ustvarjanje številnejših in kvalitetnejših delovnih mest; spodbujanje podjetniških pobud; vseživljenjsko izobraževanje. Lahko npr. ugotovimo, da so storitve na območju, kjer je prisotna jezikovna manjšina, kvalitetnejše, če se zagotavljajo tudi v manjšinskem jeziku, poznavanje manjšinskega jezika pa je lahko dejavnik za inovacije ter gonilo za ustanavljanje podjetij (pomislimo npr. na delo subjektov, ki lahko nudijo kvalitetne jezikovne storitve, ali pa na potencialni pomen tovrstnih kompetenc pri lokalnem trženju, turistični promociji in v vinsko

-kulinaričnem sektorju). Vsi ti ukrepi zahtevajo rabo novih tehnologij in njihovo prilagajanje potrebam, ki so povezane z rabo manjšinskih jezikov (tudi na ta način se ustvarjajo nove tehnološke inovacije).⁸

Jezikovna in kulturna specifičnost manjšine se tako lahko spremenita iz *stigmatizacije* v *logotip*, okrepitev njene prisotnosti v družbi pa lahko pomeni pomembno dodano vrednost in pravo konkurenčno prednost za celotno zainteresirano teritorialno skupnost.

5. »Matematično« razmerje: »manjšinjenje jezika proti gospodarski marginalizaciji je v enakem razmerju kot zaščita proti razvoju«

Stanje manjšinskosti je vedno relativno, saj manjšine ustvarja večina. Manjšinjenje nekega jezika in neke skupnosti je vedno odvisno od pritiskov in zatiranja večine ter oblasti, ki jo obvlada večina. Tovrstna dinamika ni le jezikovna in kulturna, temveč tudi družbena, gospodarska in politična. Izrecna prepoved uporabe jezika, ki je različen od »državnega«, ali pa odsotnost vsakršnega dejanskega priznanja, da obstajajo »drugi« jeziki, in torej implicitna prepoved njihove uporabe z dopuščanjem, da se ti jeziki uporabljajo le v omejenih družbenih kontekstih, stikih in komuniciranju (družina, hlev, gostilna, toda ... *zmerno*) in le v nekaterih oblikah (govoriti že, brati in pisati pa ne), sta le en vidik razmerja moči med večino in manjšino, centrom in okolico, dominantnim in podložnim, kar je značilno za položaj jezikovne manjšine in manjšinskega jezika.

Ni težko ugotoviti, da tako v Italiji kot drugod po Evropi, od Bretanje do Okcitanije, od Irske do Galicije, od Korzike do Walesa živijo jezikovne manjšine pretežno na perifernih območjih, ki so bila nekoč, če ne še danes, na gospodarskem obrobju in revna, zaznamovana z močnim izseljevanjem

---

8 Od druge polovice devetdesetih let prejšnjega stoletja se je v Furlaniji, kljub nekaterim težavam, začela izvajati strateška pobuda jezikovne politike za furlanski jezik, ki temelji na načelih načrtovanja. Eden izmed temeljnih ukrepov je *Grant Dizionario Bilengâl Talian-Furlan* (Veliki dvojezični italijansko-furlanski slovar); da je lahko izšel v informatični obliki, je bilo potrebno izdelati posebno programsko opremo, ki so jo kasneje uporabili tudi pri drugih projektih, na primer pri dvojezičnem italijansko-švedskem slovarju, ki ga je izdala Univerza v Stockholmu (gl. www.claap.org). Na istem področju velja omeniti pobudo zadruga Serling, ki je izdelala specifičen sistem avtomatskega prevajanja, *Jude*: gl. www.serling.org.

in močnim upadanjem prebivalstva, predvsem v goratih področjih, obremenjena z vojaškimi služnostmi in »obdarjena« s »katedralami v puščavi«, bodisi z industrijskimi obrati, ki močno bremenijo okolje, bodisi s špekulacijskimi turističnimi naselji ali z veliko prometno infrastrukturo, ki je popolnoma tuja bližnji okolici.⁹

Če je res, da manjšinjenju jezikov ustreza družbeno-gospodarska marginalizacija določene skupnosti, lahko domnevamo, da zaščita manjšinskih jezikov, pri kateri gre za t.i. »razmanjšinjenje« jezikov in manjšin, prinaša tudi družbeno-gospodarsko »razmanjšinjenje« oz. »demarginalizacijo«.

Do tovrstnih zaključkov je mogoče priti z upoštevanjem nekaterih izmed zgoraj navedenih elementov: poudarili bi predvsem osrednjo vlogo rabe jezika, torej »govorcev« in teritorija.

Naj povzamemo: 1) jezik obstaja, če se uporablja; 2) zaščita zadeva jezik, osebe in njihove pravice; 3) te osebe, ki uporabljajo isti jezik ali ga želijo uporabljati, tvorijo skupnost; 4) v tovrstni javni, družbeni in kolektivni dimenziji je mogoče zagotoviti pogoje za uporabo jezika in torej jezikovne pravice; 5) uporaba manjšinskega jezika mora biti zajamčena na območju, kjer ti ljudje živijo.

Uporabniki manjšinskega jezika bodo torej še naprej »govorci« – lahko pa postanejo tudi »pišočiči« in »beročiči« –, če ne bodo več »svobodni, da mora-

9 O tej temi gl. na primer: G. Cabitza, *Sardegna. Rivolta contro la colonizzazione (Sardinija. Upor proti kolonizaciji)* Milano, Feltrinelli, 1968, Z. Cavallo – A. Cescje – P.C. Begot, *La nazione Friuli (Furlanska nacija)*, 1. in 2. zvezek, Udine (Viden), Centro editoriale friulano, 1980, F. Francioni – G. Marras (uredila), *Antonio Simon Mossa. Dall'utopia al progetto (Od utopije do projekta)*, Cagliari, Condaghes, 2004, M. Le Bris, *Occitanie: Volèm viure, (Okcitanija: Hočemo živeti)*, Paris, 1974, R. Lafont, *Décoloniser en France. Les régions face à l'Europe*, Paris, Gallimard, 1971, S. Salvi, *Le nazioni proibite. Guida a dieci colonie dell'Europa occidentale (Prepovedani narodi. Vodič po desetih »notranjih« kolonijah Zahodne Evrope)*, Firenze, Valecchi, 1973. Glede odnosa med manjšinami in emigracijo gl. npr. L. Peresson – M. Stolfo (uredila), *Lingue minoritarie, media, emigrazione (Manjšinski jeziki, mediji, izseljenišvo)*, Udine, Consorzio universitario del Friuli / Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia, 2008. V zvezi s tem lahko ugotavljamo sledeče: kakor je izseljevanje eden od vidikov manjšinjenja, sta uporaba in promocija manjšinskih jezikov ne le na tradicionalno poseljenem območju posamezne jezikovne skupnosti, temveč tudi pri emigrantih in njihovih potomcih, ki živijo izven tega območja, lahko strateška investicija v smislu »razmanjšinjenja« in gospodarskega razvoja, kar pripomore k ustanavljanju mednarodnih »etničnih mrež«, te pa postanejo sredstvo za privilegirane vezi med izvorno deželo in preostalim svetom (to je t.i. internacionalizacija, o kateri pogosto govorimo).

jo emigrirati« (furlansko: »libars di scugnî lâ«), če se navežemo na naslov znane pesniške zbirke karnijskega pesnika-emigranta Lea Zannierja: tudi s tega zornega kota se zaščita manjšinskega jezika in gospodarski razvoj medsebojno podpirata.

6. Lastni jezik in promocija teritorija

Po razmerju, ki smo ga zgoraj pojasnili, med jezikom in zaščito po eni strani in med razmanjšinjenjem in razvojem po drugi, je mogoče razumeti pomen okcitanističnega gesla »la lenga es la clau« (jezik je ključ).

V tem smislu je pomanjšinjen status jezika ključ za razumevanje celotnega položaja pomanjšinjenja, marginalizacije in nerazvitosti določene jezikovne in teritorialne skupnosti ne le v jezikovnem in kulturnem smislu, temveč tudi v gospodarskem in socialnem pogledu, medtem ko pomeni zaščita jezika ključ, da se lahko v isti skupnosti sprožita rast in globalni razvoj. V zvezi s tem je v raznih manjšinskih sredah Evrope zaščita definirana holistično: slednja je ali »globalna« (pri tem se misli na jezik, kulturo, pravice, gospodarstvo, družbo in teritorij) ali pa je sploh ni.

Bolj na splošno lahko opredelimo perspektivo, v okviru katere lahko vzpostavimo vrsto povezav med jezikom in teritorijem, jezikovno, kulturno in teritorialno identiteto ter gospodarskim razvojem.

Jezikovna specifika je element, ki označuje neko skupnost samo po sebi in je element identitete; po drugi strani omogoča razpoznavanje obeh tudi od zunaj, je torej identifikacijski element. Tudi teritorij sam (krajina, arhitektonske dobrine, živalstvo, rastlinstvo, kmetijstvo, obrt, industrija, komunikacija, jezik, kultura) je element identitete za ljudi, ki na njem živijo; zanje je bodisi prostor za delovanje in povezovanje kot tudi produkt delovanja in povezovanja. Lahko bi rekli, da so teritorij tudi tisti, ki na njem živijo, ga doživljajo, živijo z njim, delajo na njem in oboji vplivajo eden na drugega.

Z gospodarskega vidika je teritorij prostor, vir (skupek virov) in proizvod. Kot »proizvod« je teritorij »sam po sebi proizvod«, ki ga je treba promovirati in »prodajati« (pomislimo na turistično ponudbo), kot tudi »sistem

proizvodov« (vinarstvo in kulinarika, kultura, obrt, industrija, glasba, umetnost, prireditve ...), ki jih je treba promovirati in »prodajati«; ti dve opredelitvi »teritorija« se medsebojno dopolnjujeta.

Vsak proizvod ali sistem proizvodov se bolje pozna, ceni in »kupi«, če ga je enostavno prepoznati in identificirati. Če drži, da predstavlja jezikovna in kulturna specifika indentitetni in identifikacijski element nekega teritorija in teritorialne skupnosti, lahko postane sklicevanje na tisti jezik in na tisto kulturno specifiko dejavnik, ki omogoča boljše prepoznavnost teritorija kot proizvoda in sistema proizvodov.

Identitetna dimenzija postane identifikacijska, kot nekakšen *logotip*, blagovna znamka ali zastava: blagovni znak, zagotovilo izvirnosti in kvalitete, potrdilo o pristnosti. V tem smislu je očiten potencial lastnega jezika, še zlasti če po zaslugi zaščitne politike njegova družbena uporaba v ustrezni teritorialni skupnosti ni več ovirana in kritizirana, temveč zajamčena, promovirana in podpirana.

Lahko bi dodali še nekaj: jezikovne manjšine pogosto sovpadajo s teritorialnimi skupnostmi, ki niso samo obrobne, marginalizirane, osamljene, zapuščene, odtujene, manj »razvite« in manj »civilizirane« (dajmo kar veliko narekovajev! ...), temveč izražajo tudi določene značilnosti, ki so vezane prav na jezikovne in kulturne posebnosti in so se ohranile kljub asimilacijskim pritiskom, standardizaciji in zatiranju. Prav te značilnosti so tudi same ali lahko postanejo proizvod ali sistem zanimivih in privlačnih proizvodov za bolj ali manj številne »potencialne« stranke. Iz tega sledi, da se dodana vrednost identitetne dimenzije, kot so *logotip*, blagovna znamka in zastava, še dodatno poveča, da se okrepi vez med simbolom in vsebinami do take mere, da lahko postaneta jezik in kultura neposredni »proizvod teritorija«, ki se promovira in »prodaja«, in nista več le instrument za promocijo teritorija kot proizvoda ali sistema proizvodov.

7. Jezik, identiteta in promocija teritorija: tako delajo v Evropi

Veljavnost teoretskega okvira, ki smo ga doslej zastavili, je mogoče dokazati tudi s celo vrsto primerov iz vsakdanje stvarnosti več manjšinskih skupnos-

ti v Evropi, od največjih in najmočnejših, kot so Katalonija, Baskija, Wales, do takih, ki so demografsko velike, a šibkejše (Sardinija, Bretanja, Frizija, Furlanija), do tistih, ki so še šibkejše (»francoski« Okcitanija in Katalonija), do najmanjših in najšibkejših (Grecia na Salentskem polotoku, področje Bove v Kalabriji, »italijanska« Okcitanija, albanske vasi na jugu Italije).

Na splošno sta v vseh teh situacijah lasten jezik in njegova raba dejavnika gospodarskega razvoja; ustvarjata namreč strokovna znanja, delovna mesta in inovacije, ki so povezane z znanjem in podjetniškimi pobudami. V zvezi s tem je mogoče ugotoviti, da obstaja še zlasti v nekaterih okoljih pravo »podjetništvo manjšine in za manjšino«. Slovenska skupnost v Italiji si je npr. že svoj čas oblikovala tako ureditev z ustanovitvijo specifičnih stanovskih organizacij, hkrati pa je podprla krajevne podjetnike, ki so razvijali lastne specializacije (in s tem posebna strokovna znanja) na nekaterih področjih kot npr. uvoz-izvoz, predvsem z Balkanom in Vzhodno Evropo, jezikovne storitve v lastnem jeziku in prevajanje v druge jezike.¹⁰ Če poleg tega upoštevamo, da sta jezik in kultura elementa, ki označujeta vsako manjšino v pozitivnem smislu (z lastno specifikko) kot tudi v negativnem (specifika, ki je deležna nasprotovanja, je »pomajšinjena«, zanikana, manjšina je diskriminirana zaradi svoje specifikke), so prav sektorji, povezani z jezikom in kulturo (založništvo in jezikovne storitve), še najbolj prisotni v manjšinskem podjetništvu z lastno specializacijo (to je s posebnim, specifičnim strokovnim znanjem). Takih primerov je več: od dnevnikov *Dolomiten*, *La Voce del Popolo* in *Primorski dnevnik*, do *Radio Onde Furlane*, *Radio Gherdeina*, *Radio Arrels*, pa vse do katalonskih, baskovskih in okcitanjskih knjižnih založb v Franciji in Španiji.¹¹

---

¹⁰ V zvezi s tem glej spletno stran *Slovenskega deželnega gospodarskega združenja* (SDGZ-URES): www.ures.it.

¹¹ Gre za manjšinske dnevnike nemške manjšine na Južnem Tirolskem, italijanske v Sloveniji in na Hrvaškem in slovenske v italijanski državi ter zasebne radijske postaje, ki so na razne načine povezane s furlansko in ladinsko manjšino v Italiji in katalonsko v Franciji. Ob tridesetletnici nastanka Zadruga *Informazione friulana*, založnice *Radio Onde Furlane* (www.ondefurlane.eu), so 13. novembra 2010 v Vidnu/Udin/Udine priredili evropsko zasedanje na temo »Jezikovne manjšine in podjetništvo. Jezik, identiteta, strokovni profili«, posvečeno odnosu med manjšinskimi jeziki in podjetništvom.

V širšem smislu predstavljata raba lastnega jezika in vračanje k lastni identiteti dodano vrednost z gospodarskega vidika, v kolikor postaneta instrument promocije in identifikacije teritorija kot »proizvoda« in »sistema proizvodov«. To se dogaja že dolgo in vsaj na tri načine.

Pri prvem gre za uporabo lastnega jezika pri poimenovanju proizvodov, pa naj bodo to tradicionalna poimenovanja – v Furlaniji se npr. *muset* imenuje z njegovim furlanskim imenom in ne »musetto« – ali pa nova specifična imena. V tem smislu sta pozitivni izkušnji pivo, varjeno na Korziki, ki ga tržijo pod imenom *Biera Pietra*, in blagovna znamka *Pomis*, ki jo uporablja proizvajalec furlanskih jabolk.

Drugi način se nanaša na jezik, ki se uporablja pri komuniciranju in reklamni: od minimalnega besedila, navadnega gesla, do zahtevnejšega besedila z vsemi informacijami in promocijsko kampanjo v lastnem jeziku. Dober primer dobimo v okcitanskih dolinah v Piemontu, kjer promovirajo krajevne vinarske in kulinarne proizvode z geslom *Ben minjat, Ben begut* (»Dobro jedli, dobro pili«, – opazna je večja ekspresivna moč lastnega jezika v primerjavi s katerim koli prevodom) in s serijo dogodkov z naslovom *Minjar a nosta moda* (»Jesti po naše«, glej zgoraj).

Tretji način je uporaba lastnega jezika pri označevanju proizvodov, ko poleg imena in gesla, ki pomagata razpoznati specifičen proizvod – če se vrnemo h korziškemu pivu *Pietra. Biera accumulata cù a castagna* (»Pietra. Pivo iz kostanjev«, geslo, ki je močnejše v domačem jeziku kot v francoščini ali italijanščini in ne identificira le proizvoda, to je korziškega piva, ampak tudi surovino, kostanj, ki naj bi bil seveda tudi korziški, torej »tipičen«, »poseben«) – lahko dobimo tudi informacije za potrošnike (sestavine, rok zapadlosti, način hranjenja in uporabe, informacije o odgovornih za proizvodnjo in distribucijo, sedež, kraj proizvodnje ...). Tovrstne informacije se zagotavljajo v manjšinskih jezikih v primerih, ko so zaščitni normativi visoki z vidika »jezikovne normalizacije«, včasih pa lahko dobimo podobne rezultate zgolj zaradi tržnih razlogov.

Drug zanimiv primer v zvezi s tem prihaja iz Francije, kjer Ustava določa, da je edini priznan jezik francoščina, vsebuje pa tudi novejšo in zelo dvo-

umno omembo »regionalnih jezikov«. V Severni Kataloniji ali Roussillonu – na skrajnem jugozahodu »Šesterokotnika« – se polni in trži ustekleničena voda z dvojezičnimi francosko-katalonskimi etiketami tako pri samem geslu »*Eau de source catalane – Aigua de font catalana*«, kot pri informacijah za potrošnike. To je v prvi vrsti odvisno od dejstva, da se ta voda prodaja tudi v »španski« Kataloniji, kjer so zaščitni normativi naprednejši in zavezujoči, se pa sklada tudi z nekakšno strategijo za pridobivanje zvestobe strank na obeh straneh Pirenejev (to je »naša«, »katalonska« voda). Podobno počenja tudi roussillonski varilec domačega piva, ki se na tržišču uveljavlja s poudarjanjem svoje drugačnosti (domače/industrijsko, katalonsko/špansko, »tipično«/»serijsko«) v primerjavi s pivom, ki ga v Barceloni proizvaja multinacionalno podjetje in ga etiketira samo v kastiljščini. Lahko bi dodali še četrti način pozitivne povezave med identiteto in jezikovno specifično na eni strani in promocijo teritorija »proizvoda« ter »sistema proizvodov« na drugi. Gre za možen identifikacijski in promocijski učinek tipičnih zaščitnih ukrepov, kakršni so toponomastični, prometni, institucionalni in informacijski panoji v lastnem jeziku ali v več jezikih, med katerimi je tudi jezik manjšine, ki živi na določenem teritoriju. Tovrstni panoji so nekakšno etiketiranje teritorija in po njegovi zaslugi se vsi tamkajšnji prebivalci, turisti in potniki, ki prihajajo od drugod, lahko zavedo, da so prišli v poseben kraj, in ga ocenijo bolje, kot bi ga sicer; tak je recimo primer tipičnega italijanskega turista, ki gre »v Španijo«, na Costo Bravo, in odkrije, da je prišel v Katalonijo, tako da se vrne domov z nalepko katalonskega patriota na vetrobranu ne glede na lastno osebno občutljivost do kulturnih ali političnih tem.

Dodana vrednost identitete specifične se eksperimentira izrazito uspešno v mnogih okoljih, kjer je pomanjšinjenje močno, teritorij pa omejen, čeprav na način, ki bolj izpostavlja širše kulturne dimenzije, kot pa zgolj jezik, to pa zaradi zelo šibkih družbeno-jezikovnih razmer. Tak primer sta Grecia v Salentu in Bovesia v Kalabriji, kjer je grštvo ali grekanstvo oblika dobrodošlice (napisi *Kalos Irtate*) in znak identitete celotnega teritorija kot »proizvoda« in »sistema proizvodov«; tak primer je tudi »italijanska« Ok-

citanija, v kateri je sklicevanje na jezik in kulturo d'òc, četudi izraženo le s simbolom rumenega križa na rdečem polju ali z zvokom gironde, blagovna znamka tipičnosti tistega predela Piemonta; tu se gorske steze, itinerariji za gorska kolesa in gostilne imenujejo »occitani« in »occitane«, čeprav včasih le v italijanščini ali francoščini.¹²

Poleg tega, da dajejo nekemu teritoriju identiteto, sta jezik in kultura tudi prodajno »blago«. Dovolj je, da pomislimo na glasbeno produkcijo v okoljih z močno specifično tradicijo kot v irskem Gaeltachtu, v Galiciji, Okcitaniji in Dolini Režije ali – tudi če gre za verjetno le delno izražen gospodarski potencial – na področjih, kjer je ob glasbeni tradiciji živahna tudi inovativna glasbena produkcija v lastnem jeziku, npr. v Furlaniji, na Sardiniji, v Baskiji, v Walesu in v Okcitaniji.¹³ Da ne govorimo o primerih, kjer se je razvil pravi jezikovni turizem: nekateri kraji so postali turistične destinacije prav zaradi specifičnega jezika, ki se tam govori. Iz Grčije prihajajo skupine odkrivat grekanske vasi v Salentu in Kalabriji; Timau in Sauris sta privlačna za obiskovalce iz Avstrije, Švice in Nemčije; Režija je že desetletja destinacija skupin iz Slovenije. Val d'Aran, majhen kraj v španski avtonomni Katalonski skupnosti, kjer se govori okcitanško, se je razodel svetu po zaslugi te svoje posebnosti, ki jo avtonomni Statut Katalonije uradno priznava, na jugu Francije (*Midi*) in v Severni Italiji. Na turiste iz »španske« Katalonije zelo računajo tudi Alghero, ki skuša ponovno obuditi svoje katalonstvo, Roussillon z mestom Perpignan (Perpinyà), ki že nekaj let razpolaga z dvojezično toponomastiko in se predstavlja tudi v francoščini kot »*Perpignan la catalane*«, in celoten departma Vzhodnih Pirenejev, ki sebe promovira z geslom »*L'accent catalan de France*«.¹⁴

12 Glede povedanega gl.: Chambrà d'Òc, www.chambradoc.it; Espaci Occitan, www.espaci-occitan.org; Grecia Salentina, www.greciasalentina.org; E. Castagna (uredil), *Pucambù. Guida al turismo sostenibile nell'Area Grecanica (Pucambù. Vodnik za okolju prijazen turizem na Grekanskem območju)*, Reggio Calabria, Calabria letteraria editrice, 2002.

13 V zvezi s tem naj opozorim tudi na M. Stolfo, *La mè lenghe e sune il rock (e no dome chel) (Moj jezik igra rok-in ne samo)*. Friül, Europe, Udin, Informazione Friulana, 2011 in M. Stolfo, *Occitania, Friuli, Europa. La mia lingua suona il rock (Okcitanija, Furlanija, Evropa. Moj jezik igra rok)*, Torino-Udine, Lidris in Butui, 2012.

14 Evropsko srečanje na temo odnosov med jeziki, identiteto, glasbenim ustvarjanjem in

8. Sklepi. Jezik kot subjekt

V manjšinskih jezikovnih skupnostih sta lasten jezik in njegova zaščita pomembni gospodarski priložnosti in dejavnika razvoja. Investirati v jezik z namenom, da se reši stanja pomanjšinjenja, ni torej le »nekaj« dobrega in pravičnega (kulturna dediščina, identiteta, jezikovne pravice), temveč tudi »nekaj« potencialno koristnega, ker ustvarja kvalificirana delovna mesta, specializirano podjetništvo in izvirne oblike promocije teritorija ter njegovih proizvodov, vse to skladno s smernicami Evropske unije v zvezi z gospodarskim in socialnim razvojem.

Gornjemu teoretskemu razmišljanju in nizu primerov, predvsem glede razmerja jezik – kultura – identiteta – teritorij, bi lahko dodali še razmislek o sodobnem konkurenčnem trgu: slednji ni samo globalni, t.j. zaznamovan s homogenimi in homologiranimi navadami (brezoblična in uniformna »obla«), temveč tudi svetovni, t.j. odraz »sveta« različnosti in specifik v stalnem premikanju, ki pred nadvlado »oble-globusa« počasi pridobiva na moči.

V tem okviru so različnost, specifičnost, kakovost in tipičnost vedno bolj privlačne in atraktivne. In prav v ta kontekst lahko umestimo, tako zaradi dimenzij kot zaradi posebnosti, teritorij kot »proizvod« in »sistem proizvodov«, ki je lasten raznim jezikovnim majščinam.

Tu predstavljena perspektiva ne poudarja le lastnega jezika kot dodano vrednost za gospodarski in družbeni razvoj določene skupnosti in kot »instrumenta« za identifikacijo in promocijo njenih proizvodov, niti le lastnega jezika kot »objekta«, zaradi česar postane sam jezik zanimiv proizvod na »svetovnem« trgu, kot smo ga opisali zgoraj. Naša predstava jezika je predvsem predstava, ki zaobjema vse zgoraj navedene lastnosti in jih presega. Gre namreč za jezik »subjekt«, ko si pomanjšinjena skupnost ponovno (ali končno) prisvoji svoj jezik in se »razmanjšini«. Skupnost, ki uporablja svoj jezik »kot jezik« na določenem teritoriju, ta teritorij tudi doživlja (in

---

promocijo teritorija je potekalo 12. oktobra 2007 v Morteau/Morteglianu (Viden) v priredbi kulturnega krožka »Il Cantir« s podporo službe Jezikovne in kulturne identitete ter izseljenci Avtonomne dežele Furlanije Julijske krajine.

živi na njem) v lastnem jeziku. Na tej osnovi gradi svojo bodočnost in svoj trajnostni gospodarski, družbeni in kulturni razvoj ter ustvarja pozitiven razvojni krog, v katerem sam jezik prispeva k družbenemu in gospodarskemu razvoju teritorija, slednji pa promovira rabo jezika. Oba skupaj – teritorij in jezik – prispevata h krepitvi kulturne dediščine, k uveljavljanju pravic in k ustvarjanju priložnosti za vsakogar, ki pripada določeni skupnosti in živi na določenem teritoriju.

Izobraževalni programi: Beneška Slovenija – Robidišče 2012, 2013 in 2014

STAŠA MESEC

O revitalizaciji skrajno zahodne slovenske vasice Robidišče smo pisali že v Trinkovem koledarju leta 2012. Vasica, v kateri prebiva manj ljudi kot je prstov na rokah in ki so jo načrtovalci praktično že pozabili, saj se »ni izplačalo vlagati«, preko toplejših mesecev dandanes gosti na stotine gostov, ki pridejo na obisk za en ali več dni. Prav tako se je oblikovala v njej prava mala lokalna ekonomija, saj v vasi gostom domačini ponujajo ovčji in kozji sir ter druge mlečne izdelke, zelenjavo, jajca, domačin Rudi pa rad izdelava grablje, splete koš ali popravi drugo orodje. Neprecenljivo iz vidika ohranjanja krajine in dediščine, čeravno kaplja v morju v primerjavi s turistično razvitejšimi predeli.

Nega tradicije

Goste, ki Robidišče obiščejo za en ali več dni, lahko okarakteriziramo kot raziskovalce, ki iščejo drugačnost, odmaknjenost, ki cenijo kulturno in naravno dediščino. Stara črna kuhinja je postala prepoznavna preko prospektov in zaradi ogleda le-te pride nemalo izletnikov. Ko za počitnice poizvedujejo gostje iz tujine, jim v odgovoru vedno predstavimo, da gre za odročno vasico, kjer še začutimo pridih preteklosti. Ni za vsakogar. Je za tiste, ki cenijo dediščino. Nekateri si premislijo, veliko jih pride na počitnice prav zato. Vendar zgolj naslanjanje na sicer bogato kulturno dediščino naših prednikov ni dovolj. Brez negovanja, popisovanja in prenosa le-te na mlajše generacije bo kmalu pozabljena, s tem pa bo izgubila svojo nematerialno vred-

nost. To so spoznali posamezniki, ki so že pred desetletjem z različnimi kulturnimi in delovnimi akcijami začeli obujati stare ruševine in prinašati življenje v kraje vsaj preko toplejšega dela leta. Kulturno društvo Stol je tako dolga leta izvajalo različne kulturne in druge prireditve, pri čemer je bil poseben poudarek dan tudi čezmejnemu sodelovanju z zamejci. Tak primer je denimo projekt Stare poti za nove vezi, ki je povezal vasi na tej in oni strani meje. Ker pa kraji ponujajo tudi odlične raziskovalne izzive, smo v letu 2012 začeli sistematično izvajati t.i. Izobraževalni program: Beneška Slovenija – Robidišče (2012, 2013, 2014).

Splošne cilje izobraževalnega programa smo opredelili sledeče:

- 1 Doseči boljšo prepoznavnost potencialov, ki jih sicer umirajoča obmejna območja z bogato kulturno dediščino ponujajo tako v turizmu kot na izobraževalnem področju.
- 2 Ohranjanje kulturne dediščine območja Benečije skozi strokovni prenos in praktične delavnice na mlajše generacije.
- 3 Povezovanje skupnega kulturnega prostora skozi izobraževalne in kulturne dejavnosti in oblikovanje enotne turistične podobe.

Za izvedbo delavnic smo se dogovorili z različnimi izobraževalnimi institucijami in tako skupaj izvedli programe, ki so ponujali mladim neposredno terensko izkušnjo, s tem pa tudi v prostoru pustili neizbrisljiv pečat.

Terenske vaje študentov geografije – 2012, 2013 in 2014

Ena takih aktivnosti so študentske terenske vaje. Robidišče so tri leta zapored obiskali študentje geografije Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem. V vseh letih je okoli 50 študentov doseglo lepe rezultate:

- popisanih in označenih je bilo cca 35 km čezmejnih poti (Robidišče – Canebola, Robidišče – Montefosca, Robidišče – Prosnid, Robidišče – Logje)¹,

---

¹ Pripravljeni so bili prototipi vodničkov, ki pa jih nismo natisnili, saj so poti postale neprehodne zaradi žleda, ki je polomil drevesa.

- pripravljen je vodniček po vasi Robidišče (ta je tudi preveden v angleški jezik), ki je namenjen samostojnemu raziskovanju vasi,
- izvedeno predavanje o ohranjanju in zaščiti kulturne dediščine s strani Mateje Zupan Kvaternik (inšpektorica za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo RS),
- izvedeno predavanje o možnostih izseljeniškega turizma s strani dr. Mihe Kodermana, raziskovalca na Univerzi na Primorskem,
- izvedeno predavanje o skupnem prostoru – Beneška Slovenija s strani Simona Škvora, domačina in direktorja občine Kobarid,
- delo v vasi (čiščenje črne kuhinje, suhih zidov, markiranje poti),
- merjenja hidroloških značilnosti reke Nadiže.

Izsek iz programa terenskih vaj študentov geografije

Četrtek

16 00	Zbor udeležencev na domačiji Škvor, Robidišče 10	
18 00	Pozdrav udeležencem – dr. Staša Mesec, dr. Miha Koderman	Pogovor o ciljnih terenskega dela, navezava na regionalni razvoj
19 00	uvodno predavanje - Simon Škvor, direktor občine Kobarid	Predstavitvev območja – Breginjski kot in Benečija
20 00	Uvodno predavanje – dr. Staša Mesec	predstavitvev vasi Robidišče

Petek

09 00 – 13 00	Odhod skupin na teren, markiranje pešpoti na slovenski in italijanski strani, popis poti, merjenje razdalj	Robidišče – Prosnid (Prosenicco) Robidišče – Črni vrh (Montefosca) Robidišče – Čenebola (Canebola)
---------------	--	--

Robidišče – Logje – Breginj Kobarid		
14 00 – 16 00	Delo v vasi	Čiščenje črne kuhinje, popravilo suhih zidov v vasi, barvanje napisa »Dobrodošli – Robidišče«
16 00 – 18 00	Predavanje – Mateja Kvaterik Zupan, arhitektka, področje kulturne dediščine na Ministrstvu za kulturo	»Možnost revitalizacije kulturne dediščine v slovenskem prostoru – primeru dobre in slabe prakse«
Sobota		
09 00 – 18 00	Delo v skupinah – nadaljevanje	Priprava osnutkov vodničkov, ponovno merjenje poti
18 00	predavanje – dr. Miha Koderman	“Turizem iskanja korenin kot priložnost za razvoj turistične ponudbe v Beneški Sloveniji” za širšo javnost
19 00-22 00	Predstavitve izdelkov in pogovor	Pogovor o viziji območja, razvojnih usmeritvah, izzivih in težavah, s katerimi se take občine srečujejo
Nedelja		
09 00 – 15 00		zaključno oblikovanje vsebin, kosilo, evalvacija, odhod

Kamen + Les = Vas oz. StoneWood 2012, 2013 in 2014

V letu 2012 smo začeli izvajati tudi delavnice s študenti oblikovanja materialov. Pri tem smo sodelovali z Višjo strokovno šolo v Sežani (smer kamnoseštvo, mediji) in Mariboru (lesno oblikovanje). Namen teh delavnic je, da predavatelji ob pomoči predstavnikov lokalnih skupnosti oz. organi-

Študentje na delu – predavanje Mateje Kvaternik Zupan iz Ministrstva za kulturo o pomenu in ohranjanju kulturne dediščine v galeriji Robidišče

zacija popeljejo študente čez celovit proces tradicionalnega oblikovanja v kamnu in lesu ter spoznajo možnosti kombinirane uporabe materialov. Po spoznavanju geomorfoloških, zgodovinskih, krajinskih, arhitekturnih in oblikovalskih značilnosti Breginjskega kota in Benečije kot integralnega prostora je sledila arhitekturno-oblikovalska analiza naselja Robidišče, v kateri so udeleženci s pomočjo risbe, skice in/ali fotografije raziskali tipične in presežne arhitekturno-oblikovalske elemente. Sledilo je oblikovanje kamnitih in lesenih objektov preko katerega so udeleženci spoznali proces tradicionalnega oblikovanja in tehnike od kamnoloma do končnega izdelka. Poleg tega so študentje restavrirali staro leseno pohištvo domačinov iz vasi. Posebna dodana vrednost takih delavnic je, poleg samega prenosa veščin in znanj, tudi dejstvo, da študentje ne delajo v opremljenih delavnicah, kar pomeni, da so primorani uporabljati tradicionalna orodja in se znajti v nedomačem okolju.

Izdelki, ki so jih študentje izdelali, so našli svoje mesto v vasi in kot taki

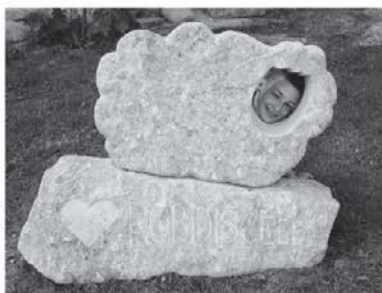
predstavljajo današnjo kulturno dediščino, pohištvo v vasi. Tako v vasi stoji velika kamnito lesena klop, izklesana ovčeka, namenjena spominske-mu fotografiranju, postavljena so nekatera kamnita in lesena igrala (gugalnica, vrtiljak ...), na hišah so izklesana in obešena hišna imena, na vhodu in koncu vasi sta pozdravni tabli, manjši izdelki pa so na ogled v galeriji Robidišče (prototipi spominkov, drugi uporabni predmeti).

Postavljanje table ob koncu vasi z napisom
»Le kam ste vsi odšli?«

Na delovišču

Vasico krasi tudi kamnita izklesana ovčeka

Obnavljanje starega pohištva

Druge aktivnosti

Poleg strokovno vodenih delavnic pa gostimo tudi druge organizirane skupine, ki želijo pomagati v vasi. V letu 2013 smo gostili dijake srednje medijske šole, ki so posneli kratek predstavitveni film o Robidišču. V letu 2014 pa so nas obiskali dijaki iz Notthingama v Veliki Britaniji. Dve skupini po 10 študentov so v vasi popravljali suhe zidove, popravljali napise in čistili posledice žleda. Tudi takim skupinam predstavimo območje in pomen ohranjanja kulturne dediščine tega robnega območja Slovenije.

Pomen izvajanja programov z mladimi

Pomen aktivnosti, ki se sicer fizično v veliki meri odvijajo na slovenski strani meje, vendar vedno s celovito predstavitvijo čezmejnega območja, obiski sosednjih vasi, vabljenimi gosti iz druge strani meje ... je prepoznal tudi Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki nas pri izvajanju teh dejavnosti delno podpira, delno pa si udeleženci in organizatorji krijemo stroške sami. Tudi z občino Kobarid imamo pozitivne izkušnje sodelovanja in podpore.

Poleg izdelkov, ki ostajajo v vasi in predstavljajo dodatno turistično ponudbo, je pomen takih delavnic veliko širši. V vas prinaša življenje, mladi spoznajo veščine in znanja tradicionalnih obrti, obenem pa preko spremljevalnih aktivnosti (predavanja, koncerti ipd.) spoznajo pomen kulturne dediščine. Narejeni so popisi, o dogodkih se širi glas, krepi se identiteta, tako vaška kot slovenska. Udeleženci, ki se pogosto prvi dan zgolj nasmihaajo, v kakšni mali vasi bodo bivali, ob odhodu glasno priznavajo, da območje predstavlja pravi poligon za raziskovanje in učenje. In mnogi se radi vračajo. Kot izletniki, počitnikarji ali tisti, ki ponosno v vas pripeljejo svoje prijatelje in znance.

Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom

ŠPELA LEDINEK LOZEJ*

Projekt ZBORZBIRK – Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom je bil odobren na tretjem razpisu Operativnega programa čezmejnega sodelovanja Slovenija–Italija 2007–2013 in je sofinanciran iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in iz sredstev Republike Italije in Slovenije. Poleg vodilnega partnerja, Inštituta za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti pri Raziskovalni postaji Nova Gorica, sodelujeta pri projektu še dve izobraževalno-raziskovalni ustanovi (Univerza v Vidmu in Inštitut za slovensko kulturo iz Špetra), dva muzeja (Goriški muzej Kromberk – Nova Gorica in Gornjesavski muzej Jesenice) in kar šest lokalnih skupnosti – Občina Bardo, Podbonesec in Tipana na italijanski, ter Občina Brda, Kanal ob Soči in Kobarid na slovenski strani. Projekt, ki se je pričel 1. 10. 2012 in bo trajal do 31. 3. 2015, je namenjen ovrednotenju – evidentiranju, popisu, ureditvi, predstavitvi in promociji – etnološko pričevalnih krajevnih zbirk kulturne dediščine na obmejnem območju med Alpami in Krasom: v Kanalski in Gornjesavski dolini, Reziji, Terskih in Nadiških dolinah, v Breginju, na Kobariškem, Livškem, v Ligu, Spodnjem Posočju in Brdih. V projektu bo popisanih 34 formalno, vsebinsko in glede na merilo urejenosti in dostopnosti različnih zbirk, 19 na italijanski in 15 na slovenski strani. 21 zbirk je zasebnih (Etnološka zbirka družine Darinke Sirk v Krasnem, Etnološka in vojna zbirka Jožeta Gorjanca v Rodežu, Etnološko-rezbarska zbirka Franca Jerončiča v Melinkih, Muzejska zbirka Mazora

Breginj in Muzejska zbirka Stol 1915–1917 prav tam, Jervahova mizarska zbirka v Ratečah, Jugova zbirka v Seniškem Bregu, zbirka Kovačija v Mašerah, Lukčeva hiša na Kambreškem, Muzejska zbirka Poti umika pri Kobaridu 1917 v Kobaridu ter Stol 1915–1917 v Idrskem, zbirka V Vidriyah na Belopeški ravnini, Zbirka cerkvenih podob in Črna kuhinja Pri Čuo-ljevih v Ročinju, Zbirka razglednic Kanalskega v Morskem, Zbirka Elia Qualizze – Kaluta v Gnidovici, Marine Cernetig v Petjagu, Odda Lesizze v Oborči, Zorana Šuligoja v Kanalu in Riccarda Ruttarja v Vidmu in Zgodovinski muzej Balus v Gorenjem Tarbilju), štiri so občinske (Rakarjev hram v Bijačah, Muzej blumarjev in vasi v Čarnem Varhu ter zbirki Pričevanja kmečke kulture v Prosnidu in Tipani), osem je društvenih zbirk (Muzej v Dreki in zbirka podob Cieglici prav tam, Etnografski muzej v Bardu, Glasovi Kanalske doline v Ukvah, Muzej brusačev na Solbici, Muzej rezijanskih ljudi v Bili, Muzej varha Matajura v Mašerah in Zbirka Grablje na Tarčmunu), ena zbirka, Muzej Rateče, pa je izpostava Gornjesavskega muzeja Jesenice. Le štiri zbirke so redno odprte za javnost, šest jih je stvarno nedostopnih, ostale pa si je mogoče ogledati po predhodnem dogovoru z lastnikom oziroma skrbnikom zbirke. Večina jih hrani raznovrstne predmete, posamične so tipološko (npr. zbirki razglednic in podob) oziroma vsebinsko zamejene (npr. mizarstvo, kovaštvo, brusaštvo, zbirke izbranih predmetov – grablje, likalniki, oblačilna kultura, pustni liki ipd.). Za potrebe izvedbe popisa sta bili oblikovani metapodatkovna shema in spletna aplikacija za vnos popisa v repozitorij. Do novembra 2014 je bilo v metapodatkovno bazo vnesenih 4648 opisov predmetov in končan popis v 26 zbirkah. Popis je moč pregledovati s pomočjo iskalnika, umeščena na spletišče projekta: <http://zborzbirk.zrc-sazu.si>. Zbirke pa so bile predstavljene tudi v tiskani obliki, izdanih je bilo namreč 31.000 zloženek in 50 plakatov, v pripravi pa je vodnik po zbirkah.

Vzporedno s popisovanjem je potekala tudi vizualna in vsebinska kontekstualizacija zbirk in zbirateljstva. Poleg terenskega avdio in videosnemanja je bilo telekinirano, digitalizirano oziroma zmontirano starejše avdiovizualno gradivo. Terensko dokumentiranje zgodb o predmetih, o nastanku

in zgodovini zbirke, kot tudi siceršnjega pripovednega izročila območja – o lokalnem življenju in delu, šegah ter navadah – bo omogočilo nadaljnje raziskave.¹ Etnološki, zgodovinski, folkloristični in jezikoslovni izsledki so bili predstavljeni na posvetu »Etnološke zbirke, ustno izročilo in kulturni turizem med Alpami in Krasom« 29. 5. 2014 v Vidmu; v pripravi je tudi zbornik konferenčnih prispevkov.

Za potrebe predstavitve zbirk so predvidene tudi gradbene investicije, oprema in ureditve zbirk. Do novembra 2014 so bila zaključena gradbeno-investicijska dela na Dobrovem, v Melinkih in Prosnidu (v sledečih mesecih so predvidena še v Bardu, Čarnem Varhu in Jevščku); urejen in opremljen je bil Etnografski muzej Bardo, Etnološko-rezbarska zbirka Franca Jerončiča v Melinkih, Lukčeva hiša na Kambreškem, Muzej blumarjev in vasi v Čarnem Varhu, Muzej Rateče, Rakarjev hram v Bijačah in Zbirka Zorana Šuligoja v Kanalu (do izteka projekta je predvidena še oprema petih zbirk); ter vzpostavljenih in opremljenih pet informacijskih točk, in sicer v Bardu, Bijačah, Čarnem Varhu, Kanalu in Ratečah (v nadaljevanju bodo še v Gorenjem Tarbilju, na Livku, v Prosnidu, na Solbici, v Špetru in v Ukvah).

Projekt ZBORZBIRK ni pomemben le zaradi investicijskih, muzealskih in raziskovalnih implikacij, marveč tudi zaradi vzpostavitve večplastnih in raznolikih povezav. Kot dediščina ovrednoteni predmeti so lahko identifikacijska prвина, ki osredinja lokalno in širšo skupnost. Povezujejo preteklost, sedanost in prihodnost – gre namreč za predmete iz preteklega vsakdanjega in prazničnega življenja, v sodobnosti prepoznanih kot dediščina, ki so potencial bodočega razvoja. In naposled, kot se je izkazalo v času dvoletnega sodelovanja, se je poleg čezmejne mreže zbirk vzpostavila tudi mreža zbirateljev, zainteresiranih posameznikov, lokalnih skupnosti ter strokovnjakov različnih disciplin – od etnologije, muzeologije, jezikoslovja, zgodovine pa do digitalne humanistike, informatike ter kulturnega in projektnega menedžmenta. »Zbirke povezujejo«, prav tako kot smo na

---

1 Več o dokumentaciji in raziskovanju pripovednega izročila prim. prispevek »Molitvice, ki jih danes še najdemo v Benečiji« Barbare Ivančič Kutin, str. 164.

začetku projekta, 18. 5. 2013, naslovili predstavitveno srečanje in delavnico za zbiratelje v Kanalu in na Kambreškem.

* Spela Ledinek Lozej, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Raziskovalna postaja Nova Gorica - spela.ledinek@zrc-sazu.si

Od bajonete do zanimive zbirke

ANTONIO BANCHIG

Leta 2015 obhajamo tudi v Benečiji, predvsem pa v Nadiških dolinah, stoletnico izbruha prve svetovne vojne. Vstop Italije v vojno 24. maja 1915 je v naslednjih letih močno vplival na način življenja ljudi, ki so se, ne da bi si tega želeli, znašli na soški fronti. Njihov vsakdan je zaznamovala najprej masovna prisotnost italijanskih vojakov, ki so imeli v letih pozicijske vojne svoje zaledje v vaseh za frontno črto. Nato je prišel poraz pri Kobaridu in okupacija avstro-ogrske vojske, nazadnje pa še protiofenziva in konec vojne, ki pa je tako prizadela civilno prebivalstvo, da je bilo povsem nemočno, ko sta razsajali epidemiji tifusa in španske gripe. In seveda ne moremo pozabiti krvnega davka, ki ga je vojna terjala od številnih vojakov, ki so padli na fronti, in pomanjkanja, v katerem je živelo civilno prebivalstvo. Ženske, otroci in stari ljudje so namreč zaradi vojne ostali brez delovne sile, ki je bila potrebna za njihovo preživetje.

To je bila prva vojna v Evropi, ki jo je zaznamovala uporaba modernega industrijskega sistema v vojne namene. Bila pa je to tudi prva vojna v sodobni zgodovini (na začetku tako imenovanega kratkega stoletja), v kateri se je slovenska jezikovna skupnost znašla na dveh nasprotnih taborih.

Čeprav lahko danes o tej vojni govorimo veliko bolj odmaknjeno kot o dogodkih, ki so zaznamovali drugo svetovno vojno, pa se zdi, da prihaja v Nadiških dolinah tudi v tem primeru na dan endemična nesposobnost ovrednotenja elementov (v tem primeru zgodovinskih), ki so značilni za skupnost. V bližnjem Posočju se je okrog kobariškega muzeja prve svetov-

ne vojne, ki še vedno privablja na deset tisoče obiskovalcev na leto, razvila pomembna turistična ponudba, ki odločilno prispeva h krajevni gospodarstvu. V Nadiških dolinah pa nasprotno zgleda, da niti stoletnica vojne ni spodbudila tistega tako zaželenega pozitivnega procesa, ki bi lahko dal nov zagon temu območju.

Tega ne trdimo mi, tako menijo predvsem številni med tistimi, ki vsem težavam navkljub še vedno skušajo kaj narediti v tej smeri in jih pri njihovem delu vodi bolj ljubezen do svoje zemlje kot logika takojšnjega dobička. Med temi je tudi Matteo Balus (letnik 1977), ki ureja, upravlja in stalno bogati z novimi predmeti svojo zasebno muzejsko zbirko, ki je posvečena prav veliki vojni v Nadiških dolinah. Od leta 2008 je njegova zbirka tudi vključena v pokrajinsko muzejsko mrežo.

“Na srečo se je na nas obrnil Inštitut za slovensko kulturo iz Špetra, ker je želel vključiti tudi to zbirko v čezmejno muzejsko mrežo, ki nastaja v sklopu evropskega projekta Interreg ZBORZBIRK. Take pobude so ključnega pomena, ker omogočijo spoznavanje oziroma boljše poznavanje naše stvarnosti, pa tudi zato ker se na tak način primerno zaščiti zgodovinska in kulturna dediščina, ki bi jo sicer lahko izgubili. Na žalost pa niso vsi upravitelji enako občutljivi za ta vprašanja. In to je velika škoda, ker je na tem področju potencial izreden,” nam pove Matteo Balus, medtem ko nam razkazuje svojo bogato zbirko.

“Kje bi radi začeli,” nas v muzeju Balus v Gorenjem Tarbiju v beneškem slovenskem narečju najprej vpraša Matteo. Očitno je, da pozna predmete, ki sestavljajo njegovo zbirko, do najmanjše potankosti. Ve za datum in kraj, kjer so jih našli, za kaj so jih uporabljali, pozna njihov izvor in ve, iz katerega materiala oziroma na kakšen način so bili izdelani. Zanimalo pa nas je, od kod ta njegova zbirateljska žilica in zato smo ga povabili, naj nam pripoveduje o tem, kako se je ta njegova dejavnost sploh začela.

“Vse se je začelo, ko sem bil še otrok. V našem starem seniku smo našli bajonet. Bil je v nekem zaboju, ki ga kdove koliko časa nihče ni uporabljal in ki je bil sicer poln kmetijskega orodja. To je v meni vzbudilo zanimanje, v bistvu pravo strast, za predmete iz tistega zgodovinskega obdobja.

To zanimanje se je okrepilo, ko sem začel bolj podrobno spoznavati, kaj se je pravzaprav zgodilo na tem območju. Do preboja pri Kobaridu oktobra 1917 je na primer dejansko prišlo prav tu nad nami, na Kolovratu, na Humu. Sčasoma, ko sem preučeval te dogodke, je ta moja strast postala način za boljše razumevanje tega našega ozemlja. Ugotovil sem, katere luknje v zemlji so skopale že topniške enote, na katerih mestih so zgradili frontne bolnice in tako naprej. In enako velja seveda tudi za predmete, ki sem jih zbral v tej zbirki.”

Mar to pomeni, da si sam našel predmete, ki sestavljajo to zbirko, takrat začudeno vprašamo Mattea.

“Veliko predmetov sem res sam našel in to enostavno tako, da sem se sprehajal po določenih krajih, kjer sem vedel, da je mogoče najti ostanke iz tistega obdobja. Najtežje pa je, in tega se lahko naučiš samo s pozornim študijem in z izkušnjo, te predmete spoznati. Za to je treba imeti pravo in izostreno oko. Nato postane vse bolj enostavno.”

Na stenah muzeja opazimo nekaj fotografij kralja Viktorja Emanuela III. iz dinastije Savojevcev med njegovim obiskom v Nadiških dolinah. Seveda nas zanima njihov izvor.

“Našel sem jih v nekem albumu v Neaplju. Ko sem jih videl, sem ugotovil, da so tudi datirane in da so navedeni neki splošni zemljepisni podatki, kar mi je pomagalo, da sem na njih spoznal vas. Nekatero druge predmete pa sem tudi kupil, največkrat preko interneta, in to že takrat, ko je bil zlasti pri nas še zelo malo razširjen. Takrat se je uporabljal še e-bazar, ki je predhodnik e-bayja.

Tu so tudi drugi predmeti, ki prihajajo iz hiš v naših dolinah. Gre za vojne predmete, ki so v obdobju po vojni postali predmeti za vsakdanjo rabo, sčasoma pa so ljudje dokončno opustili njihovo rabo. Preluknjane čelade so na primer nato uporabljali kot lijake. Tu pri nas jih je imelo veliko ljudi. V zaboju, ki so ga med vojno uporabljali za prenos posebne vrste granat, so nato shranjevali fižol. Suknjič, ki so ga topničarji imeli nad uniformo, ko so opravljali težaška dela, so kasneje nosili kmetje, nato pa je neupora-

bljen visel na obešalniku. Razne vrste blaga, s katerim so pokrivali okna, plošče, s katerimi so popravljali strehe senikov... takih primerov je zares ogromno.”

Ko si z Matteom ogledujemo vse te stare predmete, nas premaga radovednost in ga vprašamo, kateri je najbolj dragocen.

“Na to vprašanje je težko odgovoriti.”

Matteo nas iz sobe v pritličju vodi naprej v zgornje nadstropje. Vstopimo v sobo, v kateri je cela vrsta urejenih vitrin. V njih so klini in dereze, kovan- ci, ostanki granat, ročne bombe, žepne ure, zaponke, pipe, loščila za čevlje, stekleničke s črnilom, krušnjaki, naprava za merjenje, ki so jo uporabljali topničarji... in še pas, ki ga je njegov lastnik spletel, da bi premagal dolgčas. Na sredi sobe je majhen nemški voz za prevažanje lahkega materiala.

Matteo nam podrobno opiše vse te predmete, vsak ima svojo zgodbo.

“Kateri predmet ima največjo vrednost? Ne vem, zame so vsi dragoceni. Lahko pa vam povem, da je ta izstrelek za prebijanje štita predmet, na kate- terega sem najbolj navezan,” nam zaupa medtem ko tišči v pesti kovinski valj. “To je namreč prvi predmet, ki sem ga še kot deček našel med svojimi raziskovalnimi sprehodi.”

Ob koncu obiska nas zanimajo še Matteovi načrti za bodočnost in kaj prav- zaprav pričakuje po opravljeni katalogizaciji v okviru projekta ZBORZBIRK. “Katalogizacija z natančnim opisom predmetov, ki je potekala po vseh pravilih, je bila ključna dejavnost. Ta pobuda je pomembna tudi za samo promocijo tega muzeja, še posebno zaradi njegove povezave v mrežo z dru- gimi podobnimi zbirkami. K meni prihajajo obiskovalci vseh vrst: šole, skupine, družine... Najtežje pa ostaja dejansko upravljanje muzeja. Služba in zdaj tudi družina zahtevata od mene veliko časa, tako da ga ostane res malo za zagotavljanje odprtosti muzeja.

Dejansko pa je pravi problem bolj globok in zadeva pravzaprav vse Nadi- ške doline. Ni nobene povezave med različnimi pobudami na teritoriju. Najbolj banalen primer je to, da nas nihče ni vključil v praznike, ki jih

prireja Občina. Brez skupnega načrtovanja taka stvarnost težko rase, pa čeprav bi lahko od nje imelo koristi celotno ozemlje. V Muzeju na prostem v Dreki, kjer se nahajajo utrdbe iz časa velike vojne, občinska uprava na primer ne zagotovi niti košnje trave. Nasprotno pa je na slovenski strani, v Posočju, vse to lepo urejeno. Zato se bojim, da bo stoletnica prve svetovne vojne za nas še ena izgubljena priložnost. Na Goriškem in Tridentinskem so vse dejavnosti začeli programirati veliko prej. Tukaj pri nas pa še vedno ni bilo narejeno nič. Za to pa nosijo krivdo krajevni upravitelji. Oni imajo sredstva za spodbujanje takih pobud in oni so odgovorni za to, da poskusijo dati nov zagon temu območju.”

Molitvice, ki jih danes še najdemo v Benečiji

(Prosnid, Viškorša, Dreka, Kraj)

BARBARA IVANČIČ KUTIN

Lani sem v Trinkovem koledarju predstavila besedila prosnijskih pesmi – na pevke sem naletela med iskanjem informatorjev za raziskavo v okviru projekta ZBORZBIRK.¹ Terensko delo v Benečiji se je nadaljevalo tudi letos (2014), in spet sem spoznala veliko prijaznih in zgovornih ljudi, ki so mi povedali mnogo zanimivih stvari o preteklosti. Na posnetke se je ujelo tudi nekaj folklornih molitev. Za molitvice že dalj časa velja, da zaradi spremenjenega načina življenja in vrednot hitro tonejo v pozabo. Tudi v Benečiji so bili vsi sogovorniki, ki so znali povedati še kakšno slovensko molitvico, predstavniki starejše generacije: nekateri so molitvico brez obotavljanja povedali »iz glave«, drugi so morali malce pomisliti in si jo priklicati iz starih spominov. Nekateri posamezniki so imeli kakšno molitvico tudi zapisano. Zapisovalec – ta, ki je molitvico znal še sam ali njegov mlajši sorodnik ali znanec – je z zapisom želel ohraniti spomin na svoje prednike in ga prenesti na naslednje generacije, najbrž v zavesti, da se ti dragoceni drobci izročila nepreklicno izgublajo. Vsem, ki so prispevali gradivo – v ustni ali pisni obliki – se lepo zahvaljujem!

Objava šestih starih molitvic bo morda pri bralcih obudila nostalgичne občutke, za raziskovalce pa bo to zabeležka o stanju tovrstne folklorne dediščine v nekem prostoru in času. Besedila, ki so bila zvočno posneta,

---

¹ Več o projektu ZBORZBIRK lahko preberete v članku Špele Ledinek Lozej v tej številki Trinkovega koledarja, str. 155.

so transkribirana v enostavni narečni transkripciji: glasovi so zapisani z znaki slovenske abecede, upoštevan je polglasnik in dvoglasniki, naglas pa je označen le na mestih, kjer se razlikuje od knjižnega jezika. Včasih je bil zaradi sklapanja besed govor na posnetku nerazumljiv. Še trši oreh pa so bili nekateri deli (ali posamezne besede) v rokopisih,² saj so zapisovalci, domačini, za zapis slovenskega narečja uporabili italijanski črkopis, kar gotovo ni bilo enostavno. Zato se pojavlja težava, da isti glas ni vselej zapisan z enakim znakom, pa tudi pri istih znakih ni popolnoma zanesljivo, kateri glas je nameraval zapisati zapisovalec (še posebej pri zapisu sičnikov in šumevcov). Tako je bilo nekatere besede težko prepoznati in razvozlati; poleg tega se pri molitvicah kot posledica dolge poti skozi rodove in učejna na pamet v ranem otroštvu pojavijo tudi nejasna /nelogična mesta v besedilu. Zaradi vsega naštetega je prav lahko prišlo do napak tudi v tukajšnjem prepisu besedil.

1.

I. Stopi sen kristjan ljubi uezejmi sarce naprej

to slatko Jesusove ime n³ ono je uredeno časti use.

II. Jezus se je ponižeu, biu je na križ dušo postiu,
njega živeta kri preliu do vekomaj jih zadobiu.

III. Zato je Bog njiga ime ga je povišu unčes use.

Ne usake koljine Jezusu imejo biti parklonjene.

IV. Ga časti zemlja nebo, angelci ga moljo
hudiči se spremarznejo in Jezusu se priklonijo.

V. Vi trave inoj morje, uoblaki inoj zvezde

Sonce luna pleneti, use je Bog ponižu njih moči.

VI. Le to gnado daj, morje njega oblasti konca ni
to je Bog njega stvarnik inoj te človek odrešenik.

VII. Ga ni pod nebem družiga in ne od Boga danega

---

2 Za pomoč pri razvozlanju besed in prepisovanju rokopisov se zahvaljujem Dani Ivančič.

3 in

za zdravje inoj za zveličanje kakor je Jezus to slatko ime.
VIII. Jezusa do⁴ klico buoinoj zaupa uso močjo
njega Bog potroštu bo inoj obranu od nadlog.
IX. Žalosten inoj bolan je upregrih jih ljubi dan,
za zdrauje in za geriunosti⁵ je studenec te milosti.
X. Težave use inoj strahi le to ime proč odpodi.
Usa moč preklejska se zroči⁶ hudič prestrašen proč beži.
XI. O presrečen si kristjan svari(l) je tebe Jezus sam.
Per pravo (j) e tebe gnade use ker ti je šenku svoje ime.
XII. Kristjani vzdignite ves glas sada inoj usaki čas
častite, hvalite Jezusa, molite sina Božjega.
XIII. O Jezus, presveto ime ohran ti moje sarce,
od svete dobrute opravi trošt, k do te zdihnen
na božjo slatkost.

Le to gnado daj mene, da pri smarti kličente:
o Jezus, o Jezus, o Jezus moj, uzami mi dušo u venčni pokoj.
O moja usmiljena mat je par njen uslišena,
no srečno uro sprosi nan inoj pristopise z Jezusan.

Molitev je že v mladih letih od svojih starih sorodnikov zapisala Evelina Melissa (r. 1927),
Prosnid. Molitvico so nekoč znali vsi vaščani, jo pogosto molili in ali peli doma, na božič pa
so jo zapeli tudi v cerkvi.

---

4 kdor

5 kesanje

6 Beseda je na pregibu papirja, zato slabo čitljiva.

I Hopysem cristian ghimb' nevoini sanca napoi
 Colatec iesusave imi nouo ie ureduo casti use
 II Kesus se ie pomisen bice e ma oneg' duso porten
 gwega rivato are prelu' do veeant' ie rodolue
 III Kotoie Bog quiga ime ga ie porten unces use
 se usache soline iesusa imcio tbi' porcioniene
 IV ga casti semlia nebe angolki ga molio
 gudici uri se spaeramecio in remu se paitonio
 V Nefrave im noi moie noblachi imi kiste
 souke luna plente uri ie Bog paimu quig moie
 VI leto quado dai moie quiga vblasti coure ni
 Co ie bog quiga stramich imi te cloroch edreunich
 VII gami pot nebe dauiga in ne ad Boga douga
 Ka rhanic imi ka veltanice caeor ie iesusto sato ime
 VIII Temsa do cluko bou imi kampa uro moie
 miega Bog potasta bo imi ogarno od nadlog
 IX Galosten imi bolan ie upogrichig luv' dan
 Ia ~~la~~ rhanic in ra paimosti to ie studene tem' lant'
 X Kesave use imi straghi leto ime pace ofpodi
 usa moc pokenicea se pece hudio vrestrenen bechi
 XI o boerreen si cristian svani ie tebe iesu sau
 pee pravo e tebe quade use chez ti ie seuco sbeie ime
 XII cristiani moligute nes glas sada iove mochi cog
 cantite fvahte iesusa molite siva Boriga
 XIII o iesus presvito ime ogran timoie sarce
 ad sote dohrute omari frost kote xdiqusen
 na Bozio sloteant

Leto quado dai meue da paimanti eliente
 o iesu i emu o iesu moi uxomni duso v dencu
 poent
 o alla rhanicea mat' ie paimen volian
 na noceuo uro spasi man imi paitopire
 Hekusan

Helico muora

GEJŠLAJO, GA GEJŠLAJO

Heir haw ha Heir laio
 o si bo ha si bajio ^{GA} ^{TE TROBU}
 us teteschelne lesu ^{GA} ^{TE TROBU}
 mu kune ptedawo ^{GA} ^{TE TROBU}
 Bis mu marcke ^{GA} ^{TE TROBU}
 me hara ke sapade
 har se bite in sut
 oulian am o liap
 ni vidau lochih nedih het
 judi mousmilieni
 ch dialatje desusom
 judi so se rozierli
 so desuse popradli
 me desmo stram sprebodli
 Jesus adhouari
 de sam le sam
 Sobri moi lenita maio
 sveto ocheseno cri
 Cesceno bat (indus)
 mentau po dolah
 po harah po raumi
 puolri bo rasla
 ta usenize
 ta usenize se spremeni
 bo maio sveto ocheseno telue.
 Cesceno bat (indus)
 Druho desus adhouari
 lesom lesom Sobri moi
 lovite maio sveto ocheseno cri
 mentau po dolah po harah
 po raumi puolri

bo rasla ta terto
 ta terte se spremeni
 bo maio ocheseno cri
 Cesceno bat (indus)
 bez o desus adhouari
 lesom lesom Sobri moi
 merite muoi krelja plat
 lovite maio sveto ocheseno
 bi mentau po dolah
 po harah po raumi
 puolri bo rasla ti
 pusezli kavo brusebse brab
 boio usoch rumole
 per usachi sveti men
 se bo starovala
 mene ciast in kralo-
 dajalo
 Cesceno bat. (indus)

Antometle Braumel

2.

Velika Nuoč

Gejžlajo ga gejžlajo,
s šibo ga šibajo,
ud te teskega lesu
mu križa gledajo.
Križ mu narde,
na goro ga zapode,
gor je biu en Jud
kruljen an sliap,
ni videu kakih sedin liet.

Judi nausmiljeni,
ki dialata z Jezusan?
Judi so se razjezli,
so Jezusa popadli,
na desno stran prebodli.

Jezus odgovori:
Le sam, le sam
Jogri moji, lovita moja
sveto odrešeno kri.

Češčeno bod (poklon).

Nesita jo po dolah, po gorah
po rauni puolci
bo rasla ta ušenica.

Ta ušenica se spremeni,
bo moje sveto odrešenò teluo.

Češčeno bod (poklon).

Drugo Jezus odgovori:
Le sam, le sam Jogri moji,
lovita moja Sveto odrešenò kri,
nesita jo po dolah, po gorah
po rauni puolci,

bo rasla ta tarta.
Ta tarta se spremeni,
bo moja odrešenà kri.
Češčeno bod (poklon).
Trecjo Jezus odgovori:
Le sam, le sam Jogri moji,
nesita muoj kelih zlat,
lovita mojo sveto odrešenò kri,
nesita jo po dolah,
po gorah, po rauni puolci.
Bojo rasli ti pušelci,
bojo bušelce brale,⁷
bojo uosk runale,⁸
per usaki sveti maši
se bo darovalo,
menè čast in hvalo dajalo.
Češčeno bod (poklon).

K je bil dn griešnik,
db tole molituco molù na velik petek po punoci,
na veliko soboto pried k sonce vilies⁹,
na veliko nuoc pried ku se maše darujejo,
tri dušice od vic odrieš:
prvo materno, drugo ocino trecò san sebè.

Povedala Antonietta Crainich (r. 1913), zapisala Gabriella Tomasetig Dreka.¹⁰

7 bojo čebelice nabirale

8 bojo vosek naredile

9 vilies < vzide

10 Tukajšnji prepis sledi tonskemu posnetku branja Gabrielle Tomasetig.

3.

Ježuš ti prijatulj muoj,
dej mi žegn sáda suoj,
z mano buodi in posod,
ti menè na stranə stuoj. Amen.

Povedala Maria Corlone (r. 1920), Viškorša, oktober 2014

4.

Smo spielə¹¹ tə svietə buož rožar:
(U) teli svetə bójži nočicə
An intencion sveta (...) papeža an oltrəhdušic
ka so pasale od naše hiše
od naše žlahte.
Buoh nebeskə svieta Marija
poveselite i razveselite i pokušajte
dejte tu glorio tu luč nebeško ...¹²

Povedala Maria Corlone (r. 1920), Viškorša oktober 2014

5.

Moj Jezus me je ukazu dol legnte,
trduo zaspāt,
nič se ne bat,
tri andželce k mene pošljāt.
Prvi me bo vižu,

---

11 molili?

12 Nekateri deli, še posebej pa konec molitvice na posnetku ni razumljiv, sliši se nekako tako: *de un dat k ne burite z permejo in paradizo.*

druh me bo špižu,
tə treć me popelje pred svet paradiš.
Tam je na biela kamrca
not svet Janeš mašo berè.
Ta Marija pred njim kleči,
krvave suzi toči.
Mati, ka vam je
krvave suzi točte?
Ka b se tako žalostno držala,
krvave suzi točila.
Sem no dete rodila,
sem ga zgubila
an tri dni v templje najdla.
Djete moje, kje s blo, kod s hodilo?
Tam sem bil pri strašnem hodu
pri božjem grobu, tle sem pršù,
tle bom 33 let počivu.
Moja uha bojo z maham zatikáne,
moje oči bojo s pljuvo zapljuváne.
Də bi ən griěšnik al pa na griěšnca, db¹³ tuole molituco molù
bə ga baru¹⁴ stuo dni napri u žibljenjə.

Povedala Maria Crainich (r.1933), Kraj pri Dreki 2013

6.

Pujmo z Bougəm spat,
s svetim križem prebiwàt.
Kduor je z Bougən, Boug je žnjnin,

---

13 db < da bi

14 varu < varoval.

Ježuš je Marijøn sin.
Svet Petr iz Rima use nebeske ključe ima.
»Oprite nem, oprite nem,
Də pridemo səmì gor h wen.¹⁵

Povedale Evelina Melissa (r. 1927), Franca Melissa (r. 1937), Gianna Platischis (r. 1952),
Prosnid, 2013

---

15 Zadnji stih ni razločen, morda tudi: *Də primo še migor h wen.*

Da to bodi na to jīmē böğawö

LUIGIA NEGRO

“*Po starin jüdi so bili bojē poböžni, parsyrčni ano ponižni*”. Itako jē bila mi rakla na stara nūna ta-na Solbici.

Jüdi so bili itako në köj tu-w Reziji mo pa tu-w drüi krajē. Jüdi so žīvili *na to jīmē Boawö*, ni so se diwali *tu-w Böave roke*.

Jüdi so bili rüdi po dēlē, jē bila fadija, jē bila bul, jē bila dižračja, kada nī bilo pa za jēst, ano ziz itēmi basidi jüdi so šly na ta-brid, pa vēsali.

Pa či jē bilo rüdi dēlo, se jē nalēzlo čes za racjun, wsaki din.

Po nawadi pojütrē, ko se jē wstalo se jē se ženulo, pa ziz to žinano wodò, či na jē bila. Tu-w čonibi jē bil po nawadi žinjavec. Se jē raklo: *Na jīmē od oće, od sīna ano od svetaa düha. Itako da to bodi*. Se jē raklo pa racjuni: Oća neš, Suludona Marija, Profündi, ano drüe racjuni.

Ko jē wbulo puldnē se jē raklo Puldnē, *Angelus*, po latinski. Či se jē dělalu tu-w njivi, aliböj tu-w ozdē aliböj ta-par hiši, za te par minüte ki jē se raklo Puldnē so jē se wstavilo.

Ko to jē bilo za jēst se jē raklo, da *Bu ženej*. Se je rišpundalo, da *Bu dejtē*.

Ko to jē bilo zvečara ano zwönila Vimarija se jē spet raklo racjun, po latinski.

Po starin, mo tu-w kiri hiši pa ščalē nešnji din, se jē raklo rožarjo. Nešnji din se rače pet štoncij, po starin jē se raklo pa vse petnest štoncij.

Tu-w kovi, prid ka wsanot se jē spet se ženulo ano raklo racjun, pa za te dušice.

Wsaki din tu-w carkvē jē se rakla miša aliböj rožarja, pojütrē aliböj zveča-

ra tej bila nawada, kada pa pojütrë anu pa zväčara. Či jë bil jëro ano tej an möel.

Ko to jë bilo w nadëjo so bile pa po dvi miši. Populdnë jë bila – ano ta-na Solbici na jë šçalë – vačërnica. Tu-w vačërnici nejveč se pujë.

Či jë zwönil zwun ano to jë se zdovëdlo, da du bil wmor to se raklo, da *Bu mu/ji dejtë no dobrö pučuwalö*.

Ko du wmor, ano po nawadi se jë wmorlo ta-par hïši, zväčara jë bila – ano na se račë pa nešnji din – rožarja. Po nawadi na se rakla na ne dëvet zväčara, opulnöci ano spet pojütrë ökol na ne pet pojütrë. Jüdi so warwali taa myrtvaa. Kar ni so warwali ni so si romonili, ni so prosili, ni so pëli te svete wuže anu kada, ko te myrtvi to jë bil den stari, ni so pa kej se posmëjali. Ti hïšni so dali wsën za pyt ano za jëst. Pa isö to jë bilo dono ta-prad to dušico. Ko to jë bilo za Sasvate se jë dalo za te dušice. Ko du ričavel kej, den kafe aliböj drüë, z roko se jë ženulo ano raklo: *Da to pranasy ta-prad waše dušice, ta-prad wašo intincju*.

Jë se pëkal pa kro – ta-na Lišćaca ni so mu ğali da *Bohajimčić*. Isi kro jë bil norëd pa ziz to sirkawo muko. Rüdi za Sasvate ospodinje so wrele kafe ano ni so ji dajali – kafe aliböj pa te bilikafe – itën ki so paršly je nalëst. Po nawadi to so bile ötre.

Jë se skühala pa minjëštra ziz koočo ano bobiči. Minjëštra jë se dala pa tin wböin. Pa mlë na žana jë bila mi dala iso minjëštro, to ni karjë lit.

Ko došel kaki pekjer, jüdi so radi mu dali kej za pyt aliböj za jëst. Noši jüdi so vëdli somi, da kako pa z Rezije so hodili noši pekjet dölo z Laškë ano pa dej. Ko se jë dalo kej to jë se dalo *Böa jimë*.

Ko so bile te valike fjëšte jüdi so radë se paraćali. Ni so odili nàspovëd za morët tyt na kumunjun. Isö to se dila pa nešnji din.

Ko du dal kej se račë, da *Bu a lunej*, *Bu lunej* aliböj *Bu ti lunej*. Se rišpunda, da *Bu ti lunej tvia luna* aliböj da *Bu dejtë*.

Ni so po ostin doparali baside tej: *Na to jimë böawö*, aliböj *da to bodi tej Bu bo tël*.

Ko dwa to jë se wpulo aliböj te din ki to se pöraćilo se jë raklo: *da Bu ju požënej*.

Wsë isö ano drüe to jë napisano ta-na tamo litušnjamo kolindrino, ki nare-
ja wsakë lëto te rozajonski kultürski čirkolo “Rozajanski Dum” za në zabit
wse ise lipë baside.

Ta-na kolindrino so litratavi od križow, od kapelic ka so ta po Reziji ano
ökol ti planin ano pa litret od carkvíce ta-na Karníci.

Popotresna obnova 'nove' cerkve sv. Mihaela na Ljubinju

SILVESTER GABERŠČEK

Velikonočni potres leta 1998 in julijski leta 2004 sta na območju Zgornjega Posočja, delu Bohinja in še nekaterih Gorenjskih občin poškodovala več kot 5800 stanovanjskih, javnih in gospodarskih stavb med katerimi je bilo s pomočjo posebnega Zakona o popotresni obnovi, ki je bil sprejet dober mesec po potresu, obnovljenih z nepovratnimi sredstvi državnimi sredstvi 168 stavb, ki so profana kulturna dediščina in 72 cerkva, ki so sakralni kulturni spomenik in štiri visokogorske planine. Vladna odločitev, da s posebno pozornostjo pristopi k popotresni obnovi do kulturne dediščine, se je izkazala za zelo dobro, ne samo zato, ker je ohranila 'obraz' domovine, poživila je tudi njeno dušo in življenje, kar se močno odraža na celotnem prizadetem območju.

Med zadnje primere popotresne obnove v letu 2014 sodi 'Nova' ljubinjska cerkev sv. Mihaela iz leta 1760, ki jo je 'julijski' potres leta 2004 prizadel toliko, da je bila potrebna njena statična sanacija z vstavljanjem vezi in iniktiranjem ostenja cerkve z zvonikom. Vsa gradbena dela, vključno z opleskom je pod nadzorom DTP Bovec-Kobarid in spomeniškovarstvene službe iz Gorice izvedlo gradbeno podjetje Zidgrad iz Idrije, župnija pa je poskrbela za posodobitev električne napeljave in razsvetljave. Pri tonsko poudarjenih arhitekturnih členih opleska notranjosti cerkve pride bolj do izraza tudi stropna poslikava iz časa med vojnama,¹ kar notranjosti cerkvi

---

¹ Franc Leban – Valjavc; (1881-1961), črkoslikar in podobar iz Tolmina.

daje vtis oplemenitenega sakralnega prostora, ki v prezbiteriju zapolnjuje obnovljeni veliki oltar.

Z restavratorskimi posegi Vita Dolničarja iz Restavratorskega centra iz Ljubljane na leseni oltarni arhitekturi iz druge polovice 18. st.² je z odstranitvijo dveh naknadnih plasti, z utrditvijo in retušo prvotne poslikave, ponovno zacvetela v prvotni baročni polihromaciji. Ljubiša Milič, prav tako iz RC, pa je odstranil preslikave na zidani oltarni menzi, utrdil in dopolnil prvotno poslikavo. Vse lesene plastike, ki so vsaj stoletje starejše, je ponovno restavriral³ Nuša Dolenc Kambič iz RC. Izpod preslikav sta v izvirni svežini zasijala zavetnik – patron sv. Mihael, ki je bil po izročilu prenesen iz 'stare' cerkve na Lupu⁴ in sv. Florijan iz atike oltarja in sta delo istega mojstra, stranski leseni plastiki, najverjetneje sv. Marjete ali sv. Helene in svetnika sta prav tako iz 17. st. a sta zaradi manjkajočih atributov težje določljivi in sta delo druge roke.

Čaščenje sv. Mihaela je bilo zelo razširjeno med Langobardi in ni izključeno, da ima 'stara' cerkev zgodovinsko povezavo s takratnimi časi.⁵ Velikokrat so cerkve, ki so posvečene sv. Mihaelu,⁶ sv. Juriju in sv. Marjeti, na mestih nekdanjih poganskih svetišč, kar potrjuje tudi staro ljubinsko izročilo, sv. Florijan pa je kot varuh pred pogostimi požari, drugi zavetnik Ljubinja, nekoč pomembne postojanke na prastari poti med Kranjsko, Posočjem in Furlanijo. Obnovljena cerkev sv. Mihaela katerega geslo je »Kdo kot Bog«, naj nas spominja na krščanske korenine našega rodu, varuje vseh nadlog in varno vodi mimo tolikih zablod skozi življenje.

2 Slogovno podobna lesena oltarna nastavka sta v p.c. sv. Petra v Zatoľminu in nekdanji oltar v p.c. sv. Brikcija na Volarjih

3 V ateljeju prof. Momčilo Vuković iz Ljubljane so bile restavrirane vse lesene plastike leta 2002

4 'stara' cerkev je bila opuščena, ker je bila nekoliko izven vasi, obšla pa jo je tudi nova cesta v Baško grapo

5 dr. Janez Hofler domnevno postavlja to cerkev v postlangobardski čas. Janez Höfler, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Primorska: Oglejski patriarhat/Goriška škofija, Tržaška škofija, Nova Gorica 2001

6 V Sloveniji je sv. Mihaelu posvečenih 66 cerkva, od teh 18 v koprski škofiji. V bližini najstarejše Mihaelovo langobardsko svetišče iz 6. st. je v kripti na Stari Gori nad Čedadom

Oglarstvo na Robidišču v ogledalu jutra

VIDA ŠKVOR

V letu 2010 so Robidiščani (Agrarna skupnost Logje-Robidišče), začeli graditi gozdno cesto čez Ljubijo. Cesta je speljana mimo pokopališča na Palogu, skozi gozd Črča, višje ob meji z Italijo in se zaključi v Dolinci pod vasjo, pri nekdanjem maloobmejnem prehodu. Ob novi gozdni cesti so odkrili cel sklop »kotišč« ali področij-kopišč, kjer so Robidiščani v večjem obsegu kuhali oglje. Najdlje so kuhali v Plohu. Ta predel so od nekdaj poimenovali Gor v Plohu proti meji. Ponekod so izkopali črno prežgano zemljo, drugod spet je bilo cel kup prežganega oglja. Upravljalec stroja, Valter Črman, je poročal o številčnosti teh kopišč, ponekod je čez speljana cesta, saj so bili verjetno številni tudi goloseki.

Oglje so Robidiščani in ljudje iz sosednjih vasi Benečije poldrugo stoletje prodajali kovačem v bližnjo okolico: na Grmoušca pri Fojdi, od koder so ga mešetarji preprodajali naprej. Marjan Sužiknov, Cencičev, iz Robidišč 15, ki je star že krepko čez 80 in je bil po poklicu kmetijski pospeševalec, mi je leta 2013 povedal: »Ja, oglje je v tistem času preživljalo cele številne družine na Robidišču in tam čez mejo. Kuhanje oglja je predstavljalo lep in reden zaslužek. Dovolj je bilo lesa na gmajnah in robovih gozda. Cela Lubja je bila zavita v dim. Ja, škoda, po drugi vojni je ta dejavnost hitro zamrla, čeprav so takrat oglje še potrebovali«.

Prostori, kjer so imeli Robidiščani »kotišča«, so bili na robu gozda nad

pašnikom. Svet je tu ravno prav nagnjen za izdelavo »kote«. Pogosto pa so ravnino vsekali tudi v hrib in si napravili prostor v obsegu 30 kvadratnih metrov. (Tega se spomni Toni Cencič – Ložančev, saj je kot mladenič pomagal pri izdelavi kot-kop).

Oglarili so vešči možje, dva ali trije v skupini, ki so v času kuhanja spali kar gor in si tam pripravljali preprosto hrano, če je niso domači otroci prinesli očetom in stricem ali nunacem. Spali so v kazonih, ki so jih v osnovi zgradili iz bukovega listja, bukovih vej in ognjišča iz kamna, potem pa pokrili z bukovimi vejami in mahom ali včasih tudi drnom. Prečno so vezali z okroglimi hlodi. Ko so bili informatorji še otroci, so take kazone videli v gozdu. Postopek o kuhanju oglja je ta predel poznal že davno. Male železarne in kovačije na italijanski strani so ga potrebovale v velikih količinah. To dejstvo, pomanjkanje in obilica slabših vrst lesa, so ljudi usmerjali k pridobivanju oglja. Lahko bi rekli, da so znali gospodariti z gozdom tudi v slabih časih. Danes po Sloveniji ustanavljajo oglarska društva, skozi katera obujajo to obrt, hkrati pa so skupaj z gozdarji usmerjeni tudi k višjim, kvalitetnejšim ciljem: ohranjati etnološko dediščino, naučiti mladi rod te obrti, očistiti gozd velikih količin svežih lesnih ostankov.

Cesta, ki so jo Robidiščani uredili skoraj 4 km skozi gozd, je tako rekoč Oglarska pot, saj je ob njej veliko zanimivih točk naravne kulturne dediščine, pa tudi zanimivo rastje in redke ptice. Gotovo je, da je tudi to področje v povezavi s Črnim vrhom in Čenebolo primerno za tovrstno turistično ponudbo, predvsem v jesenskem pa tudi zimskem času. Zgodbe se bodo ponovno preselile v kraje kjer so nastajale. Robidiška cesta se vije mimo velikanskega velikega »pcala« voda za pašno napajanje, mimo kamnokopa, kjer so klesali beneški in »Rbiški« mojstri kar tam kamnite bloke, ki so jih z vlakami potegnili v vas.

Danes je po Ljubiji še jasno zaznati nešteto kopišč, mest, ki pričajo o kuhanju oglja.

Za kuhanje oglja so uporabljali avtohtone vrste lesa: bukev, gaber, lesko, ki je tu zares obilna in o njeni uporabi domačini povedo nešteto zgodb, dodajo še da danes gozd kar prosi izgradnjo kopišč.

Največ so na planoti oglje kuhali med obema vojnama in še kako leto po drugi vojni. Pod Italijo in prej so bili zelo povezani z Beneško Slovenijo, oziroma vasmi na drugi strani. Pogosto so kuhali skupaj s Čenebolci ali pa so jih najemali kot delavce. Večkrat pa so Benečani najeli kos gozda in oglje skuhali le zase, les pa so plačali lastnikom. Danes so dobro vidna mesta Gor v Plohu in na Korenjovi skali, Gor na Gorenji stazi, za Črnetovim lazom, pa tudi v Črčah ali v Dolinci pri mlaki. Na tem terenu so kuhali tudi apno in malo naprej izdelovali korce ter planete. O izdelavi korcev pripovedi še živijo pri Toniju Cenciču Ložančevemu. Žvan Štehnov Cencič, Ivan Ta z dolnjega konca, Robidišče 2, je bil najbolj priznan kuhar oglja. Oglarili so vsi moški v družini. Obrt je prehajala iz roda v rod kar stoletje. So znali kuhati tudi njegovi sinovi.

Toni Ložančov star 80 let, mi je povedal: »Oglje je šlo. So ga prodal nimar tje v Klap, al na Štupco, al pa v Prosnid. Kuhal so ga ta z leske an bukve.«

Toniju sem omenila idejo o oglarski poti čez Ljubijo, pa se je le bridko nasmehnil rekoč, kako bi pa to zgledalo brez starih Rbiščanov.

Pritegnila sem ga k razmišljanju, da bi ta pot povezovala vsaj pet točk naravne in kulturno-etnološke dediščine.

– Predstavljali bi pripovedi ljudi o oglarjenju od Robidišč do Čenebole, ki so še žive.

– Oglarjenje bi s pomočjo Zavoda za gozdove ponovno obudili in izobrazili mlade, ki bi se s tem ukvarjali. Lastniki gozdov bi ob tem imeli tudi koristi.

– Pot čez Ljubijo bi se s točko povezala s Črnim vrhom in Čenebolo s ciljem, da zbudimo zanimanje za te kraje v širši slovenski javnosti.

Ob načrtovanju poti bi poudarili predvsem turistične vsebine (poučevalne table, žive pripovedi, ogled oglarjenja, spanje v oglarskem kazonu, preprosta kmečka hrana lokalnih prebivalcev, prodaja drugih pridelkov in izdelkov).

Posebej bi bili vključeni naravovarstveniki in lovci kot poznavalci avtohtonih vrst živali in ptic.

Predvsem pa morajo imeti glavno besedo in ekonomski učinek domačini v tem predelu.

Stari Toni je na koncu tiho in nejeverno pripomnil: »To je dobro, od kod bodo pa prišli ljudje, ki bodo to delali?«

Deseti brat, 1914-2014

JOŽICA STRGAR

Zjutra, kar se ustane, se no malo oplakne gobac an se no malo ustraše špiegu; je rieč, ki je po malomentri tu hiš, zak pokaže an tiste, kar nie trieba. Bieš starina! Se no malo ujezem an grem z mojo šalco kafeta čje na teraco od mojga te pervega nevuoda, zagledam an dob deleč ta pod mano an misli mi zaplujejo, de muoram subit kiek napisat, de se na zabem.

Kulko liet ma tist dob, ka se j' gajalo ta pod njem, so naredli kakega otroči-ča, al je morebit padu ker do miz anj an se ubu!

Kar se zmislem je dole. Ma vič ko stuo liet, kabi, mi se pari, de jeh ma vič ku stuo.

Kuoj tuole, de adne reči se na zgube maj, an te druge jeh zabeš an gredo ku lanski snieg.

Takuo an aldje: adni puste štopinjo tu vietre, se jeh na zabe dok na omarje te zaden, ki se jeh zmisle.

Adni, pa še dugo potle ostanejo z njuh dielam za zmieram.

Vladi Šimanču go miz Gorenje Raune – Livške, de se zastope –, zaki se glih njega takuo lepua zmislem?

Zaki mam tu sarcu vsakega Runjana posebe.

Matelič so se pisal ankrat vsi ta v ti vas (te gorenji), so jal tle v naši vas, kjer so se pisal vsi Faletič.

Parti tele dvie vasi na krepana kažerma, ki so jo ustrojil, kar so diel konfin (v 50. lietah). Donas se j' zgubla an je ratala na liepa an posebna »šinjorina«, duom za otroke Kavka. Hodejo gor od vserode an dije ku moja Lana,

moja nipotina, ki je bla že dvakrat »Njami, njami,« dobre kuharce an vsi, ki skrbe za Kavko bardki.

Ja, san napisala, de hodejo od vserode an včaseh so po Livk hodil s cielega sveta. Kuo se obračajo tele kolca! Mlekarence ta pod njo nie vič. Bi muoru ker napisat ne bukua, ka vse se j' gajalo tu nji.

Krave so se pasle go po kraseh; kulko jeh je bluo, jeh čujem vsako volto, kar zagledam Ravne, jeh čujem zuonit.

Go po kraseh so pasli Lopaci, san bla dobro bardka, de me j' te stara mat pustla za Jožo (Jožico Faletič) Lopacovo, če ne san pa utekla, ma ne zastonj. Tonina mi j' diela glavo ta med noge, de niesam mogla uteč an mi jeh je partila go po rit.

»Na, beštja gotova!« Ma kaj tielo tuole rec na viem, ma še donas se mi zdi, de me ni mocnuo tukla, ma de j' tuole strojila, zak so vsi tukli otroke.

Korito za pojit žvino je bluo adno. Kaka prafca, altroke iPad kompjuter an te nagu internet, ki ga mote še no pero od kostanja. »No signal,« piše, ma tist cajt smo gledal, kar smo tiel.

Ta v ti vas so ta par mlekarni arjul, de so čul san v našo vas: »A so kake dole, beden na pust«.

Tle je bla straža do par Lopacovo štal. An kar je kera družina tiela gnat pit krave, se j' nazaj čulo: »So kake dole, beden na pust«.

Lepuo brez konšilirju od kamuna an šindaku je tuole teklo, an vse družine so do par korite napojile žvino. Adna za drugo so tele »cike« s telimi zvonci no malo popohajale an se varnile vsaka tu sojo štal. So ble vse takuo lepe čedne an zdrave, so se pru lasčiele.

Grče so težkuo nosile an nieso videle ure, de so jeh pomuzli.

Go na Ravneh je bluo vse takuo lepue, so na nebesa. Aldje so bli vsi lepi vesoki, samuo moja Tonina an te stare žene so ble minene. So jal, »de gredo tu tla«.

An ne samuo vse tuole, lepe so ble an ški: vsaka hiša jeh je miela, ma ne samuo adne.

Go pod gankam jeh je mel muoj stric Pepac Tonihu obiešene.

Runjani, vsi Livčani, vse vasi okou an ški (smuč) so šli nimar ukupe, ku

tata na mamu. Že pod staro Avstrijo so paršli na Ravne sudati se učit šuljat, če bo vojska.

An je bla! Lieta 1914 aprila miesca se j' par Šimančoveh rodil »desetnik«, deseti brat, deseti otrok.

Tu zibiljo so mu Rojenice dale šenk, zapisale so, de bo drgač ko te drugi desetniki: on nie šu ta od hiše, ma je ostu ta doma. Ku na bogatija za družino, za Ravne an vse deleč okou.

Modar, študjan, srčan človek že pod Taljo: kar je bil vojak mu je šlo dobro tu glavo an je ustroju šuole, takuo, de so ga rame dobro pezale.

Sa vesta, je ratu vič ku an ufičal, je ratu malomanj ku an kolonelo an more bit, de j' bil kolonelo, san se zabila.

Kar se j' varnu damu se j' oženu z njega Albino, mel otroke, se mu j' le naprej dopadlo učit družino jest ta par miz z žlico an ne lavtat ku praseta an s skliedo ta na kolienne tu kakem piču.

Je biu ku an gospod, je mel on an ciela daržina nieko gorkuoto, de si jeh muoru miet rad.

Se zmislem, de mu j' naša te stara mat pravla »Vi«. Tala besieda se j' smiela nucat samuo za učitelja al pa fajmoštra tu vas. Ma ne za nega sosieda.

Tkaj hvaležnost mu j' naša mat pokazala s tistem »Vi«!

Vse kar so aldje nucal, je naredu brez ga prosit dost, pisu pomaganje za pezzjone, hodu po ufičah namiesto aldi, ki nieso znal sami.

Je biu an sekretar od kamuna, bi se lohno reklo, le de tuole, kar je Vladi dielu sam, donas diela kompjuter an še an par aldi blizu.

Blizu vse dobruote za aldi, je bil ku vsi an kmet, ki je vso travo za žvino posieku na ruoke an malomanj na harbate znosu s kopi damu tu skedinj.

Dielu, ku vsi Runjani, ku na žvina zak v taki starmolin bit kmet si muoru bit na sama žila, an je biu, so bli.

Buj pa ku je ratuvalo mraz, buj se j' Vladijo smejalo. Tiste oči, ki še Šimančah takuo lasčijo, san lietos nazaj videla.

V Kranjski gori je lieta 1949 naredu šuolo, korš za učitelja smučanja: te prvi je bil, od muorja san do Kuka, na Primorskem mislem. Če j' biu še ker, naj mi na zamiere, de ga na poznam.

Je čaku cielo lieto telo zimo ku otroc priešce. Je leteu do po Kuko z njega Runjani ku an sakol.

Učiu šuljat učiteljice, an učitelje goz tiste šuole gu Tminu, otroke, čeče. So znale Runjanske an Livške čeče an žene smučat, bargeške so miele, ne kiklje. So dobro viedele, de jeh je lieta '29 te prva obliekla moja mat te stara an de za kazen nie smiela dva miesca tu cierku.

So bli vsi rojeni prezagoda, takuo so bli vsi bardki. Na čeča Pelužova je bla za tiste cajte ku na Tina Maze. Če bi se Martina Lopacova na potukla, bi ji muorla kera te mlada donas nosit ški go na Kuk.

An Vladi, muoj Vladi, je udobivu medalje že kar je mel dvanajst liet an jeh je meu tkaj, de jeh otroc nieso še zaštiel.

Ja, tkaj je naredu an biu takuo dobar, de je ušafu še Blovdkovo priznanje: špot naj vas bo, če na vesta, duo j' biu Blovdek.

Je navadu tkaj Benečanu smučat, pod Taljo je bluo smučišče do miz Kuk. Go na Livk so hodil na počivanje turisti s Trsta, Čedada, Idma, an daržina od kralja je hodila gor. Na viem, če ni Umberta al njega otroke, navadu Vladi šuljat, bo trieba no malo buj poprašat.

Poprašat bo trieba, kulkokrat so ustrojil tekme go po Kuku, Matajurju, že kada od tega.

So ga poznal daj do z Tržaškega. Sestra Pinka Tomažiča bi znala ta miz anj, ki liepega poviedat. Pinko Tomažič pa je bil gore obnuoč.

Donas pa hodejo gor v Kavko otroci šole Pinko Tomažič iz Trebč, pa mi se zdi, de na vedo telega.

Ja, tel Vladi je biu na »klača«. Pravejo: »Sa so bli an drugi,« ma on mi je ostu donas tu prestoru za zapisanje. An dobro viem, de za vsakega gor tode bi tiele bit ne bukva, takuo so bli bardki.

Du Livku nie bluo ta par šuol parkinga za makine, ma povserode so ble naslonjene ta na zid ški (smuči).

Ja, če bi se vsi, an Vladi, buj pozno rodil, bi Tomba lohno samuo gledu an bi muoru bit rad, če bi mu Vladi pustil varčice zavezat od čerieulju za ški. Se hecam, sa j' biu bardak an Tomba, pa Križaj an tist naš puobič do s Sukana, Jure Franko, ki je ušafu medaljo olimpiko tu Sarajevu. So ga vsi

postran gledal, zak Slovinj smo taki: je naša folklor a n "carta di identità",
de se kregamo an de smo nauošljivi.

Ma Slovenci, an po Livškem, smo za ški, ka se more ...

Taljani so pa za mortadelo an za paštašuto.

An ški sta Paukova brata, Jože an Janez, te prve naredla no malo tažke,
potle je buj lohne ustroju Agoten tišljjar, Anton Matelič.

Ušafita an časnik, se j' klicu Tovariš, je dobro pisal, kaj bil Vladi an ka so
bli Livčan an livške vasi, vič ku stuo liet, kar je bil snieg.

Donas ga hodejo pa gledat, zak Livčan, kar se rodi ma ški ta par stajc.

Stuo liet od tega je adan tu časniku Bogoljub pisu, de po šestih lietah so v
Tarbju nazaj plesal 4. ženarja 1914.

Grieh, špot, se nie smielo telega dielat, zak se lohno začnejo muškat čeče
an puobi.

Taka ihta tu tistem pisanju!

Kar so potle ubil kraja Ferdinanda an njega ženo, je začela velika vojska an judje so plesal v smrt.

Ka nie buojš plesat ku pustit, de plešejo granate, de ubivajo granate.

Je umru an papež Pij X. Tle par nas se j' rodil adan an edini Fran Milčinski Ježek.

Lietos, po stuo lietah, so naši grebeni ko de b' tle tode pasala vojska.

Zima, ki je bla duga dva tiedna, je parnesla led, ki je tu hosti dielu tak strah an stuoru, de videmo, kuo so naši te stari dielal njive, sanožeta, od kod so nosil go na harbate zemljo, de so pokrtil telo kamunje, ki sada joče ta po host.

Gre vse napri. Go na Ravneh se je 16. marca 2014 rodila Albina Matelič Šimančova, se ji lašče oči, ku nje nonulnu Vladiju.

V naši vas se j', mi se zdi maja, rodila ta par Gapeljovih še adna ščica Stela Faletič. An nji se laščijo oči.

Upanje za Ravne, veliko upanje, de Ravne na umarjejo.

Za stuo liet bo ker drug pisu, kaj se j' gajalo s telim ččatam, napisu, ka se j' gajalo gor tode an pouserode po Livškem.

Bom dobro gledala dol an bom rada, zak Livško an Ravne na smie an na more maj umriet.

Če bota živi, bota videl, de bo takuo.

Ustvarjalnost brez besed?

MIHA OBIT

Moj pristop k literaturi v slovenskem beneškem narečju je dvojen. Pred desetimi leti sem izbral pesmi in proze avtorjev, za katere sem mislil, da so bili takrat tisti ali med tistimi, ki so v največji meri oblikovali poseben način ustvarjanja v našem slovenskem jeziku. Pri Založbi tržaškega tiska je tako izšla antologija 'Besiede tele zemlje – Proze in poezije v beneškem narečju', v kateri so predstavljeni Luisa Battistig, Marina Cernetig, Aldo Clodig, Viljem Černo, Bruna Dorbolò, Loredana Drecogna in Andreina Trusgnach.

Šlo je za avtorje različnih generacij, ki jih je združevala pripoved o 'enem samem svetu', kot sem napisal v uvodu. Posebnost tega sveta je, da je, kot mnogi svetovi, ki so mu podobni, v življenjski nevarnosti. Ta svet pa ima veliko oblik in izrazov. Tematsko so se avtorji v glavnem obračali na domači kraj, iskali so korenine, brskali po smislu svoje kulturne tradicije in poslušali njene davne glasove. Zanimivo je pa, da ti avtorji v svojem realnem življenju niso živeli in ne živijo kmečkega in niti ne zgolj vaškega sveta, po kulturi so izobraženi in 'mestni'. Svet pa uporabljajo, in to jih ponovno združuje, kot metaforo bivanja, kjer je še možno biti človek.

Mislím, da je bil projekt antologije uspešen, in to dokazuje tudi dejstvo, da so kasneje štirje od sedmih avtorjev objavili svojo pesniško zbirko, vedno v narečju in pri različnih založbah. Drugi dokaz tega uspeha je pozitivna kritika, ki so je bili deležni nekateri izmed teh avtorjev s strani slovenskih literarnih zgodovinarjev in kritikov.

Ne bom pa zakril enega od namenov te antologije, ki je bil zarisati neke vrste črto, dokazati kaj je bilo do tedaj narejenega in dati nek zagon, da bi tudi novi avtorji, nove generacije začele ustvarjati v slovenskem narečju. To se je tudi zgodilo, če upoštevamo delo vseh mladih avtorjev, ki so v zadnjem desetletju sodelovali s svojimi besedili na Sejmu beneške pesmi, festivalu, ki ga organizira Kulturno društvo Rečan.

Tu bi moral odpreti dolg oklepaj, da bi razložil, kako nam ta festival omogoči, da razumemo, kakšna je bila kulturna evolucija naših predvsem mladih avtorjev in vse Benečije. Namesto tega oklepaja pa vam svetujem branje treh zbirk z besedili pesmi z naslovom 'Pustita nam rože po našim sadit', ki jih je v različnih letih izdalo prav društvo Rečan.

Drugi moj pristop je pa avtorski. Na svoji pesniški poti sem sicer uporabljal večinoma italijanščino, pri svojem sodelovanju s Sejmom beneške pesmi, ki traja že več kot petnajst let, sem pa nekajkrat skušal uporabiti tudi slovensko narečje. Ponavadi ne pišem o krajih svojega otroštva ali o nostalgiji po nekem davnem času, ko pa sem imel potrebo, da nekaj povem v narečju, se mi je večkrat zgodilo, da so mi zmanjkale besede. Beneško narečje je in ostaja – mislim, da s tem ne bom povedal nič novega – revno glede izrazov, ker je bil po eni strani to vedno kmečki jezik in se je prenašal samo ustno, po drugi strani pa je asimiliral veliko besed iz drugih jezikov. Kako torej ustvarjati literarno delo brez besed? Pri tem vprašanju gre seveda za pretiravanje, ampak pisatelj ali pesnik, ki želi gledati svet, ki je okrog njega, v sodobni perspektivi, se večkrat srečuje s težavo, da ne obstajajo vse besede, ki jih želi uporabiti.

Povedal vam bom primer. Ko mi je prijateljica, slovenska pesnica, povedala nekaj o svojem očetu, sem začutil potrebo, da bi tudi jaz nekaj povedal oziroma pisal o svojem, in to v jeziku, ki ga je on uporabljal veliko boljše kot jaz. Moj oče je umrl pred leti in v spominu sem imel dve njegovi podobi: to, da je zadnja leta svojega življenja, ko je živel sam, vedno imel lepo zlikane srajce in to, da je večkrat v kuhinji uporabljal mikrovalovno pečico. S prvo podobo nisem imel problemov: še vedno mi mama pravi: gre pieglat srajce,

to se pravi gre likat srajce. Mikrovalovna pečica pa je nekaj, ki v beneškem narečju ne obstaja, ker je pripomoček, ki ga v naših hišah ni bilo, in tako nimamo besede zanj. Imel sem dve možnosti, da bi rešil problem: zbrisati iz svoje glave tisto podobo ali se zateči k slovenskemu knjižnemu jeziku in torej uporabiti izraz 'mikrovalovna pečica'.

Po mojem ni dvoma, da je ta druga varianta najprimernejša, saj pri nas v Benečiji stalno opažamo, da gre narečna literatura v smer, ki jo nakazuje špeterska dvojezična šola in ki vodi do ponovne pridobitve lastnega jezika. Seveda je treba tudi paziti, da se istočasno ne izgubijo tisti elementi slovenskega narečja, ki so značilni za te kraje in ki nam pripovedujejo o svetu, ki je skoraj izgini. Poslanstvo literarnega ustvarjanja v Benečiji naj bi bilo torej to, da posodobi, prenovi svoj jezik, ne da bi pozabilo na svoje korenine.

Posvet v Špetru, 19.06.2014

"Sodobna literatura v Beneški Sloveniji med tradicijo in novimi izzivi".

Luna anu sunci

SILVANA PALETTI

Pravica za otroke

Kako lopo, Luna anu Sunci to se vi, za roko kar je te svit, potwa, radi ma, si rumuni.

Luna čiz din w sinci gleda Sunci, nu se veseli. Lipe wrejene zvizde ridi. Se herćji, rasti, pulna je.

Sunci čiz nuć ni spi. Tuv ni lipi gorki dubruti warji Luno, ji sviti. Mej je ni pusti.

Kaki dno pacincijo sunci ma, ko Luna raboti. Miša, wobračja: murji, woblake, megle, vetre uzdiguwa. Zemjo ziba, puwje, wadiwa nu zadiwa te dure od žiwjoste na sveto, da to se pokaži, wobradi. Wse lopo rasti tuw ni lipi vasaje. Ma pa Luna, ma stat atent, za branit wse sve nuruwjske. Na ni mori delat wse to, ka na čje. He, masa lopo! Na ma stat atent, da Sunci je ni pusti. Čje Sunci jo zabi, jo pusti, tuw ni taki hudi, čerani noćji, niščji ni vi, da ke na je, ko na ni ti sviti. Ma so, wsaka toliko timpa, te černe, černe noćji, ki lumin ni sviti, nu te lipe Lune tuw jajarju je ni. Ma vita vi, da kam na šla, da kan na gre, ko na wan ni sviti?!

Pa Luna anu Sunce, to ma trebe, si počet nu kej, karje vlikega od sveta, si poromonet.

– O Sunčace, Sunčace mo! – Luna mu riče – wsej, da ti me radi maš! Čje ti ba ne me ogrel, kaki dan vliki mraz ba tela met, nu čje ti ba me ni pusvital, niščji ba ni tel vedet, da ke ja si. Abi snuwat, pisat, se radi met tuw naročjo od wasaja. Le, niščji ba ni mogal met, wžet!

– O Luna ma, moja kako radi ja te man! – Sunci di, riče – Kar wdijeno to mi bo, ti svitin. Limer te ni pustin! Čje ti ba ni bila, kako baj lopo to ba mi telo bit! Wse te reči ka tuw tvín vesale matitade dilaš nu tuliko rabotiš, wobračjaš, mišaš, he, ko čiz dín po sveto potwan, pusvítin, wgrin, wse me vasali!

Ta zimi, wilažej, taw jeseni, ta leti, wse lopo rasti, pleši, puji, na matari zemje. He Luna ma, moja wse hwali, wživa, se spomane na mle nu na tabe! –

Igrica bisid – Induvin (sen)

Du vi, koj tuw ni punjici daržin nu tuw ti drugi spustin.

Ti pokazin zadin, stisnano daržin.

Du vi koj tuw ni punjici daržin nu tuw ti drugi spustin.

Le ti pokažin, pihnin, dan lipi SEN rasti, pripili, liti.

W sercu min daržin!!

Ti viš, da koj to je?

Za Buogime

ADA TOMASETIG

Daj mi mama, nu marc kruha!

Tu ni vas od naših dolin je ziviela na žena, ki je bla ostala uduova an je miela ne tri otroke.

Je bluo za Vaht an je sanjala, de mož ji je jou: – Speč kruh an di Buogime.

Kar se je zbudila je mislila: – Kuo morin ist tuole narest?!

Je miela veliko mižerijo an nie miela ki dat otruočin.

– Kuo bon pekla, ki nieman moke, ki nieman nič?!

Usak ti kaj pa ji je paršla tu pamet sanja.

Takuo se je dala muoč an je uprašala no parjatelco, de kupe spečejo kruh za te dušice.

Anta tela je parnesla moko an kupe sta nardile an spekle tel kruh.

Kar so te parvi kruh uon uzele an diele če na dasko od skrinje, otrok te narmlajš je jou: – Daj mi mama, nu marc kruha!

– Ne, – jala, – ti na dan, zak muormu dat vas tel kruh za Buogime.

Ta druga jala: – Daj mu, daj mu. Ka bo za an hliebčič, sa damo use te druge za Buogime.

Anta mama jala: – Parvo zmolimo.

Mu je stuorla lepuo zmolit, ku tin družin, ki pridejo molit za te dušice. An takuo lepuo je zmolu tele otrok, an potle je takuo zvestuo sniedu tele hliebčič, de so mu šle suze od veseja do po licah.

Potle vas te drug kruh je dala v Buogime.

An cajt potle sanja od nje moža nazaj.

An mož ji je jou: – Tist hliebčič, k' si dala našemu otroku, tist me je riešu. Buh je slišu očenas od njih otroka, ki je biu potrieban buj ku usi ti druž.

Poviedala: Vuk Paolina (Raune – Podbarnas)

An hliebčič za Buogime

Nieso še kruha dajal za Vaht.

Anta, je bla moja trižnona lohni, al pa še trižnona od moje trižnone, na vien.

Takuo, de tale je sanjala, de je paršla na ženska tu hišo an je miela viertuh an je miela žito, usenico tu telin krile.

An tela moja trižnona je miela viertuh, tekrat use žene so miele, anta: – Na! – ji je jala nje trižnona an ji je vesula žito tu viertuh. An potle: – Zadoj jarta! – ji je jala.

Je bluo h Vahti, anta moja trižnona je pomislila: – Spečemo kruh an damo za te dušice.

An so spekli kruh. Mi se zdi, de so bli te parvi tu vasi, de so spekli kruh za te dušice.

Potle so poviedli, an usi so začel hliebce peč za Vaht.

Kar moja trižnona je paršla tu našo hišo, nje tašča je bla že umarla; je nie bla maj vidla, zak je bla paršla z druge doline.

Anta adna od vasi ju je uprašala, kajšna je bla žena od sanje.

Ona ji je poviedala: – Takole je bla obliečena, takole je miela kikjo, an naprej. – Vieš, – jala žena, – toja tašča je bla glih takole obliečena, kar je umarla, san jo ist obliekla. Je bla toja tašča!

Ju je bla pru ona preobliekla, kar je umarla, takuo de je viedla za kikjo an za use.

Za no malo dni potle, ki so bli dal kruh za Buogime je nazaj sanjala ob njo.

Anta nje tašča ji je jala: – Vieš, si lepuo zadojila jarta.

Od tekrat, za Vaht so usi dajal kruh otrokan.

Poviedala: Vuch Paolina (Raune – Podbarnas)

Življenje je umetnost

CLAUDIA SALAMANT

Pomietam kambro od moje none, stara kambra oriehova, močna ku ona. Pogledam pastiejo an s pametjo se vrnem nazaj s cajtam ...

(Kajšna liepa rieč je naša pamet, z njo mormo potovat, kam čemo, v času an v prostoru!)

Kar sam imiela sedem, osem liet mi je bluo useč hodit spat z nono.

Moja nona Salamantova je nimar puno guorila, učila, pravla an prašala.

Zvečer je imiela nimar take čudne diela, da je stala pokoncu do pozne ure: fažu je kozlala, idrik je prebierala, oriehe je tukla, je šivala, maje vunaste poderjala za nove koutre splest.

Ist sam jo težkuo čakala an sam se bala, da na bom mogla poslušat nobedne pravce, zak priet zaspim.

Kar smo se pobrale spat, sam se hitro sliekla, pižamo obliekla an šla pod koutro. Sam se vsa sključla, da se ugrjejem; v kambri ajar je biu marzu.

Niesam vidla ure, da nona se ulegne, da jo bom pravco prašala.

Ona je imiela cel "rituale", stroge navade, ki jih je ponovila vsako večer.

Se je sliekla, je s pomato namazala noge, je kito podarla, lase počesala, srajco za ponoč je obliekla, tablete je popila an potle ... se je ulegnila blizu mene.

– Oh, moja čeča, kuo je lepuo dol se ulegnit, hrbat stegnit an miernuo zaspal!

Tekrat sam mislila, da je normalno zaspal, teokrat nisam zastopila, kaj je tiela reč nona, sa zame ni korlo ku zapriet oči an sam zaspala brez nobedne težave.

Donas zastopem pomen nje besiede. Miernuo zaspat ni pru takuo lahko v življenju: skrbi, bolezn, dielo, družina, prijatelji, ... vič ku kajšno večer nas ne pustijo mernuo zaspat.

– Nona, al me povieš no pravco?, sam jo prašala.

– Oh, ka šele guoriš, sam mislila, da si zaspala! Ja, bi bluo bujoš, če bi zmolile!

– Nona, priet pravco, potle molitve!

– Eh, si furbasta ti, ja ja, molitve! Potle ti boš spala!

– Nona, za dubruoto!

– Pa kero češ?

– A ti jih znaš tarkaj ...

Moja nona je poznala puno zgodb, zak je guorila puno z vsakim, je bla zlo radoviedna, je rada brala, je imiela dobar spomin, an ... če je kiek pozabila, je poviedla po svojem, je sama nekaj se zmisnila.

Mislím, da če se je bla drugje rodila an če je bla imiela možnost hodit v šuolo, je bla mogla ratat pridna pisateljca.

Kar je pravce pravla, je vse natančno opisovala an mene se je zdielo, da vidím kraje, ljudi, dogodke.

– Nona povjej me tisto od tri brate, ki mi je puno ušeč.

– Oh, nazaj tisto, zaki, če jo znaš že na pamet?

Sam lepuo poznala tisto pravco, pa mi je bluo ušeč poslušat nono, kar jo je pravla.

Ankrat je biu an mlinar, je imeu tri sinuove, je biu zlo bolan an je viedu, da preca umarje.

Je poklicu sinuove ča h njega pastiej an je jau, da naj razdeljo vse kar ima na tri parte.

Kar mlinar je umaru, te velik an te sriednji brat se zmenejo an odločijo, da narstariš brat bo imeu malin, te sriednji hišo an da njivo bojo dielal vsi trije kupe.

Parvo lieto usadjo kompier. Priet ku velieze, starejši an te sriednji brat se zmenata, da te velik vzame kar je na vrh, te sriednji, kar je vmies an te mal, kar je pod zemljo.

Te mal pobere vas kompier an te druga dva, ki so ga tiel imiet za norca, ostaneta brez nič.

Drugo lieto bratje usadjo sierak. Te velik an te sriednji se zmenata, da te velik vzame, kar bo pod zemljo, te sriednji, kar bo vmies an te mal, kar zrasede vesoko.

Te mal pobere vse an te druga dva ostaneta še ankrat brez nič!

Trečjo lieto bratje usadjo ušenico, starejša brata rečejo malemu, da on pobere, kar bo raslo ta na sred, te velik, kar bo pod tli an te sriednji, kar bo raslo vesoko.

Te mal pobere vso ušenico.

Te druga dva brata sta zlo jezna an se odločeta, da te mal brat muora iti proč, daleč.

Zažgejo njega hišo, ki jo je biu sam zazidu.

Te mal brat pobere uogje v žakje an ga gre predajat.

Zašluže zadost za kupit nove an lepe oblieke. Se gre sprehajaj blizu gradu, kjer živi grof.

Vse tu ankrat se mu parbliža kočija. Notar sedijo princesa an kraj, ki ga vprašajo, kje živi grof.

On odguori, da ga dobro pozna an da jih lahko on spremlja h njemu.

Princesa se v njega zagleda an zaljubi.

Na koncu te mal brat se poroči s princeso an gre živet v grad.

Zgodbo sam poslušala do konca an potle sam mernuo an veselo zaspala. Sada, kar mi pride tu pamet tela pravca mislim, da je no malo ku v življenju, vsak človek muora sprejet, kar pride an pobrat, kar dobrega življenje mu da.

Znat živet je velika umetnost, je ku hodit na tanki niti, je treba imiet dobro ravnotežje an gledat nimar napri!

Konc koncu sa kor takuo malo za lepoo živet an miernuo zaspaj: zdrauje, dno strieho nad glavo, pun trebuh an no malo ljubezni.

Par kajšnin kraj

ANDREINA TRUSGNACH – CEKOVA

Polietna nuoc 2014

S' mi skopala dva globoka razuora
- glih tle na sred čela -, materna moja miseu,
miseu na sina druge matere,
sina, ki mu nieso bli zadost nje objemi,
za čut manku okus uonje
sojih skor osanajst liet,

kar od sanj je ostala samuo morà
an usako sonce se je ugasenlo
z neusmiljenim vazuelan
tu sred noči praznovanja.

(T. v spomin)

Cajt, ki mi bo manku

...An takuo, tu takuo malo cajta
nam je zmanku vas cajt.

Kar smo se poviedale
bo muorlo bit zadost,

kar niesmo nardile kupe
bo ostalo za narest,

parjatelca moja

...an ki dost tarpljenja, ki dost tarpljenja,
dost, dost, dost?

(G. v spomin)

Ist na vien

Kar nas na bo vic,
ist na vien,
če bo ostu spomin,
na kar smo bli,

par kajšnin kraj,

ist na vien,
al se bomo znal
šele spoznat
na kako vižo

par kajšnin kraj,

ist na vien,
al bojo naše čustva
mogle kupe
le napri se tiščat

par kajšnin kraj,

pa vien,
de kar je bluo med nama
nie moc, de se
glih takuo tu nič zgubi.

Kjer cje naj, naj bo.
Na vien kuo an na vien kje,

pa bo.

Par kajšnin kraj.

Luč'ca an sienca

GABRIELLA TOMASETIG

Naši mam

Nebuo nabiera te parve luč'ce, k' se zorjo.
Sladka senjà se zgubja naglo an nje gorak objem.
Veselje se zdrobjava s cajtam resničnim od dneva.
Ostala je ujeta tu žalost tala težava, k' me zbuja.
Granak je muoj pozdrav, mama.
Tu vašim neban svet'te ko zvezdica,
dajete luč rane sarcu.
Vazuou od ljubezni nas na zapusti inkul.
Vse pari po navadnim, an vse je dergač.
Vietar se toli s perijcami jesenovim,
drievlji se tresejo, se spregnjavajo,
varjejo skrivnost za dvie peretnica
za plut tja v tist sviet,
kjer senje varjejo luč'co
za novo življenje.

Naša hoja

So pretekle lieta z luč'co an sienco,
tuče hrepenjenje s piesmi od vietra,
plešejo stuo besied skriune ta pod telim nebam,
kjer kos od lune diela družbo
uodica se potresava go na zeleni travic,
rožce se tole z uonjo an s cajtam, k' pluje.
Se paržgerjajo luč'ce ta pod taršam od hiše,
te narljeuši pušielci od našega življenja.
Naša hoja tu vičer gode sladko muziko.
Preživu je drugi dan go na naši skupni pot.
Zapušča nas vičer.
Obiesim zvezdice go na žametovo černo nebuo.
Tu samoti gauore sladkuost an težava od življenja.
Nuoc glaboka zaperja zornado brez rožnanja.

Tri pesmi

DANA IVANČIČ

Kaj hočete, roke?
Prijeti klas ali
pustiti svobodo
klasju?

Kam hočete noge?
Narediti korak
ali ostati
za okopih?

Kje se mudiš, beseda?
Nosiš resnico
življenja ali
prevaro okopov?

***

Gib nevidnosti
v ljubezni spočeti,
naročje prosojno.
ob rojstvu
do neskončnosti.

Morem s teboj
misliti, govoriti
upati?

Sem lahko v navezi
tvoj pretok izvira?

Vrelec, vabilo življenja.

***

Noč ugaša svitanju.
Prihaja nov začetek,
ki v skrinjo zapira
drobnarije in utrinke
sanj.
Bolečina polzi med spomine.
Plaha beseda roti srce,
da ni jezika, ki bi zasenčil
lepoto.
Veselje je le onkraj.

Usedline

ILARIA CICCONE

Zgodovino smo izpili v enem samem požirku
spomin
se seseda v jeziku
meje novih identitet
so poenostavljene
kot črte na zemljevidni podobi Afrike
potem ko so si jo Evropejci privoščili z ravnili.

Iz Belgije nas je prišel pozdravit sin naših ljudi
naših emigrantov, ki so nekoč bili postavljeni pred izbiro
med gotovostjo smrti na kampaniji v Rusiji
in vsakdanjim tveganjem v črnem peklu pod Blegnyjem
govori v italijanščini s skakljajočimi naglasi
njegova žena pa samo po francosko
in spet smo pri nogometu in mi je zanimivo poslušati
kako zagreto je navijal za Italijo na svetovnem prvenstvu,
ljubezen do matične zemlje, kamor je kot otrok hodil na počitnice
(me sprašuje, če so še tako dobri, ti naši vaški sejmi)
in na katero je pred nekaj leti
razsul peščico očetovega pepela
se kaže v gojenju italijanskega mita:
za šestdesetletnico sta se vrnila na furlanske plaže,

pa čeprav že zdavnaj
niso več modna destinacija,
in njun drugorojenec, ponosno dodata,
si je našel pravo sicilijansko dekle.

Razmišljam, zdaj ko ni več ta starih
se je kulturna dediščina
skrčila na opredelitev nacionalnosti
na razjedanih potnih listih iz polovice 20. stoletja

razmišljam, ali mogoče vsak migrant
čuti potrebo po obrezanju špičastih vej,
tistih, ki jih je težko stlačiti v zaboje,
ali se v kovčkih odnese le lažje blago
ali je v mnogih zapuščenih hišah,
žalujočih dušah naše pokrajine,
ostalo tudi nekaj
kar niso predmeti ali kosi pohištva

razmišljam, kolikokrat
sem se tudi jaz
izven doma
z veseljem otresla kompleksnosti

Razmišljam, in se nenadoma spomnim
da se vendarle nekje nekaj vedno zatakne
ostane v intimnejših, komaj vidnih naborkih
jezika

v družinskem govoru, ki se stika
v zaključenih prostorih na robovih ulic
za kovinastimi, lesenimi ograjami

in črpa svojo raznolikost
iz vsega preteklega:

se nasmehnem, ko se spomnim

kako so se po združenih poletnih večerjah
na babičinem vrtu v Herstalu
belgijsko-italijanski vnuki vedno v kuhinji zbrali,
da bi pomili "la posoda".

V SPOMIN

Pavle Merku

ŽIVA GRUDEN

20. oktobra se je v Trstu sklenilo bogato in plodno življenje Pavleta Merkuja, ki sta ga zaznamovali glasba in jezik, predvsem pa veliko zanimanje in ljubezen do slovenskega zahoda. Bil je dopisni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, odlikovan s srebrnim redom svobode, častni član Slavističnega društva Slovenije, ki mu je leta 2007 podelilo tudi posebno priznanje, redni član Deputazione di Storia Patria per la Vene-

zia Giulia, Prešernov nagrajenec. Za nas, ki živimo v Benečiji, je bil Pavle predvsem prijatelj, raziskovalec naše ljudske kulture in hkrati pozorni spremljevalec sodobnih dogajanj, vedno pripravljen priskočiti na pomoč s svojim znanjem in strokovnim nasvetom.

Rodil se je v Trstu leta 1927 in odraščal v razmerah, ki so bile vse prej kot ugodne za razvijanje mnogoterih kulturnih potencialov, ki jih je nosila v sebi njegova družina. Družinsko muziciranje je bilo morda tudi delno nadomestilo za vse tisto, kar je v družini bilo, a v danih razmerah ni moglo povsem na dan. Pavle je o teh glasbenih večerih svojega otroštva vedno govoril s posebnim žarom in določeno mero ganjenosti, tudi njegov prispevek v Slovenskem multimedialnem oknu v Špetru se začinja prav s spomini na otroštvo, kjer je glasba nadomeščala pravljice.

Glasba mu je torej bila prirojena po starših in vcepljena z družinsko vzgojo. Učil se je violine, potem pa je študiral kompozicijo pri Ivanu Grbcu in Vitu Leviju. Kot skladatelj se je posvečal različnim zvrstem in se spoprijel tudi z opero. *Kačji pastir* na libreto Svetlane Makarovič je bil leta 1976 uprizorjen v tržaškem gledališču Verdi. Za svoj glasbeni opus je prejel leta 1972 nagrado Prešernovega sklada in leta 2006 Kozinovo nagrado.

V utemeljitvi Prešernove nagrade, ki mu je bila dodeljena lansko leto, piše: *»Merkújev skladateljski opus, tesno povezan z ohranitvijo in ovrednotenjem ljudskega izročila, je tako pomemben, obsežen in odmeven, da že dolgo sodi v nepogrešljivi del slovenske sodobne glasbe in tudi širše kulture. Skladatelj z izstopajočo integriteto je ustvarjal za malodane vse glasbene sestave in vrste: njegov opus obsega solistična, komorna, simfonično-koncertna, vokalno instrumentalna dela, samospeve, zборе, vse do opere.«*

Manj samoumeven je njegov odnos do jezika in narodnosti. Oče je bil Slovenec, mati Italijanka, vendar različnih korenin; s staro mamo je govoril nemško, njena rodovina pa je izhajala s Češke. Danes bi tako družino

označili kot idealno za razvijanje otrokove večjezičnosti, takrat pa je moral oče zaradi službe prikrivati svojo narodnost. Pavle se je zato slovenščine začel učiti šele po vojni, na liceju, in jo nato izpopolnil na slavistiki na Univerzi v Ljubljani. Očitno je očetu kljub vsej previdnosti uspelo zasejati ne le pozitiven odnos do jezika, temveč tudi živo zanimanje zanj in občutek posebne pripadnosti.

»Ko sem začel razmišljati s svojo glavo, sem se odločil, da bom delal za ljudi vseh narodnosti, kljub vsemu pa me je vleklo k najšibkejšemu med njimi in to so bili takrat Slovenci v Italiji.«

Jezik je njegovo pozornost pritegoval v vseh svojih pojavnostih, od vsakdanjega narečnega izraza do visoke umetniške besede. Tudi v izbiri besedil, ki jih je uglasbil, posebej izstopa ta širina, saj gredo od klasičnih in sodobnih pesnikov – zelo pri srcu mu je bil Kosovel – do ljudskih besedil. Mnoge njegove priredbe zlasti rezijanskih pesmi so danes pogosto izvajane, s tem pa se utrjuje tudi širše poznavanje našega prostora in zanimanje zanj.

»Narečje, podlaga našega jezika, je bilo v preteklosti neizčrpana zakladnica našim literatom. In vsaj v teh zahodnih deželicah, v katerih se knjižno izražanje šele rojeva, bo lahko še dolgo omogočalo, da se vesoljna slovenska besedna kultura bogati, kakor se stalno bogati v delih naših najboljših tvorcev skozi njihovo jezikovno občutljivost in ustvarjalno iznajdljivost,« je zapisal v knjigi *Poslušam*.

Po diplomi leta 1950 je poučeval na slovenskih šolah, nakar je bil od leta 1965 do upokojitve leta 1987 v službi na tržaškem sedežu RAI, kjer je vodil glasbeni oddelek slovenske radijske postaje. Prav ta služba mu je dala možnost za temeljito raziskovanje ljudske kulture na območju zahodnih slovenskih govorov, od Nadiže do Rezije. To so bila mračna leta Benečije in vsak avtomobil z drugačno evidenčno tablico je bil sumljiv, vsak nedomačin je takoj vzbudil pozornost. Službeno vozilo državne radiotelevizijske

službe je bilo dobra vizitka za uradne in neuradne varuhe javnega reda, pomirilo pa je tudi ljudi. Ostajal je seveda strah pred mikrofonom in težko okorno nagro, ki je nedvoumno nakazovala, da bo vse povedano ostalo zabeleženo. Vendar se je znal Pavle ljudem približati, tako človeško kot tudi jezikovno, ker je kmalu obvladal narečne govore, in jih prepričati, da so premagali svoje pomisleke in spregovorili.

Svoje posnetke je sproti prikazal v radijskih oddajah, zanimivejša odkritja pa predstavil tudi strokovni javnosti v člankih in razpravah. Leta 1976 je vse to zajetno gradivo objavil v Trstu (ZTT) v knjigi *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji*, kjer so zapisu besedil in podatkom o posnetku dodani še prevod v italijanščino, notni zapis pri pesmih ter marsikdaj tudi dragocene Merkujeve opombe; leta 2004 je knjigo ponatisnila italijanska založba Piz-zicato in ji dodala tudi zgoščenko z zvočnimi posnetki.

Za svoje delo na narodopisnem področju je Pavle Merku leta 2001 dobil Štrekljevo nagrado.

Vzporedno z zbiranjem narodopisnega gradiva se je posvečal tudi študiju narečja, predvsem terskega, ki se mu je zdelo po rabi najšibkejše in tudi najmanj raziskano. Prav o terskem narečju je predaval na prvih Benečanskih kulturnih dnevih, ki so potekali v Škrutovem v sezoni 1973-74. Člankom in razpravam o terskem narečju je treba dodati še priročnik "Po našin", ki je nastal v 90. letih in je bil namenjen šolski rabi.

Vendar je kot jezikoslovec največjo sled pustil na področju onomastike in toponomastike. Pri založbi Mladika v Trstu so leta 1982 izšli *Slovenski priimki na zahodni meji*, pet let pozneje *Imena naših krajev*, leta 2004 pa *1300 primorskih priimkov*. Za občino Bardo je pripravil študijo *La toponomastica dell'Alta Val Torre* (1997). Nadvse dragocen je njegov priročnik *Slovenska krajevna imena v Italiji* (Mladika 1999), do danes edino tovrstno delo, ki ureja zapis posameznih krajevnih imen in ponuja vse potrebne oblike.

Slovenistično javnost so leta 1980 presenetila *Slovenska plemiška pisma družine Marenzi-Corraduzzi s konca 17. stoletja*. S tem svojim odkritjem je namreč Pavle Merku ovrigel dotlej veljavno prepričanje, da je slovenščina bila v preteklosti zgolj jezik nižjih slojev. Svoje arhivske raziskave je razširil tudi na naše območje in prvi objavil *Štiri pridige Petra Podreke*.

S Pavletom Merkujem je naša skupnost izgubila iskrenega, včasih tudi kritičnega prijatelja, zavzetega raziskovalca našega jezika in kulture, radodarnega posredovalca bogatega znanja, ki je samega sebe vedno postavljaval v službo drugih, predvsem šibkejših. Tudi mnoge od naših, predvsem starejših publikacij, so tako ali drugače šle skozi njegove roke, čeprav njegov delež ni nikjer zabeležen. Ostaja nam kot zgled s svojo intelektualno širino, ki jo je izkazoval že v časih, ko se o stiku in medsebojnem oplajanju med kulturami še ni govorilo, s svojo vztrajno, kar trmasto zagrizenostjo v delo, s svojim pozitivnim, včasih nasmejano ironičnim odnosom do neizogibnih težav, s svojo izbiro, da se postavi na stran šibkejših.

Vittorio Di Lenardo

CATIA QUAGLIA

Vittorio Di Lenardo Pariser jē nes pūstil pyrvi din morča isaa lēta. Rejnik Vitorjō jē pāršel ta-na isi svit denest dnuw avošta lēta 1935 tu-w Ilirski Bistrici, tu-w Sloveniji. Njaa oća ano moti to sta bila ni rozajonski, ki sta bila šla proč drēt dōpō po ti pyrvi weri. Rejnik Vitorjō jē živil dalēč od doline Rezije dardo lēta 1947 ko a mēl dwonest lit. Itō lēto a jē pāršel spet damuw wkop ziz motarjo, dvi sastrē ano no tato. Tu-w Reziji jē bila mizērja ano a možel se gāt dēlet wsē sjort dil: ölcer, teker ano drüe dila ano nej-zad a možel tyt spet proč, won w Niškē ano dōpō nu-w Milon.

Zawōjo isaa Vitorjō, ki mēl ta sārcon njaa zēmjo, a jē mēl rūdi nawado barūwet wsakaa človēka za wsako rič, za poznet njaa zēmjo, nawade od njaa jūdi ano štorjo doline. Tu-w lita a jē se bližgil duma ano a počēl dēlet wsē tō ki a mōel za wbronit te stare nawade, ozyk, ples ano wsē itō ki jē wezano človēko. Ta rozajonska kultūra jē mu bila itako wridna ki a jē bil tam i itēmi ki so gāli orē te rozajonski čirkolo “Rozajanski dum” ano Muzeo od ti Rozajonski jūdi. A jē pomoel naredit kolindrine po rozajonski, te rozajonski elenko telefoniko, ano to bil rūdi te pyrvi ko bila ora dēlet za paračet nō kazanjē alibōj nō srečanjē. A jē pa radē pomoel za tražmišjun po rozajonski “Te Rozajanski Glas”. Ta-nad wsē, jē bil Gruppo folkloristiko te rozajonski, ki a bronil po wsaki poti. Pa na stare lita a bil wezen isēj asočacjuni, ano a odil, wkop ziz žano Albino pōsvitē, za wučit te mlode ki so plesali, za porownet te valike ko so folawali. A mēl radē te mlode

ano ti mlodi so a měli radě, ano so stali ökol nja ano so radě a barüwali, a pošlišali ano se naali wučit. Tu-w lěto 2005, skuza Gruppo Folkloristiko, a jě ričavel premjō “Folklor tal cur” ki jě mu dala Asočacjun ki sprawja wse grupe folkloristike od noše reġuni. Na drüa nawada ki jě mu bila blizo to jě bil püst. Rejnik Vitorjō jě bil rüdi wöjen tyt w püst. Ko bil püst ta-par njamo jě bila pošišjun zawōjo ki wsak věděl da ta-par njamo jě wsja rat za se prablic ano da wsak tēše nalěst itō ki a mël trēbē.

Vitorjō a nī se špirnjel za dolīno Rezijo. A jě bil Ašešor od lěta 1970 dardo lěta 1975, ano po potreso a jě pomoel naġat orē no mojo fabriko, ki na se klīcala MIR, ki na jě ščalē nešnji din. Wsy ti ki so poznole Vitorja ni so mu dožni za wsē itō ki a dēlel mo ni so pa tožni zawōjo ki wsaki vieč ki jüdi, tej Vitorjō, zmonćajo na pert od noše kultüre re zubjana, vase se wasnüwajo ano wsē jě bö čüdno.

IZ NAŠEGA DELA

Iz našega dela

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

6.1.2014

Čedad, gledališče Ristori
51. Dan emigranta

Cimprič, Antonio Banchig
nastop Mešanega pevskega zbora
Rečan

30.1.2014

Špeter, Slovenski kulturni dom
predstavitel Trinkovega koledarja 2014
nastop učencev Glasbene Matice Špeter

22.2.2014

Kobarid, Dom Andreja Manfrede
Benečija – Posočje: en sam kulturni
prostor
predstavitel Inštituta za
slovensko kulturo in Slovenskega
multimedialnega okna SMO
predstavitel Trinkovega koledarja
2014
sodelovali: Zdravko Likar, Bruna
Dorbolò, Donatella Ruttar, Giorgio
Banchig, Lucia Trusgnach
nastop Vokalne skupina Buške čeče

20.2.2014 – 23.2.2014

Kobarid 2014: Benečija v skupnem
slovenskem kulturnem prostoru
organizacija: KD Stol Breginj, Občina
Kobarid, Fundacija Poti miru v Posočju,
JSKD OI Tolmin, Inštitut za slovensko
kulturo, KD Ivan Trinko, Beneško
gledališče

20.2.2014

Špeter, Slovenski kulturni dom
Benečija – Posočje: en sam kulturni
prostor
predstavitel Fundacije Poti miru v
Posočju in Kobariškega muzeja
sodelovali: Zdravko Likar, Željko

27.3.2014

Špeter, Slovenski kulturni dom
srečanje: Luigi Raimondi Cominesi med
vojno, poezijo in odporništvom
organizacija: ANPI Nediške doline, KD
Ivan Trinko, JokerImage
sodelovali: Daniele Golles, Michele Obit,

Luigi Raimondi Cominesi, Antonella Bukovaz, Roberto M. Cuello

11.4.2014 - 11.5.2014

Špeter, Beneška galerija
razstava Pierhe
organizacija: Društvo beneških likovnih umetnikov, Inštitut za slovensko kulturo, KD Ivan Trinko
sodelovanje: društvo Kobilja glava, Slovenski etnografski muzej

11.4.2014

otvoritev razstave Pierhe
sodelovale: Nena Židov (SEM), Gabriella Cicigoi, (društvo Kobilja glava)

15.6.2014

XX. mednarodni pohod prijateljstva Čeniebola-Robidišče-Podbela – VII. Memorial Ado Cont
organizacija: Združenje Alpincev in skupine Chei dal Magonik iz Čeniebole, Kamp Nadiža iz Podbele, Fundacija »Poti miru v Posočju«
sodelovanje: KD Ivan Trinko, SKGZ Čedad
pokroviteljstvo: Občina Fojda, Občina Ahten, Občina Kobarid, Upravna Enota Tolmin

26.6.2014

Tarčmun, Cerkev Svetega Ivana
poklon ob 60-letnici smrti Ivana Trinka
spominska maša

organizacija: KD Ivan Trinko
nastop Mešanega pevskega zbora Pod lipo

13.7.2014

Topolove – Postaja Topolove
predstavitve knjige Barbare Korun Čecica, motnjena od ljubezni – Čecica, turbata d'amore
organizacija: Društvo Topoluove, Postaja Topolove
sodelovanje: KD Ivan Trinko, Zadruga Novi Matajur

3.10.2014

Hlodič, občinska plava dvorana
Predstavitve III. knjige zbornika Pustita nam rože po našim sadit
organizacija: KD Rečan, KD Trinko
nastop glasbenih skupin: Blue Fingers, BK Evolution

10.10.2014

Čedad, Palača Gabrici Craigher
Kapljice zgodovine in kulture: Človek, vojna, mir
konferenca: Vojna, spomin, poti miru
predavatelji: Željko Cimprič, Zdravko Likar, Michele Obit, Franco Iacop
kulturni program: Duo Iovele – Tomasetig, Etta Aman Tribute, Antonella Bukovaz
organizacija: Družina Giovanni Costantini, KD Ivan Trinko, E.R.A.P.L.E. F.V.G.,
sodelovanje: Slovenci po svetu, Študijski center "La Parabola"

17.10.2014

Ljubljana, Društvo slovenskih pisateljev
tiskovna konferenca: Koderjana kot del
festivala Postaja Topolovo
organizacija: Društvo slovenskih
pisateljev
sodelovali: Donatella Ruttar, Michele
Obit, Barbara Korun

17.10.2014

Ljubljana, galerija Hostla Celica
predstavitev Projekta Koderjana in
literarno branje
predstavitev knjige in branje iz knjige
Barbare Korun Čecica, motnjena od
ljubezni
organizacija: Društvo slovenskih
pisateljev
sodelovali: Donatella Ruttar,
Michele Obit, Barbara Korun

18.10.2014

Špeter, občinska dvorana
okrogla miza: Zaščitni zakon 38/2001:
Katere priložnosti za javne uprave?
v okviru Standardnega Projekta LEX
/ Analiza, izvajanje in razvoj zaščite
narodnih skupnosti v Sloveniji in Italiji
(2011-2014)
organizacija: SKGZ
sodelovanje: KD Ivan Trinko (PP5
Projekta)

6.11.2014

Ljubljana, Cankarjev dom
tiskovna konferenca, predstavitev

Projekta Koderjana
sodeloval: Michele Obit

14.11.2014 – 8.12.2014

Čedad, Cerkev S. Maria dei Battuti
razstava Franka Vecchietta: Memorabilia
organizacija: KD Ivan Trinko,
Občina Čedad
sodelovanje: Beneška galerija,
Inštitut za slovensko kulturo, SKGZ
pokroviteljstvo: Občina Čedad

14.11.2014

otvoritev razstave Memorabilia
nastop učencev Glasbene Matice
Špeter

23.11.2014

voden obisk razstave in srečanje z
umetnikom

3.12.2014

gledališka predstava SSG: Zlati prah
imaš v očeh

15.11.2014

Špeter, Slovenski kulturni dom
Dan slovenskih cerkvenih glasbenikov
2014
referat Lucie Trusgnach: Ivan Trinko –
priča in pričevalec
organizacija: Slovensko Cecilijino
društvo
sodelovali: Javni sklad RS za kulturne
dejavnosti, Glasbena matica, Inštitut za
slovensko kulturo

1.1.2014 – 31.12.2014

Čedad, sedež KD Ivan Trinko
Dvojezično okence Občine Čedad
službo opravlja vsak ponedeljek
KD Ivan Trinko

Gledališka sezona SSG v Benečiji

organizacija: SSG, Inštitut za slovensko
kulturo-Špeter, KD Ivan Trinko,
KD Rečan, Beneško gledališče

2013/2014

– 1.2.2014, Čedad, gledališče Ristori:
Plemena (Tribù)

2014/2015

– 26.11.2014, Špeter, Slovenski kulturni
dom: Bine Brvinc (za otroke)
– 3.12.2014, Čedad, Cerkev Santa Maria
dei Battuti: Zlati prah imaš v očeh

Projekti

sodelovanje pri Standardnem projektu
LEX – Analiza, izvajanje in razvoj
zaščite narodnih skupnosti v Sloveniji in
Italiji (2011-2014) sofinanciran v okviru
Programa čezmejnega sodelovanja
Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev
Evropskega sklada za regionalni razvoj
in nacionalnih sredstev.

Publikacije

Barbara Korun: Čecica, motnjena od
ljubezni-Čecica, turbata d'amore
(Zbirka Koderjana, VIII)
izdali: KD Ivan Trinko, Društvo
Topoluove, Zadruga Novi Matajur

Náš kolindrin 2015: Da to bodi na to
jimě böğawö
izdali: KD Rozajanski Dum, KD Ivan
Trinko, Muzej rejizjanskih ljudi

Trinkov koledar za leto 2015

Grabje

Krajica Vida - spevoigra
(ponatis)

Il Diavolo e la gubana - Hudič in
gubanca - Il Diaul e la gubane
publikacija Čedajske knjižnice
(jezikovno svetovanje in prevod v
slovenščino)

Društvena spletna stran www.kries.it

Knjižnica KD Ivan Trinko
spletni katalog:
<http://www.winknj.si/OPAC/10005>
e-mail: kdtrinko.bib@kries.it

**SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDENSKE POKRAJINE
LETO 2013**

KSENIJA MAJOVSKI
(NARODNA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA, TRST)

Slovenska bibliografija videnske pokrajine upošteva serijske in monografske publikacije, ki govorijo o Slovencih s tega območja, dela slovenskih avtorjev in založnikov iz videnske pokrajine ter dela v slovenščini ali v slovenskem narečju, ki so nastala na obravnavanem ozemlju. Kriterij izbora gradiva za bibliografijo je dokaj širok, saj smo k monografijam prišteli tudi stenske koledarje z besedilom, kartografsko gradivo, glasbene tiske ter gradivo razmnoženo kot tipkopis oz. računalniški izpis (npr. besedila uprizoritev Beneškega gledališča).

Popis je urejen po strokah univerzalne decimalne klasifikacije z dodatkom naslovnega in imenskega kazala. V bibliografijo smo vključili tudi starejše tiske (do 5 let nazaj), ki so izostali iz prejšnjih bibliografij zaradi težav pri pridobivanju gradiva. Odločili smo se, da objavimo njihov popis, saj bi sicer te enote izpadle. Označene so z zvezdico (*).

Bibliografija je izdelana z računalniškim programom COBISS, ki povezuje v omrežje 430 slovenskih knjižnic. Narodna in študijska knjižnica je vključena v to omrežje. Baza podatkov COBISS je dosegljiva v celoti ali pa tudi kot katalog posamezne vključene knjižnice prek spleta internet, in sicer tudi na naslovu spletne strani Narodne in študijske knjižnice <http://www.knjiznica.it>.

05 SERIJSKE PUBLIKACIJE

1.

ALL'OMBRA del Canin = Ta pod Canynowo sinco : bollettino parrocchiale di Resia . - Udine : Parrocchia di Resia, [196-]-
86 (2013), 1-3

Četrletnik. - Popis po Anno 66, No. 1 (1993). - Vzpor. nasl. se spreminja. - Večkrat spremeni štetje letnikov
COBISS.SI-ID 3369522

2.

BENEŠKI dnevnik. - 2005- . - Čedad = Cividale del Friuli : Cooperativa Most, 2005-
2013

Letnik. - Nadaljevanje stenskega koledarja Beneški koledar
COBISS.SI-ID 54486785

3.

DAL "San Martino" : bollettino parrocchiale . - [Ljesa : župnija, 1962?-]
52 (2013), n. 1-3

Trikrat letno. - Popis po štev. 1, letn. 12 (1973)
COBISS.SI-ID 2758124

4.

DOM : kulturno verski list . - Cividale : Dom, 1966-
48 (2013), št. 1-22

Štirinajstdnevnik. - Dostopno tudi na: <http://www.dom.it>
ISSN 1124-6472
COBISS.SI-ID 30191873

5.

EMIGRANT : bollettino dell'Associazione emigranti sloveni Friuli-Venezia Giulia = glasilo Društva slovenskih izseljencev Beneške Slovenije . - Orbe : [Zveza

Slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske Krajine], 1969-30 (2013), n.1/2,3/4,5-6

Občasno, nato dvomesečnik. - Od leta 1969 do 1974 izhajal v kraju Orbe (Švica), od l. 1981 izhaja v Čedadu (Italija). - Emigrant ni izhajal med leti 1975-1980. - Od l. 1982 se podnasl. spreminja. - Format se spreminja

ISSN 2039-876X

COBISS.SI-ID 29808641

6.

GALEB : mladinska revija. - Letn. 1, št. 1 (1954/1955)- . - Čedad : Zadruga Novi Matajur, 1954-

59 (2012/2013), št. 5-8, 9/10

60 (2013/2014), št. 1-4

Mesečnik (10 št. letno). - Do letn. 39 (1992/1993), št. 2 založnik: Trst : Založništvo tržaškega tiska

ISSN 1124-6480

COBISS.SI-ID 29761793

7.

GALEBOV šolski dnevnik : [priloga mladinske revije "Galeb"]. - 1983/1984- . - Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1983

2012/2013

2013/2014

Letnik. - Izdajateljji: leto 1997/1998 - Sergio Schiberna editore; leto 1993/1994 - Gruppo Stampa Editoriale; od leta 1994/1995 dalje (razen leta 1997/98) - Zadruga Novi Matajur
COBISS.SI-ID 28987904

8.

MLADINAMIT : šolsko glasilo = giornolino scolastico. - 2010/2011, št. 1- . - Špeter : Državna večstopenjska šola s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom, [2010]-

2012/2013

2013/2014

Občasno. - Besedilo v slov. in it.

COBISS.SI-ID 4378348

9.

NĀŠ glas = La nostra voce : semestrare del Circolo culturale Resiano "Rozajanski dum". - Anno 5 [i. e. 1], no. 1 (dic. 2005)- . - Prato di Resia : Circolo culturale Resiano "Rozajanski dum", 2005-

9 (2013), n. 1-3

Dvakrat letno. - Besedilo v rezijanščini in it.

COBISS.SI-ID 231738112

10.

NOVI Matajur : tednik Slovencev videmske pokrajine. - Leto 1, št. 1 (1974)- .
- Čedad : ZTT, 1974-

2013, št. 1-49

Tednik. - Besedilo v slov., it. in beneškoslovenskem narečju. - Od št. 20 [i. e. 22], leto 1992 (20. jun.) dalje založnik: Soc. coop. Novi Matajur. - Dostopno tudi na:

<http://www.novimatajur.it>. - Je nadaljevanje: Matajur

ISSN 1124-6626

COBISS.SI-ID 29265409

11.

SLOVIT. - Anno 1, no. 1 (1999) - . - Cividale del Friuli : Most, 1999-

15 (2013), n. 1/2, 3-7, 8/9, 10, 11/12 = 182/183, 184-188, 189/190, 191, 192/193

Dostopno tudi na: <http://www.dom.it/category/slovit/>. - Mesečnik

ISSN 1826-6371

COBISS.SI-ID 100705024

12.

TRINKOV koledar za Beneške Slovence za leto .... - 1953- . - [S.l.] : samozal., [1952]-

2013

Letnik. - Nasl. se spreminja: za leta 1968-1985: Trinkov koledar za navadno (ali prestopno) leto ...; za leta 1993-1998: Trinkov koledar za leto ...; za leto 1999 in dalje: Trinkov koledar ... - Založniki se spreminjajo: za leta 1954-1960: Rev[erendo] Val[entin] Reven in delavci Beneške Slovenije v Belgiji; za leta 1968-1981: samozal.; za leta 1982-1985: Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad; za leta 1992-1999: Zadruga Lipa, Špeter; za leto 2000 in dalje: Kulturno društvo Ivan Trinko, Čedad. - Format se spreminja: za leta 1953-1985: 15 cm; za leto 1992 in dalje: 21 cm. - Koledar za leta 1986-1991 ni izšel

ISSN 1124-6790

COBISS.SI-ID 28988160

13.

La VITA cattolica : settimanale del Friuli . - Udine : La Vita cattolica

91 (2013), 1-50

Popis po št. 5, letn. 78 (2000). - Vsako prvo ali drugo št. v mesecu stran v slov. ali beneškoslovenskem narečju z nasl. Po slovensko

ISSN 1120-9399

COBISS.SI-ID 30742272

2 VERSTVO. BOGOSLOVJE

14.

QUAGLIA, Sandro

Čamararji [Slikovno gradivo] = Le Camerarie di Resia : naš kolindrin 2014 / biside, testi Sandro Quaglia ; foto di copertina di Roberto Uslenghi. - [Ravanca] : Te rozajanski kultürski čirkolo "Rozajanski dum" = Circolo Culturale Resiano "Rozajanski Dum", [2013]. - 1 koledar (14 listov) : č-b ; 30 x 21 cm

Vzpor. besedilo v rezijanščini in it.

COBISS.SI-ID 889928

15.

QUAGLIA, Sandro

La Pieve della Val Resia : "da qui non andar via senza recitare l'Ave Maria" : un

santuario mariano ai piedi del Canin / [autore Sandro Quaglia]. - Rezija = Resia : Parrocchia di Santa Maria Assunta : Associazione culturale Museo della gente della Val Resia ; Cividale del Friuli = Čedad : Associazione don Eugenio Bianchini, 2013 (Tolmezzo : Moro Andrea). - 55 str. : ilustr. ; 24 cm

Avtor naveden v kolofonu. - Besedilo pretežno v it., molitve v rezijanščini
COBISS.SI-ID 6512108

16.

QUAGLIA, Sandro

Župnijska cerkev v Reziji : "ne hodi od tod, če nisi zmolil zdravemarije" : Marijino svetišče ob vznožju Kanina / [avtor Sandro Quaglia ; prevod Jelka Danev Cvelbar]. - Cividale del Friuli = Čedad : Društvo don Eugenio Bianchini, 2013 (Tolmezzo : Moro Andrea). - 55 str. : ilustr. ; 24 cm

Izv. stv. nasl.: La Pieve della Val Resia. - Avtor naveden v kolofonu. - Besedilo v slov., molitve tudi v rezijanščini. - Na vrhu nasl. str.: Sveta Marija Matj Božja
COBISS.SI-ID 6920172

17.

II VANGELO = Uängëlë pu rošajanskë / [quattro vangeli tradotti in resiano da] Sergio Chinese Hugjou. - [Resia : s. n.], 2013 (Udine : Marioni). - 365 str. : zvd. ; 21 cm

Vzpor. besedilo v it. in rezijanskem narečju, uvodni sestavki v it.
COBISS.SI-ID 54478178

31 SOCIOLOGIJA. DEMOGRAFIJA. STATISTIKA

18.

KOLENDAR 2014 [Slikovno gradivo] : zbuogam / realizzazione Margherita Trusgnach Tarbjanova e Aldo Clodig Tedolenjih. - Liessa : Circolo culturale Rečan = Liesa : Kulturno društvo [Rečan], [2013] ([Premariacco] : Juliagraf). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 45 x 23 cm

Besedilo v beneškoslovenskem narečju. - Koledar s fotografijami beneških emigrantov ter pričevanji o njihovem življenju v izseljenstvu
COBISS.SI-ID 6782700

19.

NEIGHBOURS --- friends worth getting to know : Italians, Slovenes, and Friulians introduce themselves / [editors Marianna Koscic, Feliciano Medeot, Zaira Vidau ; authors of introductory texts and texts on the Slovene national community in Italy Marianna Koscic, Zaira Vidau ; authors of texts on the Friulian community in Italy Elena De Sanctis, Feliciano Medeot ; authors of texts on the Italian national community in Slovenia and Croatia Roberto Bonifacio, Maurizio Tremul ; translation into English Martina Zajc ; photos by Fotokroma ... et al.]. - [Trieste] : SLORI - Slovene research institute ; [Udine] : Friulian philological society "Graziadio Isaia Ascoli" ; [Capodistria] : Italian Union, 2013 (Pordenone : Sa.Ge.Print). - 83 str. : ilustr. ; 22 cm

1.000 izv. - Prevod dela: Vicini... amici da scoprire. - Na ov. nasl. tudi v slov., it. in furl. - V kolofonu tudi podatki o prevajalcih v slov. in furl., čeprav v publikaciji ni teh prevodov. - Knjiga je izšla v okviru projekta Eduka-Vzgjati k različnosti. - Critical bibliography: str. 80-81

COBISS.SI-ID 6802156

20.

SOSEDJE --- prijatelji, ki jih velja spoznati : Italijani, Slovenci in Furlani se predstavljajo / [uredniki Marianna Koscic, Feliciano Medeot, Zaira Vidau ; avtorji uvodnih besedil in besedil o slovenski narodni skupnosti v Italiji Marianna Koscic, Zaira Vidau ; avtorji besedil o furlanski skupnosti v Italiji Elena De Sanctis, Feliciano Medeot ; avtorji besedil o italijanski narodni skupnosti v Sloveniji in na Hrvaškem Roberto Bonifacio, Maurizio Tremul ; prevod v slovenščino Tamara Lipovec ; fotografije Fotokroma ... et al.]. - [Trst] : SLORI - Slovenski raziskovalni inštitut ; [Videm] : Furlansko filološko društvo "Graziadio Isaia Ascoli" ; [Koper] : Italijanska unija, 2013 (Pordenone : Sa.Ge.Print). - 83 str. : ilustr. ; 22 cm

1.000 izv. - Prevod dela: Vicini... amici da scoprire. - Na ov. nasl. tudi v it., furl. in angl. - V kolofonu tudi podatki o prevajalcih v furl. in angl., čeprav v publikaciji ni teh prevodov. - Knjiga je izšla v okviru projekta Eduka-Vzgjati k različnosti. - Kritična bibliografija: str. 80-81

COBISS.SI-ID 17520946

21.

VICINI --- **amici da scoprire** : Italiani, Sloveni e Friulani si presentano / [redattori Marianna Koscic, Feliciano Medeot, Zaira Vidau ; autori dei testi introduttivi e dei testi sulla comunità nazionale slovena in Italia Marianna Koscic, Zaira Vidau ; autori dei testi sulla comunità linguistica friulana in Italia Elena De Sanctis, Feliciano Medeot ; autori dei testi sulla comunità nazionale italiana in Slovenia e Croazia Roberto Bonifacio, Maurizio Tremul ; fotografie Fotokroma ... et al.]. - [Trieste] : SLORI - Istituto sloveno di ricerche ; [Udine] : Società filologica friulana "Graziadio Isaia Ascoli" ; [Capodistria] : Unione italiana, 2013 (Pordenone : Sa.Ge.Print). - 83 str. : illustr. ; 22 cm

1.000 izv. - Na ov. nasl. tudi v slov., furl. in angl. - V kolofonu tudi podatki o prevajalcih v slov., furl. in angl., čeprav publikacija ni prevod. - Knjiga je izšla v okviru projekta Eduka-Vzgjati k različnosti. - Bibliografija ragionata: str. 80-81
COBISS.SI-ID 6801388

22.

VICINS --- **amîs di scuvierzi** : Talians, Slovenc e Furlans si presentin / [redatôrs Marianna Koscic, Feliciano Medeot, Zaira Vidau ; autoris dai tescj introdutîfs e dai tescj su la comunitât nazionâl slovene in Italie Marianna Koscic, Zaira Vidau ; autôrs dai tescj su la comunitât lenghistiche furlane in Italie Elena De Sanctis, Feliciano Medeot ; autôrs dai tescj su la comunitât nazionâl taliane in Slovenie e Cravauazie Roberto Bonifacio, Maurizio Tremul ; traduzion par furlan Paolo Roseano ; fotografiis Fotokroma ... et al.]. - [Triest] : SLORI - Istitût sloven di ricercjîs ; [Udin] : Societât filologjiche furlane "Graziadio Isaia Ascoli" ; [Cjaudistre] : Union taliane, 2013 (Pordenone : Sa.Ge.Print). - 83 str. : illustr. ; 22 cm

1.000 izv. - Prevod dela: Vicini... amici da scoprire. - Na ov. nasl. tudi v slov., it. in angl. - V kolofonu tudi podatki o prevajalcih v slov. in angl., čeprav v publikaciji ni teh prevodov. - Knjiga je izšla v okviru projekta Eduka-Vzgjati k različnosti. - Bibliografije sielte: str. 80-81
COBISS.SI-ID 6801900

23.

BRONT, Lia

Palac kazalac [Slikovno gradivo] / Lia Bront ; disegni, risbe, drawings, diseños Sandra Manzini ; traduzioni in spagnolo, španski prevod, spanish translation, traduccìon en español Elisenia Gonzalez, traduzioni in sloveno e inglese, slovenski in angleški prevod, slovenian and english translation, traduccìon en esloveno e inglèš Daria Costantini. - [S. l.] : Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia Slovenci po svetu, Slovenians in the world, [2013] ([s. n.] : Premariacco). - 2 zgibanki (3, 8 str.) : barve ; 21 cm

Ena zgibanka v drugi

COBISS.SI-ID 6632684

5 MATEMATIKA. PRIRODOSLOVNE VEDE

24.

LESIZZA, Oddo

Korita in napajalniki Idrijske in Nadiških dolin = Fontane e abbeveratoi delle valli del Judrio e del Natisone / Oddo Lesizza, Dario Colombin ; [traduzioni Živa Gruden]. - [S. l.] : Unione emigranti sloveni del Friuli Venezia Giulia - Slovenci po svetu, cop. 2013 (Povoletto : Grafiche Civaschi). - 214 str. : ilustr. ; 22 x 31 cm

Vzpor. it. besedilo in prevod v slov.

COBISS.SI-ID 6981356

73/77 KIPARSTVO. RISANJE. SLIKARSTVO. GRAFIKA. FOTOGRAFIJA

25.*

[**LEZIONI di fotografia** = Učne ure fotografije. 3.] / [progetto, projekt Alvaro Petricig ; testo, besedilo Marco Andreani]. - San Pietro al Natisone : Centro studi Nediža = Špietar : Študijski center [Nediža], 2012 (Udine : PrimeOffset). - [52] str. : ilustr. ; 18 cm. - (Fotonicchie ; 6)

Nasl. naveden v kolofonu. - 200 izv. - Besedilo v it. in slov.

COBISS.SI-ID 7142892

26.*

NÉ quando né mai = [Ne kdaj ne nikoli] / [un progetto di, projekt Paolo Comuzzi, Alvaro Petricig; testo, besedilo Andrea Schincariol; traduzione, prevod Jadranka Križman]. - San Pietro al Natisone : Centro studi [Nediža] = Špietar : Študijski center Nediža, 2012 (Udine : PrimeOffset). - [54] str. : ilustr. ; 18 cm. - (Fotonicchie ; 7)

Nasl. na ov. razpotegnjen tudi čez zavihek ov. - Vzpor. stv. nasl. v kolofonu. - 200 izv. - Besedilo v it. in slov.

COBISS.SI-ID 7154668

27.

RAZA Floreancig, Claudia

Lungo il sentiero dei sentimenti = Sledi na stezi čustev : razstava = mostra : Čedad, Cividale del Friuli, 25. 10. 2013-17. 11. 2013, Cerkev, Chiesa di Santa Maria dei Battuti, Borgo di Ponte / Claudia Raza ; [besedila, testi Franco Rosso, Claudia Raza ; prevodi, traduzioni Slovenski izobraževalni konzorcij - Slov.I.K.]. - Čedad = Cividale del Friuli : Kulturno društvo Ivan Trinko, 2013 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 34 str. : ilustr. ; 22 cm

Vzpor. besedilo v it. in slov. - Tretji dodatek k nasl. nad nasl.

COBISS.SI-ID 6628332

79 ZABAVE. IGRE. ŠPORT

28.

PLANINSKA družina Benečije (Špeter)

Dvajset let Planinske družine Benečije : 1992-2012 / [uredili Luisa Battistig, Daniela Lauretig, Igor Tull ; slike Germano Cendou ... et al.]. - Špietar : Planinska družina Benečije, 2013 (Sauodnja = Savogna : AB Stampa). - 147 str. : ilustr. ; 30 cm

Besedilo v beneškoslovenskem narečju. - Nasl. na ov.: Planinska družina Benečije 1992-2012

COBISS.SI-ID 6736108

81 JEZIKOSLOVJE

29.

DROLI, Marino

Apologia di Hrabar : origine, popolo, lingua / Marino Droli. - [S. l.] : Identità e tutela Val Resia, 2013 (Tavagnacco : Graf 80). - 92 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Collana editoriale "Identità e tutela Val Resia")

Besedilo v it. in delno v starocerkveni slovanščini s prevodom v it. - Bibliografija: str. 84-89

COBISS.SI-ID 7303148

30.

PICOOGNA, Renato

Catapan di Cergneu : manoscritto del Secolo XV e XVI / Renato Picogna. - Nimis : Associazione culturale Lidris, 2013 (San Vito al Tagliamento : Grafiche Sedran). - 267 str. : ilustr. ; 23 cm

Nasl. na ov.: Il catapan di Cergneu. - Knjiga vsebuje faksimilirane posnetke rokopisa, prepise izvirnika, interpretacije prepisov izvirnika, posodobljen zapis oz. prevod v it. in delno tudi v slov. - Bibliografija: str. 261-262

COBISS.SI-ID 6512364

31.*

RAJBÄT [Garnitura] / dišinje so namulinali utručiči ki hödijo škulo anu ti ki so se srečali ta-lëtë tu-w škuli = illustrazioni realizzate dai bambini e ragazzi delle locali Scuole e dai partecipanti al "Centro Estivo 2011". - Resia : Rošajanski Komün = Comune, 2012 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 327 kartic : ilustr. ; v škatli, 22 x 17 x 9 cm

Besedilo v it. in rezijanščini. - Večina kartic ima 14 x 10 cm, 8 jih ima 14 x 19 cm

COBISS.SI-ID 6976748

32.

VEČJEZIČNOST in izobraževanje : izkušnje, rezultati in izzivi v prostoru med Italijo in Slovenijo : zbornik Mednarodnega posveta - Videm 6. - 7. september 2012 = Plurilinguismo e educazione : esperienze, risultati e sfide nello spazio tra Italia e Slovenia : atti del Convegno internazionale - Udine 6 - 7 settembre 2012 / uredila

Roberto Dapit in Maria Bidovec = a cura di Roberto Dapit e Maria Bidovec ; [prevodi v italijanščino, traduzioni in italiano Valentina Barani, Laura Sgubin, Luisa Vighini, prevodi v slovenščino, traduzioni in sloveno Devana Jovan, Lea Planina Medin]. - Udine : Università degli Studi, Centro Internazionale sul Plurilinguismo = V Vidmu : Univerza, Mednarodni center za večjezičnost, 2013 (Rodeano Alto (Udine) : Lito Immagine). - 271 str. : graf. prikazi ; 24 cm

Vzpor. besedilo v slov. in prevod v it. in obratno besedilo v it. in prevod v slov. - 1.000 izv. - Bibliografija na koncu vseh prispevkov. - Povzetki v angl.

COBISS.SI-ID 36306477

821.163.6 SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

33.

CUFFOLO, Anton

Moj dnevnik : z važnimi dogodki od leta 1938 do leta 1946 / Anton Cuffolo ; [uredil, a cura di Giorgio Banchig ; slovenski prevod opomb, traduzione delle note Jelka Daneu Cvelbar]. - 2. pregledana in dopolnjena izd. z opombami in analitičnimi kazali 2013 = 2a ed. riveduta e corretta con indici analitici 2013. - Cividale del Friuli = Čedad : Most : Združenje = Associazione don Eugenio Blanchini ; [s. l.] : Svet slovenskih organizacij = Confederazione organizzazioni slovene, 2013 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 633 str., [7] str. pril. ; 22 cm

Kazala. - Vsebuje tudi: La seconda guerra mondiale vista e vissuta nel "focolaio" della canonica di Lasiz

COBISS.SI-ID 6777068

34.

ČERNO, Viljem

Ko pouno noči je sarce = Ko polno je noči srce = Co plen di gnot al è il cûr = Quando pieno di notte è il cuore / Viljem Černo ; uredil, a cura di Jakob Müller ; [prevedli, tradotto da Ciril Zlobec ... [et al.] ; spremna beseda Jakob Müller ; fotografije Gorazd Lakovič, Alenka Veber]. - Orica = Gorica = Gurize = Gorizia : Zadruga Goriška Mohorjeva ; Čidat = Čedad = Cividât ; Cividale del Friuli : Kulturno društvo Ivan Trinko = Circolo di cultura Ivan Trinko, 2013 (Grosuplje : Partner graf). - 129 str. : ilustr. ; 22 cm

Besedilo v terski slov. ter vzpor. prevod v slov., furlanščino in it. - Poeta, zemja anu besieda / Gjelmo Černo: str. 123. - Pesnik, zemlja in beseda / Jakob Müller: str. 124-125. - Un òmp, le so peruale e le so cjere / Renzo Calligaro: str. 126-127. - Il poeta, la terra, la parola / (tradotto da G. Černo): str. 128-129
COBISS.SI-ID 269613312

35.

KOKELJ, Nina

Svinčnik je zanje zapisal / Nina Kokelj in Saška Rakef ; ilustrirala Nina Mrdenovič. - Čedad : Novi Matajur ; [s. l.] : Revija Galeb, 2013 (Gorica : Grafica Goriziana). - 39 str. : ilustr. ; 29 cm

Ilustr. na spojnih listih

COBISS.SI-ID 6345708

36.

KOREN, Majda, 1960-

Medved in miška 2 / Majda Koren ; narisal Bojan Jurc. - Čedad : Zadruga Novi Matajur, 2013 (Gorica : Grafica Goriziana). - 63 str. : ilustr. ; 20 x 27 cm

Velike tiskane črke. - Na nasl. str. tudi: Galeb

COBISS.SI-ID 6337772

37.

PUSTITA nam rože po našim sadit. [Knj. 3], Senjam beneške piesmi XXI-XXX, 1996-2012 / [uredili Margherita Trusgnach ... et al.]. - Lese ; Garmak = Liessa ; Grimacco : Kulturno društvo [Rečan] = Circolo culturale "Rečan" ; Čedad = Cividale del Friuli : Kulturno društvo [Ivan Trinko] = Circolo di cultura "Ivan Trinko", 2013 ([Premariacco] : Juliagraf). - 198 str. ; 21 cm

Poganjajo le napri / Aldo Klodič: str. 3. - Številka zvezka je na hrbtu ov. - Kazali

COBISS.SI-ID 6800876

38.

SOSIČ, Marko

Al di là degli alberi : diario della sua voce = Onkraj dreves : dnevnik njenega glasu / Marko Sosič ; disegni, risbe Guido Scarabottolo ; [traduzione, prevajalec

Michele Obit], - Cividale del Friuli : Cooperativa Novi Matajur = Čedad : Zadruga [Novi Matajur], cop. 2013 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 63 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Collana Koderjana = Zbirka [Koderjana] ; 7)

Vzpor. besedilo v slov. in prevod v it. - O avtorju: str. 58-59

COBISS.SI-ID 6160876

39.

SOSIČ, Marko

Al di là degli alberi : diario della sua voce = Onkraj dreves : dnevnik njenega glasu / Marko Sosič ; disegni, risbe Guido Scarabottolo ; [traduzione, prevajalec Michele Obit]. - Grimacco : Associazione Topolo ; Cividale del Friuli : Circolo di cultura Ivan Trinko = Garmak : Društvo Topoluove ; Čedad : Kulturno društvo Ivan Trinko, cop. 2013 (Cormons : Poligrafiche San Marco). - 63 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Collana Koderjana = Zbirka [Koderjana] ; 7)

Vzporedno slov. besedilo in it. prevod. - V kolofonu tudi: Stazione di Topolo-Postaja Topolove, XX edizione-20. izvedba. - O avtorju: str. 58-59

COBISS.SI-ID 6160620

40.

SREČANJE med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci (2013 ; Liesa)

V nebu luna plava : literarni večer, Liesa (Garmak) = serata di poesia, Liessa (Grimacco), 07.09.2013 / [Srečanje med pesniki, pisatelji in drugi (!) ustvarjalci = Incontro tra scrittori, poeti ed altro] ; [avtorji] Michele Obit ... [et al.] ; [uredila Margherita Trusgnach-Tarbianova]. - Liesa - Garmak : Kulturno društvo Rečan = Liessa - Grimacco : Circolo culturale [Rečan], 2013. - [24] str. ; 21 cm

Ime srečanja na ov. - Besedilo slov., furl. in it.

COBISS.SI-ID 6754284

41.

TRUSGNACH, Claudio

Ja, zaries, puobič, takuo je blu an dan = Sì, davvero, bambino, così era un tempo = Oui en vérité, un jour, il en était ainsi / Claudio Trusgnach. - Cividale : Unione Emigranti Sloveni del Friuli Venezia Giulia Slovenci po svetu, 2013 (Povoletto : Grafiche Civaschi). - 70 str. : ilustr. ; 21 cm

Pesmi v beneškoslovenskem narečju, it. in franc. - Na prvem zavihku ov. avtorjeva fotografija in kratka biografija
COBISS.SI-ID 6607340

821(100) KNJIŽEVNOST RAZNIH NARODOV

42.

COOS, Sandrino

Nonna Maria : donne, uomini e bambini di altri tempi / Sandrino Coos. - Udine : Aviani & Aviani, 2013 (Udine : Grafiche Fulvio). - 255 str. : ilustr. ; 22 cm

COBISS.SI-ID 7360748

908 DOMOZANSTVO

43.

CALENDARIO 2014 [Slikovno gradivo]. - [Iainich] : Circolo culturale amici di Iainich- San Nicolò = Kulturno društvo Jaginski parjatelji - Svet Šinklauž, [2013]. - 1 koledar (8 listov) : barve ; 52 x 15 cm

Besedilo v it. in beneškoslovenskem narečju. - Stenski koledar s fotografijami vaških prireditev in cerkve

COBISS.SI-ID 7154924

44.

CALENDARIO [Slikovno gradivo] = Koledar : 2014 / fotografie, slike Maurizio Buttazzoni, Željko Cimprič (luglio/julij-settembre/september). - Tipana : Comune = Tipajski komun ; Kobarid : občina = Caporetto : comune ; [Čedad] : Most : Dom, [2013] (Talmassons : Litografia Ponte). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 48 x 33 cm

Vzpor. besedilo v it. in slov. - S krajinskimi fotografijami Terske doline in okolice Kobarida ter fotografijami divjih živali

COBISS.SI-ID 6782956

45.

LIETO 2014 [Slikovno gradivo]. - Bardo : Center za kulturne raziskave = Lusevera : Centro di ricerche culturali ; Čedad : Združenje don E. Blanchini = Cividale del Friuli : Associazione [don E. Blanchini], [2013] (Salt di Povoletto : Grafiche Civaschi). - 1 koledar (8 listov) : barve ; 34 x 24 cm

Tersko narečje. - Koledar s fotografijami prebivalcev Terske doline in kratkimi zapisi in krajšimi ljudskimi pesmimi v terskem narečju

COBISS.SI-ID 6782444

46.*

PODRECCA, Carlo, 1839-1916

Slavia italiana / Carlo Podrecca. - [S. l.] : Istituto Slavia Viva : Aviani & Aviani, 2012. - 141 str. ; 22 cm

Izšlo v kompletu s Slavia italiana : polemica (2012) in L'infinita polemica (2013). - Izv. izd.: Cividale : presso Fulvio Giovanni tipografo-editore, 1884

COBISS.SI-ID 7361260

47.

PODRECCA, Carlo, 1839-1916

Slavia italiana / Carlo Podrecca. - Riedizione = Ponatis / a cura di, uredil Centro studi = Študijski center Nediža ; note biografiche e di commento, biografiska in spremna študija Paolo Petricig. - [S. l.] : Associazione temporanea di scopo Jezik - Lingua = Ciljno začasno združenje Jezik - Lingua, 2013 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 143, 141 str. : faks. ; 22 cm

500 izv. - Uvodni del v it. z vzpor. prevodom v slov. - Predgovor = Presentazione / Študijski center Nediža = Centro studi Nediža: str. 4-7. - Bibliografija: str. 140-142. - Carlo Podrecca: bibliografija = bibliografia: str. 142-143. - Izv. izd.: Cividale : presso Fulvio Giovanni tipografo-editore, 1884

COBISS.SI-ID 7000044

48.

PODRECCA, Carlo, 1839-1916

Slavia italiana : istituti amministrativi e giudiziari in relazione a quelli del Friuli ed alla storia comune : [le vicinie] / Carlo Podrecca. - Riedizione = Ponatis / a cura

di, uredil Centro studi = Študijski center Nediža. - [S. l.] : Associazione temporanea di scopo Jezik - Lingua = Ciljno začasno združenje Jezik - Lingua, 2013 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 214 str. : faks. ; 22 cm

500 izv. - Drugi dodatek k nasl. na ov. - Izv. izd.: Cividale : presso Fulvio Giovanni tipografo-editore, 1887

COBISS.SI-ID 7000556

49.

PODRECCA, Carlo, 1839-1916

Slavia italiana : polemica / Carlo Podrecca. - Riedizione = Ponatis / a cura di, uredil Centro studi = Študijski center Nediža ; presentazione, predgovor Paolo Petricig. - [S. l.] : Associazione temporanea di scopo Jezik - Lingua = Ciljno začasno združenje Jezik - Lingua, 2013 (Pasian di Prato : Lithostampa). - 47, 27 str. : faks. ; 22 cm

Predgovor v it. z vzpor. prevodom v slov. - 500 izv. - Izv. izd.: Cividale : presso Fulvio Giovanni tipografo-editore, 1885. - Vsebina na nasl. str.: Documentazione = Dokumentacija
COBISS.SI-ID 7000300

50.*

PODRECCA, Carlo, 1839-1916

Slavia italiana : polemica / Carlo Podrecca. - [S. l.] : Istituto Slavia Viva : Aviani & Aviani, 2012. - 27 str. ; 21 cm

Izšlo v kompletu s Slavia Italiana (2012) in L'infinita polemica (2013). - Izv. izd.: Cividale : presso Fulvio Giovanni tipografo-editore, 1885
COBISS.SI-ID 7362284

91 ZEMLJEPIS

51.

POIANA, Pietro

Benvenuti a Faedis = Welcome to Faedis = Dobrodošli v Fojdo / [testi Pietro Poiana ; traduzioni in lingua inglese Martina Cecino, traduzioni in lingua slovena Eva Golles ; foto Archivio comunale ... et al.]. - Faedis : Comune, 2013 (Tolmezzo : Moro). - 51 str. : ilustr. ; 21 cm

Avtor naveden v kolofonu. - Vzpor. besedilo v it. in prevodi v angl. in slov.
COBISS.SI-ID 6794732

52.

SULLE strade dei nostri predecessori : tra natura e cultura = Po poteh naših predniki [!]: med naravo in kulturo. - San Pietro al Natisone = Špietar : [občina, 2013]. - 1 zgibanka (12 str.) : ilustr. ; 21 cm

Podatek o letu izida iz zunanjih virov. - Vzpor. besedilo v it. in slov.
COBISS.SI-ID 7067884

929 BIOGRAFSKE IN SORODNE ŠTUDIJE

53.

LIKAR, Zdravko

Franc Uršič Joško : un partigiano sloveno della Soška Dolina / Valle dell'Isonzo / Zdravko Likar ; cura e traduzione di Adriano Hvalica / Qualizza. - Udine : Kappa Vu, 2013 (Gorizia : Grafica Goriziana). - 165 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Resistenzastorica)

Prevod dela: Franc Uršič-Joško. - Prefazione / di Alessandra Kersevan: str. 5-6. - Prefazione / Alenka Raspet: str. 7-8
COBISS.SI-ID 816712

93/99 ZGODOVINA

54.

BONESSA, Enrico

L'infinita polemica : Carlo Podrecca e la Slavia Italiana : con un contributo storico-politico su Cividale e le Valli del Natisone in età liberale / Enrico Bonessa. - [S. l.] : Istituto Slavia viva ; Udine : Aviani & Aviani, 2013 (Udine : Arti grafiche Fulcio). - 166 str. : ilustr. ; 21 cm

Izšlo v kompletu s Slavia Italiana (2012) in Slavia italiana : polemica (2012). - Bibliografija: str. 162-166
COBISS.SI-ID 7366636

NASLOVNO KAZALO

Al di là degli alberi 38, 39
All'ombra del Canin 1
Apologia di Hrabar 29

Beneški dnevnik 2
Benvenuti a Faedis 51

Calendario 44
Calendario 2014 43
Le Camerarie di Resia 14
Catapan di Cergneu 30
Co plen di gnot al è il cûr 34

Ćamararji 14

Dal "San Martino" 3
Dobrodošli v Fojdo 51
Documentazione 49
Dokumentacija 49
Dom 4
Dvajset let Planinske družine Benečije 28

Emigrant 5

Fontane e abbeveratoi delle valli del Judrio e del Natisone 24
Franc Uršič Joško 53

Galeb 6
Galebov šolski dnevnik 7

L'infinita polemica 54

Ja, zaries, puobič, takuo je bluo an dan 41

Ko polno je noči srce 34
Ko pouno noči je sarce 34
Koledar 44
Kolendar 2014 18
Korita in napajalniki Idrijske in Nadiških dolin 24

[Lezioni di fotografia. 3.] 25
Lieto 2014 45

Lungo il sentiero dei sentimenti 27

Medved in miška 2 36

Mladinamit 8

Moj dnevnik 33

Náš glas 9

[Ne kdaj ne nikoli] 26

Né quando né mai 26

Neighbours --- friends worth getting to know 19

Nonna Maria 42

La nostra voce 9

Novi Matajur 10

Onkraj dreves 38, 39

Oui en vérité, un jour, il en était ainsi 41

Palac kazalac 23

La Pieve della Val Resia 15

Plurilinguismo e educazione 32

Po poteh naših predniki [!] 52

Pustita nam rože po našim sadit. [Knj. 3], Senjam beneške piesmi XXI-XXX, 1996-2012
37

Quando pieno di notte è il cuore 34

Rajbät 31

Rajbat 31

La seconda guerra mondiale vista e vissuta nel "focolaio" della canonica di Lasiz 33

Si, davvero, bambino, così era un tempo 41

Slavia italiana 46, 47, 48, 49, 50

Sledi na stezi čustev 27

Slovit 11

Sosedje --- prijatelji, ki jih velja spoznati 20

Sulle strade dei nostri predecessori 52

Svinčnik je zanje zapisal 35

Ta pod Canynowo sinco 1

Trinkov koledar za Beneške Slovence za leto ... 12

Uängelë pu rošajanskë 17

Učne ure fotografije 25

V nebu luna plava 40

Il Vangelo 17
Večjezičnost in izobraževanje 32
Vicini --- amici da scoprire 21
Vicini --- amis di scuvierzi 22
La Vita cattolica 13

Welcome to Faedis 51

Župnijska cerkev v Reziji 16

IMENSKO KAZALO

Andreani, Marco (avtor dodatnega besedila) 25

Banchig, Giorgio (urednik) 33

Barani, Valentina (prevajalec) 32

Battistig, Luisa (urednik) 28

Bidovec, Maria (urednik) 32

Bonessa, Enrico 54

Bonifacio, Roberto (avtor dodatnega besedila) 19, 20, 21, 22

Bront, Lia 23

Buttazzoni, Maurizio (fotograf) 44

Calligaro, Renzo (prevajalec, avtor dodatnega besedila) 34

Cecino, Martina (prevajalec) 51

Cerno, Paolo (prevajalec) 34

Chinese, Sergio (prevajalec) 17

Cimprič, Željko (fotograf) 44

Circolo culturale Resiano "Rozajanski dum" 9

Clodig, Aldo (urednik, avtor dodatnega besedila) 18, 37

Colombin, Dario (avtor) 24

Comuzzi, Paolo (urednik) 26

Coos, Sandrino 42

Costantini, Daria (prevajalec) 23

Cuffolo, Anton 33

Cvelbar, Jelka (prevajalec) 16, 33

Černo, Viljem 34

Dapit, Roberto (urednik) 32

De Sanctis, Elena (avtor dodatnega besedila) 19, 20, 21, 22

Droli, Marino 29

Državna večstopenjska šola s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom (Špeter) 8

Golles, Eva (prevajalec) 51
Gonzalez, Elisenia (prevajalec) 23
Gruden, Živa (urednik) 37

Hvalica-Qualizza, Adriano (prevajalec, urednik) 53

Jovan, Devana (prevajalec) 32
Jurc, Bojan (1950-, ilustrator) 36

Kersevan, Alessandra (avtor dodatnega besedila) 53
Kokelj, Nina 35
Koren, Majda (1960-) 36
Kosic, Marianna (urednik, avtor dodatnega besedila) 19, 20, 21, 22
Križman, Jadranka (prevajalec) 26
Kulturno društvo Ivan Trinko (Čedad) 12

Lakovič, Gorazd (fotograf) 34
Lauretig, Daniela (urednik) 28
Lesizza, Oddo 24
Likar, Zdravko 53
Lipovec, Tamara (prevajalec) 20

Manzini, Sandra (ilustrator) 23
Mariuz, Giuseppe (avtor) 40
Medeot, Feliciano (urednik, avtor dodatnega besedila) 19, 20, 21, 22
Mrdenovič, Nina (ilustrator) 35
Müller, Jakob (1941-, urednik, avtor dodatnega besedila, prevajalec) 34

Obit, Michele (avtor, prevajalec) 40, 38, 39

Petricig, Alvaro (urednik) 25, 26
Petricig, Paolo (avtor dodatnega besedila) 47, 49
Picogna, Renato 30
Planina Medin, Lea (prevajalec) 32
Planinska družina Benečije (Špeter) 28
Podrecca, Carlo (1839-1916) 46, 47, 48, 49, 50
Poiana, Pietro 51

Quaglia, Sandro 14, 15, 16

Rakef, Saša (avtor) 35
Raspet, Alenka (avtor dodatnega besedila) 53
Raza Floreancig, Claudia 27

Rebula, Tanja (prevajalec) 34
Roseano, Paolo (prevajalec) 22
Rosso, Franco (avtor dodatnega besedila) 27

Scarabottolo, Guido (ilustrator) 38, 39
Schincariol, Andrea (avtor dodatnega besedila) 26
Sgubin, Laura (prevajalec) 32
Sosič, Marko 38, 39
Srečanje med pesniki, pisatelji in drugimi ustvarjalci (2013 ; Liesa) 40
Stergar, Meta (avtor) 40

Študijski center Nediža (Špeter) 47, 48, 49

Tremul, Maurizio (avtor dodatnega besedila) 19, 20, 21, 22
Trevisan, Marilisa (avtor) 40
Trusgnach, Claudio 41
Trusgnach, Lucia (1955-, urednik) 37
Trusgnach, Margherita (urednik) 18, 37, 40
Tull, Igor (urednik) 28

Veber, Alenka (1968-, fotograf) 34
Vidau, Zaira (urednik, avtor dodatnega besedila) 19, 20, 21, 22
Vigini, Luisa (prevajalec) 32

Zajc, Martina (25.12.1976-, prevajalec) 19
Zlobec, Ciril (prevajalec) 34
Zveza Slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske Krajine 5

KAZALO

- 5 • IOLE NAMOR,
Kdo bo skrbel za upravljanje našega teritorija?

15 **KOLENDAR 2015**

- 28 • LUCIA TRUSGNACH,
Leto 2015

ZGODOVINA, JEZIK, IZROČILO

- 33 • GIORGIO BANCHIG,
Ko sta se v Benečiji srečala mala in velika zgodovina
- 36 • JOŽE ŠUŠMELJ,
Dogajanja na državni meji med Habsburškim Cesarstvom
in Kraljevino Italijo
- 44 • BRANKO MARUŠIČ,
Pogled v Slovensko Benečijo
- 49 • GIORGIO BANCHIG,
Kronika usodnih let druge svetovne vojne
- 53 • ZDRAVKO LIKAR,
Zapis o Benečiji in Reziji med drugo svetovno vojno
- 63 • MILAN PAHOR,
Glasilo Matajur, zapis ob 70-letnici izida
- 77 • IOLE NAMOR,
Goriška stran beneške zgodovine
- 85 • IGOR TUTA,
Viljem Černo, spomini na mladost
- 95 • SERGIJ LIPOVEC,
Odkrivanje Benečije
- 106 • PRIMOŽ GAŠPERIČ,
Videmsko, vodnik ljubljanskega Geografskega društva
- 110 • NATAŠA GLIHA KOMAC, RUDI BARTALOTH,
Slovensko kulturno središče Planika Kanalska dolina in njegove dejavnosti

- 115 • CARLI PUP,
Onde Furlane, več kot navadna radijska postaja
- 123 • GUIDO GERMANO PETTARIN,
Večjezičnost: kulturna naložba, ki lahko ustvarja ekonomski razvoj
in delovne priložnosti
- 130 • MARCO STOLFO,
Manjšinski jeziki in gospodarstvo
- 148 • STAŠA MESEC,
Izobraževalni programi: Beneška Slovenija – Robidišče 2012, 2013 in 2014
- 155 • ŠPELA LEDINEK LOZEJ,
Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom
- 159 • ANTONIO BANCHIG,
Od bajonete do zanimive zbirke
- 164 • BARBARA IVANČIČ KUTIN,
Molitvice, ki jih danes še najdemo v Benečiji
- 174 • LUIGIA NEGRO,
Da to boži na to jīmë Bögawö
- 177 • SILVESTER GABERŠČEK,
Popotresna obnova 'nove' cerkve sv. Mihaela na Ljubinju
- 179 • VIDA ŠKVOR,
Oglarstvo na Robidišču v ogledalu jutra
- 183 • JOŽICA STRGAR,
Deseti brat, 1914–2014
- 189 • MIHA OBIT,
Ustvarjalnost brez besed?
- 192 • SILVANA PALETTI,
Luna anu Sunci
- 194 • ADA TOMASETIG,
Za Buogime
- 196 • CLAUDIA SALAMANT,
Življenje je umetnost

- 199 • ANDREINA TRUSGNACH CEKOVA,
Par kajšnin kraj
- 202 • GABRIELLA TOMASETIG
Luč'ca an sienca
- 204 • DANA IVANČIČ,
Tri pesmi
- 206 • ILARIA CICCONE,
Usedline

V SPOMIN

- 211 • ŽIVA GRUDEN,
Pavle Merku
- 216 • CATIA QUAGLIA,
Vittorio Di Lenardo

219 KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

IZ NAŠEGA DELA

225 SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA VIDENSKE POKRAJINE

LETO 2013

FINITO DI STAMPARE NEL DICEMBRE 2014
PRESSO LA LITHOSTAMPA DI PASIAN DI PRATO

trinkov koledar 2015

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO

Dok. Ivan Trinko